

صنعة الله بيكولات

مبدأ القراءة

(Ўқини асоси)

الجزء الثالث

3-қисм

Араб тили ўрганувчиларга қўлланма

Нашрга:
Анвар Аҳмад
тайёрлади

www.arabic.uz

ТОШКЕНТ
2015

Муқаддима

Охирги дин Ислом учун араб тилини танлаган Ҳакийму Қодир Зот Аллоҳга битмас-туганмас ҳамду санолар бўлсин!

Ўз умматларига Роббиси амри ила шариатни араб тилида ўргатган Пайғамбаримиз алайҳиссаломга мукаммал ва батамом салавоту саломлар бўлсин!

Аллоҳнинг каломи ва пайғамбарини ҳадисларини Ислом умматига араб тилида етказган оли байтлари ва саҳобаларига Аллоҳнинг розилиги бўлсин!

Аллоҳнинг каломи ҳамда Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳадисларини бизларга етказиш ва англатишда беқиёс хизматлар қилган араб тили уламоларимизга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин!

Азиз ва муҳтарам ўқувчилар! Аллоҳ таолонинг инояти ила сиз азизларга “Мабдаул қироа” (ўқиш асоси) китобининг 3-қисмини тақдим қилмоқдамиз. Ушбу китоб мана бир асрдан бери мадрасаларда дарслик қилиб ўқитиб келинган. Ўшанда бу китоб татар тили ва араб ёзувида бўлган. Бу нарса ҳозирги китобхонга биров қийинчилик туғдириши табиий. Ана шу қийинчиликни бартараф қилиш мақсадида, китобни ўзбек тили ва кирилл ёзувида қайтадан тайёрлашга жазм қилдик. Албатта китобни тайёрлаш жараёнида баъзи жойларини тўлдириш ёки изоҳ бериш лозим бўлса, уни амалга оширдик. Ҳар-бир дарс сўнгидан эса луғатни келтирдик.

Ушбу китоб нусхасининг бошқа нусхалардан фарқи шуки, охирида ўтилган дарсларнинг арабча матнини ўзбек тилига ўгирдик. Ўзбекча матнини эса, арабий матнга ўгирдик. Бу нарса, ўқувчига ўзи мустақил ўрганиш имконини беради.

Сўзларнинг маъноларини берганда, агар ўша сўз исм бўлса, унинг бирлик ва кўплигини ҳам бердик. Бордию, феъл бўлса, мозий, музореъ, амр ва масдарини ҳам бердик. Чунки, ўқувчи жумлалар орасида ушбу нарсаларга дуч келади.

Ушбу китоб таълиф этилганига бир асрдан ошган бўлсада ҳануз бу ўз кучини йўқотгани йўқ. Иншааллоҳ бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолажак.

Қадрли ўқувчилар! Ушбу китобни ўқиш жараёнида ўзингиз

учун бирор фойдали нарса топсангиз Аллоҳ таолодан деб, нуқсон ва камчиликлар учратсангиз камина ходимингиздан деб билгайсиз.

Ҳурмат ила Анвар Аҳмад

САНЪАТУЛЛОҲ НЕЪМАТУЛЛОҲ ЎҒЛИ БЕКПЎЛАТ

Атоқли татар–турк олими, кўплаб асарлар муаллифи Санъатуллоҳ Неъматуллоҳ ўғли Бекпўлат 1885 йили таваллуд топган. 1894–1905-йилларда Уфадаги «Хусайния» мадрасасида, кейинчалик эса Қоҳирадаги машҳур «Ал–Азҳар» дорилфунунида таҳсил олган. Ўн тўққизинчи асрнинг улуғ маърифатпарварлари ва диний арбобларидан бўлган Санъатуллоҳ Бекпўлат «Хусайния» мадрасаси ва бошқа билим даргоҳларида араб тили ҳамда Исломи ва тарихидан кўп йиллар сабоқ берди. Кейинчалик ҳукмдорлар таъқибига учраб, ўрта Осиёга кетишга мажбур бўлади. Муҳожирликда ўзбек, қирғиз, қозоқ, уйғур, тожик тилларини мукаммал эгаллайди. 1928 йилдан Татаристоннинг Қозон шаҳрида яшаб, фаолият олиб боради.

Санъатуллоҳ Бекпўлат дарс бериш билан бирга илмий-ижодий фаолиятини ҳам тўхтатмади. Унинг «Шарқ тарихи», «Тўрт халифа», «Ҳазрати Муҳаммад», «Мабда ус-сарф», «Мабдаун наҳв» каби дарсликлари узоқ йиллар илм-маърифатга хизмат қилди ва ҳозирда ҳам аҳамиятини йўқотмаган.

Машҳур аллома, моҳир педагог С. Бекпўлат 1954 йили Татаристоннинг Қозон шаҳрида вафот этди.

(Аллоҳ бу зотни ўз раҳматига олсин)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١

عِنْدَ الْمُعَلِّمِ الْمَرِيضِ

إِنَّ وَالِدَتَنَا كَانَتْ تُوصِنَا دَائِمًا بِزِيَارَةِ أَقْرَابِنَا وَأَصْدِقَائِنَا وَعِيَادَتِهِمْ إِذَا مَرَضُوا. وَكُنَّا أَيْضًا نَسْمَعُ كَثِيرًا تِلْكَ الْوَصِيَّةَ نَفْسَهَا مِنْ مُعَلِّمِنَا الْمَحْبُوبِ. لِذَلِكَ اعْتَدْتُ أَنَا وَأَخِي الصَّغِيرُ كَرِيمٌ أَنْ نَذْهَبَ كُلُّ جُمُعَةٍ إِلَى عَمَّتِنَا وَنَسْأَلَهَا عَنْ صِحَّتِهَا. وَهَكَذَا كُنَّا نَزُورُ خَالَتَنَا إِبْرَاهِيمَ وَبِنْتَ عَمِّنَا فَاطِمَةَ. وَكَانَ هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ يُسْرُونَ كَثِيرًا بِزِيَارَتِنَا إِيَّاهُمْ وَيُتَحَفُونَنَا بِشَيْءٍ مِنَ الثَّفَاحِ أَوْ الْبُرْتُقَالِ أَوْ غَيْرِهِمَا مِنَ الْفَوَاحِ، وَكَثِيرًا مَا كُنَّا نَشْرَبُ مَعًا الشَّايَ أَوْ نَتَعَدَّى. هَكَذَا كَانَ حَالُنَا مَعَ هَؤُلَاءِ الْأَقْرَابِ.

مَرَّةً جَاءَ إِلَيْنَا ابْنُ عَمَّتِنَا سَعِيدٌ فِي السَّاعَةِ السَّابِعَةِ وَنَصَفِ صَبَاحًا عَلَى خِلَافِ عَادَتِهِ، وَأَخْبَرَ أَنَّ وَالِدَتَهُ مَرِضَتْ مَرَضًا شَدِيدًا. فَكُنَّا لِذَلِكَ الْخَبَرِ وَقَعْدْنَا وَاسْتَوَلَى عَلَيْنَا حُزْنٌ شَدِيدٌ. وَقَدْ كُنْتُ أَنَا وَأَخِي مُسْتَعِدِّينَ لِلذَّهَابِ إِلَى الْكُتَّابِ. فَتَقَدَّمْتُ إِلَى وَالِدَتِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَذْهَبَ مَعَهَا إِلَى عَمَّتِنَا بَدَلِ الذَّهَابِ إِلَى الْكُتَّابِ. فَقَالَتْ: لَا، يَا بُنَيَّ! لَا يَنْبَغِي لِلتَّلْمِيذِ أَنْ يَتَخَلَّفَ عَنِ الدَّرْسِ عَلَى حَالِ سِوَى الْمَرَضِ. فَأَذْهَبَا حَالًا إِلَى الْكُتَّابِ وَبَعْدَ الدَّرْسِ تَعُودَانِ عَمَّتِكُمْ وَأَنَا أَكُونُ أَيْضًا هُنَاكَ.

مَا رَأَيْتُ يَوْمًا قَطُّ أَطْوَلَ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ. فَكَانَ الثَّانِيَةَ دَقِيقَةً وَالذَّقِيقَةَ سَاعَةً. كَانَ أَوَّلًا دَرْسُ الْحِسَابِ ثُمَّ الْقِرَاءَةُ الْعَرَبِيَّةُ ثُمَّ دَرْسُ الْإِنْشَاءِ ثُمَّ دُرُوسُ الْأَشْيَاءِ ثُمَّ الرَّسْمُ. وَكُنْتُ فِي الْحِسَابِ مُقَدِّمًا عَلَى جَمِيعِ التَّلَامِيذِ. وَلَكِنَّ الْيَوْمَ مَا تَيْسَّرَ لِي أَنْ أَحِلَّ جَيِّدًا وَلَا مَسْئَلَةً وَاحِدَةً. وَقَدْ تَفَرَّسَ الْمُعَلِّمُ لِمَا نَزَلَ بِي مِنَ الْكَاتِبَةِ وَكَانَ فَطِنًا حَسَّاسًا بَعِيدَ النَّظَرِ وَلَكِنَّهُ لَمْ يَقُلْ لِي فِي ذَلِكَ شَيْئًا وَإِنَّمَا سَرَدَ لِي بَعْضَ الْمَلْحِ.

فَكَشَفَ عَنِّي بَعْضَ هَمِّي. وَكَانَتْ هِيَ عَادَتُهُ فِي مِثْلِ هَذِهِ الْأَحْوَالِ. وَلِذَلِكَ كُنَّا نُحِبُّهُ شَدِيدًا وَنُحِبُّهُ كَثِيرًا وَكَانَ بِنَا رَحِيمًا وَعَلَيْنَا شَفُوقًا قَلَمًا يُوجَدُ مِثْلُهُ فِي النَّاسِ.

وَحِينَ تَمَّ الدَّرْسُ وَأَذِنَ لَنَا الْمُعَلِّمُ بِالْإِنْصِرَافِ لَمْ نَرْجِعْ إِلَى الْبَيْتِ بَلْ سَرْنَا تَوًّا إِلَى دَارِ عَمَّتِنَا. وَكَانَتْ وَالِدَتُنَا أَيْضًا هُنَاكَ. فَسَأَلْنَاهَا عَنِ الْخَبْرِ. فَقَالَتْ: قَدْ دُعِيَ الطَّبِيبُ وَعَايَنَهَا وَقَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْهَا مِنْ خَطَرٍ. فَفَرِحْنَا شَدِيدًا وَحَمِدْنَا اللَّهَ كَثِيرًا. وَلَمْ يَمُضْ عَلَى الْوَاقِعَةِ عَشْرَةٌ أَيَّامٍ حَتَّى شَفِيَتْ شِفَاءً تَامًا وَصَارَتْ تُنَحِّفُنَا عِنْدَ زِيَارَتِنَا إِيَّاهَا بِالْفَوَاكِهِ كَمَا كَانَتْ تَفْعَلُ مِنْ قَبْلُ. وَكَانَ ذَلِكَ فِي أَوَاسِطِ يَنَابِرِ.

مَعَانِي الْمَفْرَدَات: Луғатларнинг маънолари

касални зиёрат қилмоқ	عَادَ، يَعُودُ، عُدَّ، عِيَادَةٌ	панд насиҳат қилмоқ	أَوْصَى، يُوصِي، أَوْصَى، إِيصَاءٌ
одатланмоқ	اعْتَادَ، يَعْتَادُ، اعْتَدَ، اعْتِيَادٌ	тавсия, насиҳат	الْوَصِيَّةُ
туҳфа ва совға бермоқ	أَتَحَفَّ، يُتَحَفَّفُ، أَتَحَفَّفُ، إِتْحَافٌ	хурсанд ва шод бўлмоқ	سَرَّ، يَسُرُّ، سُرَّ، سُرُورٌ
алғов-далғов бўлиб кетдик	فُئِمْنَا لِذَلِكَ الْخَبْرِ وَقَعَدْنَا	одатига хилоф равишда	عَلَى خِلَافِ عَادَتِهِ
қолдирмоқ	تَخَلَّفَ، يَتَخَلَّفُ، تَخَلَّفُ، تَخَلُّفٌ	тайёр, хозир бўлмоқ	مُسْتَعِدٌّ
осон бўлмади	مَا تَيْسَّرَ	-дан ташқари	سَوَى
сезиб қолмоқ	تَفَرَّسَ، يَتَفَرَّسُ، تَفَرَّسَ، تَفَرُّسٌ	ечмоқ	أَنْ أَحَلَّ
фаросатли	فَطِنٌ	етган ғамгинлик	لِمَا نَزَلَ بِي مِنَ الْكَاثِبَةِ
узоқни кўра оладиган	بَعِيدُ النَّظَرِ	ҳассос, сезгир	حَسَّاسٌ

ажойиб, қизиқарли	المَلْحُ	ҲИКОЯ ҚИЛМОҚ	سَرَدٌ، يَسْرُدُ، أَسْرُدُ، سَرَدُ
шафқатли	شَفُوقٌ	уни улуғлаймиз	بُجْلُهُ
дарҳол, ўша заҳоти	تَوًّا	ОЗ, НОДИР ҲОЛДА	فَلَمَّا
ўтмади	لَمْ يَمُضِ	ДАВОЛАДИ	عَايَنَهَا

2

عِنْدَ الْمُعَلِّمِ الْمَرِيضِ (2)

جَاءَ فَصْلُ الرَّبِيعِ وَحَانَ وَقْتُ الْإِمْتِحَانِ. وَأَخَذَ التَّلَامِذَةُ يَسْتَعِدُّونَ لِأَدَاءِ الْإِمْتِحَانِ أَشَدَّ
الِاسْتِعْدَادِ. وَكَانَ أَحْيَى فِي الْفَصْلِ الْأَوَّلِ وَأَنَا فِي الْفَصْلِ الْآخِرِ. وَلِذَلِكَ كَانَ إِجْتِهَادِي أَكْثَرَ مِنْ
اجْتِهَادِهِ وَهَمِّي أتمَّ وَأَعْظَمَ. وَمَعَ ذَلِكَ كُنْتُ لَا أَشُكُّ فِي أَنْ أَنَالَ الشَّهَادَةَ مَعَ الْمُكَافَأَةِ الْكُبْرَى. فِي
الْيَوْمِ الثَّانِي عَشَرَ مِنْ شَهْرِ إِبْرَيْلَ ذَهَبْنَا إِلَى الْكُتَّابِ صَبَاحًا كَعَادَتِنَا وَأَخَذَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا مَكَانَهُ نَنْتَظِرُ
دُخُولَ الْمُعَلِّمِ. فَلَمَّا دَقَّ الْجَرَسُ دَخَلَ عَلَيْنَا مُحَمَّدُ أَفْنَدِي مُعَلِّمُ الْفَصْلِ الثَّانِي وَأَخْبَرَنَا أَنَّ مُعَلِّمَنَا لَا
يُمْكِنُهُ أَنْ يَأْتِيَ الْيَوْمَ لِمَا أَلَمَ بِهِ مِنَ الْمَرَضِ، فَكَانَ لِهَذَا الْخَبَرِ وَقَعٌ شَدِيدٌ كَالصَّاعِقَةِ. وَالْحَقُّ أَقُولُ: إِنَّنَا لَمْ
نَكُنْ نَعْدِلُ بِمُعَلِّمِنَا عُثْمَانَ أَفْنَدِي أَحَدًا. وَذَلِكَ لِفَرْطِ شَفَقَتِهِ عَلَيْنَا وَحُبِّنَا إِيَّاهُ. وَلَكِنْ مَا الْحِيلَةُ قَدْ كَانَ
مَا كَانَ.

مَضَى خَمْسَةَ أَيَّامٍ وَلَيْسَ مِنَ الْمُعَلِّمِ أَثَرٌ وَلَا خَبْرٌ. فَكَانَ مُحَمَّدُ أَفْنَدِي الْمُقَدِّمُ ذِكْرَهُ وَإِبْرَاهِيمُ
أَفْنَدِي مُعَلِّمُ الْفَصْلِ الْأَوَّلِ يَتَنَاوَبَانِ عَلَيْنَا بِالْقَاءِ الدَّرُوسِ. وَكَانَ أَيْضًا مُعَلِّمَيْنِ مَاهِرَيْنِ وَمُرَبِّينِ رَحِيمَيْنِ،

وَلَكِنَّ عُثْمَانَ أَفْنَدِي كَانَ أَمْهَرَ وَأَرْحَمَ. هَكَذَا كُنَّا نَعْتَقِدُ. وَكَانَتْ تِلْكَ الْأَيَّامُ الْحُمْسُ أَشَدَّ عَلَيَّ مِنْ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي كَانَتْ عَمَّتِي فِيهَا مَرِيضَةً. وَكُنْتُ قَدْ اسْتَأْذَنْتُ وَالِدَتِي مَرَارًا أَنْ أَعُوذَهُ وَلَمْ تَأْذَنْ لِي بِخَوْفِهَا مِنْ إِزْعَاجِي بِعِيَادَتِي إِيَّاهُ. فَفِي يَوْمِ الْحُمِسِ حَصَلْتُ مِنْهَا الْإِذْنَ بَعْدَ تَوْسُّلِ كَثِيرٍ، فَانْطَلَقْتُ إِلَى بَيْتِ الْمُعَلِّمِ وَقَرَعْتُ الْبَابَ. فَخَرَجَتْ صَاحِبَتُهُ وَسَأَلَتْنِي عَنْ سَبَبِ مَجِيئِي ثُمَّ أَذِنَ لِي بِالْدُخُولِ. وَلَا تَسْأَلُ عَنِ الدَّهْشَةِ الَّتِي اسْتَوْلَتْ عَلَيَّ حِينَ دَخَلْتُ عَلَى مُعَلِّمِي الْمَسْكِينِ. كَانَتْ الْحُجْرَةُ ضَيْقَةً مُظْلِمَةً وَكَانَ هُوَ مُسْتَلْقِيًا عَلَى سَرِيرِ ضَيْقٍ. فَلَمَّا قُرْبْتُ مِنْهُ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ بِصَوْتٍ خَفِيٍّ. فَرَفَعَ رَأْسَهُ قَلِيلًا وَرَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى عَاتِقِي وَقَالَ لِي: قَدْ أَحْسَنْتَ يَا وَلَدِي بِعِيَادَتِكَ إِيَّايَ. وَسَرَرْتَنِي كَثِيرًا بِذَلِكَ. وَأَنَا كَمَا تَرَى يَا عَزِيزِي، سَيِّئُ الْحَالِ. فَكَيْفَ أَنْتَ وَأَصْحَابُكَ؟ أَظُنُّ أَنَّ أُمُورَ الْكُتَّابِ جَارِيَةٌ فِي مَجْرَاهَا وَأَنْتُمْ تَجْتَهِدُونَ عِنْدَ غِيَابِي كَمَا كُنْتُمْ تَجْتَهِدُونَ مِنْ قَبْلُ. وَكُنْتُ أَرَدْتُ أَنْ أُبَيِّنَ لَهُ ذَلِكَ الْحُزْنَ الشَّدِيدَ الَّذِي اسْتَوْلَى عَلَيْنَا بِسَبَبِ مَرَضِهِ وَغِيَابِهِ عَنَّا. فَكَأَنَّهُ قَدْ فَطِنَ لِذَلِكَ فَبَاغَتْنِي قَائِلًا: إِنِّي لَا أَشْكُ فِي مَحَبَّتِكُمْ إِيَّايَ وَأَطْنُكُمْ تَعْرِفُونَ أَيْضًا مِقْدَارَ حُبِّي إِيَّاكُمْ. وَقَدْ شَقَّ عَلَيَّ فِرَاقَكُمْ وَأَنَا أَرْجُوا اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُشْفِينِي بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ عَاجِلًا فَأَكُونَ بَيْنَ ظَهْرَانِيكُمْ فِي الْكُتَّابِ. ثُمَّ أَشَارَ إِلَى الرَّسْمِ الْمُعَلَّقِ فِي الْجِدَارِ وَقَالَ: أَتَعْرِفُ مَنْ هُمْ فِي هَذَا الرَّسْمِ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، هُمْ فُلَانٌ وَأَصْحَابُهُ. قَالَ: إِنَّهُمْ كَانُوا تَلَامِيذَةً مُجْتَهِدِينَ وَمُؤَدِّبِينَ جِدًّا، فَهُوَ أَعْظَمُ مُسَلِّ لِي فِي هَذَا الْحَالِ. حَيْثُ يُدَكِّرُنِي كُتَّابِي الْعَزِيزَ وَاشْتِعَالِي فِيهِ صَبَاحَ مَسَاءٍ وَسَاعَلِقُ صُورَتِكَ وَصُورَ أَصْحَابِكَ أَيْضًا بَعْدَ إِتْمَامِكُمْ الْكُتَّابِ. هَلْ تُحِبُّونَ ذَلِكَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ وَأَيَّ حُبِّ. ثُمَّ رَأَيْتُهُ تَأْخُذُهُ الْحُمَّى فَاسْتَأْذَنْتُهُ فِي الْإِنْصِرَافِ. فَتَنَاوَلَ بُرْتُقَالًا وَمَنْحَنِيه ثُمَّ قَالَ: اِعْلَمْ يَا حَبِيبِي، أَنَّ الْإِنْسَانَ لَا يُدْرِكُ الْعُلَى إِلَّا بِجِدِّ وَتَعَبٍ. فَعَلَيْكَ الْإِجْتِهَادُ ثُمَّ عَلَيْكَ الْإِجْتِهَادُ وَأَوْصِيكَ أَيْضًا أَنْ تُطِيعَ وَالِدَيْكَ دَائِمًا وَتُكْرِمَهُمَا إِكْرَامًا فَتَنَالَ مَحَبَّةَ النَّاسِ وَرِضَا اللَّهِ تَعَالَى. اِنْصَرِفْ يَا وَلَدِي. بِأَمَانَةِ اللَّهِ وَاقْرَأْ مِنِّي عَلَى وَالِدَيْكَ وَأَصْحَابِكَ كَثِيرَ السَّلَامِ، وَإِذَا لَمْ يَتَيَسَّرْ لَنَا اللَّقَاءُ فَادْكُرْ مُعَلِّمَكَ الْمَسْكِينِ الَّذِي عَلَّمَكَ وَأَدَّبَكَ وَأَحَبَّكَ وَادْعُ اللَّهَ لَهُ أَذْبَارَ الصَّلَاةِ. فَلَمَّا سَمِعْتُ مِنْهُ هَذَا الْكَلَامَ لَمْ أَمْلِكْ عَيْنِي فَسَأَلْنَا دَمْعًا فَخَرَجْتُ مِنَ الْحُجْرَةِ وَدُمُوعِي تَنْحَدِرُ إِلَى وَجْنَتِي.

معاني المُفْرَدَات: لۇغاتларнинг маънолари

чалинмоқ	أَمَّ ، يَلِمُ ، أَلَمَ ، اِلْمَامُ	мукаммалроқ	أَمَّ
момақалдиروق	الصَّاعِقَةُ	таъсир (эффект)	وَقَعَ
Ғоятда, ҳаддан	فَرَطٌ	тенглаштира олмаймиз	لَمْ نَكُنْ نَعْدِلُ

ташқари			
бўлар иш бўлди	كَانَ مَا كَانَ	ҳийла	الْحَيْلَةُ
олдинроқ зикр қилинган	الْمُقَدَّمُ ذِكْرُهُ	ўтмоқ	مَضَى، يَمْضِي، إِمَضٍ، مُضِيٌّ
дарс ўтмоқ	أَلْقَى، يُلْقِي، أَلْقَى، إِلْقَاءُ	навбатма-навбат	تَنَآوَبَ، يَتَنَآوَبُ، تَنَآوَبٌ، تَنَآوَبٌ
қўлга киритдим	حَصَلْتُ	эътиқод қилмоқ, фикрламоқ	إِعْتَقَدَ، يَعْتَقِدُ، إِعْتِقَادٌ
тақиллатмоқ	قَرَعُ، يَقْرَعُ، أَقْرَعُ، قَرَعٌ	ўтиниш, илтимос қилиш	تَوَسَّلَ، يَتَوَسَّلُ، تَوَسَّلٌ، تَوَسَّلٌ
қўрқинч, даҳшат	دَهْشَةٌ	унинг хотини	صَاحِبَتُهُ
елка	عَاتِقٌ، (عَوَاتِقُ)	чўзилиб, чалқанча ётмоқ	اسْتَلَقَى، يَسْتَلِقِي، اسْتَلَقَ، اسْتَلَقَاءٌ
ўз йўналишида кетмоқда	جَارِيَةٌ فِي جِرَاهَا	мени шод қилдинг	سَرَرْتَنِي
тагига етмоқ, тушуниб қолмоқ	فَطِنَ، يَفْطِنُ، غَفْطَنَ، فُطُونَةٌ	йўқлигимда	عِنْدَ غِيَابِي
ажралмоқ	فِرَاقٌ	мендан илгарилаб	بَاعَتَنِي
энг улкан тасалли	أَعْظَمُ مُسَلِّ	ҳузурингиз, олдингиз	بَيْنَ ظَهْرَانَيْكُمْ
эртаю-кеч	صَبَاحَ مَسَاءً	менга эслатади	يُذَكِّرُنِي
севганда қандоқ	وَأَيِّ حُبِّ	тамомлаганингиз	إِتْمَامِكُمْ
бермоқ	مَنَحَ، يَمْنَحُ، إِمْنَحُ، مَنْحٌ	безгак	الْحَمَى

намоз кетидан	أَذْبَارَ الصَّلَاةِ	учрашиш насиб этмаса	لَمْ يَتَيَسَّرْ لَنَا الْبَقَاءُ
ОҚМОҚ	سَالًا، يَسِيلًا، سِلًا، سَيْلًا	кўз ёши	دَمْعًا، (دُمُوعًا)
юз, бет	وَجَنَّةً	тушмоқ, оқмоқ	إِنْحَدَرَ، يَنْحَدِرُ، إِنْحَدَارًا

3

عَاقِبَةُ الْحَرْصِ

يُحْكِي، أَنَّ صَيَّادًا خَرَجَ يَوْمًا إِلَى غَابَةِ لِلصَّيْدِ وَمَعَهُ قَوْسُهُ وَسِهَامُهُ. فَلَمْ يُجَاوِزْ غَيْرَ بَعِيدٍ حَتَّى رَأَى طَبْيًا. فَرَمَاهُ بِسَهْمٍ فَقَتَلَهُ فِي مَكَانِهِ. فَسَرَّ الصَّيَّادُ بِذَلِكَ سُرُورًا عَظِيمًا وَحَمَلَهُ وَتَوَجَّهَ إِلَى قَرْبَتِهِ. وَفِيمَا هُوَ فِي وَسْطِ الطَّرِيقِ إِذْ أَبْصَرَ خَنْزِيرًا بَرِّيًّا مُقْبِلًا عَلَيْهِ. فَأَلْقَى الطَّبْيَ إِلَى الْأَرْضِ. وَصَوَّبَ عَلَيْهِ قَوْسَهُ وَرَمَاهُ بِسَهْمٍ فَانْفَدَ فِيهِ وَجَرَحَهُ جُرْحًا بَلِيغًا. فَهَجَمَ عَلَيْهِ الْخَنْزِيرُ بِغَيْظٍ وَحَنَقٍ زَائِدِينَ وَضْرَبَهُ بِأَنْيَابِهِ ضْرَبَةً أَطَارَتْ مِنْ يَدِهِ الْقَوْسَ وَوَقَعَا مَيِّتِينَ. وَبَعْدَ بُرْهَةٍ مِنَ الزَّمَنِ أَتَى ذئبٌ إِلَى هَذَا الْمَكَانِ فَطَارَ فَرَحًا بِمَا رَأَى. وَقَالَ هَذَا الرَّجُلُ وَالطَّبْيُ وَالْخَنْزِيرُ تَكُونُ قُوتًا لِي مُدَّةَ شَهْرٍ أَوْ يَزِيدُ. فَأَكَلَ الْيَوْمَ هَذَا الْوَتَرَ وَأَدْخَرَ الْبَاقِي إِلَى غَدٍ فَمَا وَرَاءَهُ. ثُمَّ إِنَّهُ أَخَذَ يَقْطَعُ الْوَتَرَ فَعَالَجَهُ حَتَّى قَطَعَهُ. فَلَمَّا انْقَطَعَ طَارَتْ سِيَةُ الْقَوْسِ فَضْرَبَتْ حَلْقَهُ فَمَاتَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

камон ўқи	سَهْمٌ، (سِهَامٌ)	ёй, камон	قَوْسٌ، (أَقْوَاْسٌ)
-----------	-------------------	-----------	----------------------

ёввойи тўнғиз	حَنْزِيرٌ بَرِّيٌّ	йўл босиб ўтмади	فَلَمْ يُجَاوِزْ
амалга оширмақ	نَفَذَ، يَنْفِذُ، أَنْفَذَ، نُفِذُ	у томон келаётган	مُقْبِلًا عَلَيْهِ
ўта қаттиқ жароҳат ила	جُرْحٌ بَلِيغٌ	жароҳатламақ	جَرَحَ، يَجْرَحُ، إِجْرَحُ، جَرَحٌ
ғазаб, аччиқланиш	عَيْظٌ	ҳужум қилмақ	هَجَمَ، يَهْجُمُ، أَهْجُمُ، هُجُومٌ
озиқ тиш	نَابٌ، (أَنْيَابٌ)	қаттиқ ғазаб, қаҳр	حَنْقٌ
шодлигидан уча ёзди	فَطَارَ فَرَحًا	учириб юбормақ	أَطَارَ
жамғариб қўяман	أَدْحَرُ	камондаги теридан ишланган ип	الْوَتْرُ
камоннинг томонларидан бири	سِيَّةٌ، (سِيَّاتٌ)	ишлов бермақ	عَالَجٌ
		ҳалқум, бўғиз	حَلَقٌ، (حُلُوقٌ)

الرَّجُلُ وَأَوْلَادُهُ

يُحْكِي، أَنَّ رَجُلًا بَلَغَ سِنَّ الشَّيْخُوخَةِ. وَكَانَ لَهُ ثَلَاثَةُ أَوْلَادٍ وَعِنْدَهُ مَالًا كَثِيرٌ. وَلَمَّا أَحَسَّ بِدُنُوِّ أَجَلِهِ فَسَمَّ أَمْوَالَهُ بَيْنَ أَوْلَادِهِ وَاخْتَارَ مِنْ هَذَا الْمَالِ جَوْهَرَةً ثَمِينَةً كَانَتْ عِنْدَهُ. وَقَالَ لَهُمْ: هَذِهِ تَكُونُ مُكَافَأَةً لِمَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ عَمَلًا جَلِيلًا فِي خِلَالِ الثَّلَاثَةِ الْأَشْهُرِ. فَقَالَ أَكْبَرُهُمْ: يَا وَالِدِي، أَنَا قَدْ عَمِلْتُ عَمَلًا جَلِيلًا أَسْتَحِقُّ أَنْ أُكَافَأَ عَلَيْهِ بِهَذِهِ الْجَوْهَرَةِ. فَقَالَ لَهُ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: قَدْ أَوْدَعْتُ عِنْدِي رَجُلًا مَالًا كَثِيرًا وَلَمْ يَعْرِفْنِي مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَأْخُذْ عَلَيَّ وَثِيقَةً بِهِ. ثُمَّ سَلَّمْتُهُ إِلَيْهِ عِنْدَ طَلْبِهِ وَمَا أَخَذْتُ مُكَافَأَةً عَلَيَّ ذَلِكَ. فَقَالَ لَهُ وَالِدُهُ: عَمَلُكَ هَذَا عَمَلٌ يُوجِبُهُ اللَّهُ عَلَيْكَ. فَقَالَ الْوَلَدُ الثَّانِي: أَنَا عَمِلْتُ عَمَلًا جَلِيلًا أَسْتَحِقُّ عَلَيْهِ هَذِهِ الْمُكَافَأَةَ. فَقَالَ لَهُ: وَمَا هُوَ يَا وَلَدِي؟ فَقَالَ: كُنْتُ مَاشِيًا عَلَى شَاطِئِ بَحِيرَةٍ وَإِذَا بَوْلَدٍ سَقَطَ فِيهَا، فَخَاطَرْتُ بِحَيَاتِي وَأَنْقَذْتُهُ مِنَ الْغَرَقِ ثُمَّ سَلَّمْتُهُ إِلَى أُمِّهِ. أَلَيْسَ هَذَا الْعَمَلُ شَرِيفًا أَسْتَحِقُّ عَلَيْهِ الْمُكَافَأَةَ؟ فَقَالَ لَهُ: يَا وَلَدِي، هَذِهِ شَفَقَةٌ غَرِيبِيَّةٌ عِنْدَ كُلِّ إِنْسَانٍ. ثُمَّ قَالَ الْوَلَدُ الثَّلَاثُ: يَا وَالِدِي، أَنَا الَّذِي عَمِلْتُ عَمَلًا جَلِيلًا أَسْتَحِقُّ عَلَيْهِ هَذِهِ الْمُكَافَأَةَ. فَقَالَ لَهُ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ وَجَدْتُ أَحَدَ أَعْدَائِي الْأَلْدَاءِ نَائِمًا عَلَى حَافَةِ هُوَّةٍ، بِحَيْثُ لَوْ تَحَرَّكَ أَدْنَى حَرَكَةٍ لَوَقَعَ فِيهَا فَيَهْلِكُ. فَجِئْتُ بِجَانِبِهِ وَأَيْقَظْتُهُ بِكَيْفِيَّةٍ نَجَا مِنَ الْوُقُوعِ فِيهَا. فَضَمَّمْتُ وَالِدُهُ إِلَى صَدْرِهِ وَقَالَ لَهُ: يَا وَلَدِي، هَذِهِ الْجَوْهَرَةُ الثَّمِينَةُ لَكَ، حَيْثُ عَفَوْتُ عَنْ عَدْوِكَ وَأَنْقَذْتُهُ مِنَ الْهَلَاكِ مَعَ قُدْرَتِكَ عَلَيْهِ، فَلَا شَكَّ أَنَّ هَذَا مِنْ أَشْرَفِ الْأَعْمَالِ.

مَعَانِي الْمُرَدَّاتِ: Луғатларнинг маънолари

ҳис қилмоқ	أَحْسَسَ، يُحِسُّ، أَحْسَسَ، إِحْسَاسٌ	қарилик	الشَّيْخُوخَةَ
тақсимламоқ	فَسَمَ، يُفَسِّمُ، فَسِمَ، تَفْسِيمٌ	яқинлашмоқ	دَنَا، يَدْنُو، أَدْنُ، دُنُوٌ
мукофот	مُكَافَأَةٌ	қимматбаҳо тош, гавҳар	جَوْهَرَةٌ ثَمِينَةٌ
мобайни	خِلَالٌ	улуғ, буюк	جَلِيلٌ
омонатга қўймоқ	أَوْدَعُ، يُودِعُ، أَوْدَعُ، إِنْدَاعٌ	ҳақлиман	أَسْتَحِقُّ
уни топширдим	سَلَّمْتُهُ	васиқа, ҳужжат, ишончнома	وَثِيقَةٌ (وَتَائِقُ)
хатарга қўйдим	خَاطَرْتُ	Аллоҳ сенга уни бажаришни шарт қилган	يُوجِبُهُ اللَّهُ عَلَيْكَ
ғайри ихтиёрий сезги, инстинкт	عَرِيْزَةٌ	рахм шафқат қилиб	شَفَقَةٌ
чекка, қирғоқ	حَافَةٌ	ашаддий душман	أَعْدَائِي الْأَلْدَاءِ
ҳаракатланмоқ	تَحَرَّكَ، يَتَحَرَّكُ، تَحَرَّكَ، تَحَرُّكٌ	чуқурлик, жарлик	هُوَّةٌ، (هُوَى)
ўша кайфият, ҳолат	بِكَيْفِيَّةٍ	бироз ҳаракат	أَدْنَى حَرَكَةٍ
кечирдинг	عَمَوْتُ	кўксига босди	فَضَمَّهُ إِلَى صَدْرِهِ

الْمَطْرُ هُوَ بُخَارُ الْمَاءِ الَّذِي يَصْعَدُ إِلَى الْجَوِّ فَيَصِيرُ غَيْوِمًا وَسُحْبًا تَسُوْقُهَا الرِّيحُ بَيْنَ الْقُبَّةِ الرَّزْقَاءِ وَسَطْحِ الْأَرْضِ عَلَى أَبْعَادٍ مُخْتَلِفَةٍ. وَعِنْدَمَا تَبْلُغُ هَذِهِ الْغَيْوِمُ بُعْدَ مِيلٍ أَوْ مِيلَيْنِ ارْتِفَاعًا تَبْرُدُ وَتَنْخَفِضُ دَرَجَةُ حَرَارَةِ الْهَوَاءِ فَلَا يَسْتَطِيعُ حَمْلَهَا. فَتَسْقُطُ هَذِهِ الْغَيْوِمُ مُنْضَمًّا بَعْضُهَا إِلَى الْبَعْضِ الْآخِرِ فَتَتَكَوَّنُ مِنْهَا قَطْرَاتُ الْمَطْرِ لِكُونِهَا أَثْقَلُ مِنَ الْهَوَاءِ الْكُرُوِيِّ. وَالْغَيْوِمُ فِي الْجَوِّ عِنْدَ سَيْرِهَا كَثِيرًا مَا تُصَادِمُ رُؤُوسَ الْجِبَالِ فَتَصُبُّ مَا فِيهَا مِنَ الْبُخَارِ مَطْرًا عَلَى رُؤُوسِهَا وَجَوَانِبِهَا. وَقَدْ يَحْدُثُ الْمَطْرُ أَيْضًا مِنْ مُصَادَفَةِ السُّحُبِ مَجَارِي رِيحٍ دَرَجَةُ حَرَارَتِهَا دُونَ دَرَجَةِ حَرَارَةِ الْغَيْمِ السَّابِحِ وَكَثِيرًا مَا تَجْمَدُ الْأَمْطَارُ عِنْدَ انْحِدَارِهَا بِسَبَبِ شِدَّةِ الْبَرْدِ فَتَنْزِلُ بَرْدًا أَوْ ثَلْجًا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

булут	غَيْمٌ، (غَيْوِمٌ)	буғ	بُخَارٌ، (أَبْجَرَةٌ)
масофа	بُعْدٌ، (أَبْعَادٌ)	осмон гумбази	القُبَّةُ الرَّزْقَاءُ
шарсимон ҳаво	الهَوَاءُ الْكُرُوِيُّ	бирлашган, жипслашган	مُنْضَمٌّ
тақалмоқ, урилмоқ	صَادَفَ، يُصَادِفُ، صَادِفٌ، مُصَادَفَةٌ	тўқнашмоқ	صَادَمَ، يُصَادِمُ، صَادِمٌ، مُصَادَمَةٌ
тушмоқ	انْحَدَرَ، يَنْحَدِرُ، انْحِدَارٌ، انْحِدَارٌ	сузувчи	السَّابِحُ
йўналиши	مَجْرَى	дўл	بَرْدٌ

6

الْحَمَامَةُ وَالنَّمْلَةُ

لِتَرْتَوِيَ مِنْ مَائِهِ النَّمِيرُ	حَمَامَةٌ مَرَّتْ عَلَى غَدِيرٍ
لِنَمْلَةٍ تَحْبِطُ فِيهِ الْمَاءَ	وَحَدَقَتْ بِمُقْلَةٍ نَجْلَاءَ
فَابْتَدَرَتْ إِنْقَادَهَا مِنَ الْأَذَى	فَأَخَذَ الْعَطْفُ عَلَيْهَا مَاخِذَا
تَجَتَّ عَلَيْهِ مِنْ مَثَاوِي الْعَطَبِ	فَطَرَحَتْ عُودًا لَهَا مِنْ حَطَبٍ
تَقَادَفْتُهُ الْبَيْدُ وَالْوَهَادُ	وَبَعْدُ مِنْهَا دَنَا صَيَّادُ
يَنْوِي بِهَا مَوَارِدَ الْفَنَاءِ	فَصَوَّبَ السَّهْمَ إِلَى الْوَرَقَاءِ
إِذَا بَقْرَصٍ مُؤْمٍ أَعْجَلَهُ	وَحِينَ إِذْ أَرَادَ أَنْ يُرْسِلَهُ
أَقْلَتَ مِنْهُ عِنْدَ ذَاكَ قَنْصُهُ	وَبَيْنَمَا يَبْحَثُ عَمَّا يَقْرُصُهُ
وَرَجَعَتْ لِلْعُشِّ بِالسَّلَامَةِ	وَسَلِمَتْ مِنْ سَهْمِهِ الْحَمَامَةُ
كَمَا تُجَازِي هَكَذَا تُجَازَى	وَهِيَ تَقُولُ قَوْلَهَا إِجْازًا

معاني المفردات : Луғатларнинг маънолари

чашма, булоқ	النَّمِيرُ	чанқоғини босмоқ, сувга қонмоқ	إِرْتَوَى، يَرْتَوِي، إِرْتَوَى، إِرْتَوَاءٌ
кўз соққаси	مُقْلَةٌ، (مُقْلٌ)	тикилиб қарамоқ	حَدَقَ، يُحَدِّقُ، حَدِيقٌ، تَحْدِيقٌ
тусмоллаб,	حَبَطَ، يَحْبِطُ، إِحْبِطُ	кўркам, кенг	نَجْلَاءَ

таваккал қилиб юрмоқ	خَبَطٌ		
эгаллаб олди, ушлади	مَأْخَذًا	шафқат, меҳр	العَطْفُ
қутқармоқ	أَنْقَذَ، يُنْقِذُ، أَنْقَذَ، أَنْقَذَ	шошилмоқ	إِبْتَدَرَ، يَبْتَدِرُ، إِبْتَدَرَ، إِبْتَدَرَ
машаққат, қийинчилик	العَطَبُ	ўрин	مَثْوًى، (مَثْوِي)
чўл, сахро	بَيْدَاءٌ، (بَيْد)	отмоқ	تَقَادَفَ، يَتَقَادَفُ، تَقَادَفَ، تَقَادَفُ
каптар	الْوَرَقَاءُ، (وَرَقَى)	чуқурлик, жарлик	وَهْدَةٌ، (وَهَادٌ)
чимчиламоқ, чақиб олмоқ	قَرَصَ، يَقْرُصُ، أَقْرَصُ، قَرَصَ	ўлиб тушадиган ўрни	مَوَارِدُ الْفَنَاءِ
ўлжа	فَنْصٌ	қўлдан чиқиб кетмоқ	أَفَلَتْ، يُفَلِتُ، أَفَلَتْ، إِفْلَاتٌ
яхшилик билан мукофотлаймиз	بُحَارَى	қисқа ҳолда айтмоқ	أَوْجَزَ، يُوجِزُ، أَوْجَزَ، إِيجَازٌ

7

الْأَسَدُ

الأسد من أشد السباع قوةً وأهولها منظرًا. وهو يعرف بملك الوحوش. وقوته يضرب بها المثل. وله بين كتفيه لبدة كثيفة وشعر سائر بدنه قصير ناعم ك شعر البقر. وطول الأسد ثلاث أذرع تقريبًا وعلوه ذراع ورئع أو يزيد. وهو يوجد في الأقاليم الحارة من آسيا وإفريقية. والأسد الإفريقي أكبر جثةً وأعظم قوةً من الآسيوي. وهو يعمر إلى أن يدرك خمسًا وعشرين سنةً وقد يبلغ في الأقاص مئة سنة. وإذا كان الأسد شبانًا يقيم في عرينه وينام طول النهار ولا يخرج إلا في أول الليل فيمشي متلصصًا حول قطعان الحيوان وخيام السباح وهو يخاف الإنسان نهارًا ويتشجع في الليل. وله زجرتة مزرعة جدًا تهتز لها الغابات والآكام. وكثيرًا ما يهجم على قرى المغرب فيرعب بهائمها بزجرتة فتنبح الكلاب وتنفق الخيل والجمال ويتفرق الرجال في أطراف القرية يوقدون نارًا تخويها له. وقد يتسور الجدران فيخطف الحيوانات كالحيل والجمال والبقر وغيرها. وقد يجسر على اختطاف الإنسان من بين قومه وإذا جاع الأسد يخرج من عرينه نهارًا فيمشي في القفر حيث تكون حمر الوحش والطباء. وهي إذا سمعت زجرتة أو شممت رائحته تنفر منه وتذهب في الفلاة كل مذهب. أما هن فيكنن في الآكام أو عند موارد المياه حتى يمر به حيوان منها فيشب إليه ويفترسه. ومن خصال الأسد أنه لا يأكل فريسته قبل أن يلاعبها كما تلاعب الهرة الفأرة. ويوصف بحفظ الوداد ووفاء الجميل. وأنشئ الأسد تسمى لبوءة؟ وهي أصغر منه جثةً وأسرع حركةً وأشد غضبًا. وليس لها لبدة مثله. وهي تلد من جزوين إلى أربعة دفعة واحدة. فتهتم بجرائها اهتمامًا شديدًا وتعلمها افتراس الحيوانات إذ تأتي إليها بحيوانات صغيرة لتفترسها. وتضيق أخلاق اللبوءة مدة الرضاعة واهتمامها بجرائها. وهي لا تترك جرائها إلا بعد أن تصير أشبالاً.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

зарбул масал қилинади	يُضْرَبُ بِهَا الْمَثَلُ	йиртқич, ваҳший	سَبْعٌ، (سَبَاعٌ)
ёл (шерники)	لَيْدَةٌ، (لَيْدٌ)	елка	كَيْفٌ، (أَكْتَأْفٌ)
(ердан) баландлиги	عُلُوٌّ	узунлиги	طُولٌ
осиё қитъаси	آسِيَا	иқлим	إِقْلِيمٌ، (أَقَالِيمٌ)
умр берилади	يُعَمَّرُ	африка	إِفْرِيْقِيَّةٌ

чодир	خَيْمَةٌ، (حِيَامٌ)	ўғирликча, яширинча	مُتَلَصِّصٌ
бўкириш, ўкириш	زَجْرَةٌ	шижоатли, дадил бўлмоқ	تَشَجَّعَ، يَتَشَجَّعُ، تَشَجَّعٌ، تَشَجُّعٌ
тепалик, дўнглик	أَكْمَةٌ، (أَكَامٌ)	ларзага келмоқ	إِهْتَزَّ، يَهْتَزُّ، إِهْتِزَازٌ
тирмашиб чиқмоқ	تَسَوَّرَ، يَتَسَوَّرُ، تَسَوَّرٌ، تَسَوُّرٌ	қўрқитмоқ	أَرْعَبُ، يُرْعِبُ، أَرْعَبٌ، إِرْعَابٌ
журъат қилмоқ	جَسَرَ، يَجْسُرُ، أَجْسُرُ، جَسَارَةٌ	ўғирлаб қочмоқ	خَطَفَ، يَخْطِفُ، إِخْطَفَ، خَطْفٌ
оҳу, кийик	ظَبْيٌ، (ظَبَاءٌ)	уя (шерники)	عَرِيْنٌ، (عُرْنٌ)
ҳар томонга кетмоқ	تَدَهَبُ كُلِّ مَذْهَبٍ	сахро, чўл, биёбон	فَلَاةٌ، (فَلَاءٌ)
ҳайвоннинг янги туғилган боласи	جِرْوٌ، (جِرَاءٌ)	дўстона муносабат, меҳр	الْوِدَادُ
урғочи шер	الْبَبْوَةَ	танг, сержаҳл	ضَاقَ، يَضِيقُ، ضِيقٌ، ضِيقٌ
ўйнашмоқ	لَاعَبَ، يُلَاعِبُ، لَاعِبٌ، مُلَاعَبَةٌ	шер боласи	شِبْلٌ، (أَشْبَالٌ)

8

الْأَسَدُ وَالْأَرْنَبُ وَالْوُحُوشُ

يُحْكِي، أَنَّ أَرْضًا كَثِيرَةَ الْمِيَاهِ وَالْعُشْبِ كَانَ فِيهَا كَثِيرٌ مِنَ الْوُحُوشِ. وَكَانَ فِيهَا أَسَدٌ عَظِيمٌ. فَكَانَتِ الْوُحُوشُ لَا تَنْتَفِعُ بِهَا لِخَوْفِهَا مِنَ الْأَسَدِ. فَاجْتَمَعَتْ ذَاتَ يَوْمٍ وَأَتَتْ إِلَيْهِ وَقَالَتْ لَهُ: إِنَّكَ لَتَصِيبُ مِنَّا الدَّابَّةَ بَعْدَ الْجُحْدِ وَالْتَعَبِ. وَقَدْ رَأَيْنَا رَأْيًا فِيهِ صَلَاحٌ لَكَ وَأَمْنٌ لَنَا، فَإِنَّ أَمْنَنَا وَلَمْ نُخْفِنَا فَلَكَ عَلَيْنَا كُلَّ يَوْمٍ دَابَّةٌ نَأْتِي بِهَا إِلَيْكَ فِي وَقْتِ غَدَائِكَ. فَرَضِيَ الْأَسَدُ بِذَلِكَ وَصَاحَ الْوُحُوشَ عَلَيْهِ وَوَفَيْنَ لَهُ بِهِ. ثُمَّ إِنَّ أَرْنَبًا أَصَابَتْهَا الْفُرْعَةُ وَصَارَتْ غَدَاءَ الْأَسَدِ. فَقَالَتْ لِلْوُحُوشِ: إِنَّ أَنْتُمْ رَفَقْتُمْ بِي فِيمَا لَا يَضُرُّكُمْ رَجَوْتُ أَنْ أُرِيحُكُمْ مِنَ الْأَسَدِ. فَقُلْنَ: وَمَا الَّذِي تُكَلِّفِينَا مِنَ الْأُمُورِ؟ قَالَتْ: تَأْمُرُنَّ الَّذِي يَنْطَلِقُ بِي إِلَى الْأَسَدِ أَنْ يُمَهِّلَنِي قَلِيلًا فَأَبْطِئَ عَلَيْهِ بَعْضَ الْإِبْطَاءِ. فَقُلْنَ لَهَا: ذَلِكَ لَكَ. فَانْطَلَقَتْ الْأَرْنَبُ مُتَبَاطِئَةً حَتَّى جَاوَزَتْ الْوَقْتَ الَّذِي كَانَ يَتَعَدَّى فِيهِ الْأَسَدُ. ثُمَّ تَقَدَّمَتْ إِلَيْهِ وَحَدَّهَا رُؤْيِدًا وَقَدْ جَاعَ وَغَضِبَ فَقَامَ مِنْ مَكَانِهِ لِحَوْهَا، وَقَالَ: مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتِ؟ قَالَتْ: أَنَا رَسُولُ الْوُحُوشِ إِلَيْكَ، بَعَثَنِي وَمَعِيَ أَرْنَبٌ لَكَ. فَتَبِعَنِي أَسَدٌ فِي الطَّرِيقِ فَأَخَذَهَا مِنِّي وَقَالَ: أَنَا أَوْلَى بِهَذِهِ الْأَرْضِ وَمَا فِيهَا مِنَ الْوُحُوشِ. فَقُلْتُ: إِنَّ هَذَا غَدَاءُ الْمَلِكِ أَرْسَلْتُ بِهِ الْوُحُوشَ إِلَيْهِ، فَلَا تَغْضِبْنَهُ. فَسَبَّكَ وَشَتَمَكَ، فَأَقْبَلْتُ مُسْرِعَةً إِلَيْكَ لِأُخْبِرَكَ. فَقَالَ الْأَسَدُ: انْطَلِقِي مَعِيَ فَأَرِينِي مَوْضِعَ هَذَا الْأَسَدِ. فَانْطَلَقَتْ الْأَرْنَبُ إِلَى جُبٍّ، فِيهِ مَاءٌ غَامِرٌ صَافٍ، فَنَظَرَتْ فِيهِ وَقَالَتْ: هَذَا الْمَكَانُ. فَنَظَرَ الْأَسَدُ فَرَأَى ظِلَّهُ وَظِلَّ الْأَرْنَبِ فِي الْمَاءِ فَلَمْ يَشْكُ فِي قَوْلِهَا. وَوَثَبَ إِلَى الْأَسَدِ لِيُقَاتِلَهُ فَعَرِقَ فِي الْجُبِّ. وَانْقَلَبَتِ الْأَرْنَبُ إِلَى الْوُحُوشِ فَأَعْلَمَتْهُنَّ صَنِيعَهَا بِالْأَسَدِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

машаққат	الجُهدُ	етишасан	لَتَصِيبُ
тушлик	غَدَاءُ	бизга ОМОНЛИК берсанг	أَمْنُنَا

вафо қилдилар	وَفَيْنَ	БИТИМ ТУЗМОҚ, КЕЛИШМОҚ	صَالِحٌ، يُصَالِحُ، صَالِحَةٌ، مُصَالِحَةٌ
роҳатланмоқ	أَنْ أُرِيحَ	қуръа тушди	أَصَابَتْهَا الْقُرْعَةُ
кечикмоқ	أَبْطَأَ، يُبْطِئُ، أَبْطِئُ، إِنْطَاءً	юклайсан, буюрасан	تُكَلِّفُ
аста секин	رُؤْيَدًا	сенинг фикринг бўла қолсин	ذَلِكَ لَكَ
ваҳшийларнинг элчиси	رَسُولُ الْوَحْشِ	очиқмоқ	جَاعٌ، يَجِيعُ، جِعٌ، جَوْعٌ
мўл-кўл	عَامِرٌ	чуқурлик, қудуқ	جُبٌّ، (أَجْبَابٌ)
қайтиб бормоқ	انْقَلَبَ، يَنْقَلِبُ، انْقِلَابٌ، انْقِلَابٌ	мусаффо	صَافٍ
муҳлат бермоқ	أَمَهْلًا، يُمَهِّلُ، أَمِهْلًا، إِمِهَالًا	қилмиш	صَنِيعٌ

9

حُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ

وَالِدَتِكَ لَهَا الْحَقُّ الْأَكْبَرُ عَلَيْكَ. هِيَ الَّتِي حَمَلَتْكَ شَهْرًا وَقَاسَتْ فِي وَضْعِكَ آلامًا شَدِيدَةً. وَهِيَ الَّتِي أَرْضَعَتْكَ زَمَنًا طَوِيلًا وَرَبَّتَكَ فِي حَجْرِهَا وَأَنْتَ وَلِيدٌ لَا تَعْرِفُ شَيْئًا. كَمْ مِنْ لِيَالِي قَضَتْهَا فِي السَّهْرِ

			إِنْحَرَفُ، إِنْحِرَافُ
ТОТГАН машакқат	الْمَشَاقُّ	кўз олдига келтирмоқ, эътибор бермоқ	نُصِبَ عَيْنَيْكَ
ЖОН ЖАҲДИ билан қайғурмоқ	دَابُّ، يَدَابُّ، إِذَابُ، دَابُّ	дунёга келишинг сабабчиси	سَبَبُ وُجُودِكَ
ота-онага оқ бўлмоқ	أَنْ تَعُقَّ	таъминламоқ	إِعَالََةٌ
ЯХШИЛИК қилмоқ	بَرٌّ، يَبِرُّ، بَرٌّ، بَرٌّ	ЭНГ катта кабира гуноҳлардан	مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ
бақирмоқ	نَهَرَ، يَنْهَرُ، أَنْهَرَ، نَهْرٌ	уф деб айтмоқ	أُفُّ
яxши суҳбат қуришим учун	بِحُسْنِ صَحَابَتِي	олийжаноб, яxши	كَرِيمٌ
осончилик	يُسْرٌ	қийинчилик	عُسْرٌ
дуч келмайди	لَمْ يَلِقَ	аҳмоқлик	سَفَهَةٌ
эътибор бер	فَاعْتَبِرْ	хурсанд бўлинадиган нарса	مَا سُرَّ

10

الْخَطَّافُ

الْحُطَّافُ مِنَ الطُّيُورِ الْقَوَاطِعِ. لَهُ صَدْرٌ أَبْيَضٌ وَجَنَاحَانِ خَالِكَانِ لَامِعَانِ. وَهُوَ أَسْرَعُ فِي طَيْرَانِهِ مِنْ قَطْرِ السِّكَّةِ الْحَدِيدِيَّةِ. فَإِنَّهُ يَقْطَعُ مَسَافَةً سِتِّينَ مِيلاً فِي السَّاعَةِ وَلَا يَنَالُهُ تَعَبٌ وَلَا مَشَقَّةٌ. وَهُوَ أَنْوَعُ، مِنْهَا مَا يَأْلَفُ سَوَاحِلَ الْبَحْرِ وَيُعَشِّشُ عَلَيْهَا. وَيَكُونُ صَغِيرَ الْجَنَّةِ رَمَادِيَّ اللَّوْنِ. وَمِنْهَا نَوْعٌ عَلَى ظَهْرِهِ بَعْضُ حُمْرَةٍ. وَيَكُونُ أَصْغَرَ مِنَ الْبَيْغَاءِ يُسَمِّيهِ أَهْلُ مِصْرَ الْحُضَيْرِيِّ. وَمِنْهَا نَوْعٌ طَوِيلُ الْأَجْنِحَةِ رَقِيقُهَا يَأْلَفُ الْجِبَالَ.

وَجَمِيعُ أَنْوَعِ الْحُطَّافِ يَتَقَوَّتُ بِالذُّبَابِ وَالْبَعُوضِ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْهُوَامِ. وَهُوَ عَلَى قُرْبِهِ مِنَ الْبَشَرِ وَمُؤَالَفَتِهِ مَسَاكِينُهُمْ زَاهِدٌ بِمَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنَ الْأَقْوَاتِ لَا يَطْمَعُ بِشَيْءٍ مِنْهَا. وَلَمَّا كَانَتْ الْهُوَامُ الَّتِي يَتَقَوَّتُ بِهَا بَعْضُهَا يَمُوتُ وَبَعْضُهَا يَسْبُتُ فِي الشِّتَاءِ. كَانَتْ الْحُطَّاطِينُ تُغَادِرُ بِلَادَنَا فِي أَوَائِلِ زَمَنِ الْبَرْدِ فَيَطِيرُ إِلَى الْبُلْدَانِ الْحَارَّةِ مِنْ أَفْرِيْقِيَّةِ وَآسِيَا. وَلَا تَرْجِعُ إِلَيْنَا إِلَّا فِي أَوَاسِطِ الرَّبِيعِ وَالْهُوَاءُ قَدْ دَفِيءَ وَبُيُوضُ الْهُوَامُ قَدْ نَقَفَتْ فَيَكْثُرُ الذُّبَابُ وَالْبَعُوضُ.

وَالْحُطَّافُ يَبْنِي عُشَّهُ بِنَاءً عَجِيبًا إِلَى جَانِبِ رَافِدَةٍ مِنْ رَوَافِدِ الْبَيْتِ وَمَا أَشْبَهَ يَصْنَعُهُ مِنْ طِينِ الْأَرَقَّةِ وَضِفَافِ الْبُرْكِ. وَيَخْلِطُهُ بِالشَّعْرِ وَالتِّبْنِ. وَهُوَ يَبْنِيهِ عَلَى التَّدْرِيجِ كُلِّ صَبَاحٍ قِسْمًا مِنْهُ ثُمَّ يَتْرُكُهُ طُولَ النَّهَارِ لِيَجْفَ. ثُمَّ يَعُودُ فِي الْغَدِ فَيَزِيدُ فِيهِ. وَلَا يَزَالُ هَكَذَا حَتَّى يُتِمَّهُ فِي نَحْوِ عَشْرَةِ أَيَّامٍ. وَيَجْعَلُهُ عَلَى الْقَدْرِ الَّذِي يَحْتَاجُ إِلَيْهِ. وَفِي الْعَامِ التَّالِيِ يَرْجِعُ إِلَى الْعُشِّ الْعَتِيقِ فِي الْغَالِبِ فَيَطِينُهُ بِطِينِ جَدِيدٍ وَتَبْيِضُ فِيهِ أَنْشَاءُهُ وَتُفَرِّخُ. وَإِذَا رَاقَبْتَ الْحُطَّافَ تَرَاهُ تَارَةً يَتَخَطَّفُ فِي طَيْرَانِهِ فَوْقَ رَأْسِكَ وَبِمَلَاءِ الْجَوِّ صِيحًا. وَتَارَةً يَسْفُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَتَطْنُهُ فِي ذَلِكَ كُلِّهِ لَاعِبًا لَا عَمَلَ لَهُ. وَهُوَ إِذَا يَكُونُ دَائِبًا فِي الْعَمَلِ يَطْلُبُ الْهُوَامَ قُوْتًا لَهُ وَلِفِرَاحِهِ. وَهُوَ لَا يَزَالُ يَزِقُّ فِرَاحَهُ حَتَّى تَقْوَى عَلَى الطَّيْرَانِ وَتَحْصِيلِ الْقُوْتِ بِنَافْسِهَا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

пода, гала	قَوَاطِعُ	қалдирғоч	حُطَّافٌ، (خَطَّاطِيفٌ)
ялтировчи	لَامِعٌ	қоп-қора, тим қора	حَالِكٌ
мослашмоқ	أَلْفٌ، يَأْلَفُ، إِئْلَفُ،	мамлакат, ўлка	

	إِلْفٌ		فُطِرَ، (أَفْطَارٌ)
кул ранг	رَمَادِيٌّ	уя қурмоқ	عَشَّشَ، يُعَشِّشُ، عَشِّشٌ، تَعَشِيشٌ
озуқаланмоқ	تَقَوَّتَ، يَتَقَوَّتُ، تَقَوَّتَاتٌ، تَقَوَّتٌ	нозик, нафис	رَقِيمَهَا
ҳашарот	الهُوَامُ	чивин, искабтопар	الْبُعُوضُ
дам олмоқ	سَبَّتَ، يَسْبُتُ، أُسِبْتُ، سَبَّتٌ	беҳожат, камсуқум	زَاهِدٌ
ИСИМОҚ, ИЛИМОҚ	دَفِيَءٌ، يَدْفِيءُ، اِدْفِيءُ، دَفَاءَةٌ	тарк қилади	تُعَادِرُ
тўсин, устун	رَافِدَةٌ، (رَافِدَةٌ)	тухумдан чикмоқ	نَقَفَ، يَنْقِفُ، أَنْقَفَ، نَقْفٌ
кўлмак, ҳовуз	بِرْكَةٌ، (بِرْكٌ)	тор кўча	رُقَاقٌ، (أَرْقَةٌ)
сомон, похол	تَبِنٌ	қориштирмоқ, аралаштирмоқ	خَلَطَ، يَخْلِطُ، اِخْلَطَ، خَلِطٌ
эски	الْعَتِيقُ	қуримоқ	جَفَّ، يَجِفُّ، جُفَفَ، جَفَافٌ
завқланган бўлмоқ	تَخَطَّفَ، يَتَخَطَّفُ، تَخَطَّفَ، تَخَطُّفٌ	кузатмоқ	رَاقَبَ، يُرَاقِبُ، رَاقِبٌ، مُرَاقَبَةٌ
боқмоқ	زَقَّ، يَزِقُّ، زَقٌّ، زَقٌّ	пастлаб учмоқ	سَفَّ، يَسِفُّ، سَفَّ، سَفٌّ

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَالْعَجُوزُ (1)

قَالَ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: خَرَجْتُ لَيْلَةً حَالِكَةً قاصِدًا دَارَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَفِيمَا أَنَا فِي وَسْطِ الطَّرِيقِ رَأَيْتُ شَخْصًا أَعْرَابِيًّا جَذْبِي بِثَوْبِي وَقَالَ: الرَّمْنِي يَا عَبَّاسُ، فَتَوَسَّمْتُ بِالْأَعْرَابِيِّ فَإِذَا هُوَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَعَلِمْتُ أَنَّهُ مُتَنَكِّرٌ. فَتَقَدَّمْتُ وَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ لَهُ: إِلَى أَيْنَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: أُرِيدُ جَوْلَةً بَيْنَ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فِي هَذَا اللَّيْلِ الدَّامِسِ. وَكَانَتْ لَيْلَةً قَرَّ فَتَبِعْتُهُ وَسَارَ وَأَنَا وَرَاءَهُ وَجَعَلَ يَجُولُ بَيْنَ خِيَامِ الْأَعْرَابِ وَيُؤْوِيهِمْ وَيَتَأَمَّلُهَا إِلَى أَنْ أَتَيْنَا عَلَى جَمِيعِهَا وَأَوْشَكْنَا أَنْ نُخْرَجَ مِنْهَا. فَنَظَرْنَا وَإِذَا هُنَاكَ خَيْمَةٌ وَفِيهَا امْرَأَةٌ عَجُوزٌ وَحَوْلَهَا صَبِيَةٌ يَبْكُونَ وَيَعُولُونَ عَلَيْهَا. وَأَمَامَهَا أَثَافِيٌّ عَلَيْهَا قِدْرٌ وَتَحْتَهَا النَّارُ تَشْتَعِلُ. وَهِيَ تَقُولُ لِلصَّبِيَّةِ: رُوَيْدًا بَنِي، قَلِيلًا وَيَنْضَجُ الطَّعَامُ فَتَأْكُلُونَ.

فَوَقَفْنَا بَعِيدًا وَجَعَلَ عُمَرُ يَتَأَمَّلُ الْعَجُوزَ تَارَةً وَيَنْظُرُ إِلَى الْأَوْلَادِ أُخْرَى، فَطَالَ الْوُقُوفُ. فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! مَا الَّذِي يُوقِفُكَ سِرِّ بِنَا. فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَرَاهَا قَدْ صَبَّتْ لِلصَّبِيَّةِ فَأَكَلُوا وَاكْتَفَوْا. فَوَقَفْنَا وَقَدْ طَالَ وَقُوفُنَا جَدًّا وَالصَّبِيَّةُ لَا يِرَالُونَ يَصْرُوحُونَ وَيَبْكُونَ وَالْعَجُوزُ تَقُولُ لَهُمْ مَقَالَتَهَا: (رُوَيْدًا رُوَيْدًا بَنِي قَلِيلًا وَيَنْضَجُ الطَّعَامُ فَتَأْكُلُونَ)

فَقَالَ لِي عُمَرُ: ادْخُلْ بِنَا عَلَيْهَا لِنَسْأَلَهَا. فَدَخَلَ وَدَخَلْتُ وَرَاءَهُ. فَقَالَ عُمَرُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَالَةً. فَردَّتْ عَلَيْهِ السَّلَامَ أَحْسَنَ رَدٍّ. فَقَالَ لَهَا: مَا بَالُ هَؤُلَاءِ الصَّبِيَّةِ يَتَصَارِحُونَ وَيَبْكُونَ؟ فَقَالَتْ: لِمَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْجُوعِ. فَقَالَ لَهَا: وَلِمَ لَمْ تُطْعِمِيهِمْ مَا فِي الْقِدْرِ؟ فَقَالَتْ لَهُ: وَمَاذَا فِي الْقِدْرِ لِأَطْعِمَهُمْ؟ لَيْسَ هُوَ إِلَّا عُلَالَةٌ فَقَطُّ إِلَى أَنْ يَضْجَرُوا مِنَ الْعَوِيلِ فَيَغْلِبُهُمُ النَّوْمُ، لَيْسَ لِي شَيْءٌ لِأَطْعِمَهُمْ. فَتَقَدَّمَ عُمَرُ إِلَى الْقِدْرِ وَنَظَرَهَا فَإِذَا فِيهَا حَصْبَاءٌ وَعَلَيْهَا الْمَاءُ يَغْلِي. فَتَعَجَّبَ مِنْ ذَلِكَ وَقَالَ لَهَا: مَا الْمُرَادُ بِذَلِكَ؟ فَقَالَتْ: أَوْهَمُهُمْ أَنْ فِيهَا شَيْئًا يُطْبَخُ فَأَعْلَلَهُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا ضَجَرُوا وَغَلَبَ النَّوْمُ عُيُونَهُمْ نَامُوا. فَقَالَ لَهَا

عُمَرُ: ولماذا أنت هكذا؟ فقالت: أنا مقطوعة، لا أخ لي ولا أب ولا زوج ولا ذو قرابة. فقال لها: لم تعرضي أمرك على أمير المؤمنين عمر بن الخطاب فيجعل لك شيئاً من بيت المال؟ فقالت له: والله إنه ظلمني. فلما سمع عمر مقالتها ارتاع من ذلك وقال لها: يا خالته، بماذا ظلمك عمر بن الخطاب؟ فقالت: نعم والله ظلمنا. إن الراعي عليه أن يفتش عن حال كل واحد من رعيته لعله يوجد فيها من هو مثلي ضيق اليد كثير الصبية ولا معين له فيتولى لوازمه ويسمح له من بيت المال بما يقوته وعياله.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

тортмоқ	جَذَبَ، يَجْذِبُ، إِجْذَبَ، جَذَبٌ	ТИМ қоронғулик, зимистон	حالكة
диққат билан тикилиб қарамоқ	تَوَسَّمَ، يَتَوَسَّمُ، تَوَسَّمٌ، تَوَسُّمٌ	менга ортимдан эргаш	الرّمني
айланиб, кезиб чиқмоқ	جَالَ، يَجُولُ، جُلَّ، جَوْلٌ	ниқобланмоқ, ўзга тусга кириб олмоқ	مُتَنَكَّرٌ
совуқ тун	لَيْلَةٌ قُرٌّ	қоп-қоронғу	الدّامسُ
-га яқин қолибмиз	أَوْشَكْنَا	чодир	حَيْمَةٌ، (حِيَامٌ)
ўчоқ	أَنَابِيٌّ	оҳ-воҳ тортмоқ, бақирмоқ	عَالَ، يَعُولُ، عُلَّ، عَوْلٌ
тўхтаб турмоқ	وَقَفَ، يَقِفُ، قِفٌ، وُقُوفٌ	бироз, бироз	رُؤْيَدًا
Бардавом бўлмоқ	لا أَبْرِحُ	биз билан юринг	سِرٌّ بِنَا
улардаги очлик сабаб	لِمَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْجُوعِ	қуймоқ	صَبَّ، يَصُبُّ، صُبٌّ، صَبٌّ

оҳ-воҳ, йиғи	العويل	овунчоқ	علالة
майда тош	حصباء	зерикмоқ	ضجر، يضجر، اضجر، ضجر
дахшатга ва ваҳимага тушмоқ	ارتاع، يرتاع، ارتع، ارتياغ	ишонтирмоқ	أوهم، يؤهم، أوهم، إيهاهم
аҳоли, фуқаро	رعيّة	йўлбошчи	الرّاعي
ёрдам берувчиси йўқ	لا مُعينَ	қўли қисқа, камбағал	ضيقُ اليدِ
		масъулиятни бўйнига олмоқ	تَوَلَّى، يَتَوَلَّى، تَوَلَّ، تَوَلَّى

12

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَالْعُجُوزُ (2)

فَقَالَ لَهَا عُمَرُ: وَمِنْ أَيْنَ يَعْلَمُ عُمَرُ بِحَالِكِ وَمَا أَنْتَ فِيهِ مِنَ الْفَاقَةِ مَعَ كَثْرَةِ الصَّبِيَّةِ؟ كَانَ يَجِبُ عَلَيْكَ أَنْ تَتَقَدَّمِي وَتُعَلِّمَهُ بِحَالِكِ. فَقَالَتْ: لَا وَاللَّهِ، إِنَّ الرَّاعِيَّ الْأَمِينَ يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يُفْتَشَّ عَنْ أَحْتِيَاجَاتِ رَعِيَّتِهِ عُمُومًا وَخُصُوصًا. فَلَعَلَّ الشَّخْصَ الْفَقِيرَ الْحَالِ غَلَبَهُ حَيَاؤُهُ وَمَنَعَهُ مِنَ التَّقَدُّمِ إِلَى رَاعِيهِ. فَعَلَى عُمَرَ السُّؤَالُ عَنْ حَالِ الْفُقَرَاءِ فِي رَعِيَّتِهِ أَكْثَرَ مِمَّا عَلَى الْفَقِيرِ أَنْ يَتَقَدَّمَ إِلَى مَوْلَاهُ لِإِعْلَامِهِ بِحَالِهِ، وَالرَّاعِيَّ الْحُرَّ إِذَا أَهْمَلَ ذَلِكَ يَكُونُ هَذَا ظُلْمًا مِنْهُ. فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ لَهَا عُمَرُ: صَدَقْتَ يَا خَالَهٗ، وَلَكِنْ عَلَيَّ الصَّبِيَّةُ وَالسَّاعَةُ آتِيكَ.

ثُمَّ خَرَجَ وَخَرَجَتْ مَعَهُ وَكَانَتِ الْكِلَابُ تَنْبَحُنَا وَأَنَا أَطْرُدُهَا عَنِّي وَعَنْهُ إِلَى أَنْ انْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الدَّخِيرَةِ. فَفَتَحَهُ وَدَخَلَ وَأَمَرَنِي فَدَخَلْتُ مَعَهُ. وَعَمَدَ إِلَى كَيْسٍ مِنَ الدَّقِيقِ يَحْتَوِي عَلَى عِشْرِينَ رَطْلًا. فَقَالَ لِي: يَا عَبَّاسُ، حَوِّلْ عَلَيَّ كَيْفِي، فَحَمَلْتُهُ إِيَّاهُ. ثُمَّ قَالَ لِي: احْمِلْ هَاتِيكَ جِرَّةَ السَّمَنِ وَأَشَارَ إِلَى جِرَّةٍ هُنَاكَ. وَخَرَجْنَا وَأَقْفَلَ الْبَابَ وَسَرْنَا وَقَدْ انْهَارَ مِنَ الدَّقِيقِ عَلَى حَيْثِهِ وَعَيْنَيْهِ وَجَبِينِهِ. فَمَشِينَا إِلَى أَنْ أَنْصَفْنَا وَقَدْ أَتَعَبَهُ الْحَمْلُ لِأَنَّ الْمَكَانَ كَانَ بَعِيدَ الْمَسَافَةِ. فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَوِّلِ الْكَيْسَ عَنْكَ وَدَعْنِي أَحْمَلُهُ.

فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ أَنْتَ لَا تَحْمِلُ عَنِّي جَرَامِي وَظُلْمِي يَوْمَ الدِّينِ. وَاعْلَمْ يَا عَبَّاسُ! أَنَّ حِبَالَ الْحَدِيدِ وَثِقَلَهَا خَيْرٌ مِنْ حَمْلِ ظَلَامَةٍ كَبُرَتْ أَوْ صَغُرَتْ، لَا سِيَّمَا هَذِهِ الْعَجُوزُ تُعَلِّلُ أَوْلَادَهَا بِالْحَصَى. يَا لَهُ مِنْ ذَنْبٍ عَظِيمٍ عِنْدَ اللَّهِ. سِرُّ بِنَا وَأَسْرَعُ يَا عَبَّاسُ قَبْلَ أَنْ يَضْجَرَ الصَّبِيَّةُ مِنَ الْعَوِيلِ فَيَنَامُوا كَمَا قَالَتْ. فَسَارَ وَأَسْرَعَ وَأَنَا مَعَهُ وَهُوَ يَلْهَثُ هَثَّ الثَّوْرِ مِنَ التَّعَبِ إِلَى أَنْ وَصَلْنَا إِلَى خَيْمَةِ الْعَجُوزِ. فَحَوَّلَ الْكَيْسَ عَنْ كَتِفِهِ وَوَضَعَتْ لَهُ جِرَّةَ السَّمَنِ أَمَامَهُ. فَتَقَدَّمَ بِنَفْسِهِ وَأَخَذَ الْقِدْرَ وَكَبَّ مَا فِيهَا ثُمَّ وَضَعَ السَّمْنَ وَجَعَلَ إِلَى جَانِبِهِ الدَّقِيقِ. ثُمَّ نَظَرَ فَإِذَا النَّارُ قَدْ كَادَتْ تُطْفَأُ.

فَقَالَ لِلْعَجُوزِ: أَعِنْدَكَ حَطْبٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ يَا ابْنِي وَأَشَارَتْ إِلَيْهِ. فَقَامَ وَجَاءَ بِقَلِيلٍ مِنْهُ وَكَانَ الْحَطْبُ أَحْضَرَ، فَوَضَعَ مِنْهُ فِي النَّارِ وَوَضَعَ الْقِدْرَ عَلَى الْأَثَافِي، وَجَعَلَ يُنَكِّسُ رَأْسَهُ إِلَى الْأَرْضِ وَيَنْفُخُ بِفَمِهِ تَحْتَ الْقِدْرِ. وَكَانَ دُخَانُ الْحَطْبِ يُخْرُجُ مِنْ خِلَالِ حَيْثِهِ. وَلَمْ يَزَلْ هَكَذَا حَتَّى اشْتَعَلَتِ النَّارُ وَذَابَ السَّمْنُ وَابْتَدَأَ غَلْيَانُهُ، فَجَعَلَ يُحَرِّكُ السَّمْنَ بِعُودٍ فِي يَدِهِ الْوَاحِدَةَ وَيُخَلِّطُ مِنَ الدَّقِيقِ مَعَ السَّمَنِ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى إِلَى أَنْ نَضَجَ وَالصَّبِيَّةُ حَوْلَهُ يَتَصَارِحُونَ.

وَلَمَّا طَابَ الطَّعَامُ طَلَبَ مِنَ الْعَجُوزِ فَاتَتْهُ بِإِنَاءٍ وَجَعَلَ يَصُبُّ الطَّبِيخَ فِيهِ وَيَنْفُخُهُ لِيَبْرِدَهُ وَيُلَقِّمُ الصِّغَارَ. وَلَمْ يَزَلْ يَفْعَلُ هَكَذَا مَعَهُمْ وَاحِدًا بَعْدَ وَاحِدٍ حَتَّى شَبِعُوا وَاكْتَفَوْا وَقَامُوا يَلْعَبُونَ وَيَضْحَكُونَ بَعْضُهُمْ مَعَ بَعْضٍ إِلَى أَنْ غَلَبَ عَلَيْهِمُ النَّوْمُ فَنَامُوا. فَعِنْدَ ذَلِكَ التَّفَتَّ إِلَى الْعَجُوزِ وَقَالَ لَهَا: يَا خَالَةَ، أَنَا مِنْ قَرَابَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَسَأَذْكُرُ لَهُ حَالِكَ. فَأَتَيْتَنِي غَدًا صَبَاحًا إِلَى دَارِ الْإِمَارَةِ فَتَجَدِدِنِي هُنَاكَ فَارْجِي خَيْرًا. ثُمَّ وَدَّعَهَا عَمْرٌ وَخَرَجَ وَخَرَجَتْ مَعَهُ. فَقَالَ لِي: يَا عَبَّاسُ، وَاللَّهِ إِنِّي حِينَ رَأَيْتُ الْعَجُوزَ تَعَلَّلْتُ صَبِيئَتِهَا بِحَصِيٍّ حَسِبْتُ أَنَّ الْجِبَالَ قَدْ زُلْزِلَتْ وَاسْتَقَرَّتْ عَلَى ظَهْرِي. حَتَّى إِذَا جِئْتُ بِمَا جِئْتُ وَأَطْعَمْتُهُمْ مَا طَبَخْتَهُ لَهُمْ وَاكْتَفَوْا وَجَعَلُوا يَلْعَبُونَ وَيَضْحَكُونَ فَحِينئِذٍ شَعَرْتُ أَنَّ تِلْكَ الْجِبَالَ قَدْ سَقَطَتْ عَن ظَهْرِي. ثُمَّ أَتَى عَمْرٌ دَارَهُ وَأَمْرِي فَدَخَلْتُ مَعَهُ وَبِتْنَا لَيْلَتَنَا. وَلَمَّا كَانَ الصَّبَاحَ أَتَتْ الْعَجُوزُ فَاسْتَغْفَرَهَا وَجَعَلَ لَهَا وَلِصَبِيئَتِهَا رَاتِبًا مِنْ بَيْتِ الْمَالِ تَسْتَوْفِيهِ شَهْرًا فَشَهْرًا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

бошлиғига	مَوْلَاهُ	қашшоқлик	الْفَاقَةُ
бизга вовиллар эди	تَبَخْنَا	эйтиборсиз бўлмоқ	أَهْمَلٌ، يُهْمَلُ، أَهْمَلٌ، إِهْمَالٌ
-га интилиб бормоқ	عَمَدًا، يَعْمِدُ، إِعْمِدُ، عَمْدٌ	етиб боргунимизча	إِلَى أَنْ أَنْتَهَيْنَا
ортмоқ, силжитмоқ	حَوَّلَ، يُحَوِّلُ، حَوَّلَ، تَحْوِيلٌ	ўз ичига олмоқ	إِحْتَوَى، يُحْتَوِي، إِحْتَوَى، إِحْتِوَاءٌ
ёғ, мой	السَّمْنُ	кўза, хумча	جِرَّةٌ، (جِرَارٌ)
ярим йўл юрдик	أَنْصَفْنَا	тўкилмоқ, тушиб кетмоқ	إِنْهَارَ، يَنْهَارُ، أَنْهَرَ، إِهْيَارٌ

зулм қилиш	ظَلَامَةٌ	ота-онам сизга фидо бўлсин	بِأَيِّ أَنْتَ وَأُمِّي
ҳансирамоқ	هَثَّ، يَلْهَثُ، اِهْتَثَّ، هَثُّ	хусусан	لَا سِيَّمَا
ўчиб қолишига оз қолди	قَدَّ كَادَتْ تُطْفَأُ	ағдармоқ	كَبَّ، يَكُبُّ، كُبُّ، كَبُّ
пуфламоқ	نَفَخَ، يَنْفُخُ، أَنْفَخَ، نَفْخٌ	бошем қуйи солмоқ, эргаштирмоқ	نَكَّسَ، يُنَكِّسُ، نَكَّسٌ، تَنَكَّيْسٌ
қайнамоқ	عَلَى، يَغْلِي، اِغْلَى، عَلْيَانٌ	эримоқ	ذَابَ، يَذُوبُ، ذُبَّ، ذَوْبَانٌ
бакирардилар	يَتَصَارَخُونَ	аралаштирмоқ	خَلَطَ، يُخَلِّطُ، خَلِطٌ، تَخَلَّيَطُ
овқатни едирмоқ	يُلَقِّمُ	пишиб етилмоқ	طَابَ، يَطِيبُ، طِبَّ، طِيبَةٌ
амир саройи	دَارُ الْإِمَارَةِ	кифояландилар	اِكْتَفَوْا
орқа томон	ظَهْرٌ، (ظُهُورٌ)	умид қилгин	فَارَجِي
тунадик	بِتْنَا	қўлга тушган нарсани олиб келганимда	إِذَا جِئْتُ بِمَا جِئْتُ
тўла-тўкис олмоқ	اِسْتَوَى، يَسْتَوِي، اِسْتَوْفَ، اِسْتِيفَاءٌ	маош, ойлик	رَاتِبٌ

النَّعَامَةُ أَكْبَرُ الطُّيُورِ. وَيَبْلُغُ عُلوُّهَا مِنْ قِمَّةِ رَأْسِهَا إِلَى الْأَرْضِ ثَلَاثَ أَذْرُعٍ وَنِصْفَ ذِرَاعٍ. وَمَسْكَنُهَا عَلَى الْغَالِبِ فِي صَحَارَى أَفْرِيقِيَّةِ وَبِلَادِ الْعَرَبِ. وَيُسَمِّيهَا الْعَرَبُ الْجَمَلَ الطَّائِرَ، لِأَنَّهَا تُشْبِهُ الْجَمَلَ فِي تَكْوِينِهَا وَطُولِ رِقَبَتِهَا. وَهِيَ كَالْجَمَلِ تُحِبُّ سَكْنَ الصَّحْرَاءِ. وَهِيَ صَبُورٌ عَلَى الْعَطَشِ نَظِيرَ الْجَمَلِ وَقَتًا طَوِيلًا. أَمَّا جَنَاحَا النَّعَامَةِ فَصَغِيرَانِ لَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تَطِيرَ بِهِمَا وَلَكِنَّهَا تَسْتَخْدِمُهُمَا عِنْدَ الْعَدُوِّ كَمَا يَسْتَخْدِمُ الثَّوْبِيُّ الْمَجَادِيفَ لِتَسْيِيرِ الزُّورِقِ فَيُسَاعِدَانَهَا كَثِيرًا عَلَى الرُّكُضِ بِسُرْعَةٍ تَكَادُ تُشْبِهُ الطَّيْرَانَ. وَالنَّعَامَةُ تَخْتَارُ عَشَّهَا فِي حُفْرَةٍ رَمْلِيَّةٍ فِي الصَّحْرَاءِ فَتَضَعُ فِيهِ عَشْرَ بَيْضَاتٍ أَوْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ بَيْضَةً وَتَجْلِسُ فَوْقَهَا وَلَا تَتْرُكُهَا إِلَّا فِي مُنْتَصَفِ النَّهَارِ عِنْدَ مَا تَصِيرُ أَشْعَةُ الشَّمْسِ حَارَّةً مُحْرِقَةً. وَيَبْضُ النَّعَامَةُ يَصْلُحُ لِلْأَكْلِ. وَبَعْضُ النَّاسِ مُغْرَمُونَ بِهِ كَثِيرًا. وَقَشْرُ الْبَيْضِ يَصْلُحُ لِعَمَلِ الْأَفْدَاحِ وَنَحْوِهَا وَيُعْتَبَرُ كَأَنْبِيَةِ الْعَاجِ.

وَالنَّعَامَةُ تُصَادُ عَلَى ظُهُورِ الْجِيَادِ. وَرَغْمًا عَنِ سُرْعَةِ عَدُوِّهَا تُدْرِكُهَا الْحَيْلُ السَّرِيعَةُ الْجُرِّي لِأَنَّهَا لِحِيلِهَا لَا تَعْدُو عَلَى حَظٍّ مَسْتَقِيمٍ وَلَكِنَّهَا تَتَعَوَّجُ فِي مَسِيرِهَا كَثِيرًا. فَالْقَنَاصُ الْمَاهِرُ يَعْدُو وَرَاءَهَا عَلَى حَظٍّ مَسْتَقِيمٍ فَيُدْرِكُهَا بَعْدَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَجْهَدَهَا التَّعَبُ لِأَنَّهَا لَا تَقْوَى عَلَيْهِ مِثْلَ الْفَرَسِ.

وَقَالَ أَحَدُ السِّيَاحِ: إِنَّهُ شَاهِدَ فِي صَحَارَى أَفْرِيقِيَّةِ قَوْمًا يَصْطَادُونَ النَّعَامَةَ عَلَى طَرِيقَةِ غَرِيبَةٍ. وَهِيَ أَنَّ الرَّجُلَ مِنْهُمْ يَلْتَفُّ بِجِلْدِ نَعَامَةٍ وَيَقْصُدُ سِرْبًا مِنْهَا، فَمَتَى دَنَا مِنْهُ يُجْبُو عَلَى يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ حَتَّى يَصِلَ بَيْنَهَا، وَهِيَ تَنْنُهُ وَاحِدَةً مِنْهَا فَيَنْهَضُ بَعْتَةً وَيُطَلِقُ سِهَامَهُ عَلَيْهَا فَيَقْتَنِصُهَا. وَشَاهَدَ بَعْضُهُمْ وَلَدًا مِنْ سَكَّانِ الْمَغْرِبِ يَرْكَبُ نَعَامَةً أَلَيْفَةً فَكَانَتْ تَرْكُضُ بِهِ بِسُرْعَةٍ لَا فَرِيدَ عَلَيْهَا. وَأَثْمَنُ شَيْءٍ فِي النَّعَامَةِ رِيشُ ذَنَبِهَا وَجَنَاحَيْهَا. وَهُمْ يَقْتَنِصُونَهَا لِلْحُصُولِ عَلَى رِيشِهَا الَّذِي يُبَاعُ فِي أَسْوَاقِ الْعَالَمِ الْمَتَمَدِّنِ بِأَثْمَانٍ فَاخِشَةٍ وَيَسْتَعْمِلُونَهُ لِلزَّيْنَةِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

юқори қисми	قِمَّةٌ، (قِمَمٌ)	туяқуш	نَعَائِمٌ، (نَعَائِمٌ)
кўпинча	عَلَى الْعَالِبِ	қулоч, газ (ўлчов бирлиги)	ذِرَاعٌ
яшаш, истиқомат қилиш	سَكَنَى	унинг тан тузилишида	تَكْوِينُهَا
югуриш, чопиш	الْعَدُوُّ	ўхшаш, сингари	نَظِيرٌ
эшкак	مِجْدَافٌ، (مِجَادِيفٌ)	кемачи	النُّوِيُّ
қумлик чуқур	فِي حُفْرَةٍ رَمْلِيَّةٍ	қайиқ	الرَّوْرُقُ
пўсти, устки қисми	قِشْرٌ، (قِشُورٌ)	унга қизиқувчи, ишқибозлар	مُعْرَمُونَ بِهِ
фил тишидан тайёрланган идиш каби	كَأَنِّيَةِ الْعَاجِ	қадах, стакан	قَدَحٌ، (أَقْدَاخٌ)
-га қарамасдан	رَغَمًا عَنْ ذَلِكَ	чопқир от	جَوَادٌ (جِيَادٌ)
ўраниб олмоқ	الْتَفَفَ، يَلْتَفِفُ، الْتَفَفَ، الْتَفَافُ	текис чизиқ	حَطٌّ مَسْتَقِيمٌ
эмакламоқ	حَبًا، يَحْبُو، أَحَبُّ، حَبُو	тўда, гуруҳ	سِرْبٌ، (أَسْرَابٌ)
тенги йўқ	لا فَرِيدَ	овламоқ, қўлга туширмоқ	اِقْتَنَصَ، يَفْتَنِصُ، اِقْتِنِصَ، اِقْتِنِصَ

маданий, ривожланган	الْمُتَمَدِّنُ	дум	ذَنْبٌ، (أَذْنَابٌ)
марокаш	الْمَعْرَبُ	ҳаддан ташқари, катта миқдор	فَاحِشَةٌ
маблағ, нарх	ثَمَنٌ، (أَثْمَانٌ)	тўсатдан	بَعْتَةٌ

14

الطَّيِّبُ وَالصَّبِيُّ الْمَرِيضُ

يُحْكِي، أَنَّ طَبِيبًا عَادَ ذَاتَ يَوْمٍ صَبِيًّا كَانَ يَمْرُضُ بِوَأَسْطَةِ التُّخْمَةِ وَالْآلَامِ النَّاشِئَةِ مِنْ امْتِلَاءِ مَعِدَّتِهِ بِالْأَعْدِيَةِ. فَرَأَى الطَّيِّبُ فِي يَدِ ذَلِكَ الصَّبِيِّ كَيْسًا مَرْصَعًا بِاللُّؤْلُؤِ وَالْمَرْجَانِ مَمْلُوءًا بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ. فَقَالَ لَهُ: هَلْ هَذَا الْكَيْسُ الْمَمْلُوءُ بِالذَّرَاهِيمِ وَالِدِنَانِيرٍ يَسَعُ شَيْئًا زِيَادَةً عَمَّا فِيهِ . فَأَجَابَهُ الصَّبِيُّ بِقَوْلِهِ: كَيْفَ يَسَعُ مَا يَدْخُلُهُ الْآنَ؟ فَقَالَ الطَّيِّبُ: إِذَا أُعْطِيتُ مِقْدَارًا عَظِيمًا مِنَ النُّقُودِ هَلْ تَقْدِرُ أَنْ تُدْخِلَهُ فِي الْكَيْسِ عَلَى هَذَا الْحَالِ؟ قَالَ: إِنَّ إِدْخَالَ مَا يَزِيدُ عَلَى مَا فِيهِ مِنَ الْمُحَالِ. فَقَالَ لَهُ الطَّيِّبُ: ضَعُهُ بِالْقُوَّةِ. قَالَ: يَتَمَرَّقُ وَهُوَ مَرْصَعٌ بِاللُّؤْلُؤِ وَالْمَرْجَانِ. ثُمَّ قَالَ لَهُ الطَّيِّبُ: اإِعْلَمْ أَيُّهَا الصَّبِيُّ، إِنَّ مَعِدَّتَكَ مِثْلُ هَذَا الْكَيْسِ، فَمَتَى أَكَلْتَ أَزِيدَ مِنْ مِلءِ بَطْنِكَ فَقَدْ أَضْعَفْتَ وَأَتْلَفْتَهَا وَجَاءَتْكَ الْأَمْرَاضُ وَالْآلَامُ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ОВҚАТНИ ҲАЗМ	التُّخْمَةُ	беморни	عَادًا، يَعُودُ، عُدًا، عِيَادَةٌ
--------------	-------------	---------	-----------------------------------

қила олмаслик		бориб кўрмоқ	
халта, қопча	كَيْسٌ، (أَكْيَاسٌ)	келиб чиққан	النَّاشِئَةُ
сиғдирмоқ	وَسِعَ، يَسِعُ، سَعٌ، وَسَاعَةٌ	қопланган	مُرْصَعٌ
маҳол, бўлиши мумкин эмас	الْمُحَالُ	ичидаги нарсдан	عَمَّا فِيهِ
қорнингни тўлдиргандан	مِنْ مِلءِ بَطْنِكَ	йиртилмоқ	تَمَزَّقَ، يَتَمَزَّقُ، تَمَزَّقٌ
талофат етмоқ	أَتَلَفَ، يُتَلَفُ، أَتْلَفُ، إِتْلَافٌ	зиёдароқ	أَزِيدَ

15

كِسْرَى وَالْفَلَّاحُ

وَقَفَ كِسْرَى عَلَى فَلَاحٍ يَغْرِسُ نَخْلًا وَقَدْ طَعَنَ فِي السِّنِّ. فَقَالَ لَهُ مُتَعَجِّبًا مِنْهُ: أَيُّهَا الشَّيْخُ، أَتَوَمَّلُ أَنْ تَأْكُلَ مِنْ ثَمَرِ هَذَا النَّخْلِ وَهُوَ لَا يَحْمِلُ إِلَّا بَعْدَ سِنِينَ كَثِيرَةٍ وَأَنْتَ قَدْ فِي عُمْرِكَ. فَقَالَ: أَيُّهَا الْمَلِكُ، غَرَسُوا وَأَكَلْنَا وَغَرَسْنَا فَيَأْكُلُونَ. فَقَالَ مُتَعَجِّبًا مِنْ كَلَامِهِ: زَهْ، وَأَعْطَى الْفَلَاحَ أَلْفَ دِينَارٍ. فَأَخَذَهَا وَقَالَ: أَيُّهَا الْمَلِكُ، مَا أَعْجَلَ مَا أَثْمَرَ هَذَا النَّخْلِ. فَاسْتَحْسَنَ كِسْرَى ذَلِكَ وَقَالَ: زَهْ، وَأَعْطَاهُ أَلْفَ دِينَارٍ أُخْرَى فَأَخَذَهَا وَقَالَ: أَيُّهَا الْمَلِكُ، وَأَعْجَبُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ أَنَّ النَّخْلَ أَثْمَرَ فِي السَّنَةِ مَرَّتَيْنِ. فَاسْتَحْسَنَ كِسْرَى ذَلِكَ وَقَالَ: زَهْ، فَأَعْطَاهُ أَلْفَ دِينَارٍ أُخْرَى ثُمَّ تَرَكَهُ وَانصَرَفَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

уни ёши улғайганини айблади	وَقَدْ طَعَنَ فِي السِّنِّ	форс подшоҳларининг лақаби	كِسْرَى
-----------------------------------	----------------------------	----------------------------------	---------

ўйлайсанми?	أَتَوَمَّلُ	таажжубланган холда	مُتَعَجِّبًا
адо бўлмоқ, йўқ бўлмоқ	فَنِي، يَفِي، إِفْنِ، فَنَاءُ	мевани кўтармайди, тугмайди	لَا يَحْمِلُ
ажабланганда айтилади (форсча сўз)	زِه	кўчатни экмоқ, ўтқазмоқ	عَرَسَ، يَغْرِسُ، إِعْرَسَ، عَرَسَ
маъқуллади	اسْتَحْسَنَ، يَسْتَحْسِنُ، إِسْتَحْسَنَ، إِسْتَحْسِنُ	ушбу хурмо мунча тез ҳосил берди	مَا أَعْجَلَ مَا أَمَّرَ هَذَا التَّحْلَ

16

جَائِزَةُ الْكَسَلِ

حِكَايَةٌ بَدِيعَةُ التَّمْثِيلِ	قَدْ جَاءَ فِي صَحَائِفِ التَّخْيِيلِ
كَسَلُهُمْ بَيْنَ الْمَلَآ شَهِيرُ	شَيْخٌ لَهُ ثَلَاثَةٌ ذُكُورُ
وَمَ يَكُنْ خَلْفَ لِلثَّلَاثَةِ	قَضَى فَرَامُوا بَعْدَهُ الْوَرَاثَةَ
لِمَنْ يُرَى الْأَكْسَلَ فِي بَنِيهِ	سِوَى جِمَارٍ كَانَ أَوْصَى فِيهِ
وَاحْتَكَمُوا لِشَارِعِ حَكِيمِ	فَوَقَعَ الْخِلَافُ فِي الْمَرْعُومِ
وَكَسَلِي لَيْسَ لَهُ تَحْدِيدُ	فَقَالَ وَاحِدٌ أَنَا بَلِيدُ
فِي كَبْدِي نَارٌ لَهَا صِلَاءُ	قَدْ أَعْبُرُ الْجُدُولَ وَالظَّمَاءُ
مِنْ كَسَلٍ عَشَّشَ فِي ضَمَائِرِي	فَلَا أَذُوقُ مِنْهُ حَسَوَ طَائِرِ
بِكَسَلٍ لَمْ يَكُ مَعْرُؤًا إِلَيْهِ	وَقَالَ ثَانٍ أَنَا أَمْتَارُ عَلَيْهِ
تَلَدَعُنِي أَمْرٌ لَدَعِ مُؤَلِّمُ	قَدْ يَلِجُ الدُّبَابُ فِي وَسْطِ فَمِي
لَهَا وَأَلْفَى كَالصَّفَاةِ جَامِدَا	فَلَا أَحْرِكُ اللِّسَانَ طَارِدَا
مَا عِنْدَهُ مِنْ رَاجِحِ الْبُرْهَانِ	وَسَكَتَ الثَّالِثُ عَنْ تَبْيَانِ
فَمَجْمَعَتُ أَلْفَاظُهُ الْمُرْتَجَّةُ	قَالَ لَهُ الشَّارِعُ فَهُ بِالْحُجَّةُ

وَلَوْ حَوَيْتُ غِبْطَةَ الْمُرَامِ	أَكْسَلُ أَنْ أَقْوَهُ بِالْكَلَامِ
بِلا امْتِرا يا أَكْسَلِ الْبَرِيَّةِ	فَحَكَمَ الْقَاضِي لَكَ الْوَصِيَّةَ
يُنْشِدُ فِي نَجَاحِهِ الْأَشْعَارَا.	ثُمَّ عَلَا حِمَارُهُ وَسَارَا

(أ.ظ. خَيْرُ اللَّهِ)

معاني المُفْرَدَات: Луғатларнинг маънолари

ажойиб	بديعة	хаёл саҳифаларида	صَحَائِفُ التَّخْيِيلِ
халқ	الْمَلَا	томоша	التَّمْثِيلِ
тамаъ қилинган нарса	مَرْعُومٌ	истадилар, хоҳладилар	فَرَامُوا
қози	شَارِعٌ	қозига мурожаат қилмоқ	إِحْتَكَمَ، يَحْتَكِمُ، إِحْتِكَمٌ، إِحْتِكَاْمٌ
сой	الْجَدْوُلُ	аҳмоқ, эси паст	بَلِيدٌ
ёнғин	صِلَاةٌ	чанқоқлик, чанқоқлик	الظَّمَاءُ
уя қурмоқ	عَشَّشَ، يُعَشِّشُ، عَشِّشَ، تَعَشِّشُ	шўрва	حَسَنٌ
кирмоқ	وَجَّ، يَلِجُ، لَجَّ، وَوَجَّ	алоқадор бўлмоқ	عَزَا، يَعْزُو، أُعْزِ، عَزْوٌ
тош	صَفَاةٌ، (صَفَوَات)	чақмоқ	لَدَعٌ، يَلْدَعُ، أُلْدَعُ، لَدَعٌ
ғулдирамоқ	بَجَمَحَةٌ	далилни кучайтириш	مِنْ رَاجِحِ الْبُرْهَانِ
хотирада сақламоқ	حَوَى، يَحْوِي، إِحْوَى، حَوَايَةٌ	қалтироқ	الْمُرْتَبِحَةَ
мақсад	مَرَامٌ	шодлик	غِبْطَةَ
шеър битмоқ	أَنْشَدَ، يُنْشِدُ، أَنْشِدُ،	шак-шубҳасиз	بِلا امْتِرا

17
الْفِيلُ

إِنَّ الْفِيلَ أَعْظَمَ الْحَيَوَانَاتِ الْبَرِّيَّةِ جُثَّةً. وَيَبْلُغُ عُلوُّهُ عَشْرَ أَقْدَامٍ تَقْرِيْبًا. وَهُوَ يُوجَدُ فِي الْأَقَالِيمِ الْحَارَّةِ مِنْ أَفْرِيْقِيَّةِ وَأَسِيَا. وَيَكْثُرُ فِي بِلَادِ الْهُنْدِ وَلَا سِيْمَا جَزِيْرَةَ كِيْلَان. وَهُوَ يُحِبُّ السُّكْنَى فِي الْغَابَاتِ الْكثِيْفَةِ وَشَوَاطِيءِ الْأَنْهَرِ. وَهُوَ شَدِيْدُ الْمَيْلِ إِلَى الْمَاءِ فَيَتَرَدَّدُ كَثِيْرًا إِلَى الْجُدَاوِلِ وَالْحِيَاضِ فَيَقِيْمُ فِي الْمَاءِ سَاعَاتٍ وَيَصُبُّ الْمَاءَ بِحُرْطُومِهِ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ.

وَلَهُ أَنْفٌ طَوِيْلٌ جَدًّا يُعْرَفُ بِالْحُرْطُومِ. وَذَنْبُهُ صَغِيْرٌ جَدًّا وَأُدْنَاهُ كَبِيْرَتَانِ وَعَيْنَاهُ صَغِيْرَتَانِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى عِظَمِ رَأْسِهِ. وَلَهُ نَابَانِ عَظِيْمَتَانِ جَدًّا تَبْرَزَانِ مِنْ طَرَفِي فَكِهِ الْأَعْلَى. وَهُمَا مُعَوِجَتَانِ وَرَأْسَاهُمَا حَادَّانِ، فَهُمَا بِمَنْزِلَةِ الْأَسْلِحَةِ لَهُ. وَيَصْنَعُ النَّاسُ مِنْهُمَا الْمِشَاطَ وَالْعُلْبَ وَالْمَرَاوِحَ وَأَنْصِبَةَ السُّكَاكِيْنِ وَغَيْرَ ذَلِكَ مِنَ الْأَدْوَاتِ وَالآلَاتِ الثَّمِيْنَةِ.

وَالْحُرْطُومُ لِلْفِيلِ بِمَنْزِلَةِ الْيَدِ لِلْإِنْسَانِ. فَيَشْرَبُ بِهِ الْمَاءَ وَيَأْكُلُ الْحَشِيْشَ وَالْأَزْهَارَ وَيَحُلُّ الْحَبَالَ وَيَفْتَحُ الْأَبْوَابَ وَيُعَلِّقُهَا. وَفِي طَرَفِ الْحُرْطُومِ يُوجَدُ شَيْءٌ زَائِدٌ كَالِإصْبَعِ يَسْتَطِيْعُ بِهِ أَنْ يَلْتَقِطَ الْإِبْرَةَ

وغيرها من الأشياء الصغيرة. ويكن الفيل أن يقلع بحرطومه الأشجار العظيمة. والفيل يفتات بالحشيش وأوراق الأشجار وأغصانها والهوام وما أشبه ذلك.

وأحب ما يأكله الفواكه. وقد يفضد مزروعات الأرز والذرة فيأكلها ويدوسها بأقدامه. والفيلة في البرية تمشي جماعات كقطع الغنم. ويمشي الأكبر في السن أمامها وقاية لها من العدو، والذي يتلوه في السن يكون وراء الجميع. وأما البقية فتكون في الوسط. والصغار التي لا تقدر على المشي تحملها أمهاتها على خراطيمها.

والفيل قابل للتربية والتعليم. وهو موصوف بالفهم والذكاء. وهو يخدم صاحبه بأمانة زائدة ويخضع له خضوعاً تاماً بشرط أن لا يؤذى بدون سبب ويفهم إشارات صاحبه حتى الكلام. وأهل الهند يستخدمونه في جر المراكب وبناء الجسور وحمل الأحمال الثقيلة، فهو يئتم ما وكل به من العمل بكل انتباه. فقد ينزل الأحمال عن ظهره بدقة زائدة خوفاً من أن تكسر أو تثلثف وبعد أن يضعها في الأرض يحركها، فإذا رأى أنها متقلقة يأتي بحجر فيسندها إليه.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

тахминан	تقريباً	вахший	البرية
хусусан	لا سيما	иқлим	إقليم، (أقاليم)
бормоқ	تردد، يتردد، تردد، تردد	зич	الكثيفة
хартум	حرطوم، (خراطيم)	сув ҳавзаси	حوض، (حياض)
жағ, ияк	فك، (فكوك)	қозик тиш	ناب، (أنياب)
қутича	علبة، (علب)	тароқ	مشط، (أمشاط=مشاط)
соп, даста, тутқа	نصاب، (أنصبة)	елпиғич	مرواح، (مراوح)
Ўт-ўлан	الحشيش	қимматбаҳо	التمينة
Ушламоқ, тутмоқ	التقط، يلتقط، التقط	ечмоқ	حل، يحل، حل

ҳашарот	الهُوَامُ	Суғуриб олмоқ	قَلَعَ، يَقْلَعُ، إِقْلَعُ، قَلْعٌ
сақламоқ, ҳимоя қилмоқ	وَقَايَةٌ	босмоқ, эзмоқ, пайҳон қилмоқ	دَاسَ، يَدُوسُ، دُسٌّ، دَوْسٌ
тортмоқ, судрамоқ	جَرَّ، يَجُرُّ، جُرٌّ، جَرٌّ	ундан кейингиси	يَتَلَوُّهُ
ўта ҳушёрлик билан	بِكَلِّ انْتِبَاهٍ	юклатилган нарсани	مَا وَكَّلَ بِهِ
тираб қўймоқ	أَسْنَدَ، يُسْنِدُ، أَسْنَدٌ، إِسْنَادٌ	тараддудланмоқ	مُتَقَلِّطَةٌ

18

عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَالسَّارِقُ

دَخَلَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْمَسْجِدَ وَقَالَ لِرَجُلٍ كَانَ واقفًا عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ:
أَمْسِكْ بَعْلَتِي. فَأَخَذَ الرَّجُلُ لِحَامَهَا وَمَضَى وَتَرَكَ الْبَغْلَةَ. فَخَرَجَ عَلِيٌّ وَفِي يَدِهِ دِرْهَمَانِ لِيُكَافِيَ بِهِمَا
الرَّجُلَ عَلَى إِمْسَاكِهِ بَعْلَتَهُ فَوَجَدَهَا واقفَةً بِغَيْرِ لِحَامٍ فَرَكِبَهَا وَمَضَى وَرَفَعَ لِغُلَامِهِ الدِّرْهَمَيْنِ يَشْتَرِي بِهِمَا
لِحَامًا. فَوَجَدَ الْغُلَامَ اللَّحَامَ فِي السُّوقِ قَدْ بَاعَهُ السَّارِقُ بِدِرْهَمَيْنِ. فَقَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ الْعَبْدَ
لَيَحْرُمُ نَفْسَهُ الرِّزْقَ الْحَلَالَ بِتَرْكِ الصَّبْرِ وَلَا يَزْدَادُ عَلَى مَا قُدِّرَ لَهُ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

олиб кетмоқ	مَضَى، يَمْضِي، امْضِ، مُضِيٌّ	урғочи хачир	بَعْلَةٌ
тик турмоқ	واقفٌ	тақдирлаш учун	لِيُكَافِيَ
унга тақдир қилинган нарса	مَا قُدِّرَ لَهُ	қўшимча қилмайди	لَا يَزْدَادُ

19

التَّعَالِبُ وَالذِّئْبُ

زَعَمُوا، أَنَّ جَمَاعَةً مِنَ التَّعَالِبِ خَرَجُوا يَوْمًا يَطْلُبُونَ مَا يَأْكُلُونَ. بَيْنَمَا هُمْ يَجُولُونَ أَصَابُوا جُثَّةَ جَمَلٍ مَيِّتٍ. فَقَالُوا فِي أَنْفُسِهِمْ: وَجَدْنَا مَا نَعِيشُ بِهِ زَمَانًا طَوِيلًا وَلَكِنْ نَخَافُ أَنْ يَنْبَغِيَ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَيَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَطْلُبَ حَكْمًا يَحْكُمُ بَيْنَنَا وَنَجْعَلَ لَهُ نَصِيبًا. فَلَا يَكُونُ لِلْقَوِيِّ سُلْطَةٌ عَلَى الضَّعِيفِ. وَفِيمَا هُمْ يَتَشَاوَرُونَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ ذِئْبٌ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِنَّ أَصَابَ رَأْيِكُمْ فَاجْعَلُوا هَذَا الذِّئْبَ حَكْمًا لِأَنَّهُ أَقْوَى النَّاسِ وَأَبُوهُ كَانَ سُلْطَانًا عَلَيْنَا فِي سَالِفِ الزَّمَانِ. وَنَحْنُ نَرْجُو مِنَ اللَّهِ أَنْ يَعْدَلَ بَيْنَنَا.

ثُمَّ إِنَّهُمْ تَوَجَّهُوا إِلَيْهِ وَأَخْبَرُوهُ بِمَا صَارَ إِلَيْهِ رَأْيُهُمْ. وَقَالُوا: قَدْ حَكَّمْنَاكَ بَيْنَنَا لِتُعْطِيَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنَّا مَا يَقُوتُهُ كُلَّ يَوْمٍ. فَأَجَابَهُمُ الذِّئْبُ إِلَى قَوْلِهِمْ وَقَسَمَ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ كِفَافَهُ. وَلَمَّا كَانَ الْغَدُ قَالَ الذِّئْبُ فِي نَفْسِهِ: إِنَّ قِسْمَةَ هَذَا الْجَمَلِ بَيْنَ هَؤُلَاءِ الْعَاجِزِينَ لَا يَعُودُ عَلَيَّ مِنْهَا شَيْءٌ إِلَّا الْجُزْءُ الَّذِي جَعَلُوهُ لِي. وَإِنْ أَكَلْتُهُ وَحْدِي فَهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ لِي ضَرًّا. مَعَ أَنَّهُمْ غَنَمٌ لِي وَلِأَهْلِ بَيْتِي، فَمَنْ الَّذِي يَمْنَعُنِي عَنْ أَخْذِ هَذَا لِنَفْسِي؟

وَلَمَّا أَصْبَحَ التَّعَالِبُ جَاءُوا إِلَيْهِ عَلَى الْعَادَةِ يَطْلُبُونَ مِنْهُ قُوتَهُمْ. فَقَالُوا لَهُ: يَا أَبَا سَرْحَانَ! أَعْطِنَا قُوتَ يَوْمِنَا. فَقَالَ: مَا بَقِيَ عِنْدِي شَيْءٌ أُعْطِيهِ لَكُمْ. فَذَهَبُوا مِنْ عِنْدِهِ عَلَى أَسْوَأِ حَالٍ، ثُمَّ قَالُوا: مَاذَا نَعْمَلُ وَقَدْ ابْتَلَانَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَائِنِ الْغَادِرِ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَعَلَّ الَّذِي حَمَلَ الذِّئْبَ عَلَى هَذَا ضَرُورَةُ الْجُوعِ فَدَعُوهُ الْيَوْمَ يَأْكُلْ مِنْهُ حَتَّى يَشْبَعَ وَفِي الْغَدِ يَذْهَبُ إِلَيْهِ.

فَلَمَّا أَصْبَحُوا تَوَجَّهُوا إِلَيْهِ وَقَالُوا لَهُ: يَا أَبَا سَرْحَانَ! إِنَّمَا وَلَّيْنَاكَ أَمْرَنَا لِأَجْلِ أَنْ تَدْفَعَ لِكُلِّ مِنَّا قُوتَهُ وَتُنْصِفَ الضَّعِيفَ مِنَ الْقَوِيِّ. وَإِذَا نَفَدَ، نَجْتَهِدُ فِي تَحْصِيلِ غَيْرِهِ وَنَصِيرُ دَائِمًا تَحْتَ حِمَايَتِكَ وَرِعَايَتِكَ وَنَحْنُ قَدْ مَسَّنَا الْجُوعُ فَأَعْطِنَا قُوتَنَا. فَلَمْ يَرُدِّ الذِّئْبُ عَلَيْهِمْ جَوَابًا بَلِازْدَادَ قَسْوَةً. وَرَاجَعُوهُ مَرَّةً ثَانِيَةً فَلَمْ يُجِدْ نَفْعًا. فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: لَيْسَ لَنَا عَلَيْهِ حِيلَةٌ إِلَّا أَنْ نَنْطَلِقَ إِلَى الْأَسَدِ وَنَطْرَحَ

أَنْفُسَنَا عَلَيْهِ وَتَجْعَلَ لَهُ الْجَمَلَ. فَإِنْ أَحْسَنَ عَلَيْنَا بِشَيْءٍ مِنْهُ كَانَ مِنْ فَضْلِهِ وَإِلَّا فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ هَذَا الْحَيْثِ. ثُمَّ انْطَلَقُوا إِلَى الْأَسَدِ وَأَخْبَرُوهُ بِمَا كَانَ لَهُمْ مَعَ الذِّئْبِ وَقَالُوا لَهُ: نَحْنُ عَيْدُكَ وَقَدْ جِئْنَاكَ مُسْتَجِرِينَ بِكَ لِتُخَلِّصَنَا مِنْ هَذَا الطَّاعِي.

فَلَمَّا سَمِعَ الْأَسَدُ كَلَامَ الثَّعَالِبِ أَخَذَتْهُ الْحَمِيَّةُ وَغَارَ لِلَّهِ تَعَالَى وَمَضَى مَعَهُمْ إِلَى الذِّئْبِ. فَلَمَّا رَأَى الذِّئْبُ الْأَسَدَ مُقْبِلًا طَلَبَ الْفِرَارَ فَجَرَى الْأَسَدُ خَلْفَهُ وَقَبِضَ عَلَيْهِ وَمَرَّقَهُ قِطْعًا وَمَكَّنَ الثَّعَالِبَ مِنْ فَرِيستِهِمْ. فَكُلُّ مَنْ لَمْ يَعِدِلْ فِي حُكْمِهِ تَكُونُ عَاقِبَتُهُ الْهَلَاكَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

айланиб, кезиб юрмоқ	جال، يجول، جل، جول	айтишларича	رَعَمُوا
хукмронлик	سُلْطَةٌ	зулм қилмоқ	بَعَى، يَبْعِي، ابْع، بَعِي
фикрлари жам бўлган нарса	بِمَا صَارَ إِلَيْهِ رَأْيُهُمْ	ўтган замонда	فِي سَالِفِ الزَّمَانِ
ўлжа, қўлга киритилган нарса	عُنْمٌ	етгулик, кифоя қилгулик	كَفَافٌ
ишончсиз, сотқин	الغَادِرُ	бўри	أَبُو سَرْحَانَ
адолат қилмоқ	أَنْصَفَ، يُنْصِفُ، أَنْصِفَ، أَنْصَافٌ	биз сени бошлиқ қилдик	وَلَيْنَاكَ
муружаат қилмоқ	رَاجَعَ، يُرَاجِعُ، رَاجِعٌ، مُرَاجَعَةٌ	қаҳр	قَسْوَةٌ
бормоқ	انْطَلَقَ، يَنْطَلِقُ، انْطَلِقُ، انْطِلَاقٌ	фойда бермади	فَلَمْ يُجِدْ نَفْعًا
қул	عَبِيدٌ	ўзини топширмоқ	طَرَحَ، يَطْرَحُ، اِطْرَحُ، طَرَحُ
эзувчи, золим	طَاغٍ	паноҳ топмоқ	اسْتَجَارَ، يَسْتَجِيرُ، اسْتَجَرُ، اسْتِجَارَةٌ

гайрат қилмоқ	عَارَ، يَغِيرُ، غَرَّ، غَيْرٌ	ҳамият	الْحَمِيَّةُ
тулкилар овларини ейиш имкониغا эга бўлди	مَكَنَ التَّعَالِبِ مِنْ فَرِيستِهِمْ	келаётганини	مُثْبِلًا

20

لَطَائِفُ

- (1) دَخَلَ لِيصُّ عَلَى بَعْضِ الْفُقَرَاءِ فَفَتَّشَ الْبَيْتَ فَلَمْ يَجِدْ فِيهِ شَيْئًا. فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ قَالَ صَاحِبُ الْبَيْتِ: إِذَا خَرَجْتَ فَأَغْلِقِ الْبَابَ. قَالَ الْلِصُّ: مِنْ كَثْرَةِ مَا أَخَذْتُ مِنْ بَيْتِكَ تَسْتَخْدِمُنِي؟
- (2) دَخَلَ طُفَيْلِي عَلَى قَوْمٍ يَأْكُلُونَ، فَقَالَ: مَا تَأْكُلُونَ؟ قَالُوا: سَمًّا. فَأَدْخَلَ يَدَهُ وَقَالَ: الْحَيَاءُ حَرَامٌ بَعْدَكُمْ.
- (3) دَخَلَ لُصُوصٌ عَلَى أَحَدٍ يَطْلُبُونَ شَيْئًا وَرَأَهُمْ يَدُورُونَ فِي الْبَيْتِ. فَقَالَ: يَا فِتْيَانُ! هَذَا الَّذِي تَطْلُبُونَهُ فِي اللَّيْلِ قَدْ طَلَبْنَاهُ فِي النَّهَارِ فَمَا وَجَدْنَاهُ. فَضَحِكُوا وَخَرَجُوا.
- (4) مَرَّ طُفَيْلِي عَلَى قَوْمٍ كَانُوا يَأْكُلُونَ وَقَدْ أَغْلَقُوا الْبَابَ دُونَهُ. فَتَسَوَّرَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْجِدَارِ وَقَالَ: مَنَعْتُمُونِي مِنَ الْأَرْضِ فَجِئْتُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ.
- (5) قَالَ الْجَاحِظُ: مَا أَخْجَلَنِي قَطُّ إِلَّا امْرَأَةٌ مَرَّتْ بِي إِلَى صَائِعٍ فَقَالَتْ لَهُ: اْعْمَلْ مِثْلَ هَذَا. فَبَقِيتُ مَبْهُوتًا ثُمَّ سَأَلْتُ الصَّائِعَ. فَقَالَ: هَذِهِ امْرَأَةٌ أَرَادَتْ أَنْ اْعْمَلَ لَهَا صُورَةَ شَيْطَانٍ. فَقُلْتُ: لَا أَدْرِي كَيْفَ أُصَوِّرُهُ. فَأَتَتْ بِكَ إِلَيَّ لِأُصَوِّرَهُ عَلَى صُورَتِكَ.
- (6) دَقَّ رَجُلٌ عَلَى عَمْرٍو بْنِ عُبَيْدِ الْبَابِ. فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: أَنَا. لَسْتُ اْعْرِفُ أَحَدًا فِي إِخْوَانِنَا إِسْمُهُ أَنَا.
- (7) رَكِبَ نَحْوِي سَفِينَةً فَقَالَ لِلْمَلَّاحِ: اْتَعْرِفِ النَّحْوِ؟ قَالَ: لَا. قَالَ ذَهَبَ نِصْفُ عُمْرِكَ. فَهَاجَتِ الرِّيحُ وَاضْطَرَبَتِ السَّفِينَةُ، فَقَالَ الْمَلَّاحُ: اْتَعْرِفِ السَّبَّاحَةَ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: ذَهَبَ كُلُّ عُمْرِكَ.

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ: لُغَاتْلَارНИНГ МАЪНОЛАРИ

текинхўр, чақирилмаган меҳмон	طُفَيْلِيٌّ	мени ишлатяпсанми	تَسْتَحْدِمُنِي
ўғри	لِصٍّ، (لُصُوصٌ)	захар	سَمٌّ، (سُمُومٌ)
хижолат бўлмоқ	أَخْجَلٌ، يُخْجَلُ، أَخْجَلَانٌ، إِخْجَالٌ	тирмашиб чикмоқ	تَسَوَّرٌ، يَتَسَوَّرُ، تَسَوَّرٌ، تَسَوَّرٌ
ҳайрон, лол қолмоқ	مَبْهُوتٌ	заргар	صَائِعٌ، (صَوَّاعٌ)
ғалаёнга келди	هَاجَ، يَهِيْجُ، هَجٌ، هَيَجَانٌ	кема бошқарувчи	مَلَّاحٌ

21

قَصِيْدَةُ حِكْمِيَّةٌ

وَقَالَ كُلُّ قَوْلِهِ لِحِكْمِهِ	مَنْ عَرَفَ اللَّهَ أَزَالَ التُّهْمَةَ
أَغَاثُهُ اللَّهُ إِذَا أَحْيَفَ	وَمَنْ أَغَاثَ الْبَائِسَ الْمَلْهُوفَ
رَحْمَةُ ذِي الْبَلَاءِ وَالْأَسْقَامِ	فَإِنَّ مِنْ خَلَائِقِ الْكِرَامِ
وَالْيَدُ بِالسَّاعِدِ وَالْبِنَانِ	وَإِنَّمَا الرَّجَالُ بِالْإِخْوَانِ
وَمُقْتَضَى الْمَوَدَّةِ الْمُعَاضَدَةِ	وَمُوجِبُ الصَّدَاقَةِ الْمُسَاعَدَةِ
وَقُوَّةِ تَظْهَرُ بَعْدَ ضَعْفِ	لَا تَيْسَسَنَّ مِنْ فَرَجٍ وَلُطْفِ
مَا لَمْ تَنْلِ بِالْحَرْصِ وَالتَّعَيِّ	تَنْالُ بِالرَّفْقِ وَبِالتَّائِي
بَلْ هُوَ فِي الْعُقُولِ وَالْأَفْهَامِ	لَا خَيْرَ فِي جَسَامَةِ الْأَجْسَامِ
فَرُبَّمَا أَسَالَتْ الدَّمَ الْإِبْرَ	لَا تَحْتَقِرْ شَيْئًا صَغِيرًا مُحْتَقِرَ
وَسَحِجِ عُنْوَانُهُ مَلِيحٌ	كَمْ حَسَنِ ظَاهِرُهُ قَبِيحٌ
لَا يَنْشِي لِرُخْرَفِ الْمَقَالِ	فَالْعَاقِلُ الْكَامِلُ فِي الرَّجَالِ
سُرُّ الْوَرَى مَنْ لَيْسَ يَرْعَى الْعَهْدَا	وَالْعَدْرُ بِالْعَهْدِ قَبِيحٌ جَدًّا

(ابن الهبارية)

معاني المفردات : Луғатларнинг маънолари

кўмак бермоқ	أَعَاثَ، يُعِيثُ، أَعِثْ، إِعَاثَةً	шубҳа	التُّهْمَةُ
фалокатга учраган	المَلْهُوفُ	бахтсиз, бечора	البَائِسُ
елка	السَّاعِدُ	касаллик, беморлик	الْأَسْقَامُ
шарти	مُوجِبٌ	бармоқ учи	الْبَنَانُ
ўзаро ёрдам, кўмак	المُعَاضَدَةُ	тақозо қилувчиси	مُقْتَضَى
шошмаслик	التَّائِبِي	кушойиш, очиқликка чиқиш	فَرَجٌ
бахайбат,	جَسَامَةٌ	ғайрат	التَّعَبِي
гўзал, чиройли	مَلِيحٌ	тирналанган, тимдаланган	سَحِيحٌ
безак, ранг- баранг	زُخْرَفٌ	бурилмайди, оғмайди	لا يَنْشِي
риоя қилмоқ	رَعَى، يَرْعَى، ارْعَ، رِعَايَةً	одам зоти	الْوَرَى

22 الدُّبُّ

الدَّبُّ حَيَوَانٌ وَحَشِيٌّ يَكْثُرُ وُجُودُهُ فِي أُرُوبَا وَآسِيَا وَأَمْرِيكَا. وَهُوَ يُحِبُّ السُّكْنَى فِي الْأَمَاكِنِ الْبَارِدَةِ. وَلِذَلِكَ يَكْثُرُ وُجُودُهُ فِي الْأَقْطَارِ الشَّمَالِيَةِ. وَالَّذِي يُوجَدُ فِي الْأَقْطَارِ الْمُعْتَدِلَةِ مِنْ أُرُوبَا يَسْكُنُ الْغَابَاتِ وَالْجِبَالَ الْمَغْطَاةَ بِالثَّلْجِ.

وَهُوَ خَمْسَةٌ أَنْوَاعٍ: الْأَسْوَدُ وَالْأَبْيَضُ وَالْأَحْمَرُ وَالْقَاتِمُ وَالرَّمَادِيُّ. وَهَذِهِ الْأَنْوَاعُ مُتَشَابِهَةٌ فِي الشَّكْلِ وَالطَّبَاعِ وَإِنْ اخْتَلَفَتْ فِي الْمَعِيشَةِ. وَهُوَ يَقْتَاتُ بِالنَّبَاتِ وَالْحُبُوبِ وَالْفَوَاكِهِ. وَلَا يَأْكُلُ اللَّحْمَ إِلَّا عِنْدَ مَا يَشْتَدُّ عَلَيْهِ الْجُوعُ، وَحِينَئِذٍ يَكُونُ مُفْتَرِسًا فَيَهْجُمُ عَلَى النَّاسِ وَالْبَهَائِمِ كَالثَّلَعَبِ وَالذِّئْبِ وَغَيْرِهِمَا. وَهُوَ يُحِبُّ الْعَسَلَ كَثِيرًا، فَيَقْصُدُ الْخَلَايَا الْمَوْجُودَةَ فِي الْغَابَةِ فَيَضْرِبُهَا بِرِجْلِهِ فَيَنْهَالُ عَلَيْهِ الْعَسَلَ فَيَأْكُلُهُ. وَهُوَ لَا يُبَالِي بِلسَعِ النَّحْلِ، لِأَنَّ صُوفَهُ الْكَثِيفَ يَمْنَعُ تَأْثِيرَهُ فِيهِ وَإِذَا لَمْ يَتِمَكَّنْ مِنْ إِدْخَالِ فَمِهِ فِي الْخَلِيَّةِ يُدْخِلُ قَائِمَتَهُ الْأَمَامِيَّةَ فِيهَا وَيُخْرِجُهَا فَيَلْعَقُ مَا عَلَيْهَا. وَلِلنَّاسِ حِيلَةٌ فِي التَّخَلُّصِ عَنْ شَرِّهِ وَهِيَ أَنَّهُمْ يَرِيطُونَ الْخَلِيَّةَ فِي جَذَعِ الشَّجَرَةِ وَيُعَلِّقُونَ تَحْتَهَا خَشَبَةً ضَخْمَةً، فَإِذَا رَقِيَ الدَّبُّ فِي الشَّجَرَةِ لِيَأْكُلَ الْعَسَلَ ضَرَبَتْهُ الْخَشَبَةُ فِي رَأْسِهِ فَمَنْعَتْهُ عَنِ الْوُصُولِ إِلَى الْخَلِيَّةِ.

وَالدَّبُّ يَمَكُثُ أَكْثَرَ الشِّتَاءِ فِي وَجَارِهِ وَيَقْتَاتُ بِمَا جَمَعَ مِنَ النَّبَاتِ فِي فَصْلِ الصَّيْفِ. فَإِذَا نَفَدَ يَتَغَدَّى بِمَا فِيهِ مِنَ الْوَدَكِ الَّذِي يَدُوبُ شَيْئًا فَشَيْئًا. وَلِذَلِكَ يُخْرَجُ الدَّبُّ مِنْ وَجَارِهِ الرَّبِيعَ هَزِيلًا. وَطُولُ الدَّبِّ الْعَادِيِّ خَمْسُ أَقْدَامٍ. وَلَهُ عَيْنَانِ صَغِيرَتَانِ وَذَنْبٌ قَصِيرٌ. وَنَظْرُهُ حَادٌّ وَحَاسَهُ الشَّمُّ فِيهِ قَوِيَّةٌ. وَهُوَ سَرِيعُ الْحَرَكَةِ يَتَسَلَّقُ الْأَشْجَارَ بِسُهُولَةٍ رَغْمًا عَنِ ضِحَامَةِ جِسْمِهِ. وَلَهُ مَقْدِرَةٌ عَلَى السَّبَاحَةِ، وَيَقِفُ عَلَى رِجْلَيْهِ زَمَانًا يَسِيرًا. وَلَهُ فِطْنَةٌ وَذَكَاءٌ يَقْبَلُ الدَّجْنَ وَالتَّعْلِيمَ وَلَا سِيَّمَا إِذَا صِيدَا صَغِيرًا. وَهُوَ يُصَادُ لِلْحُصُولِ عَلَى جِلْدِهِ الَّذِي يُصْنَعُ مِنْهُ الْفِرَاءُ وَشَحْمِهِ الَّذِي تُعَالَجُ بِهِ الْأَمْرَاضُ الْعَصِيَّةُ.

وَبَعْضُ النَّاسِ يَأْكُلُونَ لَحْمَهُ. وَيَصِيدُهُ الصَّيَّادُونَ حَيًّا بِطَرِيقَةٍ غَرِيبَةٍ، وَهِيَ أَنَّهُمْ يَخْفِرُونَ فِي طَرِيقِهِ حُفْرَةً وَيُغَطُّوْنَهَا بِفُرُوعِ الْأَشْجَارِ فَيَسْقُطُ عَلَيْهَا الثَّلْجُ وَيُعْطِيهَا. فَعِنْدَمَا يَمُرُّ عَلَيْهَا الدَّبُّ يَسْقُطُ فِيهَا فَيُمْسِكُونَهُ بِوَضْعِ سَلْسَلَةٍ فِي رَقَبَتِهِ.

وَالدَّبُّ الْأَبْيَضُ يَسْكُنُ الْجِهَاتِ الشَّمَالِيَّةَ حَيْثُ يَشْتَدُّ الْبَرْدُ وَيَجْمَدُ الْمَاءُ حَتَّى فِي الْفَصْلِ الصَّيْفِ. وَهُوَ يُحِبُّ السُّكْنَى فِي شَوَاطِئِ الْبَحْرِ وَيَتَغَدَّى مِنْ سَمَكِ الْبَحْرِ وَالْحَيَوَانِ الْمَعْرُوفِ بِاسْمِ الْفُقْمَةِ. وَهُوَ لَا يُبَالِي بِالْبَرْدِ الْقَارِسِ، لِأَنَّ صُوفَهُ كَثِيفٌ جَدًّا يَمْنَعُ وُصُولَ الْبَرْدِ إِلَيْهِ. وَهُوَ مَاهِرٌ فِي السَّبَاحَةِ فَيَسْبَحُ مِنْ جَلِيدٍ إِلَى جَلِيدٍ فِي طَلَبِ الْفَرِيَسَةِ. فَإِذَا حَلَّ بِهِ التَّعَبُ رَكِبَ قِطْعَةً جَلِيدٍ حَتَّى يَصِلَ إِلَى الْبَرِّ. وَكَثِيرًا مَا يَدُوبُ الثَّلْجُ قَبْلَ وُصُولِهِ إِلَى الشَّاطِئِ فَيَفْرُقُ وَيَكُونُ غَنِيمَةً بَارِدَةً لِلصَّيَّادِينَ الَّذِينَ يَبْحَثُونَ عَنْهُ فِي الْبَحْرِ لِلْحُصُولِ عَلَى جِلْدِهِ.

وَإِذَا اشْتَدَّ عَلَى الدَّبِّ الأَبْيَضِ الجُوعُ يَسُوءُ خُلُقَهُ جِدًّا فَلَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا وَثَبَ عَلَيْهِ وَحَطَّمَهُ.
وَفِي الصُّورَةِ المَوْضُوعَةِ فِي هَذَا الدَّرْسِ تَرَى ثَلَاثَةَ أَدْبَابٍ قَدْ تَعَلَّقَتْ بِالقَارِبِ وَتُرِيدُ أَنْ تُفْتَرَسَ رُكَّابُهُ
الَّذِينَ يُدَافِعُونَ عَن أَنفُسِهِم بِالمَجَازِيْفِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ўралган	المُعَطَّاءُ	ўлка, юрт	فُطْرٌ، (أَفْطَارٌ)
кулранг	الرَّمَادِيُّ	тим қора	القَائِمُ
табиат	الطَّبَاعُ	ўхшаш	مُتَشَابِهَةٌ
асалари уяси	خَلِيَّتُهُ، (خَلَايَا)	озуқаланади	إِقْتَاتَ، يِقْتَاتُ، إِقْتَتَ، إِقْتِنَاتُ
чақмоқ	لَسَعٌ، يَلْسَعُ، اِلْسَعُ، لَسْعٌ	тўкилмоқ	إِنْهَالَ، يَنْهَالُ، اِنْهَالَ، إِنْهَالٌ
яламоқ	عَلِقَ، يَلْعَقُ، اِعْلَقُ، عُلُوقٌ	олд оёқлари	قَائِمَتُهُ الأَمَامِيَّةُ
уя	وَجَارٌ، (أَوْجِرَةٌ)	кўтарилмоқ	رَقِيَ، يَرْقَى، اِرْقَ، رَقِيْ
озғин	هَزِيْلٌ	ёғ, мой	الْوَدَكُ
-га қарамасдан	رَعْمًا	ҳис билиш хусусияти	حَاسَةُ الشَّمِّ
қўлга ўргатилиш	الدَّجْنُ	баҳайбат, улкан	ضَحَامَةٌ

ўраб қўяди	يُعْطُوهَا	мўйна	فَرَوُ، (فِرَاءً)
изғирин	القَارِسُ	ТЮЛЕНЬ (СУТ ЭМИЗУВЧИ ҲАЙВОНИ)	الْفُقْمَةُ
хулқи ёмонлашади	سَاءَ خُلُقُهُ	муз	جَلِيدٌ
ШОХ	فَرَعٌ	Қуруқлик	الْبُرُ

23

إِنَّ لِلْعَالَمِ خَالِقًا

حُكِيِّ، أَنَّ دَهْرِيًّا جَاءَ إِلَى هَارُونَ الرَّشِيدِ وَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ اتَّفَقَ عُلَمَاءُ عَصْرِكَ كَأَبِي حَنِيفَةَ وَأَمْثَالِهِ عَلَى أَنَّ لِلْعَالَمِ صَانِعًا. فَمُرْ مَنْ كَانَ فَاضِلًا مِنْ هَؤُلَاءِ أَنْ يَخْضَرَ هَهُنَا حَتَّى أُبْحَثَ مَعَهُ بَيْنَ يَدَيْكَ وَأُقِنِّعَهُ بِأَنَّ لَيْسَ لِلْعَالَمِ صَانِعٌ. فَأَرْسَلَ هَارُونَ الرَّشِيدُ إِلَى أَبِي حَنِيفَةَ وَقَالَ: يَا إِمَامَ الْمُسْلِمِينَ اعْلَمْ! أَنَّهُ قَدْ جَاءَ إِلَيْنَا الدَّهْرِيُّ وَهُوَ يَقُولُ بِنَفْيِ الصَّانِعِ وَيَدْعُوكَ إِلَى الْمُنَاطَرَةِ. فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: أَذْهَبُ بَعْدَ الظُّهْرِ. فَجَاءَ رَسُولُ الْخَلِيفَةِ بِمَا قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ. فَأَرْسَلَ ثَانِيَةً. فَقَامَ أَبُو حَنِيفَةَ وَاتَى إِلَى هَارُونَ الرَّشِيدِ. فَاسْتَقْبَلَهُ هَارُونَ وَجَاءَ بِهِ وَأَجْلَسَهُ فِي الصِّدْرِ وَقَدْ اجْتَمَعَ الْأَكَابِرُ وَالْأَعْيَانُ.

فَقَالَ الدَّهْرِيُّ: يَا أَبَا حَنِيفَةَ، لِمَ أَبْطَأْتَ فِي مَجِيئِكَ؟ فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: قَدْ حَصَلَ لِي أَمْرٌ عَجِيبٌ فَلِذَلِكَ أَبْطَأْتُ. وَذَلِكَ، أَنَّ بَيْتِي وَرَاءَ دَجَلَةَ فَخَرَجْتُ مِنْ مَنْزِلِي وَجِئْتُ إِلَى جَنْبِ دَجَلَةَ حَتَّى أَعْبُرَ. فَأَلْفَيْتُ سَفِينَةً عَتِيقَةً مُقَطَّعَةً قَدْ تَبَدَّدَتْ أَلْوَاحُهَا. فَلَمَّا وَقَعَ بَصْرِي عَلَيْهَا اضْطَرَبَتِ الْأَلْوَاخُ وَتَحَرَّكَتْ

وَاجْتَمَعَتْ وَتَوَصَّلَ بَعْضُهَا بِبَعْضٍ وَصَارَتِ السَّفِينَةُ صَحِيحَةً بِلَا تَجَارٍ وَلَا عَمَلٍ عَامِلٍ. فَفَعَدْتُ عَلَيْهَا وَعَبَّرْتُ الْمَاءَ وَجِئْتُ.

فَقَالَ الدَّهْرِيُّ: اسْمَعُوا أَيُّهَا الْأَعْيَانُ مَا يَقُولُ إِمَامُكُمْ وَأَفْضَلُ أَهْلِ زَمَانِكُمْ. فَهَلْ سَمِعْتُمْ كَلَامًا كَهَذَا؟ كَيْفَ تَتَوَصَّلُ السَّفِينَةُ الْمَكْسُورَةُ بِلَا عَمَلٍ تَجَارٍ؟ أَوْ لَيْسَ هَذَا كَذِبًا مَحْضًا قَدْ ظَهَرَ مِنْ أَفْضَلِ عُلَمَائِكُمْ؟

فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: أَيُّهَا الْكَافِرُ، إِذَا لَمْ تَتَوَصَّلِ السَّفِينَةُ بِلَا صَانِعٍ وَلَا تَجَارٍ فَكَيْفَ يَجُوزُ أَنْ يَحْصُلَ هَذَا الْعَالَمُ مِنْ غَيْرِ صَانِعٍ؟ أَمْ كَيْفَ تَقُولُ بِنَفْيِ الصَّانِعِ؟ فَعِنْدَ ذَلِكَ أَمَرَ الرَّشِيدُ بِضَرْبِ عُنُقِ الدَّهْرِيِّ وَكَانَ أَمْرُهُ مَقْضِيًّا.

معاني المُفْرَدَات: Луғатларнинг маънолари

яратувчи	صانع	худосиз	دَهْرِيٌّ
яратувчини инкор қилмоқ	بِنْفِي الصَّانِعِ	қаноатлантирмоқ	أَفْنَعُ، يُفْنَعُ، أَفْنَعُ، إِفْنَعُ
залнинг тўри	الصَّدْرُ	бахс ва мунозара	الْمُنَازَرَةُ
яқин мулозимлар	الْأَعْيَانُ	эътиборли мансабдорлар	الْأَكَابِرُ
Дажла дарёси	دِحْلَةُ	кечикдинг	أَبْطَاتٌ
эски	عَتِيْقَةٌ	устидан чиқиб қолдим	الْقَيْثُ
қўзим тушди	وَقَعَ بَصْرِي	майдаланмоқ, ёйилмоқ	تَبَدَّدَ، يَتَبَدَّدُ، تَبَدَّدَ، تَبَدَّدُ
соф	مَحْضٌ	киришмоқ	تَوَصَّلَ، يَتَوَصَّلُ، تَوَصَّلَ، تَوَصَّلُ
		унинг иши амалга оширилди	وَكَانَ أَمْرُهُ مَقْضِيًّا

24 الْكَلْبُ

الْكَلْبُ حَيَوَانٌ أَلِيفٌ نَافِعٌ لِلإِنْسَانِ جَدًّا، يَمْتَازُ بِالإِخْلَاصِ التَّامِّ فِي مَحَبَّةِ صَاحِبِهِ. يَذْكُرُ الحَيَرَ وَالجَمِيلَ وَيَصْبِرُ عَلَى الأَذَى صَبْرًا جَمِيلًا. وَهُوَ خَادِمٌ أَمِينٌ وَصَدِيقٌ صَدُوقٌ وَجَلِيسٌ أَنِيسٌ لِصَاحِبِهِ لَهُ فِطْنَةٌ وَذَكَاءٌ يَفْهَمُ الإِشَارَاتِ وَالْكَلامَ وَيَقْبَلُ التَّعْلِيمَ أَكْثَرَ مِنْ سَائِرِ الحَيَوَانَاتِ. وَمَنَافِعُهُ كَثِيرَةٌ لِلإِنْسَانِ. يَحْرُسُ البُيُوتَ وَيَرَعَى المَواشِيَ وَيُسْتَعْمَدُ فِي الصَّيْدِ. وَيُوجَدُ فِي سَيِّرِيَا نَوْعٍ مِنَ الكِلَابِ يُسْتَعْمَدُ فِي جَرِّ المَرَابِ الشَّتَوِيَّةِ حَيْثُ لا يَصْلُحُ الحَيْلُ هَذَا الشَّانِ لِكثَرَةِ الثَّلُوجِ وَتَرَائِكِمِهَا. وَيُوجَدُ مِنْهُ صِنْفٌ يُسْتَعْمَدُ فِي البَحْثِ عَنِ الضَّالِّينَ عَنِ الطَّرِيقِ. فَفِي جَبَلِ ((القَدِيسِ بَرْنَار)) بِسويسْرَا حَيْثُ يَقْصُدُ السَّائِحُونَ مِنْ كُلِّ جِهَةٍ وَيَضِلُّ بَعْضُهُمْ عَنِ الطَّرِيقِ لِكثَرَةِ الضَّبَابِ وَالثَّلُوجِ خُصُوصًا فِي اللَّيَالِي الحَالِكَةِ يُعَدُّ نَوْعٌ مِنَ الكِلَابِ لِإِنْقَاذِ هَؤُلَاءِ الضَّالِّينَ. فَهُمْ يُعَلِّقُونَ فِي عُنُقِ الكَلْبِ سَلِيلَةً وَيَضَعُونَ فِيهَا مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ السَّائِحُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَبَعْضِ الأَدْوِيَةِ الضَّرُورِيَّةِ فَيُرْسِلُونَهُ لِلبَحْثِ عَنِ الضَّالِّ. وَحِينَما يَهْتَدِي الكَلْبُ إِلَيْهِ يَأْخُذُ فِي التَّبَاحِ لِلإِعْلَامِ بِمَكَانِ المَفْقُودِ. وَيَأْخُذُ السَّائِحُ مَا فِي السَلِيلَةِ وَيَسُدُّ بِهِ رَمَقَهُ إِلَى أَنْ يُبْحَثَ عَنْهُ وَيُؤْخَذَ إِلَى مَنْزِلِهِ. وَفِي لُنْدَرَةَ يُوجَدُ صِنْفٌ مِنَ الكِلَابِ أُعِدَّ لِإِنْقَاذِ العَرَقَى. وَالآنَ آتِيكُمْ بِحَادِثَةٍ تَعْرِفُونَ مِنْهَا دَرَجَةَ حُبِّ الكَلْبِ لِصَاحِبِهِ وَإِخْلَاصِهِ لَهُ وَمَنْزِلَتِهِ عِنْدَهُ: كَانَ لِرَجُلٍ كَلْبٌ قَدْ رَبَّاهُ وَاعْتَنَى بِهِ. وَكَانَ الكَلْبُ يُحِبُّهُ وَلا يُفَارِقُهُ. فَخَرَجَ الرَّجُلُ يَوْمًا إِلَى البَرِيَّةِ وَمَعَهُ كَلْبُهُ. فَاتَّفَقَ، أَنَّهُ مَرَّ بِقُرْبِ دَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ صَاحِبِهَا عِدَاوَةٌ. فَلَمَّا رَأَاهُ صَاحِبُ الدَّارِ قَبَضَ عَلَيْهِ هُوَ وَجَمَاعَةٌ مِنْ جيرانِهِ فَقَتَلُوهُ وَأَخْفَوْا جَسَدَهُ. وَكَانَ الكَلْبُ قَدْ دَافَعَ عَنِ صَاحِبِهِ جُهْدَ طاقَتِهِ حَتَّى جَرَحَ جُرْحًا شَدِيدًا.

وَلَمَّا لَمْ يَبْقَ لَهُ قُدْرَةٌ عَلَى الْمُدَافَعَةِ عَادَ إِلَى بَيْتِ صَاحِبِهِ وَهُوَ يَنْبُحُ وَيَهْرُ. وَكَانَ لِصَاحِبِ الْكَلْبِ أُمَّ عَجُوزًا. فَلَمَّا رَأَتْ الْكَلْبَ قَدْ رَجَعَ وَخَدَهُ وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالَةِ قَلِقَتْ كَثِيرًا وَظَنَّتْ أَنَّ ابْنَهَا قَدْ قُتِلَ وَأَنَّ جِرَاحَ الْكَلْبِ مِنْ قَاتِلٍ وَلِئِذَا.

وَلَمَّا مَضَى الْيَوْمَ الثَّانِي وَلَمْ يَرْجِعْ ابْنُهَا تَأَكَّدَتْ صِحَّةَ زَعْمِهَا. وَكَانَ الْكَلْبُ يَطُوفُ فِي شَوَارِعِ الْمَدِينَةِ وَأَرْقَبَتِهَا إِلَى أَنْ وَقَعَ يَوْمًا بِقَاتِلِ صَاحِبِهِ فَعَرَفَهُ وَهَجَمَ عَلَيْهِ وَنَهَشَهُ وَلَمْ يَنْزُكُهُ.

فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ اجْتَهَدُوا فِي تَخْلِيصِهِ فَلَمْ يُكْنِهِمْ ذَلِكَ. فَجَاءَ الْحُرَّاسُ وَرَأَوْا مُضَايِقَةَ الْكَلْبِ لِلرَّجُلِ فَقَالُوا: لَا بُدَّ لِهَذَا الْكَلْبِ مِنْ حِكَايَةٍ وَلَعَلَّهُ هُوَ الَّذِي جَرَحَهُ.

وَلَمَّا سَمِعَتْ أُمُّ الْقَتِيلِ الصَّحَّةَ خَرَجَتْ إِلَى حَيْثُ الصَّغِيرِ فَرَأَتْ الْكَلْبَ مُتَعَلِّقًا بِالرَّجُلِ وَكَانَتْ عِنْدَمَا نَظَرَتْ الرَّجُلَ عَرَفَتْهُ أَنَّهُ أَحَدُ خُصُومِ ابْنِهَا. فَوَقَعَ فِي نَفْسِهَا أَنَّهُ هُوَ الَّذِي قَتَلَهُ فَصَاحَتْ قَائِلَةً مَا قَتَلَ وَوَلَدِي غَيْرُ هَذَا الرَّجُلِ، ثُمَّ إِنَّمَا ادَّعَتْ عَلَيْهِ وَرَافَعَتْهُ إِلَى الْقَاضِي. فَأَنْكَرَ الرَّجُلُ قُدَامَ الْقَاضِي فَسَجَنَهُ فَأَقَامَ أَيَّامًا فِي السِّجْنِ وَالْكَلْبُ مُلَازِمٌ بَابَهُ. وَإِذْ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ وَاضِحَةٌ عَلَى الْقَتْلِ أَطْلَقَهُ.

فَلَمَّا خَرَجَ تَعَلَّقَ بِهِ الْكَلْبُ وَكَانَ الْقَاضِي يَنْظُرُ إِلَى ذَلِكَ فَتَحَقَّقَ عِنْدَهُ أَنَّهُ هُوَ الْقَاتِلُ. هَذَا وَالنَّاسُ فَرَّقَتْ بَيْنَ الْكَلْبِ وَالرَّجُلِ فَذَهَبَ إِلَى بَيْتِهِ مُطْمَئِنًّا. وَكَانَ الْكَلْبُ يَسْعَى خَلْفَهُ مَجْتَهِدًا، فَقَامَ الْقَاضِي وَتَبِعَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُ بِهِ إِلَى أَنْ دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ. فَدَخَلَ الْكَلْبُ خَلْفَهُ ثُمَّ دَخَلَ الْقَاضِي وَكَبَسَ الدَّارَ. وَكَانَ الْكَلْبُ قَدْ قَصَدَ مَوْضِعَ الْقَتِيلِ وَأَخَذَ يَنْبُشُهُ بِمَخَالِيهِ، فَأَمَرَ الْحَاكِمُ بِنَبْشِ الْمَكَانِ فَوُجِدَ الرَّجُلُ الْمَقْتُولُ فَشَدَّدَ فِي اسْتِنَاطِ الْمُتَّهَمِ إِلَى أَنْ أَقْرَأَ عَلَى نَفْسِهِ وَعَلَى رُفَقَائِهِ فَحُكِمَ بِقَتْلِهِ وَوَقَعَ التَّنْفِيسُ عَنِ الْبَاقِينَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

фарқланмоқ	إِمْتَارَ، يَمْتَارُ، اِمْتَرُ، اِمْتَرَا	қўлга ўргатилган	أَلِيفٌ
ғоятда содиқ дўст	صَدِيقٌ صَدُوقٌ	мукаммал	التَّامُّ
фаросатли	فِطْنَةٌ	меҳрибон суҳбатдош	جَلِيسٌ أَنْيسٌ
Сибирь шаҳри	سِيبِيرِيَا	ўтлатмоқ	رَعَى، يَرْعَى، اِرْعَ، رِعَايَةٌ
йўлдан адашиб	الضَّالِّينَ	бир бирига жипис бўлмоқ	تَرَكَكُمْ

қолганлар			
швейцария	سويسرا	сен-бернар НОМЛИ ТОҒ	الْقَدِيسِ بَرْنَارَ
ТИМ ҚОРОНҒУЛИК	الْحَالِكَةُ	туман	الضَّبَابُ
ЙЎЛ ТОПМОҚ, ТОПИБ ОЛМОҚ	إِهْتَدَى، يَهْتَدِي، إِهْتَدِ، إِهْتِدَاءٌ	саватча	سُلَيْلَةٌ
у билан жонини сақлайди	يَسُدُّ بِهِ رَمَقَهُ	йўқолган	الْمَقْفُودُ
чўккан	الْعَرَقِيُّ	лондон шаҳри	لُنْدَرُهُ
эътибор, ғамхўрлик	اعْتَنَى، يَعْتَنِي، اِعْتَنَ، إِعْتِنَاءٌ	мартаба, ўрни	مَنْزِلَةٌ
яширдилар	أَخْفُوا	чўл, даштлик	بَرِّيَّةٌ، (بَرَارِيٌّ)
кучи борича	جُهْدَ طاقَتِهِ	ҳимоя, мудофаа қилмоқ	دَفَعَ، يُدَافِعُنْ دَافِعٌ، مُدَافَعَةٌ
куч ва тоқат	قُدْرَةٌ	ирилламоқ	هَرَّ، يَهْرُ، هَرٌّ، هَرِيرٌ
ИШОНЧ ҲОСИЛ ҚИЛМОҚ	تَأَكَّدَ، يَتَأَكَّدُ، تَأَكَّدُ، تَأَكُّدٌ	безовталанмоқ, хавотирланмоқ	فَلَقَ، يَفْلُقُ، اِفْلُقَ، فَلَقٌ
қутулмоқ	تَخَلَّصَ	тишламоқ	نَهَشَ، يَنْهَشُ، اِنْهَشَ، نَهَشٌ
соқчи, қўриқчи	حَارِسٌ، (حُرَّاسٌ)	сиқилмоқ, безовталанмоқ	ضَاقَ، يُضَاقِ، ضَاقٌ، مُضَاقَةٌ
рақиб, душман	خُصُومٌ	шовқин-сурон	ضَجَّةٌ، (ضَجِيجٌ)
даъво қилмоқ	ادَّعَى، يَدَّعِي، ادَّعَ، ادِّعَاءٌ	унинг миясига келдики	فَوَّعَ فِي نَفْسِهَا
олдида,	قُدَّامَ	судга	رَافِعٌ، يُرَافِعُ،

хузурида		муружаат қилмоқ	رَافِعٌ، مُرَافِعَةٌ
хужжат, далил	بَيِّنَةٌ	ажралмай ёнида бўлмоқ	مُلَازِمٌ
қамсамоқ, ўраб олмоқ	كَبَسَ، يَكْبِسُ، اكْبَسَ، كَبَسَتْ	исбот қилмоқ	تَحَقَّقَ، يَتَحَقَّقُ، تَحَقَّقَتْ، تَحَقَّقُ
	شَدَّدَ، يُشَدِّدُ، شَدَّدَتْ، تَشْدِيدٌ	кавлаб чиқармоқ	نَبَشَ، يَنْبِشُ، أَنْبَشَ، نَبَشَتْ
айбланувчи	الْمُتَّهَمُ	сўроқ, тергов қилмоқ	اسْتَنْطَقَ، يَسْتَنْطِقُ، اسْتَنْطَقَتْ، اسْتَنْطَقَتْ

25

الصِّيَادَانِ وَالسَّمَكَاتِ

يُحْكِي، أَنَّ غَدِيرًا كَانَ فِيهِ ثَلَاثٌ مِنَ السَّمَكِ كَيْسَةٌ وَأَكْبَسُ مِنْهَا وَعَاجِزَةٌ. وَكَانَ ذَلِكَ الْغَدِيرُ
بِمَكَانٍ مُرْتَفِعٍ لَا يَكَادُ يَقْرِبُهُ أَحَدٌ وَيَقْرِبُهُ أَحَدٌ وَيَقْرِبُهُ نَهْرٌ جَارٍ. فَاتَّفَقَ، أَنَّهُ مَرَّ بِذَلِكَ النَّهْرِ صَيَّادَانِ
فَأَبْصَرَا الْغَدِيرَ فَتَوَاعَدَا أَنْ يَرْجِعَا إِلَيْهِ بِشِبَاكَيْهِمَا فَيَصِيدَا مَا فِيهِ مِنَ السَّمَكِ. فَسَمِعَتِ السَّمَكَاتُ
قَوْلَهُمَا فَأَمَّا أَكْبَسُهُنَّ فَلَمَّا سَمِعَتْ قَوْلَهُمَا ارْتَابَتْ بِهِمَا وَخَافَتْ مِنْهُمَا فَلَمْ تُعْرِجْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى خَرَجَتْ
مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي يَدْخُلُ فِيهِ الْمَاءُ مِنَ النَّهْرِ إِلَى الْغَدِيرِ فَجَعَتْ بِنَفْسِهَا. وَأَمَّا الْكَيْسَةُ الْأُخْرَى فَإِنَّهَا
مَكَثَتْ مَكَانَهَا وَتَهَاوَنَتْ فِي أَمْرِهَا حَتَّى جَاءَ الصِّيَادَانِ.

فَلَمَّا رَأَتْهُمَا وَعَرَفَتْ مَا يُرِيدَانِ ذَهَبَتْ لِتَخْرُجَ مِنْ حَيْثُ يَدْخُلُ الْمَاءُ. فَإِذَا بِهِمَا قَدْ سَدَا ذَلِكَ الْمَكَانَ. فَحِينَئِذٍ قَالَتْ: فَرَطْتُ وَهَذِهِ عَاقِبَةُ التَّفْرِيطِ، فَكَيْفَ الْحِيلَةُ عَلَى هَذَا الْحَالِ وَقَلَّمَا تَنْجَحُ حِيلَةُ الْعَجَلَةِ. غَيْرَ أَنَّ الْعَاقِلَ لَا يَقْنُطُ مِنْ مَنَافِعِ الرَّأْيِ وَلَا يَبْئَسُ عَلَى حَالٍ وَلَا يَدْعُ الرَّأْيَ وَالْإِجْتِهَادَ. ثُمَّ إِذَا تَمَّوَتْ فَطَفَّتْ عَلَى وَجْهِ الْمَاءِ مُنْقَلِبَةً عَلَى ظَهْرِهَا تَارَةً وَتَارَةً عَلَى بَطْنِهَا. فَأَخَذَهَا الصَّيَّادَانِ وَظَنَّاها مَيْتَةً فَوَضَعَهَا عَلَى الْأَرْضِ بَيْنَ النَّهْرِ وَالْعُدَيْرِ فَوَثَبَتْ إِلَى النَّهْرِ وَنَجَتْ. وَأَمَّا الْعَاجِزَةُ فَلَمْ تَزَلْ فِي إِقْبَالِ وَإِدْبَارِ حَتَّى صِيدَتْ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ундан ҳам чаққанроқ	أَكْيَسُ	чаққон	كَيْسَةٌ
ғулғулага тушмоқ, шубҳаланмоқ	إِزْتَابَ، يَزْتَابُ، إِزْتَبَ، إِزْتِيَابٌ	ваъдалашмоқ	تَوَاعَدَ، يَتَوَاعَدُ، تَوَاعَدٌ، تَوَاعُدٌ
диққат эътиборсиз бўлмоқ	تَهَاوَنَ، يَتَهَاوَنُ، تَهَاوُنٌ، تَهَاوُنٌ	бирор нарсага қайрилиб қўймади	لَمْ تُعْرَجْ عَلَى شَيْءٍ
умидсиз бўлиш, саросимага тушиш	قَنَطَ، يَقْنُطُ، أَقْنَطُ، قُنُوطٌ	эътиборсизлик	تَفْرِيطٌ
сувнинг устига чиқиб қолмоқ	طَفَأَ، يَطْفُؤُ، أَطْفَأُ، طُفُؤٌ	тарк қилмайди	لَا يَدْعُ
ОЖИЗ, НОТАВОН	الْعَاجِزَةُ	ағдарилган ҳолда	مُنْقَلِبَةً

الْغَرَضُ مِنَ الْمَلَابِسِ سِتْرُ الْجِسْمِ وَحِفْظُهُ مِنْ تَأْثِيرِ الْبَرْدِ وَالْحَرِّ وَسَائِرِ الْمُؤَثِّرَاتِ الْجَوِّيَّةِ. وَحَيْثُ كَانَ هُوَ الْغَرَضُ مِنْهَا فَيَلْزَمُكَ أَنْ تَعْتَنِيَ بِنِظَافَتِهَا وَحِفْظِهَا مِنَ الْوَسَخِ وَالْقَدْرِ وَالتُّرَابِ لَا بِالْإِفْرَاطِ فِي تَحْسِينِهَا وَبَهْجَتِهَا وَارْتِفَاعِ ثَمَنِهَا. إِذْ زِينَةُ الرَّجُلِ بِعِلْمِهِ وَأَدَبِهِ وَمَعْرِفَتِهِ وَحُسْنِ أَخْلَاقِهِ وَكَمَالِ تَرْبِيَّتِهِ لَا بِزِينَةِ مَلَابِسِهِ.

قَالَ الشَّاعِرُ: إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَدْنَسْ مِنَ اللُّؤْمِ عِرْضُهُ * فَكُلُّ رِدَاءٍ يَرْتَدِيهِ جَمِيلٌ.

وَيَلْزَمُ أَنْ تَكُونَ الْمَلَابِسُ مُتَوَسِّطَةً فِي السَّعَةِ بِحَيْثُ لَا يَحْصُلُ مِنْهَا أَدْنَى انْضِعَاطٍ عَلَى الْأَعْضَاءِ وَتَعْطِيلِ سَيْرِ الدَّمِ. وَأَنْ تَكُونَ مُنَاسِبَةً لِلْفُضُولِ وَالْأَقَالِيمِ وَالسِّنِّ وَالصِّحَّةِ وَالْمَرَضِ. وَإِيَّاكَ وَشَدَّ رِبَاطِ الرِّقَبَةِ وَبَيْقَةَ الْقَمِيصِ شَدًّا قَوِيًّا وَضَيْقَ مَلَابِسِ الصَّدْرِ وَالْأَرْجُلِ فَإِنَّهُ يَنْشَأُ عَنْ ذَلِكَ الضَّرَرُ الزَّائِدُ وَالْمَرَضُ الشَّدِيدُ وَالتَّعَبُ الدَّائِمُ.

وَيَنْبَغِي أَنْ لَا تَكُونَ الْمَلَابِسُ طَوِيلَةً فَيَسْرَعُ فَسَادُهَا وَلَا قَصِيرَةً فَيَقْبَحُ مَنْظَرُهَا وَأَنْ تَكُونَ مُوَافِقَةً لِعَادَةِ أُمَّتَالِ الْإِنْسَانِ فَلَا يُسْتَعْمَلُ مِنْهَا مَا يُوجِبُ شَهْرَتَهُ وَدَوَامَ حُظِّهِ بِالْعِيُونِ. وَيَنْبَغِي إِذَا أَرَدْتَ النَّوْمَ أَنْ تُعَلِّقَ مَلَابِسَكَ فِي مَحَلٍّ مَعِينٍ خَوْفًا مِنْ تَفْرِقِهَا وَإِلَّا أَصْبَحْتَ عِنْدَ قَصْدِ اللُّبْسِ آخِذًا فِي الْبَحْثِ عَنْهَا مُقْبِلًا هُنَا وَمُدْبِرًا هُنَاكَ سَائِلًا شَخْصًا عَنْ إِحْدَى نَعْلَيْكَ وَآخَرَ عَنِ الثَّانِيَةِ فَتَصِيرُ مُشْتَتَ الْفِكْرِ ضَيْقَ الصَّدْرِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

об-ҳаво	المؤثرات الجوية	мақсад	الغرض
---------	-----------------	--------	-------

таъсирлари			
ифлос, кир	الْقَدْرُ	сен учун ЛОЗИМ	فَيَلْزَمُكَ
дабдаба, ҳашамат	بَهْجَةٌ	ҳаддан ошмоқ	أَفْرَطَ، يُفْرِطُ، أَفْرَطُ، إِفْرَاطُ
пасткаш, хасис	اللُّؤْمُ	кир қилмаса	لَمْ يَدْنَسْ
кенглиги	فِي السَّعَةِ	обрўсини	عَرَضُهُ
ишдан чиқармоқ, бузмоқ	عَطَّلَ، يُعْطِلُ، عَطَّلَ، تَعْطِيلٌ	қистибас, қисилган	انْضَعَطَ، يَنْضَعِطُ، انْضِعَاطُ، انْضِعَاطُ
бўйинбоғни боғлаш (галстук)	رِبَاطُ الرَّقَبَةِ	қон айланиши	سَيْرُ الدَّمِ
доим кўзга тушадиган	دَوَامٌ حَظِّهِ بِالْعَيْنِ	ёқача	بَيِّنَةٌ، (بِنَائِقُ)
қалби тор	ضَيْقُ الصَّدْرِ	фикри тарқоқ	مُشَّتَتُ الْفِكْرِ

27

الْقَرْدُ

الْقَرْدُ حَيَوَانٌ يُشْبِهُ الْإِنْسَانَ كَثِيرًا فِي خَلْقِهِ وَغَالِبِ شُؤُونِهِ. وَجِسْمُهُ مُغَطَّى بِشَعْرِ طَوِيلٍ سَوَى رَاحَتِهِ وَأَخْمَصِهِ فَإِنَّهُمَا خَالِيَانِ مِنَ الشَّعْرِ كِرَاحَةِ الْإِنْسَانِ وَأَخْمَصِهِ. وَوَجْهُهُ دَمِيمٌ جِدًّا يُضْحَكُ مِنْهُ. وَهُوَ يَمْشِي عَادَةً عَلَى قَوَائِمِهِ الْأَرْبَعِ وَرُبَّمَا مَشَى عَلَى قَدَمَيْهِ زَمَنًا يَسِيرًا.

وَالْقَرْدُ يَعِيشُ فِي الْغَابَاتِ وَالْمَغَارَاتِ وَالْوُعُورِ. وَهُوَ يُوجَدُ فِي جَزَائِرِ آسِيَا الْجَنُوبِيَّةِ وَأَمْرِيكَا الْجَنُوبِيَّةِ. وَأَكْثَرُ وُجُودِهِ فِي أَفْرِيْقِيَّةِ فَهِيَ مَأْوَاةُ الْقَرْدَةِ وَفِيهَا تَعِيشُ جَمَاعَاتٍ. وَهُوَ يَقْتَاتُ بِالثَّمَارِ وَالنَّبَاتِ وَجُدُورِهِ. وَأَحَبُّ مَا يَأْكُلُهُ الْمَأْكُولَاتُ الْحُلُوهُ فَهُوَ يَتَلَذَّذُ كَثِيرًا بِامْتِصَاصِ قَصَبِ السُّكَّرِ وَالرُّطْبِ، وَإِذَا لَمْ يَتَيَسَّرْ لَهُ مَا ذَكَرَ يَكْتَفِي بِأَكْلِ الدِّيدَانِ وَغَيْرِهَا مِنَ الْحَشْرَاتِ. وَالَّذِي يَسْكُنُ مِنْهُ السَّوَاخِلُ يَصْطَادُ الْمَحَارَ.

وَالْقَرْدُ لَا يَخَافُ السِّبَاعَ وَلَا يُبَالِي بِهَا حَتَّى الْأَسَدِ. لِأَنَّهُ يَأْمَنُ مِنْ شَرِّهَا لِحِفَّتِهِ وَسُرْعَةِ حَرَكَتِهِ. وَلَكِنَّهُ يَخَافُ الْأَفْعَى شَدِيدًا فَإِنَّهَا تَأْتِيهِ عَلَى غِرَّةٍ مِنْهُ وَهُوَ فِي أَعَالِي الشَّجَرِ فَتَلْتَفُ عَلَيْهِ فَتَضْغَطُهُ وَتُحْطِمُهُ. وَالْقَرْدُ أَنْوَاعٌ كَثِيرَةٌ. مِنْهَا نَوْعٌ يُسَمَّى الشَّمْبَانْزِيَّ، وَهُوَ يَعِيشُ فِي الْمَغَارَاتِ الَّتِي فِي أَوَاسِطِ أَفْرِيْقِيَّةِ أُسْرَابًا. وَمَتَى هَاجَمَهُ إِنْسَانٌ أَوْ حَيَوَانٌ هَاجَمَهُ بِأَغْصَانِ الشَّجَرِ وَرَمَاهُ بِالْحِجَارَةِ بِقُوَّةٍ غَرِيبَةٍ وَحَذَقٍ تَامٍ. وَهُوَ يَبْنِي لِنَفْسِهِ حَيْمَةً مِنْ فُرُوعِ الْأَشْجَارِ وَأُورَاقِهَا عَلَى هَيْئَةٍ تَدُلُّ عَلَى فَهْمِهِ وَإِدْرَاكِهِ. وَهُوَ ذُو قُوَّةٍ شَدِيدَةٍ. وَيُشَبِّهُ الْإِنْسَانَ كَثِيرًا مِنْ حَيْثُ الْفَهْمُ وَتَنَاسُبُ الْأَعْضَاءِ. وَلَهُ مَقْدِرَةٌ عَظِيمَةٌ عَلَى التَّقْلِيدِ فَيَفْعَلُ كَمَا تَفْعَلُ أُمَامَةٌ.

وَمِنْهَا نَوْعٌ يُسَمَّى الْأُورَانَ أُوتَانَ، وَهُوَ يَمْتَازُ عَنِ الشَّمْبَانْزِيِّ بِطُولِ يَدَيْهِ بِحَيْثُ يَصْلَانِ إِلَى الْأَرْضِ وَهُوَ قَائِمٌ. وَلِلذِّكْرِ مِنْهُ حَيَّةٌ طَوِيلَةٌ وَأَمَّا الْأُنْثَى فَبِلَا حَيَّةٍ. وَهُوَ يَعِيشُ فِي الْغَابَاتِ فَوْقَ الْأَشْجَارِ وَيَتَغَدَّى بِالْفَوَاكِهِ وَالْبَيْضِ وَالْحَشْرَاتِ وَأَحْيَانًا يَأْكُلُ الطُّيُورَ. وَلَهُ مَقْدِرَةٌ غَرِيبَةٌ عَلَى الْقَفْزِ وَالْجُرْيِ. وَهُوَ يَكْثُرُ فِي غَابَاتِ مَلَقَّةَ وَصُومَطْرَةَ وَبُورْنِيُو وَغَيْرِهَا مِنَ الْجَزَائِرِ.

وَمِنْهَا نَوْعٌ يُسَمَّى الْغُورِلًّا، وَهُوَ يُشَبِّهُ الشَّمْبَانْزِيَّ فِي كَثِيرٍ مِنْ شُؤُونِهِ وَأَخْلَاقِهِ. وَجِسْمُهُ أَكْبَرُ مِنْ جِسْمِ الْإِنْسَانِ. وَهُوَ يَسْكُنُ الْغَابَاتِ فِي أَوَاسِطِ أَفْرِيْقِيَّةِ وَبِلَادِ الْيَابَانَ وَقُوَّةُ يَدَيْهِ خَارِقَةٌ لِلْعَادَةِ. فَهُوَ يَكْسِرُ بِهَمَا الْحَدِيدَ كَسَرَ الْحَزْفِ وَيَطْوِي الْبُنْدُوقِيَّاتِ كَدَقِيقِ الْأَسْلَاحِ. وَمِنْ أَنْوَاعِهِ النَّسْنَسُ، وَهُوَ طَوِيلٌ الذَّنْبِ وَقَوَائِمُهُ الْحَلْفِيَّةُ أَطْوَلُ مِنْ قَوَائِمِ الْأَمَامِيَّةِ وَأَصْلُهُ مِنْ مَدْعَشَقَرٍ. وَفَرُوتُهُ لَطِيفَةٌ بَرَّاقَةٌ. وَيُسَمُّونَهُ بِالْقَرْدِ الثَّعْلِيِّ أَوْ الْقَرْدِ الْكَاذِبِ.

وَالْقَرْدُ بِأَنْوَاعِهِ يَقْبَلُ التَّرْبِيَةَ وَالتَّعْلِيمَ وَيَقْدِرُ عَلَى كَثِيرٍ مِنْ أَعْمَالِ الْبَشَرِ. وَالْأَلِيفُ مِنْهُ يَسْتَأْنِسُ بِالنَّاسِ كَثِيرًا. وَبُرُوى أَنَّهُمْ عَلَّمُوهُ الْأَكْلَ بِالْمَلْعَقَةِ وَالشُّوْكَةِ، لَكِنَّهُ كَانَ يُسِيءُ اسْتِعْمَالَهُمَا. وَكَانَ إِذَا أَشْكَلَ عَلَيْهِ أَمْرُهُ يُعْطِي مَلْعَقَتَهُ الَّذِي بِجَانِبِهِ لِيَمْلَأَهَا وَيَرُدُّهَا إِلَيْهِ.

وَالْقَرْدُ مِثَالٌ لِلتَّقْلِيدِ وَلَكِنَّهُ لَا يُحْسِنُ ذَلِكَ فَيُؤْذِي نَفْسَهُ. مِنْ ذَلِكَ، أَنْ قَرْدًا كَانَ يَقْلُدُ صَاحِبَهُ الرَّنْجِيَّ فِي الْكِتَابَةِ فَكَانَ كُلَّمَا كَتَبَ الرَّنْجِيُّ شَيْئًا وَذَهَبَ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ يَعْمِدُ إِلَى مَا كَتَبَهُ فَيَحْطُهُ بِحُطُوطِ

مُعْجَزَةٌ. فَأَرَادَ الرَّجُلِيُّ يَوْمًا أَنْ يَنْتَقِمَ مِنْهُ فَأَحْضَرَ مُوسَى وَأَمَرَهُ عَلَى رَقَبَتِهِ مِرَارًا بِجِهَتِهِ غَيْرِ الْحَادَّةِ ثُمَّ تَرَكَ
الْمُوسَى مَفْتُوحًا وَذَهَبَ لِحَاجَتِهِ كَعَادَتِهِ. وَلَمَّا عَادَ وَجَدَ الْقِرْدَ مَيِّتًا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ўраб қўйилган	مُعْطَى	аксарият ишларида	غَالِبِ شُؤْنِهِ
оёқнинг остки қисми	أَخْمَصٌ، (أَخَامِصٌ)	кафт (қўлнинг чуқурчаси)	رَاحَةٌ
ер ости, ғор	مَعَارَةٌ، (مَعَائِرٌ)	бадбашара, хунук	دَمِيمٌ
жойи	مَأْوَأَةٌ	ўнқир-чўнқир, нотекис	وَعَزٌّ، (وَعُورٌ)
хўл мева	الرُّطْبُ	сўрмоқ, шиммоқ	إِمْتَصَّ، يَمْتَصُّ، إِمْتَصَّ، إِمْتِصَّاصٌ
чиғаноқ	الْمَحَارُ	қурт	الدَّيْدَانُ
безътиборлик	غِرَّةٌ، (غِرْرٌ)	илон	أَفْعَى، (أَفَاعٍ)
шимпанзе	الشَّمْبَانْزِيُّ	ўралади	تَلْتَفٌ
қобилият	مَقْدِرَةٌ	мукаммал маҳорат	حِذْقٌ تَامٌ
малакка бўғози	مَلَقَّةٌ	орангутан	الأوران أوتان
борнео ороли	بُورْنِيُو	Суматра ороли	صُومَطْرَةٌ
горилла	الْغُورِلَّا	иши, ҳолати	شَأْنٌ، (شُؤُونٌ)
сополни синдиргандек	كَسَرَ الخَرْفِ	ғайри оддий	خَارِقَةٌ لِلْعَادَةِ
нозик симлар каби	كَدَقِيقِ الأَسْلَاكِ	букмоқ	طَوَى، يَطْوِي، اطْوِ، طَيٌّ
Мадагаскар	مَدْعَشَقَرٌ	насос	التَّنْسَاسُ
негр, занжий	الرَّجُلِيُّ	ялтироқ	بَرَّاقَةٌ

устара	مُوسَى، (مَوَاسٍ)	ЧИЗМОҚ	خَطَّ، يَخُطُّ، خُطٌّ
оёқ (ҳайвондаги)	قَائِمَةٌ، (قَوَائِمُ)	ТЕККИЗДИ, ЎТКАЗДИ	أَمَرَ

28

عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْغُلَامُ

دَخَلَ عَلَى عَمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ فِي أَوَّلِ وِلَايَتِهِ وَفُودُ الْمُهَنْئِينَ مِنْ كُلِّ جِهَةٍ. فَتَقَدَّمَ مِنْ وَفْدِ الْحِجَازِيِّينَ لِلْكَلامِ غُلَامٌ صَغِيرٌ لَمْ يَبْلُغْ عُمُرُهُ إِحْدَى عَشْرَةَ سَنَةً. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: ارْجِعْ أَنْتَ وَلَيْتَقَدَّمَ مَنْ هُوَ أَسْنُ مِنْكَ. فَقَالَ الْغُلَامُ: أَيَّدَ اللَّهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ قَلْبِهِ وَلِسَانِهِ. فَإِذَا مَنَحَ اللَّهُ الْعَبْدَ لِسَانًا لَافِظًا وَقَلْبًا حَافِظًا فَقَدْ اسْتَحَقَّ الْكَلَامَ. وَلَوْ أَنَّ الْأَمْرَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِاللِّسَنِ لَكَانَ فِي الْأُمَّةِ مَنْ هُوَ أَحَقُّ مِنْكَ بِمَجْلِسِكَ هَذَا. فَتَعَجَّبَ عُمَرُ مِنْ كَلَامِهِ وَأَنْشَدَ:

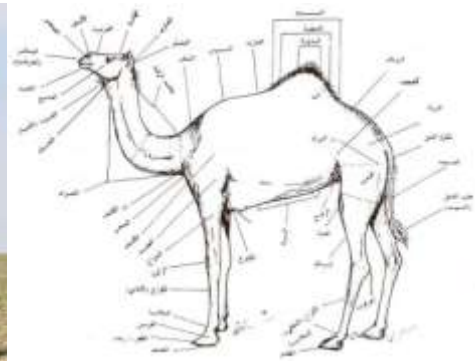
تَعَلَّمَ فَلَيْسَ الْمَرْءُ يُولَدُ عَالِمًا * وَلَيْسَ أَخُو عِلْمٍ كَمَنْ هُوَ جَاهِلٌ
وَإِنَّ كَبِيرَ الْقَوْمِ لَا عِلْمَ عِنْدَهُ * صَغِيرٌ إِذَا التَّقَّتْ عَلَيْهِ الْمَحَافِلُ

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ: لУғатларнинг маънолари

табрикловчилар	الْمُهَنْئِينَ	вакил (делегация)	وَفْدٌ، (وُفُودٌ)
сендан ёши улуғроқ	مَنْ هُوَ أَسْنُ مِنْكَ	Ҳижозликлар	الْحِجَازِيِّينَ
сўзловчи	لَافِظٌ	қўлласин	أَيَّدَ، يُؤَيِّدُ، أَيَّدَ، تَأَيَّدَ
ИЛМ СОҲИБИ, ИЛМЛИК	أَخُو عِلْمٍ	сиздан ҳақлироқ	مَنْ هُوَ أَحَقُّ مِنْكَ

29

الْجَمَلُ

وَيَا قَصِيرَ الْفِكْرِ وَالنَّاطِرِ	يَا أَيُّهَا الْمَخْدُوعُ بِالزَّاهِرِ
وَلُمْتَنِي فِي شَكْلِي الظَّاهِرِ	كَرِهْتَ مِنِّي صِنْعَةَ الْقَادِرِ
مَا أَبْعَدَ الْإِنْسَانَ عَنْ حَدِّهِ	
وَلَا بِحُسْنِ الشَّكْلِ بَيْنَ الرِّجَالِ	مَا الْمَرْءُ بِاللَّبِيسِ وَلَا بِالْجَمَالِ
وَلَا بِمَشْيِ الْعُجْبِ وَالْإِخْتِيَالِ	وَلَا بِلُطْفِ الصَّوْتِ وَقَتِ الْمَقَالِ
فَلَيْسَ هَذَا مُنْتَهَى قَصْدِهِ	
ثَلَاثَةٌ هُنَّ صِفَاتُ النَّبِيلِ	الصَّبْرُ وَالصِّدْقُ وَفِعْلُ الْجَمِيلِ
أَوَّلًا فَمَا يُغْنِيكَ قَالَ وَقِيلَ	إِنْ حُرَّتْهَا يَوْمًا فَأَنْتَ الْجَلِيلِ
فَقِيَمَةُ السَّيْفِ مِضَا حَدِّهِ	
وَمَا بِأَنْفِي مِنْ ثُقُوبِ الْحِطَامِ	إِنْ شَانِي تَكْوِيرُ هَذَا السَّنَامِ
لَا حُسْنَ فِي الْوَجْهِ وَلَا فِي الْقَوَامِ	وَأَنْبِي أَعْجُوبَةٌ فِي الْأَنَامِ
فَالنَّحْلُ قَدْ يُسْأَلُ عَنْ شَهْدِهِ	
وَقُوَّةٌ لَا تَشْتَكِي مِنْ سَقَامِ	لِي عَزْمَةٌ لَا يَعْتَرِيهَا سَامِ
أَنْقَادُ بِالْحُسْنَى وَلَوْ لِلْغُلَامِ	وَصِدْقُ إِخْلَاصٍ لِعَيْرِ اللَّثَامِ
مَا دَامَ يَبْدُو لِي صَفَا وَدِّهِ	
حَتَّى يَظُنُّ النَّاسُ أَنِّي جَبَلٌ	أَحْمَلُ لِلْبَدْوِ الثَّقِيلِ الْجَلَلِ
قَدْ حَمَلُوهُ فَوْقَ مَا يُحْتَمَلُ	لَكِنِّي مِنْ تَحْتِ هَذَا جَمَلٌ
مَا أَعْجَزَ الْأَلْسُنَ عَنْ حَمْدِهِ	
وَلَانَ حَتَّى لَا يُثِيرُ الْعَبَارَ	أَنْظُرُ إِلَى حُفِّي كَيْفَ اسْتَدَارَ

لَشَقَّ مَشِيَّي فِي رِمَالِ الْقِفَارِ	لَوْ أَنَّ رِجْلِي مِثْلُ رِجْلِ الْحِمَارِ
وَعَصْتُ كَالْمَيْتِ فِي حُدَيْهِ	
وَمَشْفَرِي قَدْ شَقَّه ذُو الْجَلَالِ	وَأَنْظُرُ إِلَى عُنُقِي كَيْفَ اسْتَطَالَ
أَلْتَقِمُ الشَّوْكَ وَلَوْ كَالنِّصَالِ	فَنِلْتُ مِنْ قُوَّتِي مَا لَا يُنَالُ
وَأَلْقَطُ الشَّيْءَ عَلَى بُعْدِهِ	
فَكَانَ مِنْ دَأْبِي بَيْنَ الْعِبَادِ	خُلِقْتُ لِلْأَسْفَارِ وَالْإِبْتِعَادِ
وَأَعْتَدِي مِنْهُ بِكَلِّ إِفْتِصَادِ	أَنْ أَمْلَأَ الْبَطْنَ بِمَاءٍ وَزَادِ
فَعَلَ الْفَتَى الْحَازِمِ فِي وُجْدِهِ	

(الشيخ عبد العزيز جاويش)

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

кўз қараш	نَظَرٌ	гуллаган, равнақ	زَاهِرٌ
такаббурлик	إِخْتِيَالٌ	мулойимлик	لُطْفٌ
қўлга киритмоқ	حَوْرٌ	фазилатли, шарафли	نَيْبٌ
ўткирлик, кескирлик	مَضَاءٌ	миш-миш	قَالَ وَقِيلَ
ўралмоқ	كَوْرٌ، يُكْوَرُ، كَوْرٌ، تَكْوِيرٌ	булғаса, қораласа	شَانَ، يَشِينُ، شِنْ، شَيْنٌ
тешик	ثُفُوبٌ	ўрқач	سَنَامٌ
ажиб, лол қоладиган	أَعْجُوبَةٌ	тизгин	حِطَامٌ
асал, бол	شُهْدٌ، (شَهَادَةٌ)	бўй, қомат	قَوَامٌ
зерикиш	سَامٌ	воқеъ бўлмоқ, тушмоқ	إِعْتِرَاءٌ
разил, пасткаш	اللِقَامُ	беморлик, оғриқ	سَقَامٌ
бадавий,	بَدْوٌ	бўйин эгмоқ,	إِنْقَادٌ، يَنْقَادُ، إِنْقَدَ،

сахройи		бўйсинмоқ	إِنْقِيَادٌ
юмалоқ	إِسْتِدَارَةٌ	оғир	جَلَلٌ
сахро, чўл	فَقْرٌ، (فَقَارٌ)	тўзитмоқ	أَثَارٌ، يُثِيرُ، أَثْرٌ، إِثَارَةٌ
узаймоқ	إِسْتِطَالَةٌ	шўнғимоқ, тушмоқ	عَاصٌ، يَعُوصُ، عُصٌ، عَوَصٌ
ютаман	الْتَقِمُ	лаб	مِشْفَرٌ، (مِشَافِرٌ)
тиғ, қилич	نَصْلٌ، (نِصَالٌ)	тикон	شَوْكٌ، (أَشْوَاكٌ)
бойлик	وُجْدٌ	оламан	الْقَطُّ

30

الْعَنْكَبُوتُ

الْعَنْكَبُوتُ نَوْعٌ مِنَ الْحَشْرَاتِ. لَهَا سِتُّ أَوْ ثَمَانِي عَيْونٍ وَثَمَانِي أَرْجُلٍ. وَرَأْسُهُ مُتَّصِلٌ بِصَدْرِهِ إِتِّصَالًا تَامًا بِحَيْثُ يُحِيلُ لِلنَّاطِرِ أَنَّهَا شَيْءٌ وَاحِدٌ. وَهِيَ تَتَعَدَّى مِنْ صَيْدِ الدُّبَابِ وَالْبُعُوضِ وَالْبَقِّ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْهُوَامِ. وَهِيَ بَارِعَةٌ فِي النَّسْجِ بِحَيْثُ لَا يَقْدِرُ أَحَدٌ مِنَ النَّسَاجِينَ أَنْ يُبَارِيَهَا فِيهِ. وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى النَّسْجِ حِينَ تُوَلِّدُ كَمَا تَقْدِرُ الْبَطَّةُ أَنْ تَسْبَحَ حِينَ تَخْرُجُ مِنَ الْبَيْضَةِ. وَهَذَا عَطَاءٌ لَهَا مِنَ الْخَالِقِ جَلَّ شَأْنُهُ حَيْثُ خَصَّهَا بِتِلْكَ الْمَزِيَّةِ كَمَا خَصَّ سَائِرَ الْحَيَوَانَاتِ بِمَزِيَّةٍ أَوْ مَزَايَا لَا تُوجَدُ فِي غَيْرِهَا.

وَنَسِيحُ الْعَنْكَبُوتِ الْمَعْرُوفِ بَيْنِهَا فِي غَايَةِ الدَّقَّةِ وَالْإِنْتِظَامِ وَلَكِنَّهُ سَرِيعُ الْفَنَاءِ، لِأَنَّ عِدَّةَ آلاَفٍ مِنْ خَيْوطِهِ لَا تُعَادِلُ شَعْرَةً وَاحِدَةً مِنْ شَعْرِ الرَّأْسِ. وَلَا تَطْنُنُ أَنَّ هَذَا النَّسِيحَ صُنِعَ عَبَثًا وَإِنَّمَا هُوَ شَبَكَةٌ تَصِيدُ بِهَا الدُّبَابَ وَالْبُعُوضَ وَخَوَاهُمَا مِنَ الْهُوَامِ. فَتَمْتَصُّ دِمَاءَهَا. وَهَذِهِ الشَّبَكَةُ تُنْسَجُ مِنْ خَيْوطٍ دَقِيقَةٍ جِدًّا تَكَادُ لَا تَرَى فِي بَادِي النَّظَرِ.

وَقَدْ قَالَ الْعُلَمَاءُ الْبَاحِثُونَ فِي كَيْفِيَّةِ حُصُولِ هَذِهِ الْخُيُوطِ: إِنَّ فِي بَطْنِ الْعَنْكَبُوتِ مَادَّةً سَائِلَةً لَرِجَةٍ فَإِذَا ضَغَطْتَ عَلَى تِلْكَ الْمَادَّةِ خَرَجَتْ مِنْ ثُقُوبِ هُنَاكَ عَلَى صُورَةِ خُيُوطٍ دَقِيقَةٍ جِدًّا وَتَجْمُدُ إِثْرَ خُرُوجِهَا وَمَلَأَتْهَا لِلْهُوَاءِ. وَيَكْسَى هَذَا النَّسِيجُ بِطَبَقَةٍ صَمْعِيَّةٍ مِنْ لُعَابِ الْعَنْكَبُوتِ حَتَّى إِذَا سَقَطَتْ عَلَيْهَا ذُبَابَةٌ أَوْ نَحْوُهَا التَّصَقَّتْ بِهَا فَلَا تَسْتَطِيعُ التَّخْلُصَ مِنْهَا.

وَبَعْدَ أَنْ تَبَيَّنَ الْعَنْكَبُوتُ بَيْتَهَا مِنْ تِلْكَ الْخُيُوطِ عَلَى شَكْلِ مَعْرُوفٍ تَذْهَبُ إِلَى مَاوَاهَا فَتَرْصُدُ مَا يَمُرُّ بِهِ مِنَ الْهُوَامِ حَتَّى إِذَا مَرَّتْ بِهِ بِعَوْضَةٍ أَوْ ذُبَابَةٍ وَاشْتَبَكَتْ فِيهِ أَسْرَعَتْ إِلَيْهَا فَأَحَاطَتْهَا بِالْخُيُوطِ الصَّمْعِيَّةِ فَتَرْتَبِكُ وَلَا تَسْتَطِيعُ حَرَاكًا ثُمَّ تَقْتُلُهَا وَتَتَعَدَّى بِهَا أَوْ تَأْخُذُهَا إِلَى مَاوَاهَا وَتَدَّخِرُهَا لَوَقْتِ الْحَاجَةِ.

وَالْعَنْكَبُوتُ أَنْوَاعٌ كَثِيرَةٌ. مِنْهَا نَوْعٌ يُوجَدُ فِي الْبِلَادِ الْحَارَّةِ وَتَنْسُجُ شَبَكَةً مَتِينَةً جِدًّا بِحَيْثُ لَا يَخْلُصُ عَنْهَا الْعُصْفُورُ الصَّغِيرُ إِذَا وَقَعَ فِيهَا.

وَمِنْهَا نَوْعٌ لَا يَنْسُجُ لَهُ بَيْتًا بَلْ يَفْتَنُزُ فِي الْفُضَاءِ. فَإِذَا طَارَتْ بِقُرْبِهِ ذُبَابَةٌ وَثَبَّ إِلَيْهَا وَافْتَرَسَهَا. وَهَذَا النَّوْعُ يُسَمَّى الْفَهْدَ لِشَبْهِهِ الْفَهْدَ فِي الْإِصْطِيَادِ.

وَمِنْهَا نَوْعٌ يَسْكُنُ تَحْتَ الْمَاءِ فَيَأْخُذُ فِقَاقِعَهُ فَيَجْعَلُهَا فِي بَيْتِهِ لِيَسْتَنْشِقَ مَا حَوْتُهُ مِنَ الْهُوَاءِ. وَمِنْهَا نَوْعٌ يَتَّخِذُ مَسَاكِينَ صَغِيرَةً فِي الْأَرْضِ يَأْوِي إِلَيْهَا وَيَضَعُ لَهَا أَبْوَابًا لِيُعَلِّقَهَا مَتَى أَرَادَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

караганнинг хаёлига келади	يُحْيِلُ لِلنَّاطِرِ	ўргимчак	عَنْكَبُوتٌ، (عَنَاكِبُ)
тахтакана	البُقُ	чивин, искабтопар	البُعُوضُ
маҳоратли	بَارِعَةٌ	хашарот	الهُوَامُ
мусобақалашмоқ, беллашмоқ	أَنْ يُبَارِيَهَا	тўқимоқ	نَسَجَ، يَنْسُجُ، اِنْسَجَ، نَسَجَ
хусусият	مَرِيَّةٌ، (مَرَايَا)	алоҳида ажратган, хослаган	خَصَّ، يُخِصُّ، خُصَّ، خَصَّ
санаш	عَدَّ	тез барбод бўлувчи	سَرِيعَ الْفَنَاءِ

сўради	تَمَتَّصُ	беҳуда, бекорга	عَبَثًا
суюқ	سَائِلَةٌ	аввалги қараш	فِي بَادِيِ النَّظَرِ
қопламоқ, ёпмоқ	كَسَى، يَكْسُو، أُكْسُ، كَسُوْ	ёпишқоқ	لَزِيحَةٌ
диққат билан қарамоқ, кузатмоқ	رَصَدَ، يَرِصُدُ، أَرِصُدُ، رِصْدٌ	сўлак	لُعَابٌ
саросимага тушмоқ	ارْتَبَكَ، يَرْتَبِكُ، ارْتَبَاكَ، ارْتَبَاكَ	елим, клей, ёпишқоқ	الصَّمْغِيَّةُ
нафас олмоқ	اسْتَنْشَقَ، يَسْتَنْشِقُ، اسْتَنْشَقُ، اسْتَنْشَقُ	сувдаги пуфакча	فُقَاعَةٌ، (فُقَاعِيْعُ)

31

العَطَارُ وَالْعِقْدُ

قىصه العطار والعقد

قَدِمَ رَجُلٌ إِلَى بَغْدَادَ وَمَعَهُ عِقْدٌ يُسَاوِي أَلْفَ دِينَارٍ. فَرَامَ أَنْ يَبِيعَهُ فَلَمْ يَتَّفِقْ لَهُ ذَلِكَ. فَجَاءَ إِلَى عَطَّارٍ مَوْصُوفٍ بِالْحَيْرِ وَالِدَيَّانَةِ، فَأَوْدَعَ الْعِقْدَ عِنْدَهُ. ثُمَّ ذَهَبَ يُرِيدُ الْحَجَّ. وَبَعْدَ أَنْ أَقَامَ شَعَائِرَ الْحَجِّ عَادَ إِلَى بَغْدَادَ وَذَهَبَ إِلَى الْعَطَّارِ وَيَدِهِ هَدِيَّةٌ لَهُ. فَلَمَّا أَقْبَلَ عَلَى الْعَطَّارِ سَلَّمَ عَلَيْهِ وَدَفَعَ إِلَيْهِ الْهَدِيَّةَ. فَقَالَ لَهُ الْعَطَّارُ: مَنْ أَنْتَ يَا صَاحِبُ؟ فَقَالَ: أَنَا صَاحِبُ الْعِقْدِ الَّذِي سَلَّمْتُهُ إِلَيْكَ وَدِيْعَةٌ فِي وَقْتِ كَذَا. فَلَمَّا سَمِعَ الْعَطَّارُ كَلَامَهُ رَفَسَهُ بِرِجْلِهِ فَأَلْقَاهُ عَن دُكَّانِهِ. فَاجْتَمَعَ النَّاسُ حَوْلَهُ يَسْأَلُونَهُ عَن شَأْنِهِ. فَأَخْبَرَهُمْ

الْحَاجُّ بِهَا كَانَ لَهُ مَعَ الْعَطَّارِ وَكَيْفَ رَفَسَهُ لَمَّا طَلَبَ إِلَيْهِ تَسْلِيمَ الْوَدِيعَةِ. فَقَالُوا: وَيْلَكَ هَذَا رَجُلٌ صَالِحٌ، فَمَا وَجَدْتَ مَنْ تَكْذِبُ عَلَيْهِ إِلَّا هَذَا؟ فَتَحَيَّرَ الْحَاجُّ، وَكَانَ يَتَرَدَّدُ إِلَيْهِ وَيَتَلَطَّفُ مَعَهُ بِالسُّؤَالِ فَمَا زَادَهُ إِلَّا شَتْمًا وَضَرْبًا. فَاسْتَشَارَ الْحَاجُّ بَعْضَ أَهْلِ الرَّأْيِ، فَقِيلَ لَهُ: لَوْ رَفَعْتَ إِلَى عَضُدِ الدَّوْلَةِ أَمْرَكَ لِحَصَلِ لَكَ مِنْ فِرَاسَتِهِ خَيْرٌ. فَكَتَبَ قِصَّتَهُ وَعَرَضَهَا عَلَيْهِ. فَقَالَ: مَا شَأْنُكَ؟ فَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ. فَقَالَ: اذْهَبْ وَاجْلِسْ فِي دُكَّانِ الْعَطَّارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ دُونَ أَنْ تَذْكَرَ لَهُ الْعَقْدَ حَتَّى أَمُرَّ بِالدُّكَّانِ فِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ، فَأَقِفْ وَأُسَلِّمْ عَلَيْكَ فَلَا تَرُدَّ عَلَيَّ إِلَّا السَّلَامَ. وَإِذَا انْصَرَفْتُ فَأَعِدْ عَلَيْهِ ذِكْرَ الْعِقْدِ، ثُمَّ أَعْلِمْنِي بِمَا يَقُولُ لَكَ. فَفَعَلَ الْحَاجُّ ذَلِكَ. وَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الرَّابِعَ جَاءَ عَضُدُ الدَّوْلَةِ فِي مَوْكِبِهِ الْعَظِيمِ. وَحِينَ رَأَى الْحَاجَّ وَقَفَ، وَقَالَ: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ. فَقَالَ الْحَاجُّ: وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَلَمْ يَتَحَرَّكَ. فَقَالَ: يَا أَحِي تَقْدَمُ مِنَ الْعِرَاقِ وَلَا تَأْتِينَا وَلَا تَعْرِضُ عَلَيْنَا حَوَائِجَكَ. فَقَالَ: مَا اتَّفَقَ هَذَا وَلَمْ يَزِدْهُ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، هَذَا وَالْعَسْكَرُ واقِفٌ بِكِمَالِهِ. فَذَهَلَ الْعَطَّارُ وَأَيَّقَنَ بِالْمَوْتِ. فَلَمَّا انْصَرَفَ عَضُدُ الدَّوْلَةِ اتَّفَقَتْ الْعَطَّارُ إِلَى الْحَاجِّ وَقَالَ لَهُ: يَا أَحِي، مَتَى أَوْدَعْتَنِي هَذَا الْعِقْدَ، وَفِي أَيِّ شَيْءٍ هُوَ مَلْفُوفٌ، فَذَكِّرْنِي لَعَلِّي أَتَذَكَّرُ. فَقَالَ: مِنْ صِفَتِهِ كَذَا وَكَذَا. فَقَامَ وَفَتَشَّ ثُمَّ فَتَحَ جِرَابًا وَأَخْرَجَ مِنْهُ الْعِقْدَ، وَقَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ أَيُّ كُنْتُ نَاسِيًا. وَلَوْ لَمْ تُذَكِّرْنِي لَمَا تَذَكَّرْتُ. فَأَخَذَ الْحَاجُّ الْعِقْدَ وَمَضَى إِلَى عَضُدِ الدَّوْلَةِ فَأَعْلَمَهُ. فَعَلَّقَهُ فِي عُنُقِ الْعَطَّارِ وَصَلَبَهُ عَلَى بَابِ دُكَّانِهِ. وَنُودِيَ عَلَيْهِ: هَذَا جَزَاءُ مَنْ اسْتُودِعَ ثُمَّ جَحَدَ. وَأَخَذَ الْحَاجُّ الْعِقْدَ وَمَضَى إِلَى بِلَادِهِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ХОҲЛАМОҚ, ИСТАМОҚ	رَامَ، يَرُومُ، رُمٌ، رَوْمٌ	маржон, шода	عِقْدٌ، (عُقُودٌ)
аттор	عَطَّارٌ	келиша олмади	فَلَمْ يَتَّفَقْ
шиор, аркон	شِعَارٌ، (شَعَائِرٌ)	омонатга қўймоқ	أَوْدَعُ، يُودِعُ، أَوْدَعُ، إِيدَاعٌ
тепмоқ	رَفَسَ، يَرْفُ، إِزْفَسَ، رَفَسٌ	узатмоқ, бермоқ	دَفَعَ، يَدْفَعُ، إِدْفَعُ، دَفْعٌ
хайрон бўлмоқ	تَحَيَّرَ، يَتَحَيَّرُ، تَحَيَّرٌ، تَحَيَّرٌ	унинг аҳволи ҳақида	عَنْ شَأْنِهِ
	تَلَطَّفَ، يَتَلَطَّفُ، تَلَطَّفُ، تَلَطَّفُ		تَرَدَّدَ، يَتَرَدَّدُ، تَرَدَّدٌ، تَرَدَّدٌ

вазифадор, хизматчи	عَضُدٌ، (أَعْضَادٌ)		اسْتَشَارَ، يَسْتَشِيرُ، اسْتَشِرْ، اسْتَشَارْ
отликлар тўдаси	مَوْكِبٌ، (مَوَاكِبٌ)	УНИНГ фаросати, идроки	فِرَاسَتِهِ
ҳожат, эҳтиёж	حَاجَةٌ، (حَوَائِجٌ)	намойиш қилмайсан, айтмайсан	لَا تَعْرِضُ
ИШОНМОҚ	أَيْقَنَ، يُوقِنُ، أَيْقَانٌ، إَيْقَانٌ	эсанкирамоқ, саросимага тушмоқ	ذَهَلْ، يَذْهَلُ، إِذْهَلْ، ذُهُولٌ
халта	جِرَابٌ، (أَجْرِبَةٌ)	ўралган	مَلْفُوفٌ
ОСМОҚ	صَلَبٌ، يَصْلِبُ، إِصْلَابٌ، صَلْبٌ	агар менга эслатмасанг мен ҳам эсламас эканман	لَوْ لَمْ تُذَكِّرْنِي لَمَا تَذَكَّرْتُ
		инкор қилмоқ	جَحَدَ، يَجْحَدُ، إِجْحَادٌ، جُحُودٌ

32

النَّمْرُ

إِنَّ طُولَ هَذَا الْحَيَوَانِ يَبْلُغُ ثَلَاثَ أَذْرُعٍ أَوْ يَزِيدُ. وَعُلُوُّهُ ذِرَاعٌ وَثُلُثٌ وَرَأْسُهُ أَكْثَرُ اسْتِدَارَةٍ مِنْ رَأْسِ الْأَسَدِ. وَلَوْنُ جِسْمِهِ أَصْفَرٌ قَاتِمٌ مِنْ فَوْقٍ وَأَبْيَضٌ مِنْ تَحْتٍ وَمُحَطَّطٌ بِالْوَانِ حَسَنَةً. وَهُوَ ذُو قُوَّةٍ وَسَطْوَةٍ

بَعِيدَةٌ وَتَبَاتٍ شَدِيدَةٍ لَا تَرُدُّهُ سَطْوَةٌ أَحَدٍ. وَخُلِقَ فِي غَايَةِ الشَّرَاسَةِ وَالصِّيقِ لَا يَسْتَأْنِسُ الْبَتَّةَ. وَعِنْدَهُ كِبَرٌ وَعُجْبٌ بِنَفْسِهِ، يَجُولُ فِي النَّهَارِ كَمَا يَجُولُ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ لِحَفَّةِ جِسْمِهِ قَادِرٌ عَلَى الْقَفْرِ إِلَى مَسَافَةٍ بَعِيدَةٍ. قِيلَ، إِنَّهُ يَحْتَفُ فَارِسًا مِنْ عَلَى فَرَسِهِ بَيْنَ جَيْشٍ مِنَ الْفُرْسَانِ وَلَا تَلْحَقُهُ الْحَيَالَةُ مَهْمَا اجْتَهَدُوا وَجَدُوا. وَوُجُودُهُ بِالْأَكْثَرِ فِي بِلَادِ الْهِنْدِ وَيُوجَدُ أَيْضًا مِنْهُ فِي بِلَادِ الصِّينِ وَغَيْرِهَا مِنْ آسِيَا الْجَنُوبِيَّةِ.

حُكِيَ عَن وَالدِّينِ كَانَا جَالِسَيْنِ عَلَى شَاطِئِ نَهْرٍ. فَخَرَجَ نَمْرٌ مِنَ الْغَابَةِ وَدَنَا مِنْهُمَا وَجَعَلَ يُلَاعِبُهُمَا. وَكَانَ تَارَةً يُدَاعِبُهُمَا وَتَارَةً يَحْتَفِي فِي الْغَابَةِ. فَاتَّفَقَ، أَنَّ مَخَالِبَ النَّمْرِ جَرَحَتِ الْوَلَدَ عَرَضًا وَأَجْرَتِ الدَّمَ. فَحِينئِدِ أَخَذَتْ أُخْتُهُ غُصْنَ شَجَرَةٍ كَانَ قَرِيبًا مِنْهَا وَضَرَبَتْ النَّمْرَ ضَرْبًا قَوِيًّا فَوَجَعَ النَّمْرُ إِلَى الْغَابَةِ وَلَمْ يُؤْذِهِمَا.

وَتُحْكِي أَمْثَالَ مِثْلُ هَذِهِ كَثِيرَةٌ عَنِ النَّمْرِ تَدُلُّ عَلَى مَا عِنْدَهُ مِنَ الشَّهَامَةِ وَعِزَّةِ النَّفْسِ. وَقَدْ أَخْبَرَ أَحَدُ الثَّقَاتِ أَنَّهُ كَانَ رَاكِبًا جَوَادَهُ فِي الْجِبَالِ وَكَانَ الْبَرْدُ شَدِيدًا وَالْأَمْطَارُ تَهْطُلُ بِغِزَارَةٍ وَالرَّجُلُ مُلْتَفًا بِعَبَاءَةٍ يَدْفَعُ بِهَا شِدَّةَ الْبَرْدِ وَمَطَرَ السَّمَاءِ. فَحَرَّ فِي مَضِيقٍ إِلَى أَنْ بَلَغَ مِنْهُ مَكَانًا فَحَانَتْ مِنْهُ الْبُغَاةُ إِلَى يَمِينِهِ فَرَأَى النَّمْرَ وَاقفًا عَلَى الْحَائِطِ حَيْثُ كَانَ يُمَكِّنُهُ مُصَافِحَةُ الرَّجُلِ الَّذِي وَقَفَ شَعْرُ رَأْسِهِ مِنْ ذَلِكَ الْمَشْهَدِ الْمُخِيفِ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْ حِيلَةٍ لِلنَّجَاةِ إِلَّا أَنْ يَمْتَحِنَ مَا طَالَمَا سَمِعَهُ عَنِ شَهَامَةِ النَّمْرِ. فَبَادَرَهُ بِالسَّلَامِ مُظْهِرًا لَهُ الْإِحْتِرَامَ وَالْإِعْتِبَارَ وَالْخُضُوعَ. فَنَظَرَ إِلَيْهِ النَّمْرُ وَقَدْ ذَبَلَ عَيْنَيْهِ وَحَنَّ إِلَيْهِ حَنِينَ الْمَحَبَّةِ وَالْإِفْتِخَارِ وَلَبِثَ فِي مَكَانِهِ لَا يَتَحَرَّكُ إِلَى أَنْ مَرَّ الرَّجُلُ وَهُوَ لَا يَصْدُقُ بِالنَّجَاةِ إِلَّا بَعْدَ أَنْ صَارَ عَلَى بُعْدِ ثَلَاثَةِ أَمْيَالٍ. وَهَذَا دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ بَعْضَ الْحَيَوَانَاتِ الصَّارِيَةِ لَا تَعْتَدِي إِذَا لَمْ يُعْتَدَ عَلَيْهَا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

баландлик	عُلُوٌّ	узунлик	طُولٌ
тўқ, тим сариқ	أَصْفَرٌ قَاتِمٌ	юмалоқ симон	اسْتِدَارَةٌ
ҳужум, тажовуз	سَطْوَةٌ	йўл-йўл, ола-була	مُخَطَّطٌ
тўхтатмоқ, тиймоқ	رَدَعٌ، يَرُدُّعٌ، اِرْدَعٌ، رَدْعٌ	мустаҳкам	تَبَاتٌ
алоқа ва муносабат қилмоқ	لَا يَسْتَأْنِسُ	ғоят қўполлик	فِي غَايَةِ الشَّرَاسَةِ

ўзини юксак кўриш	عُجِبَ بِنَفْسِهِ	қатъий, албатта	الْبَتَّةُ
сакрамоқ	فَقَرَ، يَقْفِرُ، أَقْفَرُ، فَقُرْ	кезмоқ, изғимоқ	جَالٌ، يَجُولُ، جُلٌّ، جَوْلٌ
унга ета олмайди	لَا تَلْحَقُهُ	чангалламоқ, тутмоқ	خَطَفٌ، يَخْطِفُ، إِخْطِيفٌ، خَطِيفٌ
жидду-жаҳд қилишса ҳам	جَدُّوا	отлик, чавандоз	الْحَيَّالَةُ
икковлари билан ўйнашар эди	وَجَعَلَ يُلَاعِبُهُمَا	хитой мамлакати	بِلَادِ الصِّينِ
тасодифан	عَرَضًا	тирноқ, чангал	مُخَلَّبٌ، (مُخَالِبٌ)
иззат, ҳурмати	عِزَّةَ النَّفْسِ	жасурлик, мардлик	الشَّهَامَةُ
қуймоқ, ёғмоқ	هَطَلَ، يَهْطُلُ، اِهْطَلْ، هَطْلٌ	чопқир от	جَوَادٌ، (جِيَادٌ)
ўранган ҳолда	مُلْتَمًا	мўл-кўлликда	بِعِزَارَةٍ
текширмоқ	حَرَّرَ، يَحْرُرُ، حُرٌّ، حَرَارٌ	чопонга ўхшаш кийим	عِبَاءَةٌ، (أَعْبِيَةٌ)
назар	التَّفَاتَةَ	тасодифан тушиб қолди	فَحَانَتْ
қўрқинчли манзара	الْمَشْهَدُ الْمُحِيفُ	қўл бериб сўрашиш	مُصَافِحَةٌ
шалпаймоқ	ذَبَلٌ، يُذَبِلُ، ذَبِلٌ، تَذِيبٌ	изҳор қилган ҳолда	مُظْهِرًا
ёввойи	الضَّارِيَةَ	меҳрибон, ғамхўрлик	حَنَّ، يَحْنُ، حِنٌّ، حَنِينٌ
агар унга ҳужум қилинмаса	إِذَا لَمْ يُعْتَدَ عَلَيْهَا	ҳужум қилмайди	لَا تَعْتَدِي

الْمَالُ فِي نَظَرِ الرَّجَالِ

لِكُلِّ شَخْصٍ مَشْرَبٌ	فِي ذَوْقِهِ مُسْتَعْدَبٌ
فَكَمْ غَيِّ يَلْعَبُ	وَكَمْ ذَكِيٍّ يَتَعَبُ
وَلَا يَزَالُ يَدَابُّ	
كَمْ مِنْ أَنَاسٍ فِي نَصَبٍ	وَفِي عَنَاءٍ وَكَرْبٍ
يَرُونَ مَنْقُوشَ الذَّهَبِ	أَجَلَ شَيْءٍ يُكْتَسَبُ
فَتَعَبُوا وَاتَّعَبُوا	
إِنْ شِئْتَ أَنْ تَعْنَى وَمَا	حَرَكْتَ يَوْمًا قَدَمَا
فَالْمَالُ قَطُّ مَا هَمِّي	لِطَالِبٍ مِنَ السَّمَا
لِكُلِّ شَيْءٍ سَبَبٌ	
إِنَّ الْغِنَى جَمِيلٌ	يُجِبُّهُ الدَّلِيلُ
وَالْبَطْلُ النَّبِيلُ	وَالْمَلِكُ الْجَلِيلُ
وَالْكَرْمَاءُ النَّجْبُ	
إِنَّ وِرَاءَ الْمَالِ	مَقَاصِدَ الرَّجَالِ
فَكَمْ مِنَ الْأَعْمَالِ	مَا جَلَّ عَنْ مِثَالِ
بِهِ تُنَالُ الرُّتَبُ	
لَا خَيْرَ فِي الْمَالِ إِذَا	صَاحَبَ شُحًّا أَوْ أَدَى
أَوْ فِي الْفَسَادِ نُبْدَا	أَوْ لَمْ يُصَادَفْ جَهْدَا
يُعْطِيهِ فِيمَا يَجِبُ	

أَنْفَقَ جَمِيعَ مَالِكُ	عَلَى ارْتِقَاءِ حَالِكُ
وَلَمْ أَرِدْ بِذَلِكَ	مَا سَاءَ مِنْ آمَالِكُ
فَمِثْلُهَا لَا يُطَلَبُ	
أَنْفَقَهُ فِي التَّعَلُّمِ	وَصَلَّ بِهِ ذَا رَحِمِ
وَأَفْعَلُ كَفِعْلِ الْأَمَمِ	ذَاتِ الْعُلَا وَالْهَمَمِ
مِمَّا بِهِ قَدْ غَلَبُوا	
شَيْدٌ بِهِ الْمَجْدَ الْأَثِيلِ	وَأَشْرِبُهُ الذِّكْرَ الْجَمِيلِ
وَأَجْعَلُهُ فِي الدُّنْيَا سَبِيلِ	لِكَلِّ مَقْصُودِ جَلِيلِ
كَيْ يُحْمَدَ الْمُتَقَلَّبُ	

(عَبْدُ الْعَزِيزِ الْجَاوِشِ)

معاني المُفْرَدَاتِ : Луғатларнинг маънолари

завқ, тотиш	مُسْتَعْدَبُ	сув чашмаси, йўналиш	مَشْرَبُ
машаққат	نَصَبُ	жон жаҳди билан ишламоқ	دَابُّ، يَدَابُّ، إِدَابُّ، دُؤُوبُ
қахрамон аслзода	البَطْلُ النَّبِيلُ	оқмоқ, тўкилмоқ	هَمَى، يَهْمِي، إِهْمِ، هَمِّي
улуғ зот	بَجِيْبُ، (بُجْبُ)	олийжаноб	الْكُرْمَاءُ
мартаба	رُتْبَةٌ، (رُتْبُ)	таърифдан ташқаридир	مَا جَلَّ
тажрибали, билимдон	جَهْبَدًا	отилса	نُبْدًا
улуғлик	الْمَجْدُ	қурмоқ, тикламоқ	شَيْدٌ، يُشَيْدُ، شَيْدٌ، تَشْيِيدُ
қайтиладиган охират	الْمُنْقَلَبُ	асл	الْأَثِيلُ
		ҒАМ-АЛАМ	كَرْبُ

34

الْبَرْقُ وَالرَّعْدُ

إِنَّ الْغُيُومَ السَّاجِحَةَ فِي الْجَوِّ مُخْتَلِفَةٌ الْأَقْدَارِ وَالْأَشْكَالِ وَالْكَثَافَةِ. فَعِنْدَ مَا تَكُونُ كَثِيفَةً وَالْوَاحِدَةَ مِنْهَا مُنْفَصِلَةً عَنِ الْأُخْرَى، تُرَى فِي الْجَوِّ مُتَلَبِّدَةً وَتَسُوقُهَا الرِّيحُ فِي السَّمَاءِ فَتَكْسِبُ فَوْقَ كَهْرَبَائِيَّتِهَا كَهْرَبَائِيَّةً مِنَ الْجَوِّ. وَعِنْدَمَا تَتَكَهَّرَبُ الْغَيْمَتَانِ الْوَاحِدَةَ سَلْبًا وَالْأُخْرَى إِجَابًا وَتُصْبِحُ هَذِهِ قَرِيبَةً مِنْ تِلْكَ تَجْدِبُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى فَتَنْقُضَانِ مَتَصَادِمَتَيْنِ تَصَادُماً قَوِيًّا يُحْدِثُ عَلَى حَافَتَيْهِمَا أَوْ سَطْحَيْهِمَا بِالْإِصْطِكَالِ نُورًا بَاهِرًا مُنْتَشِرًا يُقَالُ لَهُ الْبَرْقُ. وَيُسْمَعُ هَذَا الْإِنْقِضَاضِ وَالْإِصْطِدَامِ صَوْتٌ شَدِيدٌ هُوَ قِصْفُ الرَّعْدِ. وَيَتَوَقَّفُ عِظَمٌ وَمِيزُ الْبَرْقِ وَقِصْفُ الرَّعْدِ عَلَى كِبَرِ الْغَيْمَتَيْنِ وَكَيْفِيَّةِ انْطِبَاقِ الْوَاحِدَةِ مِنْهُمَا عَلَى الْأُخْرَى وَعَلَى قُرْبِيهَا مِنَ النَّظِيرِ وَالسَّامِعِ.

فَإِذَا كَانَتِ الْغَيْمَتَانِ صَغِيرَتَيْنِ أَوْ رَقِيقَتَيْنِ كَانَ الصَّوْتُ ضَعِيفًا وَالْفَرْقُ خَفِيفًا وَبِالْعَكْسِ. وَلَمَّا كَانَتْ سُرْعَةُ النُّورِ أَعْظَمَ مِنْ سُرْعَةِ الصَّوْتِ فِي الْهَوَاءِ ظَهَرَ وَمِيزُ الْبَرْقِ قَبْلَ أَنْ يُسْمَعَ صَوْتُ الرَّعْدِ. وَإِذَا التَّقَتْ كَهْرَبَائِيَّةٌ غَيْمَةً بِكَهْرَبَائِيَّةِ الْأَرْضِ وَكَانَ الْإِصْطِدَامُ شَدِيدًا جَدًّا حَدَثَتِ الصَّاعِقَةُ وَهَذِهِ تَهْدِمُ الْبُيُوتَ وَتَدْكُ الْحُصُونِ. وَالصَّاعِقَةُ تَتَّجُهُ إِلَى كُلِّ مَا هُوَ مَحْدَدُ الرَّأْسِ وَمُرْتَفِعٌ. وَلِلذَلِكَ وَضَعُوا الْقَضِيبَ الْمَسْمَى بِقَضِيبِ الصَّاعِقَةِ الَّذِي يَجْدِبُ الصَّاعِقَةَ وَيُفْرِغُ الْقُوَّةَ فِي الْأَرْضِ فَيَسْلَمُ الْبِنَاءُ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

момақалдиروق	رعدٌ، (رُعُودٌ)	чақмоқ, яшин	بَرْقٌ، (بُرُوقٌ)
тўпланмоқ, йиғилмоқ	مُتَلَبِّدَةٌ	зичлик, қалинлик	كثِيفَةٌ
электр билан зарядланмоқ	تَتَكَهَّرَبُ	электр токи	كَهْرَبَائِيَّةٌ

мусбат	إِجَابًا	манфий	سَلْبًا
ўзаро тўқнашмоқ, урилмоқ	تَصَادَمٌ، يَتَصَادَمُ، تَصَادُمٌ، تَصَادَمٌ	ўпирилмоқ, қуламоқ	انْقَضَ، يَنْقُضُ، انْقِضَ، انْقِضَاضٌ
урилмоқ	الاصْطِكَاكُ	чекка, қирғоқ	حَافَتَيْهِمَا
тўқнашмоқ, урилмоқ	اصْطَدَمَ، يَصْطَدِمُ، اصْطَدِمَ، اصْطِدامٌ	гумбирламоқ	قَصَفَ، يَقْصِفُ، اقْصَفَ، قَصْفٌ
мос бўлмоқ	انْطَبَقَ، يَنْطَبِقُ، انْطَبَقَ، انْطَبَاقٌ	ялтиллаш	وَمِيضٌ
йиқитади	تَدَكُّ	яшин	الصَّاعِقَةُ
боши кўтарилган	مَحَدَّدُ الرَّأْسِ	қалъа, қўрғон	حِصْنٌ، (حُصُونٌ)
ўтказиб юбормоқ	أَفْرَعٌ، يُفْرِغُ، أَفْرَعٌ، إِفْرَاجٌ	темир таёқ	القَضِيبُ

35

الْأَسَدُ وَالذَّبُّ وَالْغُرَابُ وَابْنُ آوَى (1)

كَانَ أَسَدٌ يَمْكُثُ فِي غَابَةٍ وَكَانَ لَهُ ثَلَاثَةٌ أَصْحَابٍ: ذَبُّ وَغُرَابٌ وَابْنُ آوَى. فَاتَّفَقَ، مُرُورَ قَافِلَةٍ مِنْ الْجِمَالِ فِي تِلْكَ الْغَابَةِ، فَضَلَّ وَاحِدٌ مِنْهَا عَنِ الطَّرِيقِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْأَسَدِ. فَقَالَ لَهُ: مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ إِلَيْنَا؟ قَالَ: مِنْ مَوْضِعٍ كَذَا. قَالَ: فَمَا حَاجَتُكَ؟ قَالَ: الْقِيَامُ بِمَا يَأْمُرُنِي بِهِ مَوْلَايَ الْأَسَدُ. قَالَ: تَقِيمُ عِنْدَنَا عَلَى السَّعَةِ وَالْحِصْبِ. فَلَبِثَ زَمَانًا إِلَى أَنْ مَضَى الْأَسَدُ فِي بَعْضِ الْأَيَّامِ يَطْلُبُ صَيْدًا. فَلَقِيَ

فِيلاً عَظِيماً فَقَاتَلَهُ قِتَالاً شَدِيدًا وَأَفْلَتَ مِنْهُ مُثَخِّنًا بِالْجِرَاحِ فَلَمْ يَكِدِ الْأَسَدُ يَبْلُغُ عَرِينَهُ حَتَّى سَقَطَ لَا يَسْتَطِيعُ حَرَاكًا وَحَرَمَ طَلَبَ الصَّيْدِ.

فَلَبَثَ الدِّئْبُ وَابْنُ آوَى وَالْغُرَابُ لَا يَجِدُونَ طَعَامًا لِأَنَّهُمْ كَانُوا يَقْتَاتُونَ مِنْ فَضَلَاتِ الْأَسَدِ. فَاجْهَدَهُمُ الْجُوعُ وَالْهَزَالُ. فَقَالَ لَهُمُ الْأَسَدُ: لَقَدْ احْتَجَجْتُمْ إِلَى مَا تَأْكُلُونَ. فَقَالُوا لَهُ: إِنَّهُ يَهْمُنَا أَمْرُكَ أَكْثَرَ مِمَّا يَهْمُنَا أَنْفُسُنَا، فَلَيْتَنَا نَجِدُ لَكَ مَا تَأْكُلُهُ. فَقَالَ الْأَسَدُ: اسْعُوا لَعَلَّكُمْ تُصَيَّبُونَ صَيْدًا. فَخَرَجَ الْغُرَابُ وَالِدِئْبُ وَابْنُ آوَى مِنْ عِنْدِ الْأَسَدِ وَتَشَاوَرُوا فِيمَا بَيْنَهُمْ. فَاتَّفَقَ رَأْيُهُمْ أَنْ يُشِيرُوا عَلَى الْأَسَدِ بِأَكْلِ الْجَمَلِ. وَانْطَلَقَ الْغُرَابُ لِيُكَلِّمَ الْأَسَدَ فِي هَذَا الشَّأْنِ. فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ لَهُ الْأَسَدُ: هَلْ أَصَبْتُمْ شَيْئًا؟ قَالَ الْغُرَابُ: إِنَّمَا يُصِيبُ مَنْ يَسْعَى وَيُبْصِرُ وَنَحْنُ لَا سَعْيَ لَنَا وَلَا بَصَرَ لِمَا بِنَا مِنَ الْجُوعِ. وَلَكِنْ قَدْ اتَّفَقْنَا عَلَى رَأْيٍ وَاجْمَعْنَا عَلَيْهِ، فَإِنْ وافَقْنَا الْأَسَدَ فَنَحْنُ لَهُ مُجِيبُونَ. فَسَأَلَ الْأَسَدُ: مَا هُوَ؟ قَالَ الْغُرَابُ: هَذَا الْجَمَلُ الْأَكْلِ الْعُشْبِ الْمَتَمَرِّعُ بَيْنَنَا مِنْ غَيْرِ مَنْفَعَةٍ لَنَا مِنْهُ.

فَلَمَّا سَمِعَ الْأَسَدُ ذَلِكَ غَضِبَ وَقَالَ: مَا أَحْطَأَ رَأْيُكَ وَمَا أَبْعَدَكَ مِنَ الْوَفَاءِ وَالرَّحْمَةِ. وَمَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنْ تَجْتَرِي عَلَيَّ بِهَذَا الْقَوْلِ وَقَدْ عَلِمْتَ أَيُّ قَدْ أَمَنْتُ الْجَمَلِ. أَوْ لَمْ يَبْلُغْكَ أَنَّهُ لَمْ يَتَّصِقْ مُتَّصِقًا بِصَدَقَةٍ هِيَ أَعْظَمُ أَجْرًا مِمَّنْ أَمَّنَ نَفْسًا خَائِفَةً وَحَقَنَ دَمًا مَهْدُورًا. فَقَدْ أَمَنْتَهُ وَلَسْتَ بِالْغَادِرِ بِهِ. قَالَ الْغُرَابُ: إِنِّي لَأَعْرِفُ مَا يَقُولُ الْأَسَدُ وَلَكِنَّ النَّفْسَ الْوَاحِدَةَ يُفْتَدَى بِهَا أَهْلُ الْبَيْتِ وَأَهْلُ الْبَيْتِ تُفَدَى بِهِمُ الْقَبِيلَةُ وَالْقَبِيلَةُ يُفْتَدَى بِهَا الْمِصْرُ وَأَهْلُ الْمِصْرِ فِدَى الْمَلِكِ. فَقَدْ نَزَلَتْ بِكَ الْحَاجَةُ وَأَنَا أَجْعَلُ لَكَ مِنْ دِمَّتِكَ مَخْرَجًا بَأَنْ لَا تَفْعَلَ ذَلِكَ بِنَفْسِكَ وَلَا تَأْمُرَ بِهِ أَحَدًا وَلَكِنَّا نَحْتَالُ عَلَيْهِ بِجِيلَةٍ لَنَا وَلَكَ فِيهَا صَلَاحٌ. فَسَكَتَ الْأَسَدُ عَنْ جَوَابِ الْغُرَابِ عَنْ هَذَا الْكَلَامِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

адашмоқ	ضَلَّ، يَضِلُّ، ضَلَّ، ضَلَّالٌ	чиябўри, шоқол	ابن آوى
менга буюрган нарсани бажариш	القيام بما يأمرني به	етиб келмоқ	انتهى، ينتهي، انته، انتهاء
кетгунича	إلى أن مضى	кенглик ва мўл-кўллик	على السعة والخصب
жароҳатланган	مُثَخِّنًا	қутулиб	أفلت، يفلت، أفلت،

ҳолда		ҚОЛМОҚ	إِفْلَاتٌ
қийнаб қўймоқ	أَجْهَدَ، يُجْهَدُ، أَجْهَدُ، إِجْهَادٌ	ҚОЛДИК, сарқит	فَضْلَاتٌ
	أَهَمَّ، يُهَمُّ، أَهَمَّ، إِهْمَامٌ	ОЗГИНЛИК	الْهَزَالُ
қабул қилувчимиз	مُجِيبُونَ	ҳаракат қилинглр	اسْعَوْا
нақадар йироқ	مَا أَبْعَدَكَ	ётиб юрмоқ, ўйнаб юрмоқ	الْمُتَمَرِّعُ
қон тўкилишини олдини олмоқ	حَقَّنَ، يَحَقِّنُ، أَحَقَّنَ، حَقْنٌ	ОМОНЛИК бердим	أَمَّنْتُ
унга хиёнат қилувчи эмасман	لَسْتَ بِالْغَادِرِ بِهِ	тўкилиши	مَهْدُورٌ
кафолатингиз	مِنْ ذِمَّتِكَ	фидо қилинади	يُفْتَدَى
унга ишора қилди	أَشَارَ عَلَيْهِ	ислоҳ	صَلَاحٌ

36

الْأَسَدُ وَالذِّئْبُ وَالْغُرَابُ وَابْنُ آوَى (2)

فَلَمَّا عَرَفَ الْغُرَابُ مُوَافَقَةَ الْأَسَدِ أَتَى أَصْحَابَهُ فَقَالَ لَهُمْ: قَدْ كَلَّمْتُ الْأَسَدَ فِي أَكْلِهِ الْجَمَلَ عَلَى أَنْ نَجْتَمِعَ نَحْنُ وَالْجَمَلُ لَدَى حَضْرَتِهِ وَنَذْكُرَ مَا أَصَابَهُ وَنَتَوَجَّعَ لَهُ إِهْتِمَامًا مِنَّا بِأَمْرِهِ وَحِرْصًا عَلَى صَلَاحِهِ وَيَعْرِضَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنَّا نَفْسَهُ عَلَيْهِ فَيُرِدُّهُ الْآخِرُ وَيُسْفِهَهُ رَأْيُهُ وَيُبَيِّنُ الضَّرَرَ فِي أَكْلِهِ. فَإِذَا فَعَلْنَا ذَلِكَ سَلِمْنَا كُلُّنَا وَرَضِيَ الْأَسَدُ عَنَّا.

ثُمَّ إِنَّهُمْ كَلَّمُوا الْجَمَلَ فِي هَذَا الشَّأْنِ وَتَقَدَّمُوا جَمِيعًا إِلَى الْأَسَدِ. فَقَالَ الْغُرَابُ: قَدْ اِحْتَجَّتْ أَهْيَا الْمَلِكِ إِلَى مَا يُقَوِّيكَ. وَنَحْنُ نَهَبُ أَنْفُسَنَا لَكَ فَإِنَّا بِكَ نَعِيشُ، فَإِذَا هَلِكْتَ فَلَيْسَ لِأَحَدٍ مِنَّا بَقَاءٌ بَعْدَكَ فَلْيَأْكُلِنِي الْأَسَدُ، فَقَدْ طِبْتُ بِذَلِكَ نَفْسًا. فَأَجَابَهُ الذِّئْبُ وَابْنُ آوَى: اسْكُتْ فَلَا خَيْرَ فِي أَكْلِكَ وَلَيْسَ فِيكَ شَيْعٌ.

قَالَ ابْنُ آوَى: وَلَكِنْ أَنَا أَشْبَعُ الْأَسَدَ فَقَدْ رَضِيتُ بِذَلِكَ طِبْتُ نَفْسًا. فَرَدَّ عَلَيْهِ الذِّئْبُ وَالْغُرَابُ بِقَوْلِهِمَا: اسْكُتْ إِنَّكَ مُنْتَنٌ قَدِيرٌ. قَالَ الذِّئْبُ: أَنَا لَسْتُ كَذَلِكَ فَلْيَأْكُلِنِي الْأَسَدُ عَنْ طِيبِ نَفْسِ مِيٍّ وَإِحْلَاصِ نِيَّةٍ. فَاعْتَرَضَهُ الْغُرَابُ وَابْنُ آوَى وَقَالَا: قَدْ قَالَتِ الْأَطْبَاءُ مَنْ أَرَادَ قَتْلَ نَفْسِهِ فَلْيَأْكُلْ حَمَّ ذئبٍ.

فَطَنَّ الْجَمَلُ أَنَّهُ إِذَا عَرَضَ نَفْسَهُ عَلَى الْأَكْلِ الَّتَمَسُوا لَهُ عُذْرًا كَمَا الَّتَمَسَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ فَيَسْلَمُ وَيَرْضَى عَنْهُ الْأَسَدُ. فَقَالَ أَنَا فِي لِكَ شَيْعٌ وَلِحْمِي لَدِيدٌ وَبَطْنِي نَظِيفٌ فَلْيَأْكُلِنِي وَبُطْعِمِ أَصْحَابَهُ وَحَشَمَهُ فَقَدْ سَمَحْتُ بِذَلِكَ طَوْعًا. فَقَالَ الذِّئْبُ وَالْغُرَابُ وَابْنُ آوَى: لَقَدْ صَدَقَ الْجَمَلُ وَتَكَرَّمَ. ثُمَّ إِنَّهُمْ وَثَبُوا عَلَيْهِ وَمَزَّقُوهُ.

مَعَانِي الْمُرَدَّات: Луғатларнинг маънолари

қантармоқ	تَجَوَّعٌ، يَتَجَوَّعُ، تَجَوَّعٌ تَجَوَّعٌ	ҳузури ва ҳозирлиги	حَضْرَةٌ
тентак ҳисобламоқ	سَفَّهَ، يُسَفِّهُ، سَفَّهَ، تَسْفِيهِ	тақдим қилмоқ	عَرَضَ، يَعْزِضُ، اِعْرِضُ، عَرِضٌ
кучли қиладиган	إِلَى مَا يُقَوِّيكَ	муҳтожсан	اِحْتَجَّتْ

нарсага			
бунга чин кўнгилдан кўндим	فَقَدْ طَبْتُ بِدَلِكِ نَفْسًا	топширамиз	نَهَبُ
сассиқ	مُنْتِنٌ	тўйиниш	شَبَعٌ
мулозим ва шотирлар	حَشَمٌ	жирканч, нопок	قَدِرٌ
ўз ихтиёри билан	طَوْعًا	рухсат ва изн бердим	سَمَحْتُ
уни парчалаб ташладилар	مَزَّقُوهُ	марҳамат ва икром кўрсатмоқ	تَكَرَّمُ، يَتَكَرَّمُ، تَكَرَّمَ، تَكَرَّمَ

37
الْعَنْدَلِيْبُ

الْعَنْدَلِيْبُ يُعْرِفُ بِالْبَيْلِ، أَعْدَبُ الصَّوَادِحِ وَأَطْرَبُهَا نَعْمَةً وَأَفْصَحُهَا لَهْجَةً. صَغِيرُ الْجَنَّةِ لَهُ رَأْسٌ
وَذَنْبٌ أَسْوَدَانِ. وَأَمَّا ظَهْرُهُ وَجُوجُوهُهُ وَبَطْنُهُ فَدُكْنٌ إِلَى الزَّرْقَةِ. وَهُوَ مِنَ الطُّيُورِ الْقَوَاطِعِ يَخْرُجُ إِلَى الْبِلَادِ

المُعْتَدِلَةَ فِي أَوَاسِطِ الرَّيْبِ وَقَدْ يُوغِلُ بَعْضُهُ فِي الشِّمَالِ حَتَّى يَبْلُغَ رُوسِيَا وَأَلْمَانِيَا وَيُفْرِحُ هُنَاكَ. ثُمَّ يَعُودُ فِي أَوَاخِرِ الصَّيْفِ إِلَى بِلَادِ الْمَغْرِبِ وَمِصْرَ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْبُلْدَانِ الْحَارَّةِ.

وَأَحَبُّ الْمَوَاقِعِ إِلَيْهِ مَا يَتَوَارَى فِيهِ عَنِ الْأَبْصَارِ مِنَ الْحَمَائِلِ وَالْأَدْغَالِ. حَيْثُ يَقُومُ عَلَى أَغْصَانِهَا يَصْدَحُ بِالْحَانِهِ الْمُطْرِبَةِ وَعِنْدَلْتِهِ الْعَذْبَةِ. فَيَسْتَوْقِفُ الْأَقْدَامَ عَجَبًا وَيَرْقِصُ الْقُلُوبَ طَرَبًا وَهُوَ صَدَّاحٌ بَارِعٌ. يَمْتَازُ عَنْ سَائِرِ الصَّوَادِحِ بِحُسْنِ الْإِيْقَاعِ وَطُولِ الْبَاعِ فِي التَّفْنُنِ بِأَسَالِيْبِ الْأَلْحَانِ. حَتَّى ضُرِبَ الْمَثَلُ فِي فَصَاحَةِ اللِّسَانِ. وَصِيَاخُهُ فِي اللَّيْلِ أَكْثَرُ وَأَجُودُ مِنْهُ فِي النَّهَارِ. وَقَدْ يَتَغَنَّى فِيهِ دَفْعَةً فَدَفْعَةً وَنَعْمَةً فَنَعْمَةً إِلَى أَنْ يَخْلَعَ اللَّيْلُ ثِيَابَهُ وَيَجْدُرَ الصُّبْحُ نِقَابَهُ.

وَمَا أَحْسَنَ قَوْلَ الشَّاعِرِ:

وَطُنْبُورٍ مَلِيحِ الشَّكْلِ يَحْكِي * بِنَعْمَتِهِ الْفَصِيحَةِ عِنْدَلِيَا

رَوَى لَمَّا دَوَى نَعْمًا فَصَاحًا * حَوَاهَا فِي تَقْلُبِهِ قَضِيَا

كَذَا مِنْ عَاشَرَ الْعُلَمَاءِ طِفْلًا * يَكُونُ إِذَا نَشَا شَيْخًا أَدِيَا

وَيَتَّخِذُ الْعِنْدَلِيْبُ عُشَّهُ مِنْ الْأَوْرَاقِ الْيَابِسَةِ وَالطُّحْلُبِ النَّاعِمِ. يَبْنِيهِ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَوْ قَرِيبًا مِنْهُ وَبُؤَارِيهِ بَيْنَ أَوْرَاقِ الشَّجَرِ حَتَّى لَا يُهْتَدَى إِلَيْهِ. وَهُوَ لَا يُدْرِكُهُ أَيَّامَ التَّعْشِيْشِ وَالْأَفْرَاحِ فِي الْعِنْدَلَةِ مَلَلٌ. وَلَا يُشْغِلُهُ عَنْهَا شَاغِلٌ حَتَّى أَيَّامِ الْحِضَانَةِ. وَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ إِلَى أَنْ يَنْقَفَ الْبَيْضَ فَيَلْهُو عَنْ الصُّدَّاحِ بِمُعَاوَنَةِ أَنْثَاهُ عَلَى زَقِّ الْفِرَاحِ. وَيَخْشُنُ صَوْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ وَتَأْخُذُهُ اللَّكْنَةُ. فَإِذَا صَاحَ يَكُونُ صِيَاخُهُ مُتَقَطِّعًا أَشْبَهَ بِنَعِيقِ الْعُرَابِ.

وَأَمَّا طَعَامُهُ فَدَوْدُ الْأَشْجَارِ وَالتَّمَارُ الْهَشَّةُ كَالْفِرْصَادِ وَالتَّيْنِ وَثَمَرِ الْعَلَيْقِ وَمَا يَجِدُهُ مِنَ الْقَمَعِ وَالدُّبَابِ وَنَحْوِهِمَا. ثُمَّ إِذَا جَاءَ الْحَرِيفُ وَبَرَدَ الْهَوَاءُ يَتْرُكُ الْبِلَادَ الْمُعْتَدِلَةَ وَيَقْطَعُ بِفِرَاحِهِ إِلَى مَوَاقِعِهِ فِي الْبُلْدَانِ الْحَارَّةِ. وَقَلَّمَا يَصْبِرُ الْعِنْدَلِيْبُ عَلَى الْأَسْرِ. فَإِذَا حُبِسَ فِي قَفْصٍ يَقْلُ صِيَاخُهُ وَيَنْحَلُ جِسْمُهُ وَإِذَا طَالَ عَلَيْهِ الزَّمَانُ مَاتَ كَمَدًّا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ёқимли	أَعْدَبُ	булбул	عِنْدَلِيْبٌ، (عِنْدَالُ)
завқли	أَطْرَبُ	сайраши, сайроқилиги	صَادِحٌ، (صَوَادِحُ)
оҳанг, тил	هَجَّةٌ	фасохатли	أَفْصَحُ

қорамтир	دُكُنُّ	кўкрак, тўш	جُوْجُوْ، (جَا جِيْ)
жўжа қўймоқ, болаламоқ	فَرَّخَ، يُفَرِّخُ، فَرَّخَ، تَفَرِّخُ	ичкарилаб кириб бормоқ	أَوْعَلَ، يُوَعِلُ، أَوْعَلَ، إِنْعَالَ
яширинмоқ	تَوَارَى، يَتَوَارَى، تَوَارَى، تَوَارِيْ	марокаш ўлкаси	بِلَادُ الْمَغْرِبِ
қалин ўрмон	دَعَلَ، (أَدْعَالُ)	чакалакзор, бутазор	خَمِيْلَةٌ، (خَمَائِلُ)
куй, товуш	لَحْنٌ، (الْحَانُ)	хушовоз	صَدَّاحٌ
раксга тушмоқ	أَرْقَصَ، يُرْقِصُ، أَرْقِصُ، إِرْقَاصٌ	сайраши	عَنْدَلَةٌ
лаёқатли, қобилиятли	طَوِيْلُ الْبَاعِ	куйни бузмай ўрнига солмоқ (ритм)	أَوْعَعَ، يُوَعِعُ، أَوْعَعَ، إِيقَاعٌ
яхшироқ, сифатлироқ	أَجْوَدُ	маҳорат	التَّفَنُّنُ
танбур	طَنْبُورٌ	туширмоқ	حَدَرَ، يَحْدُرُ، أَحْدَرُ، حُدُورٌ
новда, шохча, бутоқ	قَضِيْبٌ، (قُضْبَانٌ)	сусаймоқ, сўлимоқ	ذَوِي، يَذُوِي، إِذُو، ذُوِيٌّ
уни яширади	يُوَارِيهِ	мох, йўсин (сув устидаги зангор ўсимлик)	الطُّحْلُبُ
уя қурмоқ	عَشَّشَ، يُعَشِّشُ، عَشَّشَ، تَعَشِّشُ	унга йўл топмайдиган	لَا يُهْتَدَى إِلَيْهِ
тухумдан чиқмоқ	نَقَفَ، يَنْقِفُ، أَنْقَفَ، نَقْفٌ	бола очиб чиқиш	الْحِضَانَةُ
дағаллашмоқ	خَشَّنَ، يَخْشِنُ، أَحْشَنَ، خُشُونَةٌ	боқмоқ	رَقٌّ

уқаланадиган	الهُشَّةُ	дудук, тутилиб қолмоқ	اللُّكْنَةُ
наъматак, маймунжон меваси	ثَمَرُ الْعَلَيْقِ	тут меваси	الْفِرْصَادُ
асирлик	الْأَسْرُ	гул косаси	الْقَمْعُ
ғам-алам	كَمَدٌ	озмоқ	نَحْلٌ، يَنْحَلُ، إِنْحَانٌ، حُؤْلٌ

38

الشَّيْخُ الْمُتَطَبِّبُ

قِيلَ، إِنَّ الْخَلِيفَةَ الْمَأْمُونُ كَانَ يَأْمُرُ بِفَحْصِ الْأَطِبَّاءِ كُلِّ سَنَةٍ عَلَى يَدِ طَبِيبٍ حَادِقٍ. فَمَنْ رَأَهُ
مَسْتَوْفِيًا حَقَّ الصَّنَاعَةِ يَأْذَنُ لَهُ بِالْمُعَاجَلَةِ. وَمَنْ رَأَهُ قَاصِرًا يَمْنَعُهُ إِلَى أَنْ يَسْتَوْفِيَ عِلْمَهُ. فَجَلَسَ جَبْرِيلُ بْنُ
نَجِيوَشَ يَوْمًا لِلْفَحْصِ وَأَمَرَ بِالْأَطِبَّاءِ فَتَوَارَدُوا إِلَيْهِ مِنْ كُلِّ صَوْبٍ. وَكَانَ يَمْتَحِنُهُمْ فِي الْأَمْرَاضِ وَأَعْرَاضِهَا
وَالْعِلَاجَاتِ النَّافِعَةِ وَمَفَاعِيلِهَا وَالْأَجْسَامِ وَتَرْكِيبِ أَعْضَائِهَا.

فَتَقَدَّمَ فِي بَعْضِ الْأَيَّامِ شَيْخٌ يَتَوَكَّأُ عَلَى عَصَاهُ فَسَلَّمَ وَجَلَسَ لِلْإِمْتِحَانِ. وَكَانَ جَبْرِيلُ لَا يَعْرِفُهُ.
فَقَالَ لَهُ: يَا عَمُّ أَنْتَ طَبِيبٌ؟ قَالَ: نَعَمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. قَالَ: وَعَلَى مَنْ دَرَسْتَ الطِّبَّ؟ فَأَنْفَ الشَّيْخِ مِنْ
سُؤَالِهِ وَقَالَ: يَا جَبْرِيلُ! أَلَا تَسْتَحْيِي مِنْ شَيْبَتِي أَنْ تَسْأَلَنِي عَلَى مَنْ دَرَسْتَ؟ قُلْ لِي: كَمْ تَلْمِيزًا عَلَّمْتَ؟
قَالَ جَبْرِيلُ: نَعَمْ. وَمَاذَا دَرَسْتَ مِنَ الْكُتُبِ؟ فَأَخَذَ الشَّيْخُ الصَّجْرَ وَقَالَ: تَسْأَلُنِي أَيْضًا عَنِ الْكُتُبِ؟

قال: نَعَمْ إِنِّي أَسَأْتُ الْأَدَبَ فَأَرْجُو أَنْ تَنْتَظِرَنِي رَيْثَمَا أَفْرُغُ لَعَلِّي أَسْتَفِيدُ مِنْكَ بَعْضَ الْمَسَائِلِ. فَأَعْتَزَلِ الشَّيْخُ نَاحِيَةً.

وَلَمَّا انْقَضَى الْمَجْلِسُ دَعَاهُ وَقَالَ لَهُ: إِنِّي سَأَلْتُكَ كَذَا وَأَجَبْتَنِي بِكَيْتٍ وَكَيْتٍ. فَأَطْلُبُ إِلَيْكَ أَنْ تُفِيدَنِي الْمَسْئَلَةَ الْفُلَانِيَّةَ وَتَشْرَحَ لِي الْبَحْثَ الْفُلَانِيَّ. قَالَ الشَّيْخُ: لَيْسَ عِنْدِي فِي الْحَقِيقَةِ سُؤَالَ وَلَا جَوَابًا، وَإِنَّمَا أَنَا شَيْخٌ عَاجِزٌ عَنِ تَحْصِيلِ رِزْقِي. وَأَرَدْتُ أَنْ أَجْعَلَ هَذِهِ الصَّنَاعَةَ وَسِيلَةً لِذَلِكَ. فَقَالَ جَبْرِيلُ: يَا عَمُّ! أَيْجُوزُ أَنْ تَعِيشَ أَنْتَ وَيَمُوتَ النَّاسُ. فَإِنْ كُنْتَ أَنْ تَسْتَوْفِي حَقَّ الصَّنَاعَةِ وَإِلَّا فَاطْلُبْ لَكَ وَجْهًا آخَرَ مِنْ وُجُوهِ الْمَعَاشِ. فَقَالَ: لَا أَقْدِرُ عَلَى كَلَا الْأَمْرَيْنِ. قَالَ: وَلَا أَنَا أَقْدِرُ عَلَى الْإِذْنِ بِالْمُعَالَجَةِ. فَأَخَذَ الشَّيْخُ يَتَوَسَّلُ إِلَيْهِ فَلَمْ يَأْذَنْ لَهُ.

وَلَمَّا كَانَتْ السَّنَةُ التَّالِيَةَ جَلَسَ جَبْرِيلُ عَلَى عَادَتِهِ لِلْإِمْتِحَانِ. فَحَضَرَتْ إِلَيْهِ الْأَطِبَّاءُ. وَفِي أَثْنَاءِ ذَلِكَ تَقَدَّمَ إِلَيْهِ فَتَى فَقَالَ جَبْرِيلُ: عَلَى مَنْ دَرَسْتَ الطِّبَّ يَا فَتَى؟ فَقَالَ: عَلَى أَبِي. فَقَالَ: وَمَنْ هُوَ أَبُوكَ. قَالَ: فُلَانٌ يَعْنِي الشَّيْخَ الْمُقَدَّمَ ذِكْرَهُ. فَقَالَ حَيْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكُمَا مَاذَا كَانَ يَعْرِفُ أَبُوكَ حَتَّى يُعَلِّمَكَ إِيَّاهُ وَأَمَرَ بِطَرْدِهِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

текширмақ	فَحَصَ، يَفْحَصُ، إِفْحَصَ، فَحَصُ	тиббиёт билан шуғулланувчи	الْمُتَطِّبُ
маҳоратли, лаёқатли	حَادِقٌ	табиб	طَيْبٌ، (أَطِبَّاءُ)
касбни ҳақиқий қўлга киритган	حَقُّ الصَّنَاعَةِ	тўла-тўқис, мукаммал ўзлаштирган	مَسْتَوْفِيًّا
ҳар томондан	مِنْ كُلِّ صَوْبٍ	бирин-кетин келмоқ	تَوَارَدَ، يَتَوَارَدُ، تَوَارَدٌ، تَوَارَدٌ
таъсирлари	مَفَاعِيلٌ	оғриқ ва унга ориз бўладиган	أَعْرَاضٌ
малолланди, тортинди	أَنِفَ	суянмоқ	تَوَكَّأَ، يَتَوَكَّأُ، تَوَكُّؤًا

асабийлик, безовталиқ	الضَّجْرُ	қарилик, мўйсафидлик	شَيْبَةٌ
	كَيْتٌ	бўшагуниқча	رَيْثَمَا أَفْرَعُ
чет, хона чети	نَاحِيَةٌ	четлашмоқ	إِعْتَزَلَ، يَعْتَزِلُ، إِعْتَزَلَ
йўналиш, ТОМОН	وَجْهٌ، (وُجُوهُ)	восита	وَسِيلَةٌ
олдин зикри келган	الْمُقَدَّمُ ذِكْرُهُ	ўтинмоқ, илтимос қилмоқ	تَوَسَّلَ، يَتَوَسَّلُ، تَوَسَّلَ، تَوَسَّلَ
тирикчилик	الْمَعَاشُ	Аллоҳ сизларни муваффақ қилмасин	حَيَّيْهُ اللهُ عَلَيْكُمْ

39

الْأَسَدُ وَالذِّئْبُ وَالشَّعْلَبُ

يُحْكِي، أَنَّ بَعْضَ الْأُسُودِ مَرَضَ فَعَادَهُ جَمِيعُ الْوُحُوشِ إِلَّا الشَّعْلَبَ. فَقَالَ الذِّئْبُ لِلْأَسَدِ: أَيُّهَا الْمَلِكُ! أَمَا تَنْظُرُ إِلَى فِعْلِ الشَّعْلَبِ وَقَلَّةِ اعْتِنَائِهِ بِخِدْمَتِكَ؟ قَدْ عَادَكَ جَمِيعُ الْوُحُوشِ فِي مَرَضِكَ هَذَا إِلَّا الشَّعْلَبَ. وَلَئِنْ لَمْ تُعَاقِبْهُ عِقَابًا يَرْتَدِعُ بِهِ أَمْثَالُهُ لَيَجْتَرَأَنَّ عَلَيْكَ بَاقِيَ الْوُحُوشِ وَيَقْتَدِينَ بِهِ فِي سُوءِ أَدْبِهِ. فَلَمَّا سَمِعَ الْأَسَدُ كَلَامَ الذِّئْبِ أَثَّرَ ذَلِكَ فِي قَلْبِهِ وَقَالَ: إِذَا حَضَرَ الشَّعْلَبُ عِنْدِي فَذَكِّرْنِي بِمَا وَقَعَ مِنْهُ. وَكَانَ الْأَرْنَبُ حَاضِرًا فِي ذَلِكَ الْمَجْلِسِ فَمَضَى إِلَى الشَّعْلَبِ وَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا الْحُصَيْنِ، خُذْ حِذْرَكَ

مِنَ الْأَسَدِ. فَقَالَ: وَلِمَ فَأَخْبِرَهُ بِمَا وَقَعَ مِنَ الذَّنْبِ فِي حَقِّهِ عِنْدَ الْأَسَدِ وَمَا كَانَ مِنْ جَوَابِ الْأَسَدِ. فَشَكَرَهُ الثَّعْلَبُ عَلَى ذَلِكَ. ثُمَّ إِنَّ الثَّعْلَبَ مَضَى وَصَادَ كُرْكِيًّا وَتَرَقَّبَ خِلْوَةَ الْأَسَدِ وَدَخَلَ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ. فَقَالَ لَهُ الْأَسَدُ: وَيْلَكَ أَمْرُضُ أَنَا وَيَعُودُنِي كُلُّ الْوُحُوشِ إِلَّا أَنْتَ. أَهَذَا مِنْكَ اخْتِقَارٌ لِقَدْرِي؟ فَقَالَ لَهُ الثَّعْلَبُ: مَعَاذَ اللَّهِ، أَنَا أَقَلُّ عَيْدِكَ وَلَكِنْ لَمَّا بَلَغَنِي مَرَضُ الْمَلِكِ - عَافَاهُ اللَّهُ - ذَهَبْتُ أَطْلُبُ لَهُ طَبِيبًا حَادِقًا كُنَّا مَعَاشِرَ الثَّعَالِبِ نَصِفُهُ بِجُودَةِ الرَّأْيِ فَقَصَدْتُ أَنْ أَحْضِرَهُ بَيْنَ يَدَيْكَ. فَلَمَّا وَصَلْتُ إِلَيْهِ وَجَدْتُهُ مَشْغُولًا بِمَوْتِ وَلَدٍ لَهُ فَلَمْ يُمَكِّنْهُ الْمَجِيءُ إِلَى خِدْمَتِكَ، غَيْرَ أَنِّي عَرَفْتُهُ بِمَرَضِكَ. فَقَالَ: يُطْعَمُ لَحْمُ كُرْكِيٍّ وَتُؤَخَذُ مِرَارَتُهُ فَتُخْلَطُ بِدَمِ سَاقِ ذَنْبٍ وَيُدْهَنُ بِهَا وَيُعَلَّقُ عَلَيْهِ رِجْلُ ذَنْبٍ فَإِنَّ فِي ذَلِكَ الشِّفَاءَ، وَقَدْ أَحْضَرْتُ لَكَ كُرْكِيًّا.

فَلَمَّا سَمِعَ الْأَسَدُ مَقَالَتَهُ لَمْ يَشْكُ فِي صِدْقِهِ ثُمَّ إِنَّهُ أَكَلَ الْكُرْكِيَّ فَلَدَّ لَهُ وَوَجَدَ خِفَّةً فِي جِسْمِهِ وَأَخْرَجَ مِرَارَتَهُ حَتَّى ذَهَبَ الثَّعْلَبُ. وَلَمَّا جَاءَ الذَّنْبُ إِلَى الْأَسَدِ قَبِضَ عَلَى رِجْلِهِ فَقَطَّعَهَا وَأَخَذَ مِنْ دَمِهَا فَخَلَطَ بِهِ الْمِرَارَةَ وَأَدْهَنَ بِذَلِكَ. وَمَضَى الذَّنْبُ يَتَوَجَّعُ وَهُوَ لَا يَصُدِّقُ بِنَجَاةِ نَفْسِهِ مِنَ الْأَسَدِ. فَلَمَّا بَعُدَ عَنْهُ أَلْقَى بِنَفْسِهِ عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شِدَّةِ الْأَلَمِ. فَحَرَّ بِهِ الثَّعْلَبُ وَهُوَ مُلْقَى فَنَادَاهُ: يَا صَاحِبَ الْحُفِّ الْأَحْمَرِ! إِذَا حَضَرْتَ عِنْدَ الْمُلُوكِ فَاكْفُفْ لِسَانَكَ عَنِ الْقُدْحِ فِي أَعْرَاضِ أَصْحَابِكَ، فَإِنَّ لِسَانَكَ هُوَ الَّذِي أَوْقَعَكَ فِي هَذَا الْحَالِ.

إِحْفَظْ لِسَانَكَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ * لَا يَلِدَعَنَّكَ فَإِنَّهُ تُعْبَانُ تُعْرِفُ حِمَاقَةَ الرَّجُلِ بِأَثْنَتَيْنِ: كَلَامِهِ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ وَجَوَابِهِ عَمَّا لَا يُسْأَلُ عَنْهُ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

эйтибор бермоқ	اعْتَنَى، يَعْتَنِي، اعْتَنَ، اعْتِنَاءً	беморни бориб кўрмоқ	عَادَ، يَعُودُ، عُدَّ، عِيَادَةً
журъат қилмоқ	اجْتَرَأَ، يَجْتَرِئُ، اجْتَرِئُ، اجْتِرَاءً	тўхтатиб, тийиб қўймоқ	ارْتَدَعَ، يَرْتَدِعُ، ارْتِدَاعٌ، ارْتِدَاعٌ
борди	مَضَى	эргашадилар	يَقْتَدِينِ
эхтиёт чорангни ол	خُذْ حِذْرَكَ	тулкининг лақаби	أَبَا الْخُصَيْنِ
холи қолмоқ	خِلْوَةٌ	кутди, кузатди	تَرَقَّبَ، يَتَرَقَّبُ، تَرَقَّبَ،

			تَرْفُوبٌ
ЭНГ КИЧИК КУЛИНГМАН	أَقْلُ عَيْبِكَ	паст санамоқ	إِحْتَقَر، يَحْتَقِرُ، إِحْتَقَرُ، إِحْتِقَارٌ
фикри тиник, яхши	بِحُودَةِ الرَّأْيِ	биз уни васф қиламиз	نَصِفُهُ
мойланади, ёғи суртилади	يُدْهَنُ	ўт пуфаги	مِرَارَةٌ، (مِرَائِرٌ)
бир четга суриб қўймоқ	أَخَّرَ، يُؤَخِّرُ، أَخَّرَ، تَأَخَّرُ	енгиллик	خِفَّةٌ
аллоҳ сени офиятда қилсин	عَافَاكَ اللَّهُ	оғриқдан қийналмоқ	تَوَجَّعَ، يَتَوَجَّعُ، تَوَجَّعُ، تَوَجُّعٌ
ташланган ҳолда	مُلْقَى	қизишмоқ	حَرٌّ، يَجْرُ، حِرٌّ، حَرَارَةٌ
ёмонлаш, тахқирлаш	الْقَدْحُ	тийгин	اَكْفُفٌ
сени чақиб олмасин	لَا يَلْدَعَنَّكَ	шаън, обрў- эътибор	أَعْرَضُ، (أَعْرَاضٌ)
фойдаси бўлмаган нарсада	فِيْمَا لَا يَغْنِيهِ	илон	نُعْبَانٌ، (نُعَابِينُ)
сени шу ҳолатга солди	أَوْقَعَكَ فِي هَذَا الْحَالِ	Аллоҳ сақласин	مَعَاذَ اللَّهِ

40

النَّظَافَةُ

الصِّحَّةُ مِنْ أَجْلِ النَّعْمِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ بِهَا الْإِنْسَانُ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ. وَبِدُونِهَا لَا يَقْدِرُ عَلَى الْقِيَامِ بِوَاجِبَاتِهِ وَلَا عَلَى الدَّابِّ فِي أَعْمَالِهِ وَلَا يَلْتَنِدُ بِشَيْءٍ مِنْ أَطْيَبِ الْحَيَاةِ وَمَلَاهِيهَا. وَالنَّظَافَةُ مِنْ أَقْوَى الْأَسْبَابِ فِي حِفْظِ الصِّحَّةِ وَأَكْبَرِ الْوَسَائِلِ فِي دَفْعِ الْعِلَلِ. وَالْعِنَايَةُ بِهَا تَجِبُ عَلَى الصِّغَارِ كَمَا عَلَى الْكِبَارِ. وَهِيَ تَزِيدُ الْبَدَنَ نَشَاطًا وَبَهَاءً. وَذَلِكَ، لِأَنَّ الْجِلْدَ الَّذِي يَغْشَى بَدَنَ الْإِنْسَانِ لَهُ مَسَامٌ عَدِيدَةٌ صَغِيرَةٌ جِدًّا تَكُونُ مِمَّا فِي قَدْرِ الظُّفْرِ مِسَاحَةً. وَمِنْ هَذِهِ الْمَسَامِ يَتَرَشَّحُ الْجَسَدُ عَرَقًا كُلَّ يَوْمٍ صَيْفًا وَشِتَاءً. وَإِنَّمَا يَشْتَدُّ تَرَشُّحُهُ عَلَى الْمُتَعَرِّضِ لِلْحَرِّ أَيَّامَ الْقَيْظِ وَعَلَى الْعَامِلِ أَوْ الصَّانِعِ إِذَا عَمَلَ عَمَلًا شَقًّا. وَإِذَا بَدَأَ الْعَرَقُ عَلَى ظَاهِرِ الْجِلْدِ يَمْتَزِجُ بِمَا يَغْلِقُ بِالْبَدَنِ مِنَ الْغُبَارِ الدَّقِيقِ فَتَعْلُو الْأَدْرَانُ الْبَدَنَ وَتَتَلَبَّدُ غِشَاءً عَلَيْهِ فَيَسْتَدُّ عَلَى الْعَرَقِ مَسَامُ الْجِلْدِ الَّتِي هِيَ مَنَافِذُ انْدِفَاعِهِ وَتَرَشُّحِهِ. وَالْعَرَقُ فَضْلَةٌ مَائِيَّةٌ لِلدَّمِ لَا بُدَّ مِنْ إِفْرَازِهَا وَدَفْعِهَا إِلَى الْخَارِجِ كَسَائِرِ الْفَضَلَاتِ الْبَدَنِيَّةِ. وَإِذَا حُبِسَتْ أَحْزَتْ بِالْبَدَنِ وَتَوَلَّدَتْ عَنْهَا الْأَمْرَاضُ. وَيَقُولُ أَهْلُ الْبَحْثِ وَالتَّحْقِيقِ مِنَ الْأَطِبَّاءِ: إِنَّ الَّذِينَ يَسْكُنُونَ الْبُيُوتَ الْقَدِرَةَ وَيَتَنَفَّسُونَ الْهَوَاءَ الْفَاسِدَ وَيَلْبَسُونَ الْمَلَابِسَ الْوَسِخَةَ يَكُونُونَ عُرْضَةً لِلْحُمِيَّاتِ وَالْأَمْرَاضِ الْعَفْنِيَّةِ. فَبِهِمْ تَتَفَشَّى فِي بَادِي أَمْرِهَا وَمِنْهُمْ تَنْتَشِرُ إِلَى مَنْ سِوَاهُمْ بِالْعُدُوى. وَأَمَّا الَّذِينَ يُرَاعُونَ قَوَاعِدَ الصِّحَّةِ وَيَتَعَهَّدُونَ أَبْدَانَهُمْ وَمَلَابِسَهُمْ وَمَسَاكِنَهُمْ بِأَسْبَابِ النَّظَافَةِ فَقَلَّمَا تُصِيبُهُمُ الْأَمْرَاضُ. وَإِذَا اتَّفَقَ أَنْ أَصَابَتْ وَاحِدًا مِنْهُمْ فَقَلَّمَا تُقِيمُ عَلَيْهِ إِذْ لَا تَجِدُ مَقَرًّا. وَفَضْلًا عَنْ أَنَّ الْوَسِخَ وَحِيمَ الْعَاقِبَةِ مُحَلٌّ بِنِظَامِ الْبِنْيَةِ مُفْسِدٌ لِلصِّحَّةِ عَلَى مَا تَقَدَّمَ بَيَانُهُ. فَإِنَّ الشَّيْءَ إِذَا وَسَخَ يُمْسِي قَدَى فِي الْعَيْنِ تَشْمِزُّ مِنْهُ النَّفْسُ. فَالْتَّظَافَةُ لِأَزْمَةٍ أَدْبِيَا أَيْضًا. وَهِيَ مِنَ الْوَاجِبَاتِ الْمُقَرَّرَةِ بِإِجْمَاعِ الرَّأْيِ عَلَيْهَا عِنْدَ الْأُمَّمِ الْمُتَمَدِّنَةِ. وَلَسْتُ أُرِيدُ بِالنَّظَافَةِ تَحْسِينَ الْخَلْقِ وَلَا التَّرْتِيبَ بِالْحَلَى وَلَا التَّعَطُّرَ بِالْأَطْيَابِ بَلْ أُرِيدُ تَطْهِيرَ الْبَدَنِ مِمَّا يَتَوَلَّدُ فِيهِ مِنَ الْفَضَلَاتِ مِنْ نَحْوِ رَمَصِ الْعَيْنِ وَأَفِّ الْأُذُنِ وَثَفِّ الْأَطْفَارِ وَهَرَبَةِ الرَّأْسِ وَمَا يَغْلِقُ بِالْبَدَنِ مِنَ الْأَوْسَاحِ فِي أَثْنَاءِ الْأَعْمَالِ وَتَنَاوُلِ الطَّعَامِ. وَأَوَّلُ مَا يَجِبُ عَلَى الْوَالِدَةِ أَنْ تَهْتَمَّ بِنَّظَافَةِ

أَوْلَادِهَا وَتُعَوِّدُهُمْ عَلَى تَسْرِيحِ الشَّعْرِ وَغَسْلِ الْوَجْهِ وَالْأَيْدِي كُلِّ صَبَاحٍ وَتَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ وَتَطْهِيرِ جُمْلَةِ الْبَدَنِ مَرَّةً فِي الْأُسْبُوعِ. وَالْمَاءُ فِي الْعَالَمِ غَزِيرٌ مِنْ كَرَمِ الْبَارِي تَعَالَى وَأَيْدِي الْجَمِيعِ مَبْسُوطَةٌ عَلَيْهِ وَلَيْسَ مَنْ يُنَازِعُ صَاحِبَهُ فِي إِخْرَازِهِ وَالْإِنْتِفَاعِ بِهِ. فَإِهْمَالُ الْإِغْتِسَالِ إِهْمَالٌ لِقَضَاءِ الْوَاجِبِ لِغَيْرِ عُدْرٍ وَإِغْفَالٌ لِمُقْتَضِيَاتِ الصِّحَّةِ وَتَقْصِيرٌ فِي أَسْبَابِ الرَّاحَةِ وَالْهَنَاءِ. وَأَمَّا اللَّبَاسُ فَلَا بُدَّ مِنَ الْعِنَايَةِ بِتَنْظِيفِهِ وَلَا سِيَّمَا مَا كَانَ مِنْهُ شِعَارًا يَلِي الْبَدَنَ كَالْقَمِيصِ وَخَوِّهِ. فَيَقْتَضِي تَغْيِيرَهُ مَرَّةً فِي الْأُسْبُوعِ عَلَى الْأَقَلِّ وَإِنْ لَمْ يَظْهَرْ عَلَيْهِ الْوَسَخُ. وَذَلِكَ لِمَا يَعلُقُ بِهِ مِنَ الْفُضُولِ الَّتِي يَدْفَعُهَا الْجَسَدُ عَلَى مَا قَدَّمْنَا بَيَانَهُ آتِفًا. وَإِذَا لُبِسَ مُدَّةً فَوْقَ الْأُسْبُوعِ تَتَوَلَّدُ مِنْهُ رَائِحَةٌ كَرِيهَةٌ مُنْتِنَةٌ تَشْتَدُّ انْتِشَارًا مِنَ الْإِنْسَانِ إِذَا عَرِقَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

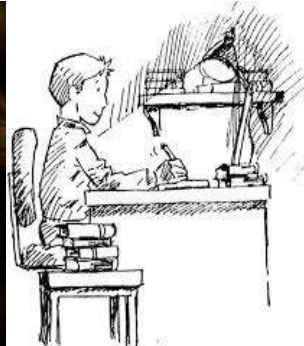
ҳузурланмоқ	تَمَتَّعَ، يَتَمَتَّعُ، تَمَتُّعٌ، تَمَتُّعٌ	ЭНГ улкани	أَجَلٌ
мажбурият	وَاجِبٌ، (وَاجِبَاتٌ)	бажармоқ, адо қилмоқ	الْفِيَاءُ
лаззатланмоқ, ҳузурланмоқ	التَّدُّ، يَلْتَدُّ، التَّدُّ، التَّدَادُ	қунт, ғайрат	الدَّأْبُ
дилхушлик	مَلْهَى، (مَلَاهِي)	ЭНГ яхши, мазали	أَطْيَبٌ، (أَطْيَابٌ)
даф қилмоқ, қайтармоқ	دَفَعَ، يَدْفَعُ، إِدْفَعُ، دَفْعٌ	восита	وَسِيلَةٌ، (وَسَائِلٌ)
эйтибор бермоқ	العِنَايَةُ	иллат, касаллик	عِلَّةٌ، (عِلَلٌ)
қопламоқ	عَشِي، يَعْشَى، إِعْشَ، عَشَاوَةٌ	чирой, гўзаллик	بَهَاءٌ
пуркамоқ	تَرَشَّحَ، يَتَرَشَّحُ، تَرَشُّحٌ، تَرَشُّحٌ	теридаги майда тешикчалар	مَسَامٌ
жазирама иссиқ	قَيْطٌ، (أَفْيَاطٌ)	кўринган, қаратилган	الْمُتَعَرِّضُ
ёпишмоқ	إِمْتَرَجَ، يَمْتَرِجُ، إِمْتَرَجٌ، إِمْتَرَاجٌ	кўринмоқ	بَدَأَ، يَبْدُو، أَبَدُ، بُدُوٌ
кир, ифлослик	دَرَنٌ، (أَدْرَانٌ)	осилиб, илиниб	عَلِقَ، يَعْلقُ، إِعْلِقُ،

		ҚОЛМОҚ	عُلُوقٌ
қоплама	غِشَاءٌ، (أَغْشِيَةٌ)	зичлашмоқ	تَلَبَّدَ، يَتَلَبَّدُ، تَلَبَّدٌ، تَلَبَّدٌ
чиқиш йўли, тешик	مَنْفَذٌ، (مَنْافِدٌ)	тўсмоқ	اِسْتَدَّ، يَسْتَدُّ، اِسْتَدَّ، اِسْتِدَادٌ
ажратиб чиқармоқ	أَفْرَزَ، يُفْرِزُ، أَفْرَازٌ، إِفْرَازٌ	ортиқча суюқлик	فَضْلَةٌ مَائِيَّةٌ
ифлос, кир	الْقَدِرَةُ	кемтик қилмоқ	أَحَزَّ، يُحِزُّ، أَحْزٌ، إِحْزَازٌ
иситма, безгак	حُمَّى، (حُمِيَّاتٌ)	дуч келмоқ	عُرُضَةٌ
тарқалмоқ	تَفَشَّى، يَتَفَشَّى، تَفَشٍ، تَفَشِيٌّ	чириган (септик) касалликлар	الْأَمْرَاضُ الْعَفَنِيَّةُ
эйтибор берадиганлар	يُرَاعُونَ	юқумли касаллик (инфекция)	الْعَدْوَى
оз ҳолатда	فَقْلَمًا	қараб, парваришламоқ	تَعَهَّدَ يَتَعَهَّدُ، تَعَهَّدٌ، تَعَهَّدٌ
зарарли, хавфли	وَحِيمٌ	бундан ташқари	وَفَضْلًا عَنِ
таркиб низоми	نِظَامُ الْبِنْيَةِ	бузувчи	مُخِلٌّ
жирканмоқ, сесканмоқ	اِسْتَمَرَّ، يَسْتَمِرُّ، اِسْتَمَرَّ، اِسْتَمْرَازٌ	гард	قَدَى، (أَقْدِيَّةٌ)
ривожланган, маданий	الْمُتَمَدِّنَةُ	миллат, уммат	أُمَّةٌ، (أُمَّمٌ)
зийнат, безак	حَلِيَّةٌ، (حَلَى)	зийнатланмоқ	تَزَيْنَ، يَتَزَيْنُ، تَزَيْنٌ، تَزَيْنٌ
қулоқ кири	أُفٌّ	кўзнинг йиринги	رَمَصٌ
сочкепги	هَبْرِيَّةٌ	тирноқ орридаги кир	تُفٌّ

брчаси, жами	جُمْلَةٌ، (جُمْلَانٌ)	тарамок, тартибламоқ	سَرَّحَ، يُسَرِّحُ سَرَّحَ، تَسْرِيحٌ
аллоҳнинг карами	كَرَمُ الْبَارِي	мўл-кўл	عَزِيْرٌ
қўлга киритмоқ	أَحْرَزَ، يُحْرِزُ، أَحْرَزَ، إِحْرَازٌ	етувчидир	مَبْسُوْطَةٌ
ғафлатда қолмоқ	أَغْفَلَ، يُغْفِلُ، أَغْفَلُ، إِغْفَالٌ	ташлаб қўймоқ	أَهْمَلُ، يُهْمِلُ، أَهْمِلُ، إِهْمَالٌ
бахт	الْهَنَاءُ	зарурат, эҳтиёж	مُقْتَضِيَاتٌ
ҳозиргина	آنِفًا	яқин бўлмоқ	وَلِيٌّ، يَلِيٌّ، لِيٌّ، وَوَلِيٌّ
қисқартирмоқ	تَقْلِيْمٌ	сассиқ, қўланса	مُتْنِنَةٌ

41

فَوَائِدُ الْعِلْمِ

يَقِيهِ مِنْ كَارِثَاتِ الدَّهْرِ وَالْمَحَنِ	الْعِلْمُ لِلْمَرْءِ مِعْوَانٌ عَلَى الزَّمَنِ
وَحِلْيَةٌ مَا هِيَ وَاللَّهُ مِنْ ثَمَنِ	وَحِلَّةٌ حَوْكُهَا مِنْ سُودِدٍ وَعَلَى
يَا طَالَمَا سَاقَهُ لِلْحَتْفِ وَالْكَفَنِ	بِهِ يُصَانُ جِنَانُ الْمَرْءِ مِنْ سَفِهِ
مِنْ مَنَهَجٍ عَادِلٍ أَوْ مَبْدَأٍ حَسَنِ	وَعَنْهُ يَأْخُذُ كُلُّ مَا يَلَائِمُهُ
وَالشَّرْعِ الْقَوِيمِ وَمَعْنَى الْفَرَضِ وَالسُّنَنِ	وَمِنْهُ يَدْرِي الْوَرَى كُنْهَ الدِّيَانَةِ
سَبِيلِهِ وَاطْرَاحِ اللَّهْوِ وَالْوَسَنِ	حَقٌّ لِطَالِبِهِ بَدَلُ التَّفَانِسِ فِي
وَلَا عِلَاجَ يُرْبِلُ السُّقْمَ مِنْ بَدَنِ	لَوْلَاهُ لَا صِحَّةَ لِلْجِسْمِ مِنْ عِلَلِ

مَتْنِ الْبُخَارِ بِأَنْوَاعٍ مِنَ السُّفْنِ	كَلًّا وَلَا سَفْرًا فَوْقَ الْبِحَارِ عَلَى
وَحَشَّ الْأَفْلا بِالَّذِي أُوتِيهِ مِنْ لَسَنِ	لَوْلَاهُ لَا يَفْضُلُ الْإِنْسَانُ مَعْرِفَةً
بَيْنَ الْعِبَادِ التَّامَّ وَاصِحِ السَّنَنِ	لَوْلَاهُ لَيْسَ انْتِظَامٌ فِي الْبِلَادِ وَلَا
وَلَا صُرُوحٌ زَهَتْ بِالْأَهْلِ وَالسَّكَنِ	لَوْلَاهُ مَا مُدُنٌ قَامَتْ مُشِيدَةً
مِثْلَ الْبِهَائِمِ تَرَعَى حُضْرَةَ الدِّمَنِ	لَوْلَاهُ كَانَ بَنُو الْإِنْسَانِ قَاطِبَةً
أَنْوَارُهُ تَعْلُ مُجَدًّا سَامِي الْقَنَنِ	أَقْبَلَ عَلَيْهِ وَكُنْ مَا عِشْتَ مُفْتَسِحًا
وَكَنْ نَصِيرًا لَهُ فِي السِّرِّ وَالْعَلَنِ	وَلُذِّ بِهِ وَاسِعَ فِي تَأْيِيدِ دَوْلَتِهِ
الْعَيْشِ الرَّغِيدِ إِلَى الْإِصْلَاحِ فِي الْوَطَنِ	وَهُوَ الرَّشِيدُ إِلَى الرَّأْيِ السَّدِيدِ إِلَى
كَأَنَّهُ فِي عِدَادِ النَّاسِ لَمْ يَكُنْ	فَكُلُّ مَنْ عَاشَ لَمْ يَمُدِّدْ إِلَيْهِ يَدًا
(الشيخ ناصيف اليازجي)	

معاني المفردات : Луғатларнинг маънолари

уни сақлайди	يَقِيهِ	ёрдамчи, кўмакчи	مِعْوَانٌ، (مَعَاوِينُ)
замон	الدَّهْرُ	офат, бало	كَارِئَةٌ، (كَارِثَاتٌ = كَوَارِثُ)
кийим	حُلَّةٌ، (حُلَلٌ)	ғам, машаққат	مِحْنَةٌ، (مِحْنٌ)
раҳбарлик	سُوْدُدٌ	тўқимоқ	حَاكٌ، يَحْكُوكُ، حُكٌ، حَوْكٌ
зийнат, безак	حِلْيَةٌ، (حِلَى)	олийлик	عُلَى
аллақачон	يَا طَالَمَا	ақл	جِنَانٌ
ўлим	الْحِنْفُ	олиб бормоқ, етказмоқ	سَاقٌ، يَسُوقُ، سُقٌ، سَوْقٌ
дастур	مَنْهَجٌ، (مَنْهَجٌ)	ўзига лойиқ бўлган нарса	مَا يُلَائِمُهُ
одам зоти	الْوَرَى	асос	مَبْدَأٌ، (مَبَادِيٌّ)
қимматбаҳо	نَفَيْسٌ، (نَفَائِسُ)	моҳият	كُنْهٌ

мудроқ	الْوَسْنُ	тарк қилмоқ, ташламоқ	إِطْرَحَ، يَطْرَحُ، إِطْرَاحٌ، اطْرَاحٌ
параход палуба	مَثْنُ الْبُحَارِ	касаллик	السُّفْمُ
нотиклик	لَسَن	сахро ваҳшийси	وَحْشَ الْفَلَاةِ
равшан йўналиш, услуг	واضِحُ السَّنَنِ	бирлашмоқ, жипслашмоқ	التَّامَ، يَلْتَمِ، التَّمَمَ، التَّامَّ
сарой, қалъа	صَرَحٌ، (صُرُوحٌ)	барпо қилинган, қурилган	مُشَيِّدَةٌ
жам бўлмоқ, тўпланмоқ	قَاطِبَةٌ	гуллаб яшнамоқ	زَهَتْ
иқтибос қилган ҳолда	مُقْتَبَسًا	гўнгтепа	حُضْرَةُ الدِّمَنِ
қўлламоқ	تَأْيِيدٌ	тоғ чўққиси	سَامِي الْقُنَنِ
тўғри, доно	السَّدِيدُ	бехато	الرَّشِيدُ
санок, ҳисоб	عِدَادٌ	чўзмаса	لَمْ يَمْدُدْ

42
الْفَهْدُ

هُوَ أَجْمَلُ جَمِيعِ الْحَيَوَانَاتِ الَّتِي هِيَ مِنْ فَصِيلَةِ الْهَرَّةِ. وَيُوجَدُ فِي قَارَتَيْ آسِيَا وَأَفْرِيْقِيَّةِ، وَهُوَ أَصْغَرُ مِنَ النَّمْرِ بِنِيَّةٍ وَلَكِنَّ هَيْئَتَهُ جَمِيلَةٌ مَحْبُوبَةٌ وَجِلْدُهُ أَصْغَرُ تَعْلُوهُ بَقَعٌ سَوْدَاءٌ فَتَزِيدُهُ جَمَالًا. وَفِي بِلَادِ الْهِنْدِ يُسَمُّونَهُ نَمْرَ الشَّجَرِ، لِأَنَّهُ يَتَسَلَّقُ مِثْلَ الْهَرَّةِ وَيَتَنَقَّلُ مِنْ غُصْنٍ إِلَى آخَرَ بِمَهَارَةٍ تَامَّةٍ وَهَذِهِ الْوَاسِطَةُ يَتِمَكَّنُ مِنْ اقْتِنَاصِ كَثِيرٍ مِنَ الْحَيَوَانَاتِ الَّتِي لَا يَسْتَطِيعُ اقْتِنَاصَهَا الْأَسَدُ وَلَا النَّمْرُ. وَهُوَ يَخَافُ كَثِيرًا مِنَ الْقَنَاصِينَ فَمَتَى شَعَرَ بِهِمْ يَخْتَبِئُ فِي أَجْمَةٍ كَثِيفَةٍ. وَلَكِنَّ كِلَابَ الصَّيْدِ لَا تَلْبَثُ أَنْ تُدْرِكَهُ فَلَا يَبْقَى لَهُ مِنْ سَبِيلٍ لِلنَّجَاةِ إِلَّا الْعَدُوُّ السَّرِيعُ أَوْ تَسَلُّقُ الْأَشْجَارِ الضَّخْمَةِ الْعَالِيَةِ الْمُتَّقَةِ. فَمَتَى اخْتَبَأَ بَيْنَ غُصُونِ الْأَشْجَارِ أَمِنَ عَلَى نَفْسِهِ مِنَ الْكِلَابِ وَلَكِنَّهُ لَا يَأْمَنُ رِصَاصَ الْقَنَاصِينَ إِذَا أَبْصَرُوهُ وَهُمْ لَا يَجْرُؤُونَ عَلَى الدُّنُورِ مِنَ الشَّجَرَةِ الَّتِي يَتَسَلَّقُهَا إِذْ يَخَافُونَ أَنْ يُبَاغِتَهُمْ بِالْوُثُوبِ عَلَيْهِمْ، فَلِذَلِكَ يَكْمُنُونَ بَعِيدًا وَيَنْتَظِرُونَ ظُهُورَهُ بِصَبْرٍ عَجِيبٍ، فَحَالَمَا يَرُونَهُ يُطْلِقُونَ عَلَيْهِ الرِّصَاصَ وَيُجْنِدِلُونَهُ. فَإِذَا أَصَابَ الرِّصَاصُ مِنْهُ مَقْتَلًا سَقَطَ لِلْحَالِ قَتِيلًا وَلَكِنَّهُ إِذَا جُرِحَ يَشْتَدُّ بِهِ الْغَيْظُ وَيَهْجُمُ عَلَى الْقَنَاصِينَ بِخَنَقٍ وَشِدَّةٍ بِأَسِيٍّ. وَكَثِيرًا مَا وَجَدَتْ أُنْيَابُهُ وَأَطْفَارُهُ سَبِيلًا إِلَى جُلُودِ بَعْضِهِمْ فَمَرَّقَتْهَا تَمْرِيْقًا.

وَالْفَهْدُ مُوَلِّعٌ بِأَكْلِ الدَّجَاجِ كَالْتَعَلَبِ وَبِجَوْلِ مِثْلِهِ حَوْلَ بُيُوتِ الدَّجَاجِ عَلَى أَمَلِ إِمْسَاكِ بَعْضِهَا. وَكَثِيرًا مَا حَدَثَ أَنْ يَنْهَضَ الْمُزَارِعُ صَبَاحًا فَلَا يَجِدُ فِي بَيْتِ الدَّجَاجِ وَلَا دَجَاجَةً فَيَعْلَمُ أَنَّ الْفَهْدَ قَدْ زَارَهُ. الْفَهْدُ مِنَ الْحَيَوَانَاتِ الَّتِي يَسْهُلُ تَطْبِيعُهَا فَإِذَا أُخِذَ صَغِيرًا وَرَبَا فِي بَيْتٍ نَشَأَ أَلِيفًا أَيْسًا وَهُوَ يُجِبُّ اللَّعِبَ طَبْعًا وَصِغَارُهُ جَمِيلَةٌ الْمَنْظَرِ أُنَيْسَةٌ وَلَا تَفْرُقُ فِي الْمُوَالَفَةِ عَنِ صِغَارِ الْهَرَّةِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

мушук	هَرَّةٌ، (هَرَّةٌ)	оила, тўдаси, тури	فَصِيلَةٌ، (فَصَائِلٌ)
тузилиши, жуссаси	بِنِيَّةٌ، (بِنَى)	қитъа	قَارَةٌ
овламоқ	اِقْتَنَصَ، يَقْتَنِصُ، اِقْتَنَصَ، اِقْتِنَاصٌ	ХОЛ-ХОЛ, ДОҒ	بُقْعَةٌ، (بُقْع)
югуриш, чопиш	الْعَدُوُّ	чакалакзор, чангалзор	أَجْمَةٌ، (أَجَمٌ)
ўралган	الْمُتَّقَةُ	ОСИЛМОҚ	تَسَلَّقَ، يَتَسَلَّقُ، تَسَلَّقُ، تَسَلَّقُ

овчи, мерган	الْقَنَاصِينِ	яширинмоқ	اِحْتَبَاءً، يَحْتَبِي، اِحْتَبِي، اِحْتَبَاءً
-ган пайтда	فَحَالَمًا	кутилмаганда, тўсатдан бўлмоғи	أَنْ يُبَاغِتَهُمْ
қаттиқ ғазаб билан	بِحَنَقٍ	қулатадилар, ағдарадилар	يُجْنِدُونَ
парчаламоқ, бурдаламоқ	مَرَّقَ، يُمَرِّقُ، مَرَّقٌ، تَمْرِيقٌ	унинг тишлари	أَنِيَابُهُ
севимли, ёқимли	مَوْلَعٌ	қоплон	الْقَهْدُ
чорақор, фермер	الْمُزَارِعُ	айланиб юрмоқ	جَالًا، يَجُولُ، جُلًا، جَوْلًا
табиатан	طَبَعًا	қўлга ўргатмоқ	تَطْبِيعٌ

43

النَّاسِكُ وَالْفَأْرَةُ

زَعَمُوا، أَنَّهُ كَانَ نَاسِكًا مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ. فَبَيْنَمَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسٌ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ إِذْ مَرَّتْ بِهِ حِدَاةٌ فِي رِجْلِهَا دَرَصُ فَأْرَةٍ فَوَقَعَتْ مِنْهَا عِنْدَ النَّاسِكِ، وَأَدْرَكَتْهُ لَهَا رَحْمَةٌ فَأَخَذَهَا وَلَقَّهَا فِي وَرْقَةٍ وَذَهَبَ بِهَا إِلَى مَنْزِلِهِ. ثُمَّ خَافَ أَنْ تَشُقَّ عَلَى أَهْلِهِ تَرْبِيشُهَا فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ يُحَوِّلَهَا جَارِيَةً فَتَحَوَّلَتْ جَارِيَةً

حَسَنَاءَ. فَانطَلَقَ بِهَا إِلَى امْرَأَتِهِ فَقَالَ لَهَا: هَذِهِ ابْنَتِي، فَاصْنَعِي مَعَهَا صَنِيعَكَ بَوْلَدِي. فَلَمَّا كَبُرَتْ قَالَ لَهَا النَّاسِكُ: يَا بُنَيَّةُ! اخْتَارِي مَنْ أَحَبَبْتَ حَتَّى أَرْوِّجَكَ إِيَّاهُ. فَقَالَتْ: أَمَا إِذَا خَيْرْتَنِي فَإِنِّي أَخْتَارُ زَوْجًا يَكُونُ أَقْوَى الْأَشْيَاءِ. فَقَالَ النَّاسِكُ: لَعَلَّكَ تُرِيدِينَ الشَّمْسَ. ثُمَّ انطَلَقَ إِلَى الشَّمْسِ فَقَالَ: أَيُّهَا الخَلْقُ العَظِيمُ! لِي جَارِيَةٌ وَقَدْ طَلَبْتُ زَوْجًا يَكُونُ أَقْوَى الْأَشْيَاءِ، فَهَلْ أَنْتَ مُتَزَوِّجُهَا؟ فَقَالَتِ الشَّمْسُ: أَنَا أَذُكُّكَ عَلَى مَنْ هُوَ أَقْوَى مِنِّي السَّحَابِ الَّذِي يُعْطِينِي وَيُرُدُّ جِرْمَ شُعَاعِي وَيَكْسِفُ أَشْعَةَ أَنْوَارِي. فَذَهَبَ النَّاسِكُ إِلَى السَّحَابِ فَقَالَ لَهُ مَا قَالَ لِلشَّمْسِ. فَقَالَ السَّحَابُ: وَأَنَا أَذُكُّكَ عَلَى مَنْ هُوَ أَقْوَى مِنِّي فَادْهَبْ إِلَى الرِّيحِ الَّتِي تُقْبِلُ لِي وَتُدْبِرُ وَتَذْهَبُ بِي شَرْقًا وَعَرْبًا. فَجَاءَ النَّاسِكُ إِلَى الرِّيحِ فَقَالَ لَهَا كَقَوْلِهِ لِلسَّحَابِ. فَقَالَتْ: وَأَنَا أَذُكُّكَ عَلَى مَنْ هُوَ أَقْوَى مِنِّي وَهُوَ الجَبَلُ الَّذِي لَا أَقْدِرُ عَلَى تَحْرِيكِهِ. فَمَضَى إِلَى الجَبَلِ فَقَالَ لَهُ القَوْلُ. فَجَابَهُ الجَبَلُ وَقَالَ لَهُ: أَنَا أَذُكُّكَ عَلَى مَنْ هُوَ أَقْوَى مِنِّي الجُرْدُ الَّذِي لَا اسْتَطِيعُ الإِمْتِنَاعَ مِنْهُ إِذَا خَرَفَنِي وَاتَّخَذَنِي مَسْكِنًا. فَانطَلَقَ النَّاسِكُ إِلَى الجُرْدِ فَقَالَ لَهُ: هَلْ أَنْتَ مُتَزَوِّجُ هَذِهِ الجَارِيَةَ؟ فَقَالَ وَكَيْفَ أَنْزَوِّجُهَا وَمَسْكِنِي ضَيْقٌ وَإِنَّمَا يَتَزَوَّجُ الجُرْدُ القَارَةَ. فدعا النَّاسِكُ رَبَّهُ أَنْ يُحَوِّلَهَا قَارَةً كَمَا كَانَتْ. وَذَلِكَ بِرِضَا الجَارِيَةِ. فَأَعَادَهَا اللهُ إِلَى عُنُصْرِهَا الأوَّلِ فَانطَلَقَتْ مَعَ الجُرْدِ.

مَعَانِي المَفْرَدَاتِ: لُغَاتلَارِنِىڭ مَآبِنُولَارِي

каландар, дарвеш	ناسِكُ، (نُسَاكُ)	ишонтириб айтишларича	زَعَمُوا
калхат	حِدَاءَةٌ، (حِدَانٌ)	дуоси ижобат	مُسْتَجَابُ الدَّعْوَةِ
уни айлантириб қўймоғини	أَنْ يُحَوِّلَهَا	боласи	دَرَصٌ
чиройли, гўзал	حَسَنَاءُ	қиз, қизалоқ	جَارِيَةٌ، (جَوَارِي)
менга ихтиёр берсангиз	خَيْرْتَنِي	сени турмушга узатаман	أَرْوِّجُكَ
мени тўсиб қўяди	يُعْطِينِي	сени йўллаб қўяман	أَذُكُّكَ
бекитмоқ, қоронғилатмоқ	كَسَفٌ، يَكْسِفُ، اِكْسِفٌ، كَسَفٌ	нурларим жисми	جِرْمٌ شُعَاعِي
олд томондан	تُقْبِلُ	нурларим	أَشْعَةُ أَنْوَارِي

келадиган		СОЧИЛИШИ	
ҳаракатлантирмоқ	حَرَكَ، يُحَرِّكُ، حَرَكْتُ، تَحْرِيكٌ	орқа ТОМОНДАН келадиган	تُدْبِرُ
каламуш	جُرَدٌ، (جُرْدَانٌ)	бормоқ	مَضَى، يَمْضِي، امْضِ، مُضِيٌّ
унсур, зот	عُنْصُرٌ، (عُنَاصِرٌ)	тешмоқ, ўймоқ	حَرَقَ، يَحْرِقُ، اِحْرَقَ، حَرَقٌ
тўсмоқ, ман қилмоқ	اِمْتَنَعَ، يَمْتَنِعُ، اِمْتِنَاعٌ، اِمْتِنَاعٌ	йўлга тушмоқ, жўнамоқ	اِنْتَلَقَ، يَنْتَلِقُ، اِنْتَلَقَ، اِنْتِلَاقٌ

44

قَصِيدَةُ حَكِيمِيَّةٌ

فَطَالَمَا اسْتَعْبَدَ الْإِنْسَانَ إِحْسَانٌ	أَحْسِنَ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعِيدُ قُلُوبَهُمْ
إِلَيْهِ وَالْحَالُ لِلْإِنْسَانِ فَتَانٌ	مَنْ جَادَ بِالْمَالِ مَالَ النَّاسِ قَاطِبَةً
عِنْدَ الْحَقِيقَةِ إِخْوَانٌ وَأَخْدَانٌ	مَنْ كَانَ لِلْخَيْرِ مَنَاعًا فَلَيْسَ لَهُ
أَتَطْلُبُ الرِّيحَ مِمَّا فِيهِ خُسْرَانٌ	يَا خَادِمَ الْجِسْمِ كَمْ تَسْعَى لِحُدْمَتِهِ
فَأَنْتَ بِالنَّفْسِ لَا بِالْجِسْمِ إِنْسَانٌ	أَقْبِلْ عَلَى النَّفْسِ فَاسْتَكْمِلْ فَضَائِلَهَا
إِذَا تَحَامَاهُ إِخْوَانٌ وَخُلَانٌ	حَسْبُ الْفَتَى عَقْلُهُ خُلًّا يُعَاشِرُهُ
وَصَاحِبُ الْحَرْصِ إِنْ أَثْرَى فَعَضْبَانٌ	وَذُوا الْقَنَاعَةِ رَاضٍ فِي مَعِيشَتِهِ
لَأَنَّ طَبْعَهُمْ بَغْيٌ وَعُدْوَانٌ	مَنْ عَاشَرَ النَّاسَ لَاقَى مِنْهُمْ نَصَبًا
نَدَامَةٌ وَلِحَصْدِ الزَّرْعِ إِبَانٌ	مَنْ يَزْرَعِ الشَّرَّ يَحْصُدُ فِي عَوَاقِبِهِ
قَمِيصِهِ مِنْهُمْ صِلٌ وَتُعْبَانٌ	مَنْ اسْتَنَامَ إِلَى الْأَشْرَارِ نَامَ وَفِي
وَعَاشَ وَهُوَ قَرِيرُ الْعَيْنِ جَدْلَانٌ	مَنْ سَأَلَ النَّاسَ يَسْأَلُ مِنْ غَوَائِلِهِمْ
وَرَاءَهُ فِي بَسِيطِ الْأَرْضِ أَوْطَانٌ	إِذَا نَبَا بِكَرِيمٍ مَوْطِنٌ فَلَهُ

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

анчадан бери	طَالَمَا	қул қилмоқ	اسْتَعْبَدَ، يَسْتَعْبِدُ، اسْتَعْبَدُ، اسْتِعْبَادُ
ҳолат	حَالٌ، (أَحْوَالٌ)	сахий бўлмоқ	جَادَ، يَجُودُ، جُدٌ، جُودٌ
бутунлай	قَاطِبَةً	мойил бўлмоқ	مَالَ، يَمِيلُ، مِيلٌ، مَيْلٌ
ман қилувчи	مَنَاعٌ	кўп фитна	فِتْنَانٌ
дўст, улфат	خُلٌّ، (أَخْلَافٌ)	дўст, ўртоқ	خِدْنٌ، (أَخْدَانٌ)
бой бўлса ҳам	أَنْزَى	ундан узоқлашганда	تَحَامَاهُ
қийинчилик, заҳмат	نَصَبٌ	йўлиқади	لَاقَى، يُلاقِي، لَاقٍ، مُلاقَاةٌ
умид боғламоқ	اسْتَنَامَ، يَسْتَنِيْمُ، اسْتَنِمَ، اسْتِنَامٌ	вақт, пайт, фурсат	إِبَانٌ
ўзаро мураса билан яшамоқ	سَلِمَ، يُسَالِمُ، سَلِمَ، مُسَالَمَةٌ	заҳар	صِلٌّ، (أَصْلَافٌ)
хурсанд, мамнун	قَرِيرٌ الْعَيْنِ	ёмонлик, офат	عَائِلَةٌ، (عَوَائِلٌ)
узоқлаштирмоқ	نَبَأَ، يَنْبِئُو، أَنْبَأَ، نُبُؤٌ	қувноқ, шодмон	جَذْلَانٌ

45

قَصِيْدَةٌ حِكْمِيَّةٌ

مَنْ سَرَّهُ زَمَنٌ سَاءَتْهُ أَرْزَامُنُ	لَا تَحْسَبَنَّ سُورًا دَائِمًا أَبَدًا
أَبْشِرْ فَإِنَّتَ بَغَيْرِ الْمَاءِ رِيَّانُ	يَا أَيُّهَا الْعَالِمُ الْمَرَضِيُّ سِيرَتُهُ
فَأَنْتَ مَا بَيْنَهَا لَا شَكَّ ظَمَانُ	وَيَا أَخَا الْجَهْلِ لَوْ أَصْبَحْتَ فِي الْجُحِّ
فَلَيْسَ يَسْعَدُ بِالْخَيْرَاتِ كَسْلَانُ	دَعِ التَّكَاسُلَ فِي الْخَيْرَاتِ تَطْلُبُهَا

عَرَائِزُ لَسْتَ تُحْصِيهَا وَأَلْوَانُ	لَا تَحْسَبِ النَّاسَ طَبْعًا وَاحِدًا فَلَهُمْ
نَعَمٌ وَلَا كُفْلٌ نَبَتْ فَهُوَ سَعْدَانُ	مَا كُلُّ مَاءٍ كَصَدَاءٍ بِوَارِدِهِ
فَإِنَّ نَاصِرَهُ عَجْزٌ وَخِذْلَانُ	مَنْ اسْتَعَانَ بِغَيْرِ اللَّهِ فِي طَلَبِ
وَبَاقِلٌ فِي شَرَاءِ الْمَالِ سَحْبَانُ	سَحْبَانُ مِنْ غَيْرِ مَالٍ بِاقِلٍ حَصِرٌ
إِنَّ شَيْعَ الْمَرْءِ إِخْلَاصٌ وَإِيمَانُ	كُلُّ الذُّنُوبِ فَإِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُهَا
وَمَا لِكَسْرِ قَنَاةِ الدِّينِ جُبْرَانُ	وَكُلُّ كَسْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَجْبِرُهُ
فَلَا يَدُومُ عَلَى الْإِنْسَانِ إِمْكَانُ	أَحْسَنُ إِذَا كَانَ إِمْكَانٌ وَمَقْدَرَةٌ
وَاحْرٌ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ يَزْدَانُ	فَالرَّوْضُ يَزْدَانُ بِالْأَنْوَارِ فَاغْمُهُ
(أبو الفتح البستي)	

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ : لۇفاتларнинг маънолари

Сувдан қонган	رَيَانُ	рози қилган	الْمَرْضِيُّ
қаър, тубсизлик	جَهَّةٌ، (بُحْجٌ)	жоҳил кимса	أَخُو الْجَهْلِ
табиат, феъл-атвор	طَبْعٌ، (طِبَاعٌ)	чанқоқ	ظَمَانُ
санамоқ, ҳисобламоқ	أَحْصَى، يُحْصِي، إِحْصَى، إِحْصَاءٌ	инстинкт, ички сезги	عَرِيْزَةٌ، (عَرَائِزُ)
сув ичадиган жой	وَارِدٌ	чашма, қудуқ	صَدَاءٌ
нотик, чечан Саҳбон	سَحْبَانُ	мағлубият	خِذْلَانُ
дудуқ	حَصِرٌ	ношуд, Боқил	بَاقِلٌ
синган, ночор	كَسْرٌ	Кузатмоқ, жўнатмоқ	شَيْعٌ، يُشَيْعُ، شَيْعٌ، مُشَايَعَةٌ
Умуртқа поғона, найза	قَنَاةٌ	тузатмоқ, ёрдам бермоқ	يَجْبِرُهُ

ХИД таратувчи	فاغمة	зиёда	يَرْدَانُ
---------------	-------	-------	-----------

46

النَّمْلُ

ما أصغر أجسام النمل وما أحقرها في نظر الإنسان. ولكن لو كانت العقول مناسبة للأجسام صغراً وكبراً لكان الفيل أعقل الحيوانات المعروفة ولما أمكن الغلام الصغير أن يقود الجمال الشديدة الضخمة ولما أمكن النمل على ضالة جسمه أن يأتي بالعجيب المدهش من الأعمال والتدبيرات. اعتنى كثير من العلماء بالبحث في أحوال النمل جميعها فدهشوا من عظم ما رأوا حتى أن بعضهم قال: إن النمل لإنسان مصغر. إن هناك جيوشاً من النمل تخرج للإغارة على ممالك النمل المجاورة لها إذا كانت أقل منها قوة وبأساً فيغيرون على ديارهم ويخرجونهم منها متخذين الأسرى عبيداً لخدمتهم.

وهذا النوع من النمل لا يكاد يستطيع أن يقوم بتدبير شؤونه وأحواله فلا يخدم نفسه بنفسه بل يعتمد في ذلك على العبيد التي تؤسر في الحروب كما كان الشأن أيام العرب في الجاهلية وكذا بين سكان البادية والصحارى في الزمن الحاضر.

وقد شاهد بعض العلماء ذلك بنفسه إذ وضع أفراداً من ذلك النمل في زجاجة وأدخل معها بعض أنقاض من مساكنها التي كانت فيها.

وكذلك وضع معها شيئاً من الطعام فشهد ذلك الباحث أن تلك الأفراد صارت حيارى لا تدري ماذا تصنع إذ كانت تطوف في جميع أنحاء تلك الزجاجة غير مهتدية لشيء حتى الطعام.

ثم أخذ الرجل من عبيدها نملة صغيرة محدودة شوهاء فأدخلها في الزجاجة فلم تلبث أن أخذت تطعم سادتها وتخدمهم وتأتيهم بجميع مطالبهم كما تفعل الأم أو المرضع مع الطفل الذي في المهدي.

وَبَعْدَ أَنْ فَرَعَتْ مِنَ الْقِيَامِ بِجَمِيعِ مَا يَجِبُ لَهُمْ عَلَيْهَا أَخَذَتْ تُصْلِحُ مَا تَهَدَّمَتْ مِنْ مَسَاكِينِهِمُ الَّتِي فِي الرُّجَاةِ.

وَهُنَاكَ مِنَ النَّمْلِ أَفْرَادٌ مُجَاهِدَةٌ فَلَا يَكَادُ يَلْتَقِي مِنْهَا اثْنَانِ وَتَنْصَرِفَانِ إِلَّا بَعْدَ مَوْقَعَةٍ دَمَوِيَّةٍ تَنْجَلِي فِي الْغَالِبِ عَنْ قَتْلِ إِحْدَاهُمَا. وَهُنَاكَ يَلْتَفُّ حَوْلَ الْقَتِيلِ جَمَاعَةٌ مِنْ صِغَارِ النَّمْلِ فَيَحْمِلُونَهُ إِلَى حَيْثُ يَسْكُونُونَ. وَلَا تَكَادُ تَعْتُرُ عَلَى نَمَلَةٍ مِنْ ذَلِكَ التَّنوعِ إِلَّا وَتَجِدُهَا مَنْقُوضَةً غَضًّا مِنْ أَعْضَائِهَا مِنْ أَثَرِ مَا جَرَى لَهَا فِي إِحْدَى الْمَوَاقِعِ الْحَرْبِيَّةِ.

وَهُنَاكَ نَوْعٌ آخَرُ يَبْنِي مَسَاكِينَ ذَاتَ جُدْرَانٍ وَسَقْفٍ مِنْ أَوْراقِ الْأَشْجَارِ فَتَجِدُهَا تَمْشِي قِطَارًا قِطَارًا يَحْمِلُ كُلُّ مِنْهَا شَيْئًا مِنْ أَوْراقِ الشَّجَرِ الَّتِي تُظَلِّلُ رَأْسَهَا لِكِبَرِهَا وَلَا تَرَالُ سَائِرَةً بِهَا حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مَا يُرَادُ بِنَاؤُهُ مِنَ الْمَسَاكِينِ.

وَهُنَاكَ تَجْعَلُهَا سَقْفًا مُؤَلَّفَةً بِطَرِيقَةٍ عَجِيبَةٍ مَعْطَاةً بِطَبَقَاتٍ طِينِيَّةٍ. أَمَّا تِلْكَ الْمَسَاكِينُ فَإِنَّ بَعْضَهَا تَحْتَ الْأَرْضِ وَبَعْضَهَا فَوْقَهَا وَيَحْتَوِي الْأَوَّلُ عَلَى أَنْفَاقٍ كَثِيرَةٍ. أَمَّا الْجُزْءُ الَّذِي فَوْقَ الْأَرْضِ فَيَرْتَفِعُ سَقْفُهُ حَتَّى يَبْلُغَ حَوْ 60 سَنْتِمِترًا تَقْرِبًا.

وَمِنَ الْعَجِيبِ أَنَّ الْبَنَائِينَ مِنْ هَذَا النَّوعِ غَيْرُ تِلْكَ الطَّوَائِفِ الَّتِي تَجْلِبُ الْأَوْراقَ مِنْ أَمَاكِينِهَا. فَإِنَّ وظيفَةَ هَذِهِ الطَّوَائِفِ إِنَّمَا هُوَ جَلْبُ أَوْراقِ الْأَشْجَارِ مِنْ مَعَاهِدِهَا حَتَّى إِذَا حَضَرَتْ بِهَا أَلْقَتْهَا ثُمَّ تَذَهَبُ لِتَأْتِيَ بِغَيْرِهَا وَلَا عَمَلَ لَهَا سِوَى ذَلِكَ.

وَمِنْ أَنْوَاعِ النَّمْلِ الشَّهِيرَةِ مَا يَجْمَعُ حُبُوبًا كَثِيرَةً فِي أَيَّامِ الْحِصَادِ وَيَدْخُلُ بِهَا فِي سَرَادِيبِ عَمِيقَةٍ تَحْتَ الْأَرْضِ لِيخزنها فِي مَخازِنٍ أَعَدَّتْ لَهَا تَخْتَلِفُ سَعَةً وَضِيقًا. وَمِنْ طَبَائِعِ هَذِهِ النَّمَالِ أَنَّهَا تَحْتَاطُ كَثِيرًا فِي انْتِخَابِ مَا تَجْمَعُهُ مِنَ الْحُبُوبِ الَّتِي تَخزنها. فَلَقَدْ غَشَّهَا بَعْضُهُمْ مَرَّةً وَقَدْ رَأَى تَجْمَعُ الْحُبُوبِ فَوَضَعَ فِي طَرِيقِهَا خَرَزًا صَغِيرًا فَأَخَذَتْهُ وَذَهَبَتْ بِهِ إِلَى مَخازِنِهَا وَلَكِنْ لَمْ تَلْبَثْ إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى تَبَيَّنَتْ حَقِيقَةُ تِلْكَ الْحَرَزَاتِ فَأَخْرَجَتْهَا وَلَمْ تَعُدْ تَحْمِلُ مِنْهَا شَيْئًا أَصْلًا.

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ : Луғатларнинг маънолари

ҳақирроқ	أَحْقَرُ	чумоли	نَمْلٌ، (نَمَالٌ)
кичик, озгин	ضَالَةٌ	хайдаб, етаклаб бормоқ	أَنْ يَمُودَ

ҳужум қилмоқ	أَغَارَ، يُغِيرُ، أَخِرَ، إِغَارَةٌ	ҳайратда қолдирувчи	الْمُدْهِشُ
куч	بَأْسٌ	мамлакат	مَمْلَكَةٌ، (مَمَالِكُ)
асир	أَسِيرٌ، (أَسْرَى)	қўшни	الْمُجَاوِرُ
ишини ўзи тадбир қилиши	بِتَدْبِيرِ شُؤْنِهِ	қуллар	عَبِيدٌ
сахро аҳолиси	سُكَّانُ الْبَادِيَةِ	асир олинган	تُوسَّرُ
харобазор, вайрона	أَنْقَاضٌ	шиша идиш	زُجَاجَةٌ، (زُجَاجَاتُ)
якка ўзи, бир ўзи	فَرْدٌ، (أَفْرَادٌ)	тадқиқотчи	بَاحِثٌ
йўлини топа олмай	غَيْرُ مُهْتَدِيَةٍ	ҳайрон	حَيَارَى
хунук	أَشْوَهُ، (شَوْهَاءُ)	қадди букилган	مُخْدَوِدَةٌ
ҳожа, бошлиқ	سَادَةٌ	тўхтаб қолмади	لَمْ تَلْبَثْ
бешиқ	مَهْدٌ، (مُهُودٌ)	эмизикли	الْمُرْضِعُ
жангари, урушқоқ	جَاهِدَةٌ	бузилган	تَهَدَّمَ، يَتَهَدَّمُ، تَهَدَّمُ
ниҳоясига етмоқ, тугамоқ	إِنْجَلَى، يَنْجَلِي، إِنْجَلِ، إِنْجِلَاءٌ	қонли тўқнашув	مَوْقَعَةٌ دَمَوِيَّةٌ
топмоқ	عَثَرَ، يَعْثُرُ، أَعْثَرَ، عَثُورٌ	тўпланмоқ, йиғилмоқ	إِلْتَفَ، يَلْتَفُ، إِلْتَفٍ، الْإِتْفَافُ
девор	جِدَارٌ، (جُدْرَانٌ)	синдирилган	مَنْقُوضَةٌ
қопланган	مَعْطَاةٌ	турнақатор	قِطَازٌ
қурувчилар	بَنَائِيْنَ	тешиқлар, ер ости йўли	نَعَقٌ، (أَنْفَاقٌ)
чумоли	نَمَلَةٌ، (نِمَالٌ)	ер ости йўли	سِرْدَابٌ، (سِرَادِيْبٌ)
йиғим-терим	(الْحَصَادُ)	келишилган	مَعَاهِدٌ، (مَعَاهِدُ)

		ЖОЙ	
танлаб олинган	إِنْتَحَبَ، يَنْتَحِبُ، إِنْتَحَابٌ، يَنْتَحَابٌ	захирага ОЛМОҚ	تَحْتَابٌ
мунчок донаси	حَرَزٌ	алдамоқ	عَشٌّ، يَعُشُّ، عُشٌّ، عَشٌّ

47

النَّمْلُ

لَعَلَّكَ تَظُنُّ أَنَّ مَا ذَكَرْنَاهُ لَكَ هُنَا هُوَ مُنْتَهَى مَا يَأْتِي بِهِ النَّمْلُ مِنَ الْعَجَائِبِ. إِذَا فَمَاذَا تَرَى فِيهَا سَأَسْرُدُهُ عَلَيْكَ هُنَا مِنْ حَدِيثِ النَّمْلِ الْهَازِمِ الَّذِي لَمْ يُسَمَّ بِذَلِكَ إِلَّا لِكَوْنِهِ يَهْزِمُ أَمَامَهُ كُلَّ مَا يُصَادِفُهُ مِنَ الْحَيَوَانَاتِ بَلْ يُلْجِئُ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فِي أَوَاسِطِ أُفْرِيْقِيَّةِ لِلْمَهَاجِرَةِ مِنْ بُيُوتِهِمْ وَتَرْكِهَا خَاوِيَةً خَالِيَةً فَارِبِينَ مِنْ جِيُوشِ ذَلِكَ النَّمْلِ إِلَى بَعْضِ الْجُدَاوِلِ أَوْ الْبِرْكِ الَّتِي بِهَا مَاءٌ لِعَلِمِهِمْ أَنَّ النَّمْلَ لَا يَجْسُرُ عَلَى التُّزُولِ فِي الْمَاءِ إِلَّا إِذَا أُجِئَ إِلَيْهِ.

وَقَدْ تَدَخَّلُ طَوَائِفُ هَذِهِ النَّمَالِ عَلَى الْخَنَازِيرِ وَغَيْرِهَا مِنَ الْحَيَوَانَاتِ فِي زَرَائِبِهَا فَتَفْتِكُ بِهَا فَتَكَا ذَرِيعًا وَتَقْتُلُهَا قِتْلًا شَنِيعًا. لَا تَخْتَارُ جِيُوشُ هَذَا النَّمْلِ الرَّحْفَ لِلِإِغَارَةِ عَلَى غَيْرِهَا مِنَ الْحَيَوَانَاتِ إِلَّا فِي اللَّيَالِي الْمُظْلِمَةِ أَوْ الْأَيَّامِ الَّتِي بِهَا غَيْمٌ كَثِيرٌ لِأَنَّهَا لَا تَحْتَمِلُ تَأْثِيرَ أَشْعَةِ الشَّمْسِ وَلَكِنْ إِذَا اضْطَرَّهَا الْأَمْرُ إِلَى السَّيْرِ فِي ضَوْءِ النَّهَارِ فَإِنَّهَا تَبْنِي سَقْفًا مُتَمَدًّا فَوْقَ الطَّرِيقِ الَّتِي تَخْتَارُهَا لِلرَّحْفِ.

وَيَتَأَلَّفُ هَذَا السَّقْفُ مِنْ تُرَابِ الْأَرْضِ فَيَأْخُذُهُ النَّمْلُ وَيَخْلِطُهُ بِشَيْءٍ مِنْ لُعَابِهِ اللَّزِجِ لِتَتَمَّاسَكَ أَجْزَاؤُهُ مَتَى جَفَفَتِ الرُّطُوبَةُ حَرَارَةَ الْجَوِّ.

قَدْ يَنْزِلُ الْمَطَرُ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْبِلَادِ الْحَارَّةِ كَأَفْوَاهِ الْقُرْبِ فَيَعْمُرُ مُعْظَمَ الْأَمَاكِنِ وَيَحْرِبُ كَثِيرًا مِنَ الْمَسَاكِنِ خُصُوصًا تِلْكَ الْمَسَاكِنِ الصَّغِيرَةَ الْحَقِيرَةَ الَّتِي يَسْكُنُ فِيهَا النَّمْلُ، فَمَاذَا عَسَى أَنْ تَكُونَ حَالُهُ

ذَلِكَ الْحَيَوَانَ الصَّغِيرِ الْمَسْكِينِ؟ يُحَيِّلُ لِلإِنْسَانِ أَنَّ الْمَطَرَ لَا بُدَّ أَنْ يُهْلِكَهُ كَمَا هَدَمَ مَسَاكِنَهُ. وَلَكِنْ لَوْ رَأَيْتَ مَاذَا يَفْعَلُ هَذَا الْحَيَوَانُ الضَّئِيلُ لَتَعَجَّبْتَ مِنْ مَهَارَتِهِ وَحَذَقِهِ. وَذَلِكَ أَنَّهُ مَتَى شَعَرَ بِذَلِكَ السَّيْلِ الْجَارِفِ يَجْتَمِعُ وَيَنْضُمُ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ حَتَّى يَتَكَوَّنَ مِنْهُ شِبْهُ كُرَّةٍ تَعُومُ عَلَى سَطْحِ الْمَاءِ يَكُونُ فِي وَسْطِهَا الإِنَاثُ وَالصِّغَارُ وَالضُّعْفَاءُ وَيُحِيطُ بِالْجَمِيعِ الْأَفْرَادِ الْأَقْوِيَاءِ مِنَ الذُّكُورِ.

وَأَمَّا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ لِأَنَّ الْكُرَّةَ الْمُتَكَوَّنَةَ مِنْ مَجْمُوعِ الْأَفْرَادِ خَفِيفَةٌ فَلَا تَغْرُقُ، وَكَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَدْخُلَ الْمَاءُ إِلَى وَسْطِهَا، فَإِذَا يَكُونُ إِنْثَاهُ وَصِغَارُهُ وَضُّعْفَاؤُهُ فِي مَأْمَنِ مِنْ إِصَابَةِ الْمَاءِ. فَانظُرْ إِلَى مَا أَلْهَمَهُ اللَّهُ وَوَهَبَهُ مِنَ الذِّكَاةِ.

قَدْ ذَكَرْنَا أَنَّ النَّاسَ يَخَافُونَ مِنْ ذَلِكَ النَّمْلِ الْهَازِمِ وَلِذَلِكَ قِيلَ: إِنَّهُمْ لَا يَكَادُونَ يَرُونَ بَعْضَ طَوَائِفِهِ حَتَّى يَتَأَهَّبُوا لِمُكَافَحَتِهِ وَمُحَارَبَتِهِ فَيَجْمَعُوا شَيْئًا مِنْ سَعْفِ النَّخْلِ وَغُصُونِ الْأَشْجَارِ وَأُورَاقِهَا وَيُوقِدُوهَا حَيْثُ تَبَنَّى تِلْكَ الطَّوَائِفُ مَسَاكِنَهَا لِيُخْرِقُوهَا وَهِيَ مُجْتَمِعَةٌ فِيهَا. إِلَّا أَنَّ هَذِهِ الطَّرِيقَةَ لَمْ تُوصِلْ إِلَى غَايَةِ مَرْضِيَّةٍ وَلَمْ تَأْتِ بِفَائِدَةٍ تَامَّةٍ فَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّمْلِ يَفِرُّ وَيَتَجَمَّعُ عَلَى بَعْضِ فُرُوعِ الْأَشْجَارِ الْقَرِيبَةِ. وَقَدْ تَتَأَلَّفُ مِنْهُ خُيُوطٌ طَوِيلَةٌ تَتَّصِلُ أَطْرَافُهَا بِفُرُوعِ الْأَشْجَارِ الْأُخْرَى.

وَلِذَلِكَ النَّمْلِ فِي تَأْلِيفِ تِلْكَ الْخُيُوطِ حِيلَةٌ عَجِيبَةٌ. وَذَلِكَ أَنَّ نَمْلَةً قَوِيَّةً مِنْهَا تَتَعَلَّقُ بِفَرْعٍ مِنْ شَجَرَةٍ فَتَشَبِّثُ بِهِ بِشِدَّةٍ طَارِحَةً بِقِيَّةِ جِسْمِهَا فِي الْفُضَاءِ فَتَأْتِي أُخْرَى فَتَسَنِّزِلُ مَاشِيَةً عَلَى جِسْمِ تِلْكَ الْأُولَى حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى أَطْرَافِهَا الْمُرْسَلَةِ فِي الْهُوَاءِ فَتَتَعَلَّقُ بِهَا وَتَرْمِي بِقِيَّةِ جِسْمِهَا أَيْضًا فِي الْفُضَاءِ وَلَا يَزَالُونَ يَتَعَاقَبُونَ عَلَى ذَلِكَ النَّحْوِ حَتَّى تَتَأَلَّفَ مِنْهُمْ سِلْسِلَةٌ طَوِيلَةٌ تَتَدَلَّى فِي الْهُوَاءِ مُتَدَبِّدَةً. فَعِنْدَ ذَلِكَ تَسْقُطُ مِنْهَا نَمْلَةٌ عَظِيمَةٌ عَلَى فَرْعٍ آخَرَ مِنَ الشَّجَرَةِ فَتُمْكِنُ مِنْهُ أَرْجُلُهَا الْخَلْفِيَّةُ ثُمَّ تَتَرَقَّبُ مُرُورَ تِلْكَ السِّلْسِلَةِ بِهَا فَتَقْبِضُ عَلَى طَرَفِهَا الْمُرْسَلِ فِي الْهُوَاءِ بِأَرْجُلِهَا الْأَمَامِيَّةِ.

وَهَذِهِ الْكَيْفِيَّةُ يُمَكِّنُ لِلنَّمْلِ أَنْ يَنْتَقِلَ مِنْ فَرْعٍ إِلَى آخَرَ فَلَا تَلْبِثُ الشَّجَرَةُ إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى تَتَغَطَّى تَمَامًا بِغِطَاءٍ مِنْ ذَلِكَ النَّمْلِ أَسْوَدَ.

وَقَدْ شَاهَدَ كَثِيرٌ مِمَّنْ رَحَلُوا إِلَى أَوَاسِطِ أَفْرِيْقِيَّةِ، أَنَّ جُيُوشَ هَذَا النَّوعِ قَدْ تُرِيدُ أَنْ تَصِلَ إِلَى بَعْضِ الْأَمَاكِنِ فَيَعْتَرِضُهَا فِي طَرِيقِهَا جَدُولٌ مَاءٍ أَوْ قَنَاةٌ فَتَحْنَالُ عَلَى غُبُورِهَا بِتِلْكَ الطَّرِيقَةِ، إِذْ تُؤَلَّفُ سِلْسِلَةٌ طَوِيلَةٌ جِدًّا عَلَى النَّسَقِ السَّابِقِ، وَلَا تَزَالُ تِلْكَ السِّلْسِلَةُ تَتَدَبِّدُ فِي الْهُوَاءِ حَتَّى تَصِلَ إِلَى أَرْضِ الْحَافَةِ الْأُخْرَى أَوْ إِلَى شَجَرَةٍ فِيهَا. ثُمَّ تَتَّخِذُ هَذِهِ السِّلْسِلَةُ كَقَنْطَرَةٍ لِعُبُورِ بَقِيَّةِ الْأَفْرَادِ إِلَى الْجَانِبِ الْآخَرَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ҳикоя қилмоқ, сўзини келтирмоқ	سَرَدَ، يَسْرُدُ، أُسْرِدُ، سَرَدْتُ	НИҲОЯ	مُنْتَهَى
мажбур қилмоқ	أَجْبَأَ، يُلْجِئُ، أَلْجِئُ، إِيْجَاءٌ	тор-мор қилувчи, зарба берувчи	الْهَازِمُ
кўлмақ, ҳовуз	بَرَكَتٌ، (بِرْكٌ)	ҳувиллаган	خَاوِيَةٌ
кўра, чўчкахона	زَرِيْبَةٌ، (زَرَائِبُ)	журъат қилмоқ	جَسَرَ، يَجْسُرُ، أُجْسِرُ، جَسَارَةٌ
муқаррар	ذَرِيْعٌ	ҳалок қилмоқ, ўлдирмоқ	فَتَكَ، يَفْتِكُ، أَفْتِكُ، فَتَاكٌ
қуёш нури	أَشِعَّةُ الشَّمْسِ	шармандали, дахшатли	شَنِيعٌ
ёпишқоқ	اللَّزِيْجُ	сўлак	لُعَابٌ
намлик	الرُّطُوْبَةُ	қуритмоқ	جَفَّفَ، يُجَفِّفُ، جَفَّفْتُ، بَجَفِيْفٌ
сув босмоқ, кўмиб юбормоқ	عَمَرَ، يَعْمرُ، أَعْمُرُ، عَمَّرْتُ	пақирлаб қуймоқ	كَأَفْوَاهِ الْقَرَبِ
қандай бўлиши мумкин	فَمَاذَا عَسَى	вайрон қилмоқ, бузмоқ	خَرَبَ، يَخْرِبُ، إِخْرَبْتُ، خَرَبٌ
арзимас, кичик	الصَّغِيْرُ	фикрлайди	يُحَيِّلُ
бузиб кетувчи сел	السَّيْلُ الْجَارِفُ	маҳорат	حَدَقٌ
сузиб юради	تَعَوْمٌ	бир-бирига жипслашмоқ, киришмоқ	انْضَمَّ، يَنْضَمُ، انْضَمَّ، انْضِمَامٌ
илҳом бермоқ	أَهَمَّ، يُلْهِمُ، أَلْهِمْتُ، إِلهَامٌ	омонлик	مَأْمُنٌ
тайёргарлик кўрмоқ	تَأَهَّبَ، يَتَأَهَّبُ، تَأَهَّبْتُ	ато қилмоқ	وَهَبَ، يَهَبُ، هَبْتُ

	تَأْهُبُ		وَهَبُ
олиб бормади	أَمْ تُوصِلُ	хурмо дарахтининг барглари	سَعَفُ
ШОХ	فَرْعٌ، (فُرُوعٌ)	рози бўлинадиган мақсад	غَايَةٌ مَرْضِيَّةٌ
тебранмоқ	تَذَبَذَبَ، يَتَذَبَذَبُ، تَذَبَذَبُ، تَذَبَذَبُ	қаттиқ тутиб, ёпишиб олмоқ	تَشَبَّثَ، يَتَشَبَّثُ، تَشَبَّثَ، تَشَبَّثُ

48

الأهرام

مِنَ الْمَبَايِئِ الَّتِي يَبْلَى الزَّمَانُ وَلَا تَبْلَى الْأَهْرَامُ. وَهِيَ قَدِيمَةُ الْعَهْدِ، مُعْجِزَةُ الْبِنَاءِ، غَرِيبَةُ الْمَنْظَرِ، مُرَبَّعَةُ الشَّكْلِ. قَدْ قَامَتْ فِي جَوْ السَّمَاءِ لَا سِيَّمَا الْهَرَمَانِ الْكَبِيرَانِ. وَقَدْ يُمَكِّنُ الصَّعُودُ إِلَى أَعْلَاهَا عَلَى خَطَرٍ وَمَشَقَّةٍ إِلَّا إِذَا كَانَ بِمُسَاعَدَةِ الْأَعْرَابِ هُنَاكَ. فَتَرَى أَطْرَافَهَا الْمُحَدَّدَةَ وَاسِعَةً جِدًّا وَقَدْ أُقِيمَتْ مِنَ الصُّخُورِ الْعَظِيمَةِ الْمَنْحُوتَةِ وَرَكِبَتْ تَرْكِيبًا بَدِيعَ الْإِلْصَاقِ. أَمَّا الْهَرَمَانِ الْعَظِيمَانِ فَهُمَا لِإِحْكَامِ صِنَاعَتِهِمَا وَإِتْقَانِ هَنْدَسَتِهِمَا لَا يُؤَثِّرُ فِيهِمَا عَصْفُ الرِّيَّاحِ وَلَا هَطْلُ السَّحَابِ وَلَا زَعْرَعَةُ الزَّلَازِلِ. وَهِيَ قُبُورُ مُلُوكِ عِظَامِ أَرَادُوا أَنْ يَتَمَيَّزُوا بِهَا عَلَى سَائِرِ الْمُلُوكِ بَعْدَ مَمَاتِهِمْ كَمَا تَمَيَّزُوا عَنْهُمْ فِي حَيَاتِهِمْ فَيَبْقَى ذِكْرُهُمْ عَلَى مَرِّ الدُّهُورِ. وَكَانَ الْمُشْتَغِلُ بِنَاءِ الْهَرَمِ الْأَكْبَرِ مِنَ الْمِصْرِيِّينَ عَلَى الدَّوَامِ مِئَةَ أَلْفٍ يُسْتَبَدَّلُونَ بِمِثْلِهِمْ كُلَّ ثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ. وَقَدْ وَجَدُوا اسْمَ بَانِيهِ الْمَلِكِ (خَوْفُو) مَنْقُوشًا عَلَى حَجَرٍ فِي أَرْضِ الْحُجْرَةِ الَّتِي كَانَتْ أُعِدَّتْ لِدَفْنِهِ. وَقَدْ ظَهَرَتْ بَعْدُ أَنَّ بَانِي الْهَرَمِ الْأَكْبَرِ وَالْهَرَمِ الثَّانِي لَمْ يُدْفَنَا فِيهِمَا

لَأَنَّ الْأَهَالِيَّ بِسَبَبِ مَا قَاسَوْهُ مِنَ الشَّدَائِدِ فِي بِنَاءِ هَذَيْنِ الْهَرَمَيْنِ حَلَفُوا أَنْ يُخْرِجُوا جُثَّتَهُمَا بَعْدَ مَوْتِهِمَا وَيَقْطَعُوهُمَا إِرْبًا إِرْبًا.

فَلَمَّا شَعَرَ بِذَلِكَ الْمَلِكَانِ أَوْصِيَا أَقَارِبَهُمَا أَنْ لَا يَدْفِنُوهُمَا فِي الْهَرَمَيْنِ بَلْ يَجْعَلُوا جُثَّتَيْهِمَا مَحْفُوظَتَيْنِ مِنْ أَيْدِي أَعْدَائِهِمَا فَدَفِنَا فِي مَقَابِرِ أُخْرَى. وَيُوجَدُ تَمَثُّالُ بَابِي الْهَرَمِ الثَّانِي فِي دَارِ الْآثَارِ الْمِصْرِيَّةِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

бино	مَبْنَى، (مَبَانِي)	аҳром, пирамида	الأهرام
давр, вақт	العهد	эскиради	يَبْلَى
хусусан	لا سيما	тўртбурчак	مُرَبَّعَةٌ
чегараланган	المحددة	аъробий, сахройи	الأعراب
ажойиб ёпишган	بديع الإصاق	йўнилган	المنحوتة
маҳорат, моҳирона бажармоқ	أَتَقَنَ، يُتَقَنُ، أَتَقَنَ، إِتْقَانٌ	мустаҳкам бўлмоқ	أَحْكَمَ، يُحْكِمُ، أَحْكَمَ، إِحْكَامٌ
тўхтовсиз ёмғир	هطل	шиддатли шамол	عصف
ажралиб, фарқли бўлмоқ	أَنْ يَتَمَيَّزُوا	силкиниши	زَعَزَعَةٌ
алиштириладилар	يُسْتَبَدُّونَ	замонлар оша	مَرَّ الدُّهُورِ
аҳоли	الأهالي	қурувчи	باني
бўлак-бўлак, майда-майда	إِرْبًا إِرْبًا	тотган азоблари	ما قاسوه
осори атиқалар уйи, музей	دَارُ الْآثَارِ	ҳайкал	تَمَثُّالٌ، (تَمَثِيلٌ)

زَعَمُوا أَنَّ قُبْرَةَ اخْتَذَتْ عُشًّا وَبَاضَتْ فِيهِ عَلَى طَرِيقِ فِيلٍ كَانَ لَهُ هُنَاكَ مَشْرَبٌ يَرُدُّ إِلَيْهِ. فَمَرَّ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى عَادَتِهِ لِيَشْرَبَ فَدَاسَ عُشَّ الْقُبْرَةِ وَهَشَمَ بَيْضَهَا وَقَتَلَ فِرَاحَهَا. فَلَمَّا نَظَرَتْ الْقُبْرَةُ ذَلِكَ عَلِمَتْ أَنَّ الَّذِي أَصَابَهَا كَانَ مِنَ الْفِيلِ لَا مِنْ غَيْرِهِ. فَطَارَتْ فَوَقَعَتْ عَلَى رَأْسِهِ بَاكِيَةً تَقُولُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ، لِمَ هَشَمْتَ بَيْضِي وَقَتَلْتَ فِرَاحِي وَأَنَا فِي جَوَارِكِ؟ أَفَعَلْتَ هَذَا اسْتِصْغَارًا لِأَمْرِي وَاحْتِقَارًا لِسَائِنِي؟ قَالَ: نَعَمْ فَتَرَكْتُهُ وَأَنْصَرَفْتُ إِلَى الطُّيُورِ فَشَكَّتْ إِلَيْهِنَّ مَا نَابَهَا مِنَ الْفِيلِ. فَطَلَبَتْ مِنَ الْعَقَاقِرِ وَالْغُرَبَانِ أَنْ يَسِرْنَ مَعَهَا إِلَيْهِ لِيَفْقَأَنَّ عَيْنَيْهِ حَتَّى تَحْتَالَ لَهُ بِحِيلَةٍ أُخْرَى فَذَهَبْنَ مَعَهَا وَلَمْ يَزَلْنَ يَنْقُرْنَ عَيْنَيْهِ حَتَّى عَمِيَ وَبَقِيَ لَا يَهْتَدِي إِلَى طَرِيقِ مَطْعَمِهِ وَمَشْرَبِهِ.

فَلَمَّا تَحَقَّقَتْ الْقُبْرَةُ عَمَاهُ ذَهَبَتْ إِلَى غَدِيرٍ فِيهِ ضَفَادِعٌ فَشَكَّتْ إِلَيْهِنَّ مَا نَابَهَا مِنَ الْفِيلِ. فَقَالَتْ الضَّفَادِعُ: لَا حِيلَةَ لَنَا فِي مُسَاعَدَتِكَ عَلَى ذَلِكَ الْمَلِكِ الْعَظِيمِ. فَقَالَتْ لَهُنَّ: إِنَّمَا أُرِيدُ مِنْكُمْ أَنْ تَسِرْنَ مَعِيَ إِلَى وَهْدَةٍ قَرِيبَةٍ مِنْهُ فَتَنْقُضْنَ فِيهَا. فَأَجَبْنَهَا إِلَى ذَلِكَ وَاجْتَمَعْنَ فِي الْوَهْدَةِ الْقَرِيبَةِ مِنْهُ. فَلَمَّا سَمِعَ الْفِيلُ نَقِيقَ الضَّفَادِعِ وَقَدْ أَجْهَدَهُ الْعَطَشُ ظَنَّ أَنَّ هُنَاكَ مَاءٌ فَأَقْبَلَ يَمْشِي نَحْوَ الْوَهْدَةِ حَتَّى سَقَطَ فِيهَا. فَجَاءَتِ الْقُبْرَةُ إِلَيْهِ وَقَالَتْ لَهُ: أَيُّهَا الطَّاعِي الْمَغْرُورُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ الْمُحْتَقِرُ لِلضُّعْفَاءِ كَيْفَ رَأَيْتَ حِيلَتِي مَعَ صِغَرِ جِسْمِي بِالنِّسْبَةِ لِعِظَمِ جُسْئِكَ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

сув ичадиган макони	مَشْرَبٌ	сўпитўрғай қуши	قُبْرَةٌ (قَنَابِرٌ)
------------------------	----------	--------------------	----------------------

БОСМОҚ, ЭЗМОҚ	دَاسَ، يَدُوسُ، دُسُّ، دِيَاَسَةٌ	ТУШМОҚ, БОРМОҚ	وَرَدَ، يَرِدُ، رَدٌ، وُرُودٌ
ҲИМОЯНГ	جَوَارِكٌ	СИНДИРМОҚ	هَشِمَ، يَهْشِمُ، اِهْشِمَ، هَشْمٌ
СОДИР БЎЛМОҚ, ЮЗ БЕРМОҚ	نَابَ، يَنْوِبُ، نُبٌّ، نَوْبَةٌ	КИЧИК САНАМОҚ	اِسْتِصْعَارٌ
ЎЙИБ ОЛМОҚ	فَقَأَ، يَفْقَأُ، اِفْقَاءٌ، فِقْءٌ	АКИҚ НОМЛИ ҚУШ	الْعَقَاعِقُ
АНИҚЛАГАЧ	تَحَقَّقَ، يَتَحَقَّقُ، تَحَقُّقٌ، تَحَقُّقٌ	ЧЎҚИМОҚ	نَقَرَ، يَنْقُرُ، اُنْقُرُ، نَقْرٌ
ПАСТЛИК, ЧУҚУР	وَهْدَةٌ، (وِهَادٌ)	УНИ КЎР БЎЛГАНИНИ	عَمَاهُ
ЗОЛИМ	الطَّاعِي	ҚУРИЛЛАШ, ВАҚВАҚЛАШ	نَفِيقٌ
ПАСТ САНОВЧИ, МЕНСИМАЙДИГАН	الْمُحْتَقِرُ	КУЧ	حَوْلٌ

50

قَصِيدَةُ حِكْمِيَّةٌ

وَلَا مِمَّا قَضَاهُ اللَّهُ وَاقِ	لَعَمْرُكَ لَيْسَ فَوْقَ الْأَرْضِ بَاقٍ
وَلَوْ كَانَتْ لَهُ أَرْضُ الْعِرَاقِ	وَمَا لِلْمَرْءِ حَظٌّ غَيْرُ قُوْتِ
مُحِبِّ بَاتٍ مِنْهَا فِي وَثَاقِ	أَضَلُّ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا سَبِيلاً
فُضُولِ الْمَالِ تُجْمَعُ لِلرِّفَاقِ	وَأَخْسَرُ مَا يَضِيعُ الْعُمْرُ فِيهِ
جَلِيلٌ نَفْعُهُ حُلُو الْمَذَاقِ	وَأَفْضَلُ مَا اشْتَغَلْتَ بِهِ كِتَابٌ
يُفِيدُكَ مِنْ مَعَانِيهِ الدِّقَاقِ	وَعِشْرَةٌ حَازِقٍ فَطِنٍ لَيْبِ
وَذِكْرُ السُّوقَةِ الْعُلَمَاءِ بَاقٍ	مَضَى ذِكْرُ الْمُلُوكِ بِكُلِّ عَصْرِ

وَكَمْ عِلْمٍ جَنَى مَالًا وَجَاهًا	وَكَمْ مَالٍ جَنَى حَزَبَ السَّبَاقِ
وَمَا نَفَعُ الدَّرَاهِمَ مَعَ جَهُولٍ	يُبَاعُ بِدِرْهِمٍ وَقَتَ النَّفَاقِ
إِذَا حُمِلَ النَّضَارُ عَلَى نِيَاقٍ	فَأَيُّ الْفَخْرِ يُحْسَبُ لِلنِّيَاقِ

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ : لۇفاتларнинг маънолари

сақловчи	واق	умрингга қасам	لَعْمَرُكُ
боғланиб қолувчи	وِثَاقٍ	насиба	حَظٌّ، (حُظُوظٌ)
оддий, содда	السُّوقَةُ	таъми тотли	حُلُو الْمَذَاقِ
обрў, мансаб	جَاهٌ	термоқ	جَنَى، يَجْنِي، اجْنِ، جَنِي
ривожланиш	النَّفَاقُ	уруш мусобақаси	حَزَبُ السَّبَاقِ
урғочи туя	نَاقَةٌ، (نِيَاقٌ)	соф олтин	النِّضَارُ

51

قَصِيدَةُ حِكْمِيَّةٌ

وَأَقْبَحُ مَا يَكُونُ غَنَى بَخِيلٍ	يَعَصُ وَمَاوُهُ مِلءُ الزِّقَاقِ
إِذَا مَلَكَتْ يَدَاهُ الْفُلْسُ أَمْسَى	رَقِيْقًا لَيْسَ يَطْمَعُ فِي الْعِتَاقِ
أَلَا يَا جَامِعَ الْأَمْوَالِ هَلَاءٌ	جَمَعَتْ لَهَا زَمَانًا لِافْتِرَاقِ
إِذَا أَحْرَزْتَ مَالَ الْأَرْضِ طُرًّا	فَمَا لَكَ فَوْقَ عَيْشِكَ مِنْ تَرَاقٍ
أَتَأْكُلُ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ كَبْشٍ	وَتَلْبَسُ أَلْفَ طَاقٍ فَوْقَ طَاقٍ
فُضُولُ الْمَالِ ذَاهِبَةٌ جُرَافًا	كَمَا فِي كَأْسِ دِهَاقٍ
مَضَتْ دُوْلُ الْعُلُومِ الزُّهْرِ قِدْمًا	وَقَامَتْ دَوْلَةُ الصُّفْرِ الرِّقَاقِ
وَأَبْرَزَتْ الْحَلَاعَةَ مِعْصَمِيهَا	وَبَاتَ الْجُهْلُ مَمْدُودَ الرِّوَاقِ
فَأَصْبَحَ يَدَّعِي بِالسَّبْقِ جَهْلًا	زَعَانِفُ يَعْجَزُونَ عَنِ اللَّحَاقِ

صَيُّ الْقَوْمِ يَخْلِفُ بِالطَّلَاقِ	إِذَا هَلَكَتْ رِجَالُ الْحَيِّ أَضْحَى
يُفَكِّرُ فِي اصْطِبَاحٍ وَاغْتِبَاقٍ	أَسْرُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا جَهُولٌ
يَكُونُ لِكُلِّ مَلْسُوعٍ كِرَاقٍ	وَأَتَعَبُهُمْ رَيْسٌ كُلَّ يَوْمٍ

(الشيخ ناصيف اليازجي)

مَعَانِي الْمُرَدَّاتِ : لۇغاتларнинг маънолари

меш	زِقٌّ، (زِقَاقٌ)	ТИҚИЛМОҚ	عَصَّ، يَعِصُّ، عَصَّ، عَصَصَ
қул	رَقِيقٌ	пул	فَلَسٌ، (فُلُوسٌ)
эгалламоқ	أَحْرَزَ، يُحْرِزُ، أَحْرِزُ، إِحْرَازٌ	озод бўлиш	الْعِتَاقُ
юксалиш	تَرَاقٌ	ҳаммасини жамлаган ҳолда	طَرًّا
тўлган, ЛИММО-ЛИМ	دِهَاقٌ	беҳуда	جُزَافًا
сарғайган, ҳеч вақоси йўқ	الصُّفْرُ	қадимдан, кўпдан	قِدْمٌ
билак	مِعَصَمٌ، (مِعَاصِمٌ)	бузуқлик, бебошлик	خِلَاعَةٌ
таъйинсиз, қаланғи- қасанғи	زَعِنْفَةٌ، (زَعَانِفٌ)	йўлак, каридор	رِوَاقٌ، (أَرْوَقَةٌ)
қасам ичмоқ	حَلَفَ، يَحْلِفُ، إِحْلِفُ، حَلْفٌ	етиб, қўшилиш	لِحَاقٌ
кечки пайт сув ичиш	إِعْتِبَاقٌ	эрталаб овқатланувчи	إِصْطِبَاحٌ
эмловчи	رَاقٍ	чақилувчи	مَلْسُوعٌ

52 تَيْقُظُ الْكَلْبِ (1)

يُحْكِي، أَنَّهُ كَانَ فِي مَدِينَةٍ مِنْ بِلَادِ الْإِنْكَلِيرِ تَاجِرٌ لَهُ كَلْبٌ رَبَّاهُ صَغِيرًا. وَكَانَ نَادِرَةً بَيْنَ الْكِلَابِ لِقُوَّةِ تَيْقُظِهِ. فَكَانَ يَفْهَمُ بِالْإِشَارَةِ وَالْكَلامِ كَمَا يَفْهَمُ الْإِنْسَانُ بِنُطْقِ اللِّسَانِ. وَكَانَ هَذَا الْكَلْبُ عِنْدَ صَاحِبِهِ فِي مَنْزِلَةٍ عَظِيمَةٍ حَتَّى لَمْ يَكُنْ لَهُ طَاقَةٌ عَلَى مُفَارَقَتِهِ سَاعَةً وَاحِدَةً لَوْلُوعِهِ بِهِ. وَكَانَ فِي تِلْكَ الْمَدِينَةِ رَجُلٌ مِنَ الْمَكْرَةِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّاجِرِ صَدَاقَةٌ. وَكَانَ كَثِيرًا مَا يَتَرَدَّدُ إِلَيْهِ وَيَقْصُدُهُ لاسْتِقْرَاضِ دَرَاهِمٍ مِنْهُ فَيُعْطِيهِ مَا طَلَبَ دُونَ أَنْ يَسْأَلَهُ عَن صَكِّ أَوْ سَنَدٍ لِأَمَانَتِهِ بِهِ وَصِدْقِهِ مَعَهُ. فَطَمَعَ الرَّجُلُ فِي نَفْسِهِ وَقَالَ: إِنَّ صَاحِبِي هَذَا رَجُلٌ كَثِيرُ الْمَالِ لَا يَكَادُ يُمْسِكُ عَنِّي شَيْئًا وَلَا بُدَّ لِي أَنْ أَحْتَالَ عَلَيْهِ بِمَبْلَغٍ مِنَ الْمَالِ أَسْتَدِينُهُ مِنْهُ إِلَى مُدَّةٍ ثُمَّ أَنْكِرُهُ عَلَيْهِ.

فَقَصَدَهُ يَوْمًا عِنْدَ الْغُرُوبِ وَلَيْسَ فِي الْمَكْتَبِ غَيْرُ التَّاجِرِ وَكَلْبِهِ، وَكَانَ قَدْ هَمَّ بِالْإِنْصِرَافِ. فَدَخَلَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ وَقَالَ لَهُ: قَدْ جِئْتُكَ يَا صَاحِبُ فِي طَلَبِ خَمْسِ مِئَةٍ لِيْرًا تُعْطِينِي إِيَّاهَا عَلَى سَبِيلِ الْقَرْضِ إِلَى مُدَّةِ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا. وَأَنَا أَدْفَعُهَا لَكَ فِي وَقْتِ اسْتِحْقَاقِهَا مَعَ فَائِضِهَا وَأَرْجُو مِنْكَ عَدَمَ الْمُوَاحَدَةِ لِذُخُولِي عَلَيْكَ فِي مِثْلِ هَذَا الْوَقْتِ. فَأَجَابَهُ إِلَى مَا طَلَبَ وَدَفَعَ لَهُ الْمَالَ. وَلَمَّا قَبِضَ الدَّرَاهِمَ قَالَ لِلتَّاجِرِ: هَلْ تَأْمُرُ بِكِتَابَةِ الصَّكِّ حَتَّى أَمْضِيهِ لَكَ قَبْلَ ذَهَابِي. وَكَانَ قَصْدُهُ تَنْمِيمَ الْحِيلَةَ لِعَلْمِهِ أَنَّهُ لَا يُوْجَدُ أَحَدٌ غَيْرُهُمَا فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ وَأَنَّهُ لَا يَطْلُبُ إِلَيْهِ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ.

فَقَالَ التَّاجِرُ: قَدْ أَنْصَرَفَتِ الْكُتَّابُ، وَالذَّفَاتِرُ وَالْأَوْرَاقُ مُقْفَلٌ عَلَيْهَا فَلَا حَاجَةَ إِلَى كِتَابَةِ صَكِّ. وَإِنْ كُنْتُ أَخَافُ عَلَيْكَ مِنَ الْإِنْكَارِ فَكَلِّبِي هَذَا يَشْهَدُ بِأَنَّكَ قَدْ قَبِضْتَ الْمَالَ. ثُمَّ التَفَّتْ إِلَى الْكَلْبِ

وَقَالَ لَهُ: إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ اسْتَلَمَ مِنَّا خَمْسَ مِئَةِ لِيرَا وَوَعَدَ بِأَنَّهُ يَقُومُ بِدَفْعِهَا بَعْدَ مُرُورِ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا مِنْ هَذَا الْوَقْتِ، وَصَارَ يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى الدَّرَاهِمِ الَّتِي أَخَذَهَا وَيُبَيِّنُ لَهُ بِأَصَابِعِهِ عَدَدَ أَيَّامِ الْمُدَّةِ. وَكَانَ كَلَامُهُ هَذَا عَلَى سَبِيلِ الْمَرْحِ. وَكَانَ الْكَلْبُ كُلَّمَا أَشَارَ لَهُ صَاحِبُهُ بِإِشَارَةٍ يَهْزُ بِرَأْسِهِ كَأَنَّهُ عَرَفَ قِصْدَ سَيِّدِهِ. ثُمَّ خَرَجَ الرَّجُلُ مِنَ الْمَكْتَبِ وَتَوَجَّهَ التَّاجِرُ إِلَى مَنْزِلِهِ.

فَلَمَّا انْقَضَتِ الْمُدَّةُ وَلَمْ يَحْضُرِ الرَّجُلُ لِدَفْعِ الدَّرَاهِمِ، قَالَ التَّاجِرُ فِي نَفْسِهِ قَدْ اسْتَحَقَّ مَا لَنَا عَلَى صَاحِبِنَا فَلَانٍ وَلَمْ يَحْضُرِ الدَّرَاهِمِ، فَمَا عَسَى أَنْ يَكُونَ؟ وَلَمْ يُطَالِبْهُ مُدَّةَ أَيَّامٍ وَهُوَ لَمْ يَحْضُرْ، فَارْتَابَ التَّاجِرُ فِي أَمْرِهِ وَأَرْسَلَ غُلَامًا مِنَ الْكُتَّبَةِ يُطَالِبُهُ بِدَفْعِ الْمَالِ. فَأَنْكَرَ الرَّجُلُ وَقَالَ لِلْغُلَامِ: لَيْسَ لِسَيِّدِكَ عِنْدِي مَالٌ. فَرَجَعَ وَأَخْبَرَ سَيِّدَهُ بِمَا قَالَ ذَلِكَ الرَّجُلُ، فَنهَضَ التَّاجِرُ فِي الْحَالِ وَسَارَ بِنَفْسِهِ إِلَيْهِ وَطَالِبُهُ بِالْدَّرَاهِمِ. فَقَالَ: لَيْسَ لَكَ عِنْدِي مَالٌ. قَالَ: إِنَّ لِي عِنْدَكَ مَبْلَغٌ كَذَا اسْتَقْرَضْتَهُ مِنِّي فِي الْيَوْمِ الْفُلَانِيِّ إِلَى مُدَّةِ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا وَقَدْ انْقَضَى الْأَجَلُ وَاسْتَحَقَّ دَفْعُ الْمَالِ. وَأَنَا لَمْ أُطَالِبْكَ لِمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ مِنَ الْوَدَادِ. فَقَالَ: لَمْ أَسْتَقْرِضْ مِنْكَ مَالًا وَمَالِكَ عِنْدِي دَرَاهِمٌ. فَتَرَكَهُ التَّاجِرُ لَمَّا عَرَفَ سُوءَ نِيَّتِهِ وَتَوَجَّهَ إِلَى الْحَاكِمِ وَرَفَعَ إِلَيْهِ دَعْوَاهُ.

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ : لۇغاتларнинг маънолари

олий мақомда	فِي مَنْزِلَةٍ عَظِيمَةٍ	хушёр бўлмоқ	تَيَقَّظُ، يَتَقَيَّظُ، تَيَقَّظُ
унинг олдига серқатнов эди	مَا يَتَرَدَّدُ إِلَيْهِ	қаттиқ мухаббат қўймоқ	وَلَعَّ، يَلَعُّ، لَعَّ، وَوُلُوعٌ
тилхат, чек	صَكٌّ، (صُكُّوكُ)	қарз сўрамоқ	اسْتَقْرَضَ، يَسْتَقْرِضُ، اسْتَقْرَضَ، اسْتَقْرِضُ
қарз сўрайман	أَسْتَدِينُ	ҳужжат (вексель)	سَنْدٌ، (اتُّ)
лира (пул бирлиги)	لِيرَا	кетишга отланган эди	قَدْ هَمَّ بِالْإِنْصِرَافِ
фоиз, ортиқча	فَائِضٌ	тўлов муддати келмоқ	اسْتَحَقَّ، يَسْتَحِقُّ، اسْتَحَقَّ، اسْتَحَقُّ

ИМЗО ЧЕКМОҚ	أَمْضَى، يُمْضِي، أَمْضٍ، إِمْضَاءٌ	айбга буюрмаслик	عَدَمُ الْمُواخَذَةِ
котиб, секретарь	كَاتِبٌ، (كُتَّابٌ، كُتَيْبَةٌ)	охирига етказмоқ	تَمِيمٌ
қўлга олмоқ, қабул қилиб олмоқ	اسْتَلَمَ، يَسْتَلِمُ، اسْتَلَمَ، اسْتِلاَمٌ	қўлга олмоқ	قَبَضَ، يَقْبِضُ، اِقْبِضْ، قَبْضٌ
бош чайқамоқ, эгмоқ, қимирлатмоқ	هَزَّ، يَهْزُ، هَزٌّ، هَزٌّ	хазил кўринишида	عَلَى سَبِيلِ الْمَرْحِ
шубҳаланмоқ	ارْتَابَ، يَرْتَابُ، ارْتَابَ، ارْتِيَابٌ	эхтимол, бирор нарса бўлдимиди?	فَمَا عَسَى أَنْ يَكُونَ
дўстлик риштаси	الْوِدَادُ	муддат тугаб бўлди	وَقَدْ انْقَضَى الْأَجَلُ
ундан талаб қилди	طَلَبَ إِلَيْهِ	махкамага даъвони олиб чиқди	وَرَفَعَ إِلَيْهِ دَعْوَاهُ

53
تَيْقُظُ الْكَلْبِ (2)

فَاسْتَدْعَى الْحَاكِمُ ذَاكَ الرَّجُلَ وَقَالَ لَهُ: إِنَّ هَذَا التَّاجِرَ يَقُولُ، إِنَّ لَهُ عِنْدَكَ خَمْسَ مِئَةِ لِيرَا قَدْ أَخَذَهَا مِنْهُ إِلَى مُدَّةِ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا، وَقَدْ حَانَ أَجَلُهَا مُنْذُ أَيَّامٍ وَأَنْتَ مُتَأَخَّرٌ عَنْ دَفْعِهَا، فَمَاذَا تَقُولُ؟ فَانْكَرَ الرَّجُلُ أَمَامَ الْحَاكِمِ وَقَالَ: مَا دَعَوَى هَذَا الرَّجُلِ عَلَيَّ إِلَّا زُورٌ وَبُهْتَانٌ. فَالْتَفَتَ الْحَاكِمُ إِلَى التَّاجِرِ وَقَالَ لَهُ: قَدْ سَمِعْتَ مَا يَقُولُ غَرِيمُكَ فَهَلْ عِنْدَكَ صَكٌّ عَلَيْهِ أَوْ بَيِّنَةٌ؟ فَحَكَى لَهُ التَّاجِرُ تَفْصِيلَ الْمَسْئَلَةِ وَكَيْفَ أَنَّهُ لَمَّا أَعْطَاهُ الْمَالَ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ أَحَدٌ سِوَى كَلْبِهِ الَّذِي يُخْبِرُهُ بِالْقَضِيَّةِ.

فَقَالَ الْحَاكِمُ: وَهَلْ يُخْبِرُ الْكَلْبُ عَنْ هَذَا الرَّجُلِ أَنَّهُ اسْتَفْرَضَ مِنْكَ دَرَاهِمًا؟ قَالَ: نَعَمْ. فَتَعَجَّبَ الْحَاكِمُ وَقَالَ كَيْفَ يُمْكِنُهُ أَنْ يُخْبِرَ؟ قَالَ: هُوَ يُخْبِرُ عَنْهُ بَعْدَ سَمَاعِهِ كَلَامًا ذَكَرْتُهُ لَهُ وَقَدْ اسْتِخْبَارَهُ وَيُظْهِرُهُ أَمَامَكَ وَلَوْ كَانَ بَيْنَ مِئَةِ رَجُلٍ. فَعِنْدَ ذَلِكَ الْتَفَتَ الْحَاكِمُ إِلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ وَقَالَ: قَدْ سَمِعْتَ مَا قَالَهُ صَاحِبُكَ هَذَا فَمَا تَقُولُ أَنْتَ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ كَلْبُهُ يُخْبِرُ بِالْإِشَارَةِ كَمَا يَقُولُ فَأَنَا أَدْفَعُ الْمَالَ مُضَاعَفًا وَإِنْ ظَهَرَ كَذِبُهُ فَهُوَ يَدْفَعُ لِي خَمْسَ مِئَةِ لِيرَا فِي مُقَابِلِ افْتِرَائِهِ. فَقَالَ التَّاجِرُ: قَدْ رَضِيتُ.

ثُمَّ إِنَّ الْحَاكِمَ أَمَرَ الْكَاتِبَ أَنْ يُسَجِّلَ الدَّعْوَى وَصَارَ الْإِتِّفَاقُ أَنْ يَحْضُرَ التَّاجِرُ إِلَى الْمَحْكَمَةِ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمَعَهُ الْكَلْبُ. ثُمَّ يَحْضُرُ بَعْدَهُ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ مَصْحُوبًا بِجُمْهُورٍ مِنَ النَّاسِ. فَإِنْ عَرَفَهُ الْكَلْبُ وَمَيَّزَهُ مِنْ بَيْنِ الْقَوْمِ وَدَلَّ عَلَيْهِ صَحَّ الْإِخْبَارُ وَتَبَّتْ عِنْدَهُ الْمَالَ.

فَذَهَبَ التَّاجِرُ إِلَى مَكْتَبِهِ وَعِنْدَ الْمَسَاءِ اسْتَدْعَى كَلْبَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي جَلَسَ فِيهِ مَدْيُونُهُ حِينَمَا جَاءَ يَطْلُبُ الدَّرَاهِمَ وَأَخَذَ يُدَكِّرُهُ وَيُبَيِّنُ لَهُ بِالْإِشَارَاتِ وَالْكَلامِ صِفَاتِ ذَلِكَ الرَّجُلِ وَكَيْفَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ غَيْرُهُ حَاضِرًا فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ وَكَيْفَ أَعْلَمَهُ عِنْدَ مَا أَخَذَ الدَّرَاهِمَ وَأَنَّهُ قَدْ أَنْكَرَ الْمَالَ وَأَنَّهُ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ يَتَوَاقَفَانِ لِلْمُرَافَعَةِ. ثُمَّ قَالَ: إِنِّي أُرِيدُ مِنْكَ أَيُّهَا الْكَلْبُ الْمُتَيَقِّظُ أَنْ تُؤَدِّيَ الْأَدْلَةَ عَلَيْهِ أَمَامَ الْحَاكِمِ، أَيْ أَنْ تُمَيِّزَهُ مِنْ بَيْنِ النَّاسِ وَتَدُلَّ عَلَيْهِ بِإِشَارَةٍ وَاضِحَةٍ. لِأَنِّي قَدْ قَرَّرْتُ أَمَامَ الْحَاكِمِ بِأَنْ لَيْسَ عِنْدِي صَاحِبٌ أَدْلَةٌ سِوَاكَ. وَمَا زَالَ يُخَاطَبُهُ بِالْأَلْفَافِ الرَّقِيقَةِ وَالْإِشَارَاتِ الَّتِي يَفْهَمُهَا وَيَعْرِفُهَا حَتَّى فَهَمَ الْكَلْبُ وَعَرَفَ مَقَاصِدَ سَيِّدِهِ فَصَارَ يَهْتِفُ لَهُ بِرَأْسِهِ كَأَنَّهُ يُبَيِّنُ لَهُ أَنَّهُ عَرَفَ جَمِيعَ مَا أَشَارَ بِهِ.

وَبَقِيَ التَّاجِرُ مُوَاطِبًا لِلْكَلْبِ لثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَهُوَ يَتَكَلَّمُ مَعَهُ فِي شَأْنِ ذَلِكَ إِلَى أَنْ كَانَ الْيَوْمَ الثَّلَاثِ وَهُوَ يَوْمُ الْمِيعَادِ. فَأَخَذَ كَلْبَهُ وَسَارَ بِهِ حَتَّى دَخَلَ عَلَى الْحَاكِمِ. وَكَانَ هَذَا الْحَبْرُ قَدْ شَاعَ فِي الْمَدِينَةِ فَجَاءَ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ لِيرَوْا مَاذَا يَكُونُ وَمَا يَظْهَرُ مِنَ الْكَلْبِ، ثُمَّ حَضَرَ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ وَهُوَ فِي زِيٍّ غَرِيبٍ مَصْحُوبًا بِجَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَهُمْ لَا يَسُونَ كَلْبِهِ. فَوَقَّفُوا بَعِيدًا فِي سَاحَةِ الدَّارِ.

فَالْتَفَتَ الْحَاكِمُ إِلَى التَّاجِرِ وَقَالَ: قَدْ جَاءَ غَرِيمُكَ فَدَعُ كَلْبُكَ يُمَيِّزُهُ لَنَا مِنْ بَيْنِ الْقَوْمِ لِثَبَّتَ لَكَ مَا عِنْدَهُ. فَصَاحَ التَّاجِرُ عَلَى الْكَلْبِ وَقَالَ لَهُ: أُرِيدُ مِنْكَ أَيُّهَا الْكَلْبُ أَنْ تُبَيِّنَ لَنَا غَرِيمَنَا الَّذِي قَصَدْنَا فِي

الْيَوْمِ الْفُلَايِي وَالْوَقْتِ الْفُلَايِي إِلَى الْمَكْتَبِ وَأَخَذَ مِنَّا الْمَالَ عَلَى سَبِيلِ الْقَرْضِ إِلَى مُدَّةٍ كَذَا يَوْمًا وَهُوَ
الآنَ قَدْ أَنْكَرَهُ فَأَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي أَنْ تُمَيِّزَهُ مِنْ بَيْنِ هَؤُلَاءِ النَّاسِ وَتَدُلَّ عَلَيْهِ بِإِشَارَةٍ وَاضِحَةٍ.

فَأَسْرَعَ الْكَلْبُ فِي الْحَالِ وَشَقَّ ذَلِكَ الْجَمْعَ وَهُوَ يَنْظُرُ وَيَتَفَرَّسُ فِي كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ. وَمَا زَالَ
كَذَلِكَ حَتَّى وَقَعَتْ عَيْنُهُ عَلَى غَرِيمٍ مَوْلَاهُ فَعَرَفَهُ وَهَجَمَ عَلَيْهِ هَجْمَةً الدِّئِبِ الْكَاسِرِ وَأَخَذَ يَعْضُهُ بِأَنْيَابِهِ
حَتَّى مَرَّقَ ثِيَابَهُ. فَخَافَ الرَّجُلُ وَصَاحَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: إِشْهَدُوا عَلَيَّ أَيُّهَا الْقَوْمُ أَنَّ مَالَ هَذَا التَّاجِرِ
صَاحِبِ هَذَا الْكَلْبِ هُوَ عِنْدِي فَدَعَوِي يُخَلِّصُنِي مِنْ أَنْيَابِ كَلْبِهِ وَأَنَا أَدْفَعُ لَهُ مَا لَهُ مُضَاعَفًا. فَعِنْدَ ذَلِكَ
تَقَدَّمَ التَّاجِرُ وَرَدَّ عَنْهُ الْكَلْبَ وَأَخَذَ مَالَهُ وَقَدْ تَعَجَّبَ النَّاسُ مِنْ ذِكَاةِ ذَلِكَ الْكَلْبِ وَقُوَّةِ فَهْمِهِ.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

ёлғон	زور	чақирмоқ, ўзига чорламоқ	اسْتَدْعَى، يَسْتَدْعِي، اسْتَدْعِ، اسْتَدْعَاءً
қарздор	غريم، (عزماء)	бўхтон	بُهْتَانٌ
муаммо	قضية، (قضايا)	исбот, далил	بَيِّنَةٌ
даъво қилинаётган	المدعى عليه	хабардор бўлмоқ	اسْتَحْبَرَ، يَسْتَحْبِرُ، اسْتَحْبِرُ، اسْتِحْبَارٌ
уйдирма, туҳмат	افتراء	икки баробар	مُضَاعَفٌ
хамроҳ бўлган ҳолда	مصحوبًا	қайд қилиб ёзмоқ	سَجَّلَ، يُسَجِّلُ، سَجَّلَ، تَسْجِيلٌ
ажратмоқ	مَيَّرَ، يُمَيِّرُ، مَيَّرَ، تَمَيَّرَ	оломон, тўп	جُمْهُورٌ
даъвони кўтариб чиқиш	مُرافعة	қарз олган киши	مَدْيُونٌ
ваъдалашилган қун	يَوْمُ الْمِعَادِ	бардавом	مُواظَبَةٌ
кийим, кўриниш	زِيٌّ، (أزياء)	тарқалмоқ	شَاعَ، يَشِيعُ، شِعَ، شُيُوعٌ
ёриб кирди	شَقَّ	кийиб олган	لَا يَسُونُ

ВАҲШИЙ	كَاسِرٌ، (كَوَّاسِرٌ)	кузатиб турмоқ	تَفَرَّسَ، يَتَفَرَّسُ، تَفَرَّسٌ، تَفَرُّسٌ
ҚОЗИҚ ТИШ	نَابٌ، (أَنْيَابٌ)	ТИШЛАМОҚ	عَضَّ، يَعْضُ، عَضٌّ، عَضُّ

54

قَصِيدَةٌ فِي الزُّهْرِ

أَحْسَنَ اللَّهُ بِنَا	إِنَّ الْخَطَايَا لَا تَفُوحُ
فَإِذَا الْمَسْتُورُ مِنَّا	بَيْنَ ثَوْبَيْهِ فُضُوحُ
كَمْ رَأَيْنَا مِنْ عَزِيزٍ	طُوِيَتْ عَنْهُ الْكُشُوحُ
مَوْتُ بَعْضِ النَّاسِ فِي الْأَرْضِ	عَلَى الْبَعْضِ فُتُوحُ
سَيَصِيرُ الْمَرْءُ يَوْمًا	جَسَدًا مَا فِيهِ رُوحُ
بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ حَيٍّ	عَلِمَ الْمَوْتُ يُلُوحُ
كُنَّا فِي غَفْلَةٍ	وَالْمَوْتُ يَغْدُو وَيُرُوحُ
كُلُّ نَطَاحٍ مِنَ الدَّهْرِ	لَهُ يَوْمٌ نَطُوحُ
نُحْ عَلَى نَفْسِكَ يَا مَسْكِينُ	إِنْ كُنْتَ تَنُوحُ
لَسْتَ بِالْبَاقِي وَلَوْ عُمِرْتَ	مَا عُمِرَ نُوحُ

(أبو العتاهية)

مَعَانِي الْمَفْرَدَاتِ : لУғатларнинг маънолари

фош этилмоқ, шарманда бўлмоқ	فُضُوْحٌ	ҳид таратмайди	لَا تَفُوْحُ
(ёруғликдан кейин қоронғулик келди)	طُوِيَتْ عَنْهُ الْكُشُوْحُ	кучли, қудратли	عَزِيْزٌ
ҳилпиради, зоҳир бўлди	لَا حَ، يُلُوْحُ، لُحٌ، لَوْحٌ	ён, биқин	كَشُوْحٌ، (كُشُوْحٌ)
тунда келмоқ	رَاحٌ، يَرْوُحُ، رُوْحٌ، رَوَّاحٌ	тонгда келмоқ	غَدَا، يَغْدُو، أُغْدُ، غُدُوٌّ
бақириб йиғламоқ	نَاحٌ، يَنْوُحُ، نُحٌ، نَوْحَةٌ	сузувчи (золим)	نَطَّاحٌ

55

مُقَابَلَةُ الْإِسَاءَةِ بِالْإِحْسَانِ

يُحْكِي، أَنَّ زُبَيْدَةَ زَوْجَةَ هَارُونَ الرَّشِيدِ كَانَتْ جَالِسَةً ذَاتَ يَوْمٍ فِي قَصْرِهَا. فَدَخَلَتْ عَلَيْهَا حَاجِبَتُهَا تَقُولُ: إِنَّ امْرَأَةً جَمِيلَةً عَلَيْهَا ثِيَابٌ بَالِيَةٌ تُرِيدُ الدُّخُولَ عَلَيْكَ وَتَقُولُ إِنَّهَا تَعْرِفُكَ مِنْ قَدِيمٍ. فَأَنْكَرَتْ زُبَيْدَةُ ذَلِكَ فَطَلَبَ مَنْ حَضَرَ مِنْ جَوَارِيهَا الْإِذْنَ لَهَا فَأَذِنَتْ. فَدَخَلَتْ امْرَأَةً مُعْتَدِلَةً الْخُلُقَةِ جَمِيلَةَ الصُّورَةِ عَلَيْهَا رِدَاءٌ مَرْقَعٌ. فَجَعَلَتْ تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ حَتَّى انْتَهَتْ إِلَى بَابِ الْمَجْلِسِ فَسَلَّمَتْ. فَرَدَّتْ زُبَيْدَةُ عَلَيْهَا السَّلَامَ وَقَالَتْ لَهَا: مَنْ أَنْتِ؟ قَالَتْ أَنَا طَرِيْدَةٌ الزَّمَانِ وَطَرِيْحَةُ الْحَدِثَانِ مَاتَتْ رِجَالُنَا وَاحْتَلَّتْ أَمْوَالُنَا وَجَفَانَا الصَّدِيقُ وَكَدْنَا نُلْقَى عَلَى الطَّرِيقِ فَقَالَتْ لَهَا زُبَيْدَةُ: انْتَسِبِي. فَقَالَتْ: أَنَا رَيْبِيَةُ ابْنَةُ مَرْوَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ.

فَقَالَتْ لَهَا: لَا حَيَّاكَ اللَّهُ وَلَا سَلَّمَ عَلَيْكَ. ثُمَّ ذَكَرَتْهَا بَعْضُ حَوَادِثِ حَصَلَتْ مِنْهَا فِي زَمَنِ عَظَمَتِهَا فَبَكَتْ وَقَالَتْ: يَا ابْنَةَ الْعَمِّ وَأَيُّ شَيْءٍ أَعْجَبَكَ مِنَ الْإِسَاءَةِ وَقَطَعَ الرَّحِمَ حَتَّى تَقْتَدِينَ بِي فِي ذَلِكَ ثُمَّ أَنْصَرَفَتْ. فَتَدِمَّتْ زُبَيْدَةُ عَلَى مَا حَصَلَ مِنْهَا وَبَعَثَتْ جَوَارِيَهَا إِلَيْهَا فَلَمْ تَرْجِعْ فَقَامَتْ تَعْدُو خَلْفَهَا حَتَّى أَدْرَكْتَهَا فِي الدَّهْلِيِّزِ فَاعْتَذَرَتْ إِلَيْهَا فَرَجَعَتْ. ثُمَّ أَمَرَتْ زُبَيْدَةُ جَوَارِيَهَا فَأَدْخَلْنَهَا الْحَمَّامَ وَأَحْضَرْنَ لَهَا أَصْنَافًا مِنَ الثِّيَابِ فَاخْتَارَتْ مِنْهَا مَا شَاءَتْ وَتَطَيَّبَتْ وَأَقْبَلَتْ. فَقَامَتْ إِلَيْهَا زُبَيْدَةُ وَاعْتَنَقَتْهَا وَرَفَعَتْ جَلْسَهَا. فَلَمَّا دَخَلَ الْخَلِيفَةُ قَصَّتْ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَشَكَرَهَا وَأَمَرَهَا أَنْ تُعَدَّ لَهَا مَقْصُورَةٌ وَجَوَارِي يَخْدُمْنَهَا.

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

эскирган	بَالِيَةٌ	Дарвоза бекаси	حَاجِبَةٌ
Хизматкор аёл, чўри	جَارِيَةٌ، (جَوَارِي)	Танимай қолмоқ, инкор этмоқ	أَنْكَرَ، يُنْكَرُ، أَنْكَرَ، إِنْكَارٌ
уялган ҳолда	عَلَى اسْتِحْيَاءٍ	ямалган	مُرَقَّعٌ
Ташландик бўлган	طَرِيحَةٌ الْحِدْثَانِ	Қувғин қилинган	طَرِيدَةٌ الزَّمَانِ
Ташлаб кетмоқ	جَفَاءً، يَجْفُو، أَجْفُ، جَفَاءً (جَفْوَةٌ)	эгаллаб олинди	احْتَلَّ، يَحْتَلُّ، اِحْتَلَّ، اِحْتِلَالٌ
Аллоҳ сени тирик қўймасин.	لَا حَيَّاكَ اللَّهُ	Насабингни айт	انْتَسَبِي
йўлак, каридор	الدَّهْلِيُّزِ	Чопмоқ, югурмоқ	عَدَا، يَعْدُو، أَعَدُّ، عَدُوٌ
Кўшк, айвонча	مَقْصُورَةٌ، (مَقَاصِيرُ)	қучоқламоқ	اعْتَنَقَ، يَعْتَنِقُ، اِعْتَنَقَ، اعْتِنَاقٌ

مَلِكًا يَرَى الْإِكْتَارَ كَالِإِقْلَالِ	لَمَّا حَصَلْتُ عَلَى الْقِنَاعَةِ لَمْ أَزَلْ
وَالْفَقْرُ عَيْنُ الْفَقْرِ فِي الْأَمْوَالِ	إِنَّ الْقِنَاعَةَ بِالْكَفَافِ هِيَ الْعَيْ
رَشَدَ الْفَتَى وَصَفَا مِنَ الْأَوْجَالِ	وَإِذَا الْفَتَى حَجَبَ الْهُوَى عَنْ عَقْلِهِ
أَبَدًا لَهُ فِي الْوَصْلِ طَعْمَ وَصَالِ	وَإِذَا الْفَتَى لَزِمَ التَّلَوْنَ لَمْ يَجِدْ
قَاتِلَ هَوَاكَ إِذَا دَعَاكَ لِفِتْنَةٍ	قَاتِلْ هَوَاكَ إِذَا دَعَاكَ لِفِتْنَةٍ
وَاحْذَرْ عَلَيْكَ مَوَاقِفَ الْأَبْطَالِ	إِنْ لَمْ تَكُنْ بَطَلًا إِذَا حَمَى الْوَعَى
وَاحْذَرْ عَلَيْكَ عَوَاقِبَ الْأَقْوَالِ	أُخِزْنَ لِسَانَكَ بِالسُّكُوتِ عَنِ الْخَنَا
إِنَّ الْمَطَامِعَ مَعْدِنُ الْإِذْلَالِ	وَإِذَا طَمِعْتَ لَبِسْتَ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ
أَلْقَاكَ مِنْ قَبْلِ عَلَيْكَ وَقَالَ	وَإِذَا حَلَلْتَ عَنِ اللِّسَانِ عَقَالَهُ
فَابْذُلْهُ لِلْمُتَكْرِمِ الْمِفْضَالِ	وَإِذَا ابْتُلِيَتْ بِبَدَلٍ وَجْهَكَ سَائِلًا
فَاحْذَرْ عَلَيْكَ مَوَدَّةَ الْأَنْدَالِ	صَافِ الْكِرَامِ فَإِنَّهُمْ أَهْلُ النَّهَى
وَإِذَا فَعَلْتَ فِدْمَ بَدَاكَ وَوَالِ	صِلْ قَاطِعِيكَ وَحَارِمِيكَ وَأَعْطِهِمْ
حَتَّى يُزَيِّنَ قَوْلَهُ بِفِعَالِ	وَالْمَرْءُ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي قَوْلِهِ
وَلَرُبَّمَا سَفَلَ الرَّفِيعُ الْعَالِي	وَلَرُبَّمَا ارْتَفَعَ الْوَضِيعُ بِفِعَالِهِ
مَا قَدْ رَعَى وَوَعَى مِنَ الْأَمْثَالِ	كَمْ مِنْ ضَعِيفِ الْعَقْلِ زَيْنَ عَقْلِهِ
فِي الْعَقْلِ إِنْ كَشَفْتَهُمْ بِرِجَالِ	كَمْ مِنْ رِجَالٍ فِي الْعُيُونِ وَمَا هُمْ

(أبو العتاهية)

معاني المفردات: Луғатларнинг маънолари

камбағаллик, оз нарс	إِقْلَالٌ	бойлик, кўп нарс	إِكْتَارٌ
тўсмоқ	حَجَبٌ، يَحْجُبُ، أُحْجِبُ، حَجَبْتُ	кифояланмоқ, қаноатланмоқ	كَفَافٌ
тўғри йўлни топмоқ	رَشَدًا، يَرْشُدُ، أُرْشِدُ، رُشْدًا	ҳавои нафс, нафс орзуси	الهُوَى
турланмоқ,	تَلَوَّنَ، يَتَلَوَّنُ، تَلَوَّنَ	ваҳима,	وَجَلًا، (أَوْجَالَ)

тобланмоқ	تَلَوْنٌ	хавфсираш	
алоқа, қовушиш	وَصَالٌ	боғланиш, бирлашиш	وَصْلٌ
қўривламоқ, сақламоқ	خَزَنَ، يَخْزُنُ، أَخْزَنُ، خَزْنٌ	уруш қизиган паллада	إِذَا حَمِيَ الْوَعْيُ
таъмагир	مَطْمَعٌ، (مَطَامِعٌ)	уятсиз, фахш сўзлар	خَنَا
беҳуда ва миш-миш гаплар	قِيلَ وَقَالَ	занжир, кишан	عِقَالٌ، (عُقْلٌ)
фазилатли киши	مِفْضَالٌ	олийжаноб киши	مُتَكَرِّمٌ
ақл эгалари	أَهْلُ النَّهْيِ	дўст бўлмоқ	صَافِي، يُصَافِي، صَافٍ، مُصَافَاةٌ
четлаштирганинг	حَارِمِيكَ	разил, пасткаш	نَذْلٌ، (أَنْذَالٌ)
амали	فَعَالٌ	дўстлашмоқ	مُؤَالَاةٌ
жон куйдирмоқ	رَعَى، يَرْعَى، ارْعَ، رِعَايَةٌ	паст табақа	وَضِيعٌ
ўзига ўхшаганлар	الْأَمْثَالُ	фахмламоқ, диққат эътиборли бўлмоқ	وَعَى، يَعِي، إِعْيٍ، وَعْيٍ

57

إِسْتِغَاثَةٌ

عَلَيْكَ كُلُّ اعْتِمَادِي أَيُّهَا الصَّمَدُ	قَدْ فَازَ عَبْدٌ عَلَى مَوْلَاهُ يَعْتَمِدُ
أَنْتَ اللَّطِيفُ الْحَبِيبُ الْمُسْتَعَاثُ بِهِ	عِنْدَ الْخَطُوبِ وَمِنْكَ الْعَوْنُ وَالْمَدَدُ
إِنْ لَمْ تَكُنْ عُدَّةً لِلْمَرْءِ يَذْخَرُهَا	فَلَيْسَ يَنْفَعُهُ ذُخْرٌ وَلَا عُدْدُ
إِنْ لَمْ يَمُدَّ إِلَيْكَ الْمُسْتَجِيرُ يَدًا	فَمَنْ تَمُدُّ إِلَيْهِ فِي الْوُجُودِ يَدُ
سَبَّحَانَكَ اللَّهُ رَبَّنَا لَا شَرِيكَ لَهُ	فِي الْمُلْكِ وَهُوَ الْإِلَهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ
لَكَ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ مُسَبِّحَةٌ	وَكُلُّ مَا وُلِدَتْ أَنْشَى وَمَا تَلِدُ
أَنْتَ الْكَرِيمُ الَّذِي مِنْ لُطْفِهِ سَنَدُ	لِكُلِّ عَبْدٍ ضَعِيفٍ مَالَهُ سَنَدُ
إِنْ أَصْبَحَ الْعَبْدُ يَوْمًا عَنكَ مُبْتَعِدًا	فَإِنَّ حِلْمَكَ عَنْهُ لَيْسَ يَبْتَعِدُ
أَنْتَ الْمُعِينُ لَنَا فِي كُلِّ نَائِبَةٍ	لَا يُسْتَطَاعُ عَلَيْهَا الصَّبْرُ وَالْجَلْدُ
إِذَا أَرَدْنَا سِوَى مَلْجَاكَ لَيْسَ نَرَى	وَإِنْ طَلَبْنَا سِوَى جَدْوَاكَ لَا نَجِدُ
يَا مَنْ يُمِيتُ وَيُحْيِي كُلَّ ذِي جَسَدٍ	أَنْتَ الْحَيَاةُ وَمِنْكَ الرُّوحُ وَالْجَسَدُ
إِذَا نَصَرْتَ فَمَا الْأَعْدَاءُ صَانِعَةٌ	وَإِنْ وَهَبْتَ فَمَاذَا يَنْفَعُ الْحَسَدُ
أَنْتَ الْمُيسِّرُ فِي قَوْلٍ وَفِي عَمَلٍ	وَمِنْ عَنَائِكَ التَّوْفِيقُ وَالرَّشْدُ
يَا مَالِكَ الْكُلِّ هَبْ لِي مِنْكَ مَغْفِرَةً	تَمْحُو الدُّنُوبَ الَّتِي لَمْ يُحْصِهَا عَدْدُ
وَعَدْتَ عَفْوَكَ عَمَّنْ تَابَ مُرْتَجِعًا	وَأَنْتَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ إِذْ تَعُدُّ

(الشيخ ناصيف اليازجي)

معاني المفردات : Луғатларнинг маънолари

хожат тушадиган зот (Аллоҳ)	الصَّمَدُ	ёрдам, мадад сўраш	إِسْتِعَاثَةٌ
ёрдам сўраладиган	الْمُسْتَعَاثُ بِهِ	ўта лутф кўрсатувчи зот	اللَّطِيفُ
жамғармоқ, йиғмоқ	ذَخَرَ، يَذْخَرُ، إِذْخَرُ، ذَخْرٌ	кулфат, бахтсизлик	خَطْبٌ، (خَطُوبٌ)
қурол-яроғ,	عُدَّةٌ، (عُدْدٌ)	жамғарма,	ذُخْرٌ، (أَذْحَاژٌ)

ускуна		ЭҲТИЁТ	
тасбеҳ айтувчи	مُسَبِّحَةٌ	ПАНОҲ ТИЛОВЧИ	المُسْتَجِيرُ
ҳалимлик	حِلْمٌ	таянч	سَنَدٌ، (أَسْنَادٌ)
тоқат, бардош	الجَلْدُ	фалокат, офат	نَائِيَةٌ، (نَوَائِبُ)
устунлик	جَدْوَى	таянч, сиғиниладиган ўрин	مَلْجَأٌ
муваффақият	التَّوْفِيقُ	совға қилмоқ, ато қилмоқ	وَهَبَ، يَهَبُ، هَبَ، وَهَبَ
ваъда	المِيعَادُ	ортга қайтмоқ	ارْتَجَعَ، يَرْتَجِعُ، ارْتَجَعُ، ارْتِجَاعٌ

تَمَّتْ بِعَوْنِ اللَّهِ

1-дарс

Бемор муаллимнинг ҳузурида

Онамиз бизга яқинларимиз ва дўстларимизни доимо зиёрат қилишимизни, агар улар бетоб бўлсалар ҳолларидан хабар олишимизни насихат қилардилар. Бу ўғитни суюкли устозимиздан ҳам кўп эшитардик. Шунинг учун мен ва кичик укам Карим ҳар жума аммамизникига боришни ва ҳолидан хабар олишни одат қилдик. Шунингдек, тоғамиз Иброҳимни ва амакимизнинг қизи Фотимани ҳам кўргани борардик. Уларни кўргани борганимиздан улар беҳад хурсанд бўлар эдилар ва бизга олма, апельсин ва шу каби бошқа мевалардан

совғалар беришарди. Кўпинча биргалашиб чой ичар эдик ёки тушлик қилар эдик. Қариндошларимиз билан аҳвол шу тарзда давом этарди.

Бир куни бизникига аммамизнинг ўғли Саид одатига хилоф равишда эрталаб соат 7:30 да келиб, онасининг қаттиқ бетоб бўлиб қолганини хабар қилди. Укам иккаламиз мактабга бориш учун тайёргарлик кўриб тургандик бу нохуш хабардан қайғуга ботдик ва бутун вужудимизни ғам эгаллади. Онаминг ёнларига бориб, мактабга бориш ўрнига аммамни кўришга бирга боришим учун рухсат сўрадим. Онам: “Йўқ ўғлим, ўқувчи касал бўлишидан бошқа ҳар қандай ҳолатда ҳам дарс қолдириши мумкин эмас. Ҳозир икковингиз мактабга боринглар, дарсдан кейин аммангизникига зиёратга борасизлар мен ҳам ўша ерда бўламан”, дедилар. Мен бугунги кунданга узун кунни кўрмаган эдим, гўё сония дақиқага, дақиқа эса соатга айланиб қолгандек эди.

Бугунги дарсларимиз, математека, ўқиш, она тили, меҳнат ва расм дарслари эди. Мен математика дарсида ҳамма талабалардан пешқадам эдим. Лекин бугун (мисолларни)ни ечиш осон бўлмади, битта ҳам масала ечолмадим. Муаллим зийрак, сезгир ва узоқни кўра оладиган бўлгани учун бошимга тушган қайғуни дарров сизди, аммо, бу ҳақда менга ҳеч нарса айтмади. Бироз ҳазил қилиб, мендан озгина кўйғуни кетазди. Бу, унинг шу каби вазиятлардаги одати эди. Шунинг учун биз уни жуда яхши кўрардик ва қаттиқ ҳурмат қилардик. Узтозимиз бизга нисбатан раҳимдил ва шавқатли эди. Унга ўхшаганлар, инсонлар ичида жуда кам учрайди.

Дарс тугаб, муаллим кетишимизга рухсат берганди, уйга қайтмасдан, тўғри аммамизнинг уйига бордик. У ерда онамлар ҳам бор эканлар. Онамиздан аммамнинг аҳволларини сўрадик. Онам: “Табиб чақиртирилди ва кўриб “хатарли жойи йўқ”, деб айтди”, дедилар. Жуда хурсанд бўлдик ва Аллоҳга кўп шукроналар айтдик.

Бу воқеага ўн кун ўтар ўтмас аммам батамом соғайиб кетдилар. Биз уларни кўргани борганимизда аввалгидек яна бизга мевалар совға бера бошладилар. Ушбу воқеа январ ойининг ўрталарида бўлган эди.

2-дарс

Бемор муаллим ҳузурда

Баҳор фасли келди, имтиҳонлар бошланди. Ўқувчилар имтиҳонларни яхши топширишга қаттиқ тайёргарлик кўра бошладилар. Укам биринчи синфда, мен охириги синфда ўқир эдим. Шунинг учун менинг тиришқоқлигим укамнинг тиришқоқлигига нисбатан кўпроқ ва ташвишим ҳам каттароқ эди. Шу билан бирга, шаҳодатнома билан бирга катта мукофотни қўлга киритишимга шубҳа қилмасдим. Апрель ойининг ўн иккинчи куни одатдагидек эрталаб мактабга бордик ва ҳар биримиз ўз жойимизни эгаллаб, устозимиз келишларини кутдик. Қўнғироқ чалинганда бизга иккинчи синф муаллими Маҳмуд афанди кириб келди ва устозимиз бетоблиги туфайли бугун келишга имкони йўқлигини айтди. Бу хабар яшин каби қаттиқ ботди. Тан олиб айтаманки, биз устозимиз Усмон афандига ҳеч бир кишини тенг кўрмас эдик. Бунинг сабаби у бизга ҳаддан ташқари меҳрибонлиги ва биз ҳам уни яхши кўришимиз эди. Лекин ҳаёлда йўқ нарса бўлди.

Беш кун ўтди ҳамки устозимиздан на хабар на дарак бор эди. Биринчи синф ўқитувчиси Иброҳим афанди ва Маҳмуд афанди навбатлашиб бизга дарс беришар эди. Иккала ўқитувчи ҳам моҳир ва раҳмдил мураббий эдилар, лекин ўзимизнинг устозимиз Усмон афанди моҳирроқ ва раҳимлироқ эди. Ҳар ҳолда биз шундай деб ўйлардик.

Устозим касал бўлган беш кун, амма касал бўлган кундан ҳам оғирроқ ўтди. Онамдан бир неча маротаба устозимни зиёрат қилиш учун боришга изн сўрадим. Аммо, онам зиёрат қилишим орқали устозимни безовта қилишимдан кўрқиб рухсат бермадилар. Ниҳоят бешинчи кун кўп ялинишларимдан сўнг онамдан рухсат олдим.

Устозимни уйига бориб, эшикни тақилатдим. Устозимнинг аёли чиқиб, келишимни сабабини сўрагандан сўнг, киришга рухсат берди. Бечора устозимнинг ёнига кирганимда қандай даҳшатга тушганимни сўраманг. Хона

тор ва қоронғу эди. Устозим кичкинагина диванда чалқанчасига ётарди. Унга яқинлашиб паст овозда салом бердим. У бошини секин кўтарди-да, саломимга алик олди ва елкамга қўлини қўйиб: “Мени кўргани келиб яхши иш қилибсан, бу ишинг билан мени жуда хурсанд қилдинг. Эй азизим, кўриб турганингдек ҳолим ёмон. Ўзинг ва дўстларинг яхши юрибсиларми? Мактаб ишлари ўз ўрнида кетяпти, деб умид қиламан. Албатта сизлар мен борлигимда қандай тиришиб ўқиган бўлсангиз, мен йўқлигимда ҳам яхши ўқиётгандирсиз”, деди. Мен унинг йўқлиги ва касаллиги сабабли биз оғир қайғуга ботганимизни билишини жуда хоҳлагандим. Гўё у буни сезгандек: “Албатта менга бўлган муҳаббатингизга шак қилмайман ва мен ҳам сизларни қанчалик яхши кўришимни биласизлар, деб ўйлайман. Менга сизлардан айрилиш жуда оғир бўлди. Аллоҳимдан тезда ўз фазли карами ила менга шифо беришини ва мактабга сизларнинг ораларингизга қайтишимни умид қиламан”, деди. Сўнг деворда осифлиқ турган расмни кўрсатиб: “Уларни танийсанми?” деб сўради. Мен: “Ҳа, улар фалончи ва унинг достлари”, дедим. Устозим: “Улар жуда одобли ва фаол ўқувчилар эди. Бу расм бемор ҳолимда тасалли бергувчи. Чунки у менга мактабни ва унда эрта-ю кеч ишлаганимни эслатади. Мактабни тугатганларингдан кейин сен ва дўстларингни расмларини осиб қўйишимни хоҳлайсанми?” деди. Мен: “Ҳа”, деб жавоб бердим. Кейин уни толиққанини сездим ва ундан кетишга изн сўрадим. Устозим апельсинни олди ва менга бериб: “Азизим, шуни билгинки, инсон олийликка фақатгина машаққат ва жидду жаҳд билан етишади. Сен ҳам ҳаракат қилишинг лозим ва сенга яна шуни айтаманки, доимо ота-онангни айтганларини бажар, уларни ҳурмат қил, шунда Аллоҳнинг розилигига ва инсонларнинг муҳаббатига эришасан. Аллоҳга омонат, борақол болам, ота-онангга, дўстларингга мендан кўп салом айт. Агар яна учраша олмасак, сени яхши кўриб, сенга одоб берган ва илм ўргатган бу бечора (ўзини назарда тутиб) устозингни эслагин ва унинг ҳаққига намоздан сўнг Аллоҳга дуо қил”, деди. Ундан бу сўзни эшитган пайтимда ўзимни тия олмадим. Кўзларимдан ёш оқа бошлади хонадан чиқаётганимда ҳам юзимга кўз ёшларим оқаётган эди.

3-дарс

Очкўзликни оқибати

Ҳикоя қилинишича, бир овчи камон ва ўқларини олиб, ов қилиш учун ўрмонга чиқибди. Кўп юрмай бир кийикни кўрибди. Овчи кийикка ўқ узибди, кийик шу жойида ўлибди. Овчи бундан қаттиқ хурсанд бўлибди ва уни кўтариб қишлоғига йўл олибди. Кетаётиб, йўлнинг ўртасида унга қараб турган ёввойи тўнғизни кўрибди. Овчи кийикни ерга қўйиб, чўчкага камонни тўғирлаб, ундан ўқ узибди. Ўқ чўчкага тегиб, уни қаттиқ жароҳатлабди. Чўчка қаттиқ ғазаб ва жаҳл билан овчига хужум қилибди ва уни қозиқ тишлари билан қаттиқ урганидан овчининг қўлидан камон учиб кетибди ва иккиси ҳам ўлибди.

Озгина вақт ўтгандан кейин шу жойга бўри келибди ва кўрган нарсасидан жуда хурсанд бўлибди. “Овчи, чўчка, кийик менга бир неча ойга, балки, ундан ҳам кўпроқ вақтгача озуқа бўлади, бугун бу ипни ейман, қолганини эртага ва бошқа кунларга олиб кўяман”, деб, ипни кесишга киришибди, ипни узган пайтида камоннинг чети бўрининг халқумига санчилибди ва у ҳам ўлибди.

4-дарс

Киши ва унинг болалари

Қарилик ёшига етган бир кишининг уч нафар ўғли ва кўп бойлиги бор экан. Ўлими яқинлашганини сезиб бойликларини болаларига тақсимлаб берибди ва бир қимматбаҳо жавоҳирни олиб қолиб, ўғиллариги: “Ким уч ой ичида энг яхши амал қилган бўлса ўшанга бу жавоҳирни мукофот қилиб бераман”, дебди.

Шунда катта ўғли: “Мен мукофотланишимга етарли катта иш қилдим”, дебди.

Отаси: “Қандай иш?” дебди.

Катта ўғил: “Мени танимайдиган бир киши кўп молини менга омонат қилиб топширди ва мендан ишончнома олмади. Сўнг сўраган пайтида омонатини эгасига топширдим ва бунга мукофот олмадим”, дебди.

“Сенинг бу қилган ишинг Аллоҳ сенга вожиб қилган ишлардан биридир”, дебди отаси.

Шунда иккинчи ўғил: “Мен мукофатга лойиқ улуғ иш қилдим”, дебди.

“Қандай иш?” сўрабди отаси.

Иккинчи ўғил: “Дарё бўйида кетаётган эдим. Бир бола дарёга чўкаётган экан, ҳаётимни хатарга қўйиб болани чўкишдан қутқариб, уни онасига топширдим. Бу шарафли иш эмасми, мукофотга лойиқ эмасманми?” дебди.

“Эй ўғлим, бу ишинг ҳамма инсонлардаги табиий раҳимдиллик–деди ота.

Сўнг кичкина ўғли: “Мен мукофотга ҳақли бўладиган улуғ амални қилдим”.

“Қандай амал”, дебди отаси.

Кичик ўғил: “Бир чуқур жар ёқасида озгина ҳаракатланадиган бўлса чуқурга тушиб ўладиган ҳолда ухлаб ётган ашаддий душманимни учратиб қолдим. Унинг олдига келиб, чуқурга тушиб кетмайдиган даражада эҳтиёткорлик билан уйқусидан уйғотдим”, дебди.

Шунда отаси уни бағрига босиб: “Бу қимматбаҳо хазина сенга, чунки, душманингни кечирдинг ва ўлдиришингга қодир бўла туриб уни ҳалокатдан қутқардинг. Албатта бу шарафли иш эканлигига шубҳа қилмайман”, дебди.

5-дарс

Ёмғир

Ёмғир–ҳавога кўтарилиб, оқ ва қора булутларга айланган сувнинг буғи. Уни шамол осмон гумбази ва ер сатҳи орасидаги турли хил узоқликларга ҳайдайди. Бу булутлар бир ёки икки мил баландликка етганда музлай бошлайди ва ҳавонинг ҳарорат даражаси пасайганидан уни кўтаришга қодир бўлмайди.

Натижада булутлар бир бирига кўшилади ва ҳаво куррасидан оғир бўлганлиги учун ундан ёмғир томчилари ҳосил бўлади. Булутлар ҳавода сузиб юрган пайтда, кўпинча тоғлар бошига урилади ва унинг атрофига ёмғир бўлиб тўкилади. Гоҳида ёмғир шамол оқимидаги ҳаво ҳарорати юқори бўлган булут ва ҳарорати паст даражадаги булутларнинг тўқнашишидан пайдо бўлади. Баъзан ҳавонинг қаттиқ совуқлиги сабабли ёмғир музлайди ва қор ёки дўл бўлиб тушади.

6-дарс

Кабутар ва чумоли

Ўтди кабулар кўл устидан
Қониб ичиш учун унинг шифобахш сувидан
Тикилиб қаради чиройли кўзлари билан
Кўрди сувда чумолини адашганди йўлидан
Кабутарни меҳрибонлик ушлади
Чумолини озордан қутқаришга шошилиб,
Чумолига дарахтнинг чўпини ташлади
Нажот топди чумоли ҳалокат ўрнидан.
Шу воқеага бир оз вақт ўтди
Қир адирлар бир овчини кабуларга отди
Тўғирлаб кабуларга овчи ўқини
Ният қилди уни тушар ўрнини
Отиш хоҳлаган чоғида ўқини
Ногоҳ аламли чақиш шошилтирди уни
Чаққан чумолини қидириш билан овора бўлди
Шу пайт ундан кабулар кутулди
Овчи ўқидан кабулар бўлди саломат
Ўз уясига қайтди тинч, ҳаловат

Ва у айтарди гапини қилиб қисқа
Яхшилик қилсангиз бизга
Уни мислини қайтарамиз сизга.

7-дарс

Шер

Шер йиртқичларнинг қувватда кучлироғи ва кўринишда кўрқинчлироғи бўлиб, ёввойи ҳайвонларнинг шоҳи деб аталади. Унинг кучи зарбулмасал қилинади. Унинг икки елкаси орасида қалин ёли бор ва баданининг бошқа жойларида сигирнинг юнги каби силлиқ ва қисқа юнги бор. Шернинг узунлиги тахминан уч газ (зироъ) бўлиб унинг баландлиги бир зироъ ёки ундан кўпроқ. У Африка ва Осиёнинг иссиқ иқлимларида яшайди. Африка шери Осиё шеридан жуссаси каттароқ ва кучлироқ бўлади. Шер 25 йил умр кўради, гоҳида қафасда 100 йил ҳам яшайди.

Агар шернинг қорни тўқ бўлса кун бўйи ташқарига чиқмай ухлайди. Фақат кечга яқин чиқиб, сайёҳларнинг чодирлари ва ҳайвонларнинг подаси атрофида қароқчилик қилиб юради. У инсонлардан фақатгина кундузи кўрқади, кечаси эса ботир, кўрқмас бўлади. Унинг ўрмонларни ва тепаликларни ларзага келтирадиган жуда кўрқинчли овози бор. Кўпинча мағриб қишлоқларига ҳужум қилади ва ҳайвонларни ўкириши билан кўрқитади. Уни кўрқинчли овозидан итлар вовуллайди, туя ва отлар қочади, одамлар қишлоқ атрофига тарқалиб, уни кўрқитиш учун олов ёқадилар. Шерлар гоҳида деворларга тирмашиб чиқиб, сигир, туя, от каби ҳайвонларни овлайди. Гоҳида қавм орасидан одамларни тутишга жасорат қилади. Агар шер оч бўлса кундузи уйдан чиқади ва чўлда кийик ва ёввойи эшаклар борадиган жойларда юради. Агар улар унинг кўрқинчли овозини эшитса ёки ҳидини сезса у ердан қочиб, ҳар тарафга кетиб қолади. Аммо шерлар ҳайвонлар сувга келадиган жойда пистирмада туради, ҳайвонлар унинг ёнидан ўтаётганда шер уларнинг устига сакраб овлайди.

Унинг яна бир хислати худди мушук сичқонни ўйнагани каби у ҳам овини ўйнамасдан олдин емайди ва буни дўстликни сақлашлик, чиройли вафо деб сифатланади.

Шернинг аёли лабуатан (урғочи шер) деб номланади. У эркак шердан жуссаси кичикроқ, ҳаракатчан ва жаҳли тезроқ бўлади. Урғочи шернинг эркаги каби ёли бўлмайди. У бир туғишда иккитадан тўртагача туғади. Урғочи шер болаларини қаттиқ ҳимоя қилади ва уларга кичкина ҳайвончаларни келтириб, ов қилишни ўргатади. Урғочи шер болаларини эмизаётган ва ҳимоя қилаётган пайтида унинг хулқи таранглашади ва болаларини шибл бўлгунича тарбия қилади.

8-дарс

Шер, қуён ва ёввойи ҳайвонлар

Ҳикоя қилинишича, суви, ўт ўланлари ва ваҳший ҳайвонлари кўп бўлган ер бўлиб, унда баҳайбат шер бўлар эди. Ҳайвонлар шердан кўрканликлари учун ундан (ўт ўланлардан) фойдалана олмасди. Кунларнинг бирида ҳайвонлар жамланди ва шернинг олдига келишди ва унга: “Сен бирортамизни қийинчилик ва машаққатдан кейин овлайсан. Бизда сен учун манфаат ва биз учун омонлик бўлган бир таклиф бор. Агар бизни тинч қўйсанг биз сенга ҳар куни тушлик вақтида биттадан ҳайвон келтирамиз”, деди. Шер бунга рози бўлиб, ҳайвонлар билан сулҳ тузди. Улар ҳам унга риоя қилдилар. Навбат қуёнга етиб, шернинг тушлигига айланганди. Қуён ҳайвонларга:

“Агар сизларга зарар бермайдиган фикримга шерик бўлсаларинг сизларни шердан қутқаришимга умид қиламан”, деди. Улар:

“Бизга қандай таклиф билдирасан?” дедилар. У:

“Мени шерга олиб боргувчига, менга бироз муддат беришини буюринглар, мен озгина кечикиб бораман”, деди. Улар рози бўлишди. Қуён

шернинг олдига бир ўзи кечикиб шер тушлик қиладиган вақт ўтганда секин келди. Шер оч қолганди, ғазабланиб ўрнидан турди ва у томонга қараб:

-“Қаердан келаяпсан?” деди. Қуён.

-“Мен ҳайвонларнинг элчисиман, сен учун менга бир қуённи қўшиб жўнатганди, йўлда менга бир шер эргашиб қуённи мендан олиб қўйди ва “Мен бу ерларнинг ва ундаги ҳайвонларнинг бошлиғиман”, деди. Мен унга: “Бу шохнинг тушлиги уни ғазаблантирма”, дегандим. У сени сўкиб ҳақорат қилди. Шунни айтиш учун олдингизга шошилиб келяпман”, деди. Шер:

- Қани мен билан юр менга унинг жойини кўрсат-чи, деди. Қуён ичи тоза сувга тўла бўлган чуқур ёнига келди ва сувга қараб: “Мана ўша жой”, деди. Шер қараб, сувда ўзи билан қуённинг аксини кўрди ва қуённинг гапига шубҳа қилмади. Шер олишиш учун унинг устига сакради ва чўкиб кетди. Қуён шер билан қилган ишини бошқа ҳайвонларга билдириш учун уларнинг ёнига кетди.

9–дарс

Ота-онанинг ҳақлари

Сени бир неча ойлаб қорнида кўтариб, дунёга келтиришда азоб чеккан, ҳеч нарсани билмайдиган гўдаклигингдан эмизиб, қучоғида тарбия қилган, қанчадан-қанча кечаларни ухлашлигинг учун бешигингни атрофида бедор ўтказган онангнинг зиммангда кўп ҳақлари бор. Сен онангнинг бундай қийналганларидан ҳеч бирини сезмагансан. Агар сенга касаллик етиб, соғлигинг ўзгарса ёлғиз онанг ўлиб қолишингдан қўрқиб, хафа бўлиб, йиғлаб, атрофингда гир айланиб, тезроқ шифо топишлигингни Аллоҳдан дуо қилиб сўрайди. Эй ўқувчи, онанг сенинг роҳатинг йўлида азоб чекканларини кўз олдинга келтиришинг ва барча яхшиликларингни уни рози қилишга сарфлашлигинг лозим. Сенинг зиммангда онанг каби отанг учун ҳам катта ҳақ бор. Чунки у сени борлигингнинг сабабчисидир. У сенинг роҳатинг йўлида ўз қизиқишларини четга суриб, оилани тарбия қилиш учун доимо машаққат

чеккан. Онанг тайёрлаб олдингга келтирган таом ва кияётган кийимларинг, ўқийдиган китобларинг ҳаммаси отангнинг касбидан эканлигини билмайсанми? Сен отангга яхшилик қилмоғинг ва уни яхши кўрмоғинг лозим. Ота-онангга яхшилик қилмоғинг Аллоҳ ҳузурида катта савобли иш бўлгани каби, уларга оқ бўлишлигинг гуноҳларнинг каттасидир. Аллоҳ таоло ҳақ сўзида айтади: **“Уларга (Ота-онанга) уф дема, уларни жеркима ва уларга энг ширин сўзлардан сўзлагин”**. (Исро сураси, 23-оят)

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига келиб: “Дўстларим орасида яхшилик қилишлигимга энг ҳақлироғи ким?” деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: **“Онанг”**, дедилар. У киши: “Сўнгра ким?” деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: **“Онанг”**, дедилар. У киши: “Сўнгра ким?” деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: **“Онанг”** дедилар. У киши: “Сўнгра ким?” деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: **“Сўнгра отанг”**, дедилар.

Шер:

Ким ота-онасига хурсандликда бўйинсиниб қилса эзгулик,

Қайтар унга ўғилларидан хизмат, бўлсин у хурсандлик-ҳафалик.

Кимки ота-онасига девоналикдан бўлса оқ,

Насиб бўлмас унга боласидан яхшилик қилмоқ.

10-дарс Қалдирғоч

Қалдирғоч кўчманчи кушлар синифидан ҳисобланиб, унинг оқ кўкраги ва иккита ялтироқ қоп-қора қаноти бор. Унинг учиш тезлиги поезддан ҳам тез бўлиб, олтмиш мил масофани бир соатда қийинчиликсиз, машаққатсиз босиб ўтади. Уларнинг турлари жуда кўп.

Бир тури жуссаси кичик кулранг бўлиб, денгиз соҳилларига мослашгани учун у ерда ин қуриб яшайди. Улардан орқаси қизил доғли яна бир тури бўлиб,

бу қалдирғочлар тўтидан кичик бўлади ва уларни Миср аҳли “хузойрий”, деб номлайди. Қалдирғочларнинг қанотлари ингичка, узун тоғларда яшашга мослашган навлари ҳам бор.

Қалдирғочларнинг барча турлари пашша, чивин ва ундан бошқа ҳашоротлар билан озуқаланади. Улар инсонларга яқин бўлиб, масканларида ин курса ҳам, одамларнинг қўлидан овқат емайди ва бирор нарса кутмайди. Қалдирғочлар озуқаланадиган ҳашоротларнинг баъзилари ўлиб, баъзилари қишги уйқуга кетганида, шаҳарларимизни ташлаб, совуқ кунлар келмасидан олдин, Африка ва Осиёдаги иссиқ шаҳарларга йўл оладилар. Шаҳримизга баҳорнинг ўрталарида, кунлар исиб, пашша ва чивинлар тухумдан чиқиб, кўпайиш арафасида қайтадилар.

Қалдирғочлар ўз инини ажойиб тарзда уй тўсинлари ёнидан кўча ва кўлмак четидаги лойга соч, самон кабиларни аралаштириб қуради. У инини босқичма-босқич қуриб боради, ҳар куни эрталаб бир қаватдан қуради ва уни қуриши учун эртанги кунгача тарк этади. Эртаси куни қайтиб, уни яна бир қаватга оширади. У шу йўсинда давом этиб, инини ўн кунлар атрофида биткизади. Уни ўз эҳтиёжига кўра қуради. Кўпинча келгуси йили эски инига қайтади ва янги лой билан уни мустаҳкамлайди ва урғочиси унга тухум қўйиб, бола очади. Агар қалдирғочни яхшилаб кузатсангиз уни бошингиз узра учиб ўтиб, ҳавони чинқириққа тўлдирганига гувоҳ бўласиз. Баъзида уни ер сатҳига пастлаб учиб юрганини кўриб, қилаётган ишининг ҳаммасини ўйин деб ўйлайсиз. Ваҳоланки у ўзи ва полапонлари учун ҳашоротларни шу ҳолатда тутишга одатланган. У полапонларини учишга ва ўзлари озуқа топиб ейишга қодир бўлгунларига қадар озуқалантиради.

11-дарс

Умар ибн Хаттоб ва кампир

Аббос ибн Абдулмутталиб айтади: Мўминларнинг амири Умар розияллоху анхунинг уйини қасд қилиб қоронғу кечада кўчага чиқдим. Йўлнинг ўртасида кетаётган вақтимда бир аъробий шахсни кўрдим, у кийимимдан тортиб: “Мен билан юр эй Аббос”, деди.

Аъробийга тикилиб қараб билдимки, у мўминларнинг амири бўлиб, юзини ўзгартирган эди. Тўхтаб салом бердим ва унга “Қаерга кетяпсиз эй, мўминларнинг амири?” дедим. У: “Бу қоронғу кечада араб маҳаллаларини айланишни хоҳладим”, деди. Кеча салқин эди, мен ҳам унга эргашиб, орқасидан боравердим. У араб чодирлари ва уйлари орасида айланиб, улар ҳақида охирига келгунимизча фикр юритар эди.

Маҳалладан чиқишга яқин қолгандик, бир чодир ичида қари аёл ва унинг атрофида йиғлаб бақираётган болаларини кўрдик. Уларнинг ҳузурида бир ўчоқ бўлиб, тагида олов ёнар, ўчоқнинг устида эса қозон бор эди. Аёл болаларига: “Озроқ сабр қилинглар, овқат пишади ейсизлар”, дер эди. Узоқ турдик, Умар гоҳ кампир ҳақида фикр юритар гоҳ болаларига қарар эди, туришимиз чўзилиб кетди. Унга:

- “Эй мўминларнинг амири, сизни тўхтатган нарса нима, юринг кетдик”, дедим. Умар:

- Аллоҳга қасамки, болаларига овқат қуйиб беришини, ейишларини ва кифояланганликларини кўрмагунимча кетмайман”, деди.

Туришимиз жуда чўзилди, болалар бақирини ва йиғлашда давом этар, кампир уларга: “Секин, секин! Болалар озгина қолди, овқат пишади ейсизлар”, дер эди. Умар менга:

- “Бирга кир ундан сўраймиз”, деди. У кирди, орқасидан мен ҳам кирдим.

- Ассалому алайкум эй хола, деди Умар. Кампир уни саломига чиройли алик олди.

Умар:

“Нега бу болалар бақирини йиғлаптилар?” деди. Кампир:

- Улар очликдан йиғлаптиди, деди.

- Нега қозондаги овқатдан бермаяпсиз? деди Умар. Кампир:

- Уларни овқатлантириш учун қозонда нима бор? Ҳеч нарса йўқ, бақиршдан зерикиб, уларга уйқу ғолиб келгунча овунчоқ бор. Менда уларни овқатлантириш учун ҳеч нарса йўқ, деди. Умар ўрнидан турди ва қозонга қаради, унда майда тош ва сув қайнар эди. Бундан таажжубланиб:

- Бундан мақсад нима? Деди. Кампир:

- Бу овунчоқ. У билан уларни қозонда бир нима пишаяпти, деб гумон қилдираман, улар кутиб, зерикадилар ва кўзларига уйқу ғолиб келиб ухлаб қоладилар, деди. Умар кампирга:

- “Нега сен бундай ҳолатдасан?” деди. Кампир:

- “Мени на акам, на дадам ва на эрим бор, ҳатто қариндошим ҳам йўқ”, деди. Умар:

- “Нега мўминларнинг амири Умар ибн Хаттобга арз қилмайсан, сенга байтул молдан бирор нарса берарди”, деди. Шунда кампир:

“Аллоҳга қасамки, у менга зулм қилди”, деди. Умар унинг сўзини эшитган пайтида бундан кўрқиб кетиб:

- “Эй хола, Умар сенга нима ёмонлик қилди”, деди Кампир:

- “Ҳа, Аллоҳга қасамки, у менга зулм қилди. Албатта бошлиққа қўл остидагиларнинг ҳолидан хабар олиши лозим, чунки менга ўхшаш қўли калта, болалари кўп, ёрдамчиси йўқ одамни топса, унинг ҳожатларига ёрдам қилади ва байтул молдан озуқа бўладиган нарсани ажратиб беради”, деди.

12-дарс

Умар ибн Хаттоб ва кампир

Умар кампирга:

- “Умар, болаларинг кўплиги билан биргаликда камбағаллигингни қаердан билсин, сен бориб ҳолингни айтмасанг?” деди. Кампир:

- “Йўқ, Аллоҳга қасамки, ишончли бошлиқ қўл остидагиларни мухтожларини умум ва хос ҳолда қидирмоғи лозим бўлади. Шояд, ҳаёси ғолиб келиб аҳволини

айта олмаган фақир кишини топса. Умарга кўл остидаги фақирларнинг холини сўрамоқлиги, фақирлар мавлоси ёнига бориб холини билдирмоқлигидан—да кўпроқ вожиб бўлади, агар шундай қилишга Умар бепарволик қилса, бу Умардан бўлган зулм бўлади”, деди. Умар:

- Тўғри айтдингиз холажон, сиз болаларингизни овутиб турунг мен бир соатда келаман”, деди.

Сўнг у чикди, мен ҳам унинг орқасидан чикдим. Итлар вовуллар, мен уларни Умардан ва ўзимдан то омборга етгунимизча қувар эдим. Умар омборни очди ва менга: “Кир”, деб буюрди. Йигирма кадоқ келадиган ун қопини ёнига борди. “Эй Аббос, елкамга орт”, деди. Елкасига ортдим. Ердаги кўзага ишора қилиб, “Бу сарёғ солинган кўзани кўтар”, деди. Омбор эшигини қулфлаб, йўлга тушдик. Унинг соқоли, кўзлари ва пешонасига ун ёпишган эди. Йўлнинг ярмига етганимизда унинг юк кўтариши қийинлаша бошлади, чунки, манзилгача бўлган масофа узоқ эди. “Ота-онам сенга фидо бўлсин эй мўминларнинг амири, қопни менга бергин, мен кўтараман”, дедим. У: “Йўқ, Аллоҳга қасамки, сен қиёмат куни зулмимни ва жиноятимни кўтармайсан. Эй Аббос шуни билгинки, темир тоғни кўтариш, зулмни кўтаришдан яхшироқ, зулм катта бўлсин ёки кичик бўлсин, деди. Айниқса бу кампир болаларини тош билан овутмоқда, бунинг учун Аллоҳнинг ҳузурида улуғ гуноҳ бор. Тезроқ юр, эй Аббос, болалар кампир айтганидек бақиршдан зеркиб ухлаб қолмасликларидан олдин борайлик деди ва шошилди, мен у билан бирга борар эдим. Биз кампирнинг чодирига етгунимизча у буқанинг ҳансираши каби ҳансираб борди. Чодирга етганимизда, қопни елкасидан ерга қўйди, мен ҳам ёнига сарёғ кўзасини қўйдим. Қозонни ёнига келди ва ичидаги сувни тўкиб ташлаб ёғни солди. Сўнг оловга қаради. Олов яқинда ўчган эди. “Ўтинингиз борми?” деди кампирга. “Ҳа, болам”, деди кампир ўтинга ишора қилиб. У ўрнидан турди ва озроқ ўтин олиб келди. Ўтин хўл эди. Уни оловга ташлаб, ўчоқнинг устига қозонни қўйди. Бошини ерга эгиб, оғзи билан қозон тагига пуфлай бошлади. Ўтиннинг тутуни унинг соқоллари орасидан чиқар эди. Олов ёнгунича шундай пуфлашда давом этди, ҳатто олов

ёнди ва ёғ эриб, қайнай бошлади. Бир қўлидаги ёғоч билан сарёғни қўзғаб, иккинчи қўли билан эса унни сарёғга пишгунга қадар аралаштирди. Болалар унинг атрофида қичқирар эдилар. Овқат пишган пайтда кампирдан идиш олиб келишини сўради. Овқатни сузиб, уни совутиш учун пуфлади ва болаларни овқатлантирди. Умар бирма-бир болаларни шу зайлда таомлантириб, уларнинг қорнини тўйғазди. Болалар тўйдилар, кифояландилар, туриб кўзларига уйқу келгунга қадар бир-бирлари билан ўйнаб–кулиб, охири ухлаб қолдилар.

Шу пайт кампирга қараб “Эй хола, мен мўминларнинг амирининг қариндоши бўламан, сиз ҳақингизда унга айтаман. Эртага тонгда амир ҳовлисига боринг, мени ўша ердан топасиз, сизга яхшилиқни тилайман”, деди. Умар кампир билан хайрлашгач, бирга ташқарига чиқдик. Ташқарига чиққанида: “Эй Аббос, Аллоҳга қасамки, кампир болаларини тош билан овунтираётганини кўрганимда тоғ ларзага келиб, елкамга тушганини ҳис қилдим. Олиб келган нарсамни пишириб уларни таомлантиргандим кейин кифояланиб ўйнаб-кулганларида елкамдан ўша тоғни тушганини сездим”, деди. Сўнг Умарнинг ҳовлисига келдик. У менга: “Юр, кечани мен билан бирга ўтказасан”, деди. Тонг отиб кампир келганда Умар ундан узр сўради ва байтул молдан унга ва болаларига ойма-ой тўланадиган маош тайинлади.

13-дарс

Туяқуш

Туяқуш қушларнинг каттароғи бўлиб, баландлиги бошининг учидан ергача уч ярим зироъгача бўлади. У кўпроқ Африка сахролари ҳамда Араб диёрларида учрайди. Араблар уни “учувчи туя” деб номлайди. Чунки у яратилишида, бўйнинг узунлигида туяга ўхшайди. У туяга ўхшаб чўлларда яшашни яхши кўрада ва туя каби сувсизликка узоқ вақт чидай олади. Туяқушнинг қанотлари учишга қодир бўлмайдиган даражада кичкина

бўлади, лекин у қанотларидан, кемачи қайиғини ҳаракатлантириш учун эшакдан фойдаланганидек фойдаланади ва учишга яқин бўлган тезликда югуришга катта ёрдам олади. Туяқуш ўз уйини чўллардаги қумли чуқурликлардан танлайди ва унга 10-12 тагача тухум қўйиб, устига ўтириб олиб, уни фақат кун ярмида, қуёш иссиқлиги куйдирувчи ҳароратга айланганда тарк этади.

Туяқушнинг тухуми ейиш учун яроқли. Баъзи одамлар Туяқушнинг тухумига жуда кизикадилар. Тухумининг пўстлоғидан қадах ва шунга ўхшаш идишлар ясалади ва филнинг суюғидан ясалган идишлар каби эътиборга олинади. Туяқуш, чопқир отлар ёрдамида овланади.

Туяқуш тез югуришига қарамай, тезликда юқори бўлган от унга етиб олади, чунки туяқуш бир чизикда текис ҳаракатланмай эгри–бугри ҳаракатланади. Моҳир овчилар унинг ортидан текис чизик бўйлаб югуриб, уни толиқтиргандан сўнг ушлаб олади, чунки туяқуш от каби кучли бўлмайди.

Бир сайёҳ Африка саҳроларидаги баъзи халқларнинг туяқушни ғаройиб йўл билан овлаганини кўрганини айтади. Улардан бири устига туяқушнинг терисини ўраб олиб, Туяқушлар тўдасини қасд қилиб, уларнинг орасига етгунга қадар эмаклаб боради, туяқушлар уни ўзларидан бири деб ўйлайди ва уларнинг орасига етиб борганда тўсатдан ўрнидан туриб, ўқини унга отиб овлайди.

Баъзи сайёҳлар мағрибда яшовчи бир бола ўргатилган туяқушни миниб катта тезликда югурганига шоҳид бўлган эканлар. Туяқушнинг қимматбаҳо нарсаси унинг қанотлари ва думининг патларидир. Патларини замонавий жаҳон бозорларида қиммат нархда сотиш ва зийнатланадиган нарсалар яшаш учун туяқушлар овланади.

14-дарс

Шифокор ва бемор бола

Ошқозон овқатлар билан тўлгани сабаб оғриқ пайдо бўлган ва овқат ҳазм қила олмаслик касаллигига дучор бўлган болага шифокор чақирилди.

Шифокор боланинг қўлида марварид ва маржонлар қадалган, ичи олтин ва кумуш билан тўлдирилган ҳамённи кўриб:

- “Бу дирхам ва динорлар билан тўлдирилган ҳамёнга зиёдроқ нарса сиғадими?” деб сўради. Бола:

- “Қандай сиғади, ҳозир унга ҳеч нарса кирмайдику”, деди унинг гапидан ҳайратланиб. Табиб:

- “Агар сенга кўп миқдорда пул берсам мана шу ҳолатда пулларни кармонга сола оласанми?”, деди. Болакай:

- “Унга зиёдроқ нарса киргазиш амри маҳол”, деди. Табиб:

- “Куч ишлатиб сол унда”, деди. Бола:

- “Йиртилади, ахир у марварид ва маржонлар билан безатилган-ку”, деди. Табиб унга:

- “Шуни билгинки болакай, сенинг ошқозонинг бу ҳамён кабидир, қачон тўқ қоринга зиёда нарса есанг уни заифлаштириб қийнаб кўясан, натижада сенга оғриқ ва касалликлар кела бошлайди”, деди.

15-дарс

Кисро ва деҳқон

Эрон подшоси Кисро хурмо кўчати экаётган ёши катта деҳқон олдида тўхтади ва унинг ишидан таажжубланиб:

- “Эй отахон, сенинг умринг фоний бўлса бу хурмо кўп йиллардан кейин мева беради, бунинг мевасидан ейишга умид қиласанми?” деди. Отахон:

-“Эй шоҳим, экдилар едик, экдик ейдилар”, деди. Шоҳ бу сўздан таажжубланиб во ажаб! деди ва деҳқонга 1000 динор берди. Деҳқон уни олди ва шоҳга қараб:

- “Эй шоҳим, бу хурмо жуда тез ҳосил берди-я?!”, деди. Шоҳ унинг гапларига тасанно айтиб, вооҳ! деди. Яна унга 1000 динар берди. Дехқон уларни олди ва шоҳга қарата:

- “Эй шоҳим, ҳаммасидан ҳам ажабланарлиси шуки, бу хурмо бир йилда икки марта ҳосил берди”, деди. Шоҳ унинг гапларига тасанно айтди ва қойил қолиб, яна 1000 динар бериб, уни тарк қилди ва ўз йўлида давом этди.

16-дарс

Дангасанинг мукофоти

Ҳаёллар саҳифаларининг бирида,
Ўхшаши йўқ бир ҳикоя келганди.
Бир чолнинг учта ўғли бўлиб,
Уларнинг ялқовлиги халқ ичида машҳур бўлганди
Ота болаларига мерос қолдириб, бандаликни бажо келтирганди.
Учала ўғилга қолдирган мероси,
Бир эшакдан бошқа нарса бўлмаганди.
Уни ҳам ўғиллари ичида энг ялқовига васият қилганди.
Ўғиллар ичида тортишув юзага келди,
Меросни тақсим қилиш учун бир қозини ёллади.
Бири айтди: “Мени эсим йўқ.
Ялқовлигимнинг чегараси йўқ
Гоҳида чанқаб жигарим ёниб ариқдан ўтсам ҳам
Ичимда ин қурган ялқовлик сабаб
Қуш қултимича ҳам ичмасман”.
Иккинчиси: “Мен ундан имтиёзлиман
Нисбатан бериб бўлмайдиган ялқовлик билан
Гоҳида оғзимга пашша кириб
Азоблайди аччиқ, аламли чақишда

Тишимни ҳаракатлантирмайман пашшани ҳайдаб

Ялқовликдан қоламан музлаган тошга ўхшаб”.

Ҳужжати кучли бўлган учинчиси

Далил келтиришдан сукут қилди.

Айтди унга Қози, келтир ҳужжатни

Деди ноаниқ қилиб сўзларини,

Ҳужжат кетиришдан ялқовлик қиламан,

Агар қўлга киритсам ҳам барча шодликларни.

Қози муҳр босиб ҳукмга

Деди: “Эй қуруқлик ялқови, шаксиз васият сенга”, деб.

Сўнг мерос қолган эшакка миниб,

Сайр қилди ютуғи ҳақида шеър тўқиб.

17-дарс

Фил

Фил қуруқлик ҳайвонларининг орасида жуссаси каттароғи бўлиб, унинг баландлиги тахминан 10 кадамга етади. У Осиё ва Африканинг иссиқ иқлимларида учрайди. У Ҳинд диёрларида жуда кўп, айниқса Гийлон оролларида. У денгиз соҳили ва қалин ўрмонзорларда яшашни хуш кўради. Унинг табиати сувга ўта мойил бўлганлиги сабаб ариқ ва ҳовузларга кўп келади. Сувда соатлаб туради ва хартуми билан танасининг бошқа жойларига сув пуркайди. Унинг “хартум” деб номланувчи жуда узун бурни, кичкинагина думи ва иккита катта қулоқлари бор. Унинг кўзлари бошининг катталигига нисбатан кичикроқ, устки жағининг икки томонидан чиқиб турадиган иккита катта эгри ва учи ўткир қозик тишлари бўлиб, у улардан қурол сифатида фойдаланади.

Инсонлар унинг тишларидан тароқ, кути, елпиғичлар ва пичоқ соплари ҳамда қимматбаҳо турли-туман буюмлар тайёрлайдилар.

Филнинг хартуми у учун инсоннинг кўлидек. У билан сув ичади, гул ва ўтларни ейди, арқонларни ечади ва эшикларни очиб ёпади. Хартумининг учида бармоқга ўхшаш зиёда нарсаси бор бўлиб, у билан игна ва шунга ўхшаган кичик нарсаларни ҳам топа олади. Фил хартуми билан катта дарахтларни ҳам суғуриши мумкин.

Фил ўт-ўланлар, дарахларнинг барглари, шохлар, ҳашаротлар ва шу каби нарсалар билан озуқаланади. Унинг яхши кўриб ейдиган нарсаси мевалардир. У гоҳида гурунч ва жўхори экинзорларига боради ва экинларни еб, оёғи билан пайҳон қилиб ташлайди.

Филлар қуруғликда кўй подаси каби жамоа бўлиб юради. Душмандан ҳимоя қилиш учун саф олдида ва орқасида катта филлар, қолганлари эса ўртада боришади. Кичик ёшли юра олмайдиганларини оналари хартумлари билан кўтариб олади. Фил таълим-тарбияни қабул қилгувчидир. У ҳайвонлар орасида фаҳм ва зукко деб сифатланади. У хўжайинига бесабаб озор бермаслик шарти ила садоқат билан бўйсуниб хизмат қилади ва эгасининг ишораларига ҳатто гапларига ҳам тушунади.

Ҳиндистон аҳли филдан арава тортишда, кўприклар қуришда ва оғир юкларни кўтаришда фойдаланади. Фил ҳаммасини аниқлик билан бажаради. Юкни талофат етказишдан ёки синишидан кўрқиб эътибор билан ерга қўяди ва ҳаракатлантириб кўради. Агар силкинганини кўрса тош олиб келиб унга тирайди.

18-дарс

Али ибн Абу Толиб ва ўғри

Али ибн Абу Толиб розияллоху анху масжидга кираётиб, эшик олдида турган бир кишига: “Ҳачиримни ушлаб тур”, деди-да масжидга кириб кетди. Киши ҳачирнинг юганини олиб, ҳачирни ташлаб кетворди. Али розияллоху анху кўлидаги икки дирҳамни ҳачирини ушлаб турган кишига мукофот қилиб

бермоқчи бўлиб масжиддан чиққанди хачир ташқарида югансиз турибди. Хачирига миниб уйига борди ва хизматкорига юган сотиб олиши учун икки дирҳамни берди. Хизматкор бозорда ўша юганни кўрди ва ўғирлаган киши хизматкорга юганни икки дирҳамга сотди. Али розияллоху анху бу ҳолни гувоҳи бўлиб: “Албатта банда сабрсизлиги сабабли, тақдирида белгиланган ризқига зиёда қила олмайди лекин ҳалол ризқини ҳаром қилади”, деди.

19-дарс

Бўри ва Тулкилар

Бир куни бир тўда тулки ейишга нарса топиш умидида овга чиқдилар. Улар айланиб юрганларида ўлик туянинг жасадини топиб олдилар. Шунда улар ўзларича: “Биз кўп вақт яшашимиз учун етадиган озуқа топдик, лекин бир-биримизга зулм қилмаслигимиз ва насибамизни бўлиб бериши учун орамиздан бир ҳакам сайлаб олайлик ўшанда кучлилар ожизлар устидан ҳукмронлик қилиши бўлмайди”, дейишди. Улар шу тариқа маслаҳатлашиб туришганда улар томон бўри келди. Тулкилардан бири; “Агар фикрларинг тўғри бўлса мана бу бўрини ҳакам қилинглар, чунки у инсонлардан ҳам кучли, уларнинг оталари ҳам қадим замонлардан бизга ҳукмрон бўлиб келган ва биз ўртамызда адолат қилишини Аллоҳдан умид қиламиз”, деди. Сўнгра тулкилар бўрига юзланиб ўзларининг фикрларини хабар қилиб: “Ҳар биримизга кундалик озуқамизни бериб туришинг учун биз сени ўзимизга ҳоким қилдик”, дейишди. Бўри уларнинг гапини қабул қилди ва уларга бир кунга етадиган озуқасини бериб турди. Эртаси кун бўлганда бўри ўзига ўзи деди: “Бу туяни мана бу ожизлар ўртасида тақсимлаб беришимдан менга нима фойда бор? Фақатгина менга ажратилган қисми тегади холос. Агар уни ёлғиз ўзим есам улар менга зарар бериша олмайди шундоғам ўзи улар менинг ва оиламнинг подаси бўлса буни (туяни) ўзимга олишимдан ким мени қайтара олади”, деди. Тонг отгач тулкилар одатдагидек унинг олдига озуқаларини сўраб келдилар. “Эй Абу Сарҳон

(бўрининг лақаби) бизнинг кунлик емишимизни бер”, дедилар. “Менда сизларга берадиган ҳеч вақо қолмади”, деди бўри. Улар бўрининг хузуридан ёмон кайфиятда қайтдилар. Сўнг: “Аллоҳ бизни бу алдоқчи, хиёнаткор билан жазолади, энди нима қиламиз?” дейишди. Уларнинг баъзиси; “Балки бўрини шундай қилишига уни очлик мажбур қилгандир. Уни бир кун ўз ҳолига қўяйлик тўйгунча есин эртага келамиз”, дедилар. Эрта тонгда ҳаммаси унинг олдига келиб: “Эй Абу Сархон, ҳар–биримизга емак бериб туришинг ҳамда кучли ва заифлар ўртасида инсоф қилишинг учун биз сени ишимизга волий қилиб тайинлаганмиз. Агар озуқа тугаган бўлса бошқасини олиб келишга ҳаракат қилайлик ва доим сенинг қўл остингда, ҳимоянда бўлайлик, биз оч қолдик бизга озуқа бер”, дедилар. Бўри уларга жавоб қайтармади, балки золимлиги янада ошди. Улар иккинчи маротаба ҳам бефойда ортга қайтдилар. Баъзиси баъзисига қараб; “Шернинг олдига бориб ўзимизни унинг олдига ташлаб, унга туяни ваъда қилишдан ўзга чорамиз йўқ. Агар у бизга яхшилик қилиб туяни бизга қайтарса бу унинг фазлидир. Агар ундай қилмаса туяга мана бу ифлос бўридан у ҳақлироқ”, деди. Сўнг шернинг олдига бориб унга бўри ва ўзлари орасида бўлган воқеани айтиб бердилар ва унга: “Биз сенинг қулларингиз, сенинг олдингга мана бу золимдан халос этишинг учун паноҳ сўраб келдик”, дейишди. Шер тулкиларнинг гапини тинглаб, ҳамияти қўзғаб, Аллоҳ учун ғайрат қилиб, улар билан бирга бўрининг олдига келди. Бўри шернинг келаётганини кўрган пайт қочишга тушди. Шер ортидан қувлаб тутиб олди ва уни бурда-бурда қилиб майдалаб ташлади. Тулкиларга емагини ейишларига имкон берди.

Ким ҳукмида адолат қилмас экан оқибати ёмон бўлур.

20-дарс

Латифалар

1-Бир ўғри камбағал кишининг уйига кириб, уйни титкилаб ҳеч нарса топа олмабди. Энди чиқмоқчи бўлиб турганиди, уй эгаси: “Агар чиқсанг эшикни ёпиб кет”, деб қолибди. Ўғри: “Уйингдан кўп нарса олганим учун менга хизмат буюряпсанми?” дебди.

2-Бир текинхўр овқат еб ўтирган кишиларнинг олдига келиб, нима еябсизлар? деб сўрабди. “Захар”, деб жавоб берибдилар. Текинхўр: “Сизлардан кейин мен учун ҳаёт ҳаром”, дебди-да овқатга кўлини урибди.

3-Бир неча ўғри бир кишининг уйига кириб, уйни қидира бошлабдилар. Уй эгаси ўғриларни уйда айланиб юрганини кўриб: “Эй йигитлар! Биз кундузи қидириб топа олмаган нарсани сизлар кечаси қидиряпсизларми?!” дебди. Улар кула-кула чиқиб кетибдилар.

4-Бир текинхўр овқат еяётган кишиларни олдидан ўтаётганиди, улар текинхўр кирмасин деб эшикни қулуфлаб олибдилар. Текинхўр девордан ошиб кириб: “Мени ердан маън қилдинглар, сизларга осмондан келдим”, дебди.

5-Жоҳиз (IX-асрда яшаб ўтган шоир) мени ҳеч ким ҳижолат қилмаганиди фақат бир аёл мени заргарнинг олдига етаклаб келиб, унга мени кўрсатиб бунга ўхшатиб қил деди. Ҳайрон бўлиб қолдим, сўнг заргардан нима бўлаётганини сўрадим. Заргар: “Бу аёл мендан шайтонни суратини чизиб беришимни хоҳлаганди, мен уни қандай суратда чизишни билмайман, дегандим. Менга сени олиб келибди шайтонни суратини чизишим учун”, деди.

6-Бир киши Амир ибн Убайднинг эшигини тақиллатди. Амир ибн Убайд:

-Ким у? деди. Келган киши:

-Мен, деди. Амир ибн Убайд:

-Биродарларим орасида мен исмли кишини танитайман-деди.

7-Бир наҳвшунос олими кемага чиқиб, кемачига наҳвни биласанми? дебди. Кемачи: Йўқ, дебди. Умрингни ярми зое кетибди, дебди. Бир оздан сўнг шамол туриб кема қалқий бошлабди. Кемачи наҳв олимига сузишни биласанми? дебди. У: "Йўқ", дебди. Умрингни ҳаммаси зое кетдибди, деб айтибди.

21-дарс

Ҳикматли қасида

Кимки Аллоҳни таниса кеткизади тухматни
Айтар ҳар бир гапида бир ҳикматни

Ким аламли бахтсиз кишига қилса ёрдам
Ёрдам қилар унга Аллоҳ кўрққан вақтида ҳар дам

Чунки бетоб ва болаларга раҳм қилиш
Улуғлар табиатида топилган улуғ иш

Албатта киши кишидир биродарлар билан
Қўл қўлдир бармоқ-билақлар билан.

Садоқатнинг вазифаси бир бирига ёрдам бериш
Дўстликнинг тақозоси кўмаклашиш, у бўлсин ҳар қандай иш

Ноумид бўлмагин кенгликдан
Ожизликдан кейин келадиган қувват ва лутфдан

Машаққат ва ҳирс билан етмаган нарсангга
Секинлик ва мулойимлик билан етарсан

Яхшилик йўқ жисмларнинг катталигида
Балки у фаҳмлар ва ақлларда

Ҳақир санамагин паст кичик нарсани

Кўпинча оқизар игна қонни

Қанча чиройлилар бор уларнинг зоҳири хунукдир

Ва қанча хунуклар бор уларнинг кўриниши гўзалдир

Кишилар ичидаги комилу оқил

Гапнинг беазагига бўлмайдими мойил

Аҳдга хиёнат жуда хунукдир

Халқнинг ёмони аҳдига бевафо кишидир.

22-дарс

Айиқ

Айиқ ваҳший ҳайвонлардан бўлиб, у Европа, Осиё ва Америкада кўп учрайди. У совуқ жойларда яшашни яхши кўради. Шунинг учун улар шимолий мамлакатларда кўп бўлади. Европанинг мўътадил ўлкарида топиладиган айиқлар ўрмонларда ва қор билан қопланган тоғларда яшайди. Унинг 5 хил тури бўлиб; қора, оқ, қизил, тим қора ва кулранг. Айиқларнинг бу турлари яшаш шароитлари турлича бўлсада табиатан ва шаклан бир-бирига ўхшайди. У ўсимликлар, дон-дун ва мевалар билан озуқаланади. У гўшт емайди, лекин қаттиқ оч қолгандагина ейди. У очлигида ов қилувчи ҳайвонга айланиб, инсонлар, тулки, бўри ва бошқа ҳайвонларга ҳужум қилади. У асални жуда яхши кўради, ўрмондаги асалариларни уяларига бориб, оёғи билан уни тепади, асал қўйилиб оқади сўнг уни ейди. У асалариларнинг чақишига эътибор бермайди, чунки унинг қалин юнги унга таъсир қилишдан маън қилади. Агар асаларининг инига тумшуғини тикишнинг иложи бўлмаса, олд оёғини инга киргизади ва чиқариб, қўлига ёпишган асални ялайди. Унинг ёмонлигидан халос бўлиш учун одамларнинг бир хийласи бор. У хийла асалари уясини дарахт шохига боғлайдилар ва унинг тагига катта ўтинни осиб қўядилар. Айиқ

асал ейиш учун дарахтга тирмашганда ўтин унинг бошига урилиб уни асалари уясига етишдан қайтаради.

Айиқ қишнинг кўп қисмини уясида ўтказди. Ёз фаслида эса тўплаган ўсимликлар билан озуқаланади. Агар озуқаси тугаса баданидаги ёғнинг оздан эриши ҳисобига қувватланади. Шунинг учун баҳорда инидан чиққан айиқ озғин бўлади. Ўртача айиқнинг узунлиги 5 кадамдир. Унинг кичик икки кўзи ва қисқагина думи бор. Унинг назари ўткир ва ҳид сезиш аъзоси жуда кучли. У жуда ҳаракатчан ва жасади йўғон бўлишига карамай дарахтларга осонлик билан осила олади. У сузишга ҳам қодир. Икки оёқда бироз муддат тик тура олади, у ақлли ва зийрак бўлиб, уни ёшлигидан овлаб келинган бўлса хонакилаштириш ва унга таълим бериш жуда осон. Уни терисидан пўстин тикиш ва ёғидан асабий касалликларни муолажа қилиш учун овланади. Баъзи инсонлар унинг гўштини истеъмол қилади. Овчилар ажойиб йўл билан уларни тириклай овлашади. Уларни йўлига чуқур қазиб устига шох ташлаб қўйишади, сўнг шохларни устига қор ёғиб беркилади. Айиқ унинг устидан ўтаётган пайтда унинг ичига йиқилади ва бўйнига занжир солиб тутадилар. Оқ айиқ совуқ қаттиқ бўладиган ҳатто ёзда суви музлайдиган шимолий музликларда яшайди. У денгиз қирғоғида яшашни ёқтиради ва денгиз балиғи ва фукма (туленлар) номли ҳайвонлар билан озиқланади. У қаттиқ совуққа ҳам этибор бермайди, чунки қалин юнги совуқ унга етишидан тўсади. У сузишда жуда моҳир. Бир муз парчасидан иккинчи муз парчасигача ов талабида суза олади. Агар чарчаса куруқликка етгунча муз парчасига миниб олади. Кўпинча қирғоққа етишидан олдин муз эриб кетади ва унинг терисини қўлга киритиш учун қидириб юрган овчиларга тайёр ўлжа бўлади. Агар оқ айиқ қаттиқ оч қолса унинг хулқи ёмонлашади. Кимни учратса устига ташланиб майдалаб ташлайди. Бу дарсликда қўйилган суратда ўзларини эшкаклари билан ҳимоя қилаётган қайиқдаги одамларни ов қилишга уринаётган учта айиқни кўрасиз.

Оламнинг яратувчиси бор

Ҳикоя қилинишича, бир даҳрий (динсиз) Ҳорун Ар-Рашид олдига келиб: "Эй мўминлар амири! Абу Ҳанифа ва унга ўхшаш асрингиз уламолари оламнинг яратувчиси бор, деб иттифоқ қилишибди. Бу олимлардан энг афзали шу ерга келишини буюринг, мен у билан олдингизда баҳс қилиб, уни оламнинг яратувчиси йўқлигига қаноатлантираман, деди. Ҳорун Ар-Рашид Абу Ҳанифага элчи жўнатди ва: "Эй мусулмонлар имоми, бизнинг олдимизга бир даҳрий келиб: "Оламнинг яратувчиси йўқ", деб, сизни мунозарага чорлапти", деди. Абу Ҳанифа пешиндан кейин бораман, деди. Халифанинг элчиси келиб, Абу Ҳанифа айтган гапни айтди. Элчини иккинчи марта жўнатгач Абу Ҳанифа ўрнидан туриб Ҳорун Ар-Рашиднинг олдига келди. Ҳорун Ар-Рашид унинг истиқболига чиқди. Уни келтириб, жойининг тўрига ўтказди. Ҳамма аъёнлар ва улуғлар йиғилди. Даҳрий:

- Эй Абу Ҳанифа нега кечикдинг? деди. Абу Ҳанифа:

- Мен билан ғаройиб иш содир бўлди шунинг учун кечикдим. Менинг уйим Дажла дарёсининг орқасида. Уйимдан чиқиб Дажладан ўтиш учун олдига келдим. Тахталари бўлак-бўлак, эски, кесик кемани топдим. Кўзим унга тушган заҳоти тахталар қалқиб, ҳаракатланиб, баъзиси баъзисига уланиб жам бўлди ва ҳеч бир бир дурадгор ёки ишловчи бўлмаса ҳам бус-бутун кемага айланди. Мен унга ўтириб сувдан ўтиб келдим, деди. Даҳрий:

- Эй аъёнлар қулоқ солинглар, замонингизнинг энг афзали ва сизларнинг имомингиз нима деб айтаётганига қаранглар. Қандай қилиб дурадгорнинг амалисиз синиқ кема бирикади? Бу уламоларингизнинг энг афзалидан чиқаётган ҳақиқий ёлғон эмасми? деди. Шунда Абу Ҳанифа:

- Эй кофир, ҳеч бир ясовчи ва дурадгорсиз кема жамланмас экан қандай қилиб бу олам Яратувчисиз ҳосил бўлсин? Қандай қилиб яратувчини инкор қиласан? деди. Шунда Ҳорун Ар-Рашид даҳрийнинг бўйнига қилич уришга буюрган эди, унинг амри бажо келтирилди.

24-дарс

Ит

Ит инсон учун жуда фойдали ҳайвон ва дўстдир. Соҳибига бўлган муҳаббати ва ихлоси билан бошқа ҳайвонлардан ажралиб туради. Яхшилиқни, гўзалликни эслайди ва азиятларга чиройли сабр қилади. У ишончли хизматкор ва содиқ дўст, ҳамда соҳибининг яхши ҳамроҳидир. У ақлли, зийрак бўлиб ишора ва гапларни тушунади. У таълимни бошқа ҳайвонлардан кўпроқ қабул қилади. Унинг инсон учун фойдалари кўп. Уй қўриқлайди, чорваларни боқади ва овда хизмат қилади. Сибирда итларнинг чана тортишда фойдаланиладиган турлари бор. Қорлар кўп бўлиб тўпланиб қолгани учун бу ишни отлар бажара олмайди. Уларнинг бир синфи йўлдан адашганларни топишда хизмат қилдирилади. Швецариянинг "Ал-Қиддис барнор" тоғида саёҳатчилар қоронғу кечаларда, қор ва туман кўп бўлганлиги учун ҳар томондан чиқиб адашиб қоладилар. Адашганларни топиш учун итларнинг шу туридан фойдаланилади. Улар итнинг бўйнига бир халтача осиб, унга саёҳатчиларга керак бўладиган таом, ичимлик суви ва баъзи зарурий дориларни солиб адашганларни қидириш учун итни кўйиб юборадилар. Ит уларни топганда йўқолган одамнинг жойини билдириш учун вовиллай бошлайди. Саёҳатчи халтадаги нарсаларни олиб, уни қидириб топиб, манзилига етказгунларича у билан жонини сақлайди.

Лондонда чўкаётган одамни қутқаришга тайёрланган итларнинг синфи бор. Ҳозир сизларга бир воқеани айтаман. Сиз ундан ит соҳибини қанча яхши куришини, ихлосини ва унинг ҳузурида соҳибининг мавқеи қандай даражада эканини билиб оласиз.

Бир кишининг ити бор эди, уни тарбия қилиб унга ғамхўрлик қиларди. Ит ҳам уни яхши кўрар ундан ажралмас эди. Бир куни киши ити билан саҳрога чиқди. У бир ҳовлининг олдидан ўтди. Ҳовли эгаси билан кишининг ўртасида адоват бор эди. Ҳовли эгаси уни кўриб бир жамоа қўшнилари билан кишини ушлаб олдилар ва ўлдириб, жасадини кўмиб қўйдилар. Ит, соҳибини тоқати

борича ҳимоя қилди ҳатто қаттиқ жароҳат ҳам олди. Ҳимоя қилишга кучи қолмагач соҳибининг уйига ириллаб, вовуллаб қайтиб кетди. Ит соҳибининг қари онаси бор эди. У итни ёлғиз қайтганини кўриб безовта бўлди ва ўғлини ўлдирилганини ва итнинг жароҳати боласини ўлдирган қотилдан, деб гумон қилди. Иккинчи кун ўтди. Ўғли қайтиб келмагач гумонининг тўғрилигига ишонч ҳосил қилди. Ит шаҳарнинг катта ва тор кўчаларида айланиб соҳибининг қотилини қидириб юрарди. Бир куни соҳибининг қотилини учратди уни таниб унга ҳужум қилди ва ундан ажрамай, тирмашиб олди. Одамлар буни кўриб уни қутқаришга қаттиқ киришдилар аммо бунга имкон топа олмадилар. Аскарлар келгач итни у кишига ғазабини кўриб, буни бир ҳикояси бор, балки у киши итни жароҳатлаган бўлса керак дедилар. Мақтул (ўлдирилган)нинг онаси тўс-тўпалонни эшитиб, у ерга қараб келди, қараса ит бир кишига ёпишиб олган. Ўша кишига назар солган пайт у ўғлининг хусуматчиларидан бири эканини таниди. Ҳаёлида шу ўлдирган бўлса керак деб ўйлаб, ўғлимни шу кишидан бошқа ўлдирмаган деб, қичқирди. Сўнг ундан даъво қилиб, ишини қозига қўтарди. Киши қозининг олдида айбни инкор қилди, қози уни қамаб бир неча кун қамоқда сақлади. Ит қамоқнинг эшиги олдидан кетмай турди. Унга қарши қотилликка доир очиқ ойдин ҳужжат бўлмагач, уни қўйиб юборди. Чикқан вақтида ит кишига яна тирмашди, қози уни кўриб назарида қотил шу киши эканини пайқади. Одамлар итни кишидан ажратиб олдилар. Киши уйига хотиржам кетди, ит ҳам унинг ортидан қувлаб кетди. Қози ўрнидан туриб, сездирмай уларнинг ортидан эргашди. Киши уйига кирди, орқасидан ит кирди сўнг қози кирди ва ҳовлини ўраб олишди. Ит ўлик кўмилган жойга борди ва панжалари билан у ерни тирнай бошлади. Қози шу жойни очишга буюрди. Ўлдирилган киши ўша ердан топилди. Айбдорни, ўзи ва шерикларининг зарарига иқроп бўлгунча қаттиқ сўроқ қилишди, сўнг уни қатл қилишга ва қолганларини қидиришга ҳукум қилинди.

25-дарс

Икки овчи ва балиқлар

Ҳикоя қилинишича, бир кўл бўлиб, унда учта балиқ яшарди. Бири зийрак, иккинчиси зийракроқ ва учинчиси ожиз эди. У кўл баландда жойлашганидан унга ҳеч ким яқин келмаганди. Унинг ёнидан оқиб ўтадиган анҳор ҳам бор эди. Иттифоқо, шу дарё ёнидан икки овчи ўтаётиб кўлни кўриб қолдилар ва қармоқларини олиб келиб, ундаги балиқларни овлашга ваъдалашдилар. Балиқлар уларнинг сўзини эшитди. Уларнинг энг зийраги овчиларнинг гапини эшитган захотиёқ улардан шубҳаланиб, кўрқиб, ҳеч нарсага қарамасдан шу кўлга анҳордан кираётган сув орқали чиқиб кетди ва нажот топди. Бошқа зийраги эса, ўз ўрнида қолиб, овчилар келгунга қадар ишига бепарво бўлди. Овчиларни кўргач, улар нима мақсадда келаётганларини билди ва сув кираётган жойдан чиқиш учун борса, овчилар сув кираётган тешикни беркитиб улгурганларини кўрди. У: "Сусткашлик қилдим, бу сусткашлигим оқибати. Бу ҳолда қандай ҳийла қилиш мумкин? Шошқолоқнинг ҳийласи камдан-кам фойда беради. Лекин оқил, фойдали фикрлардан умидсиз бўлмайди, ҳеч бир ҳолда ҳам ноумидликка тушмайди, тиришқоқликни ва фикрлашни ташламайди", деди-да, ўзини ўликка солди ва сув юзасига гоҳ орқаси, гоҳ қорни билан айланиб чиқиб қолди. Овчилар уни ўлик деб ўйлаб анҳор билан кўлнинг ўртасидаги ерга ташлади. Балиқ бир сакраб анҳорга тушди ва кутилиб қолди. Ожиз балиқ эса у ёқдан бу ёққа бориб келавериб охири кўлга тушди.

26-дарс

Кийимлар

Кийимлардан кўзланган мақсад танани беркитиш, иссиқ-совуқ ва бошқа ҳаводаги таъсир ўтказувчиларни тасиридан сақлашдир. Кийимдан мақсад шу экан сизга уни тоза тутиш ва тупроқ, лой, кирлардан сақлаш лозим бўлади. Бунинг учун кийим ҳаддан ташқари гўзал, чиройли ва нархи қиммат бўлиши

лозим эмас. Чунки инсоннинг гўзаллиги унинг илми одоби, маърифати, хусни-хулқи ва камоли тарбиясидадир, кийимининг чиройлилигида эмас. Шоир айтганидек:

***“Киши обрўсин пасткашлик билан ифлос қилмаса гар,
У кийган ҳар қандай ридо гўзал кўринар”.***

Кийимлар ўртача кенгликда, аъзоларни қисмайдиган ва қон юришига халал бермайдиган ва фаслларга, иқлимга, ёшга, соғлиқ ва касалликка муносиб бўлиши лозим.

Галустукни қаттиқ боғлашдан, кўйлакнинг ёқасини қаттиқ бўлишидан, кўкрак ва оёқ кийимларнинг тор бўлишидан сақлан, чунки бундан кўп зарар, оғир касаллик ва доимий қийинчиликлар пайдо бўлади.

Кийимлар узун бўлмасин тез йиртилади, калта ҳам бўлмасин кўриниши хунук бўлади. Одамларнинг одатига мувофиқ бўлсин. Кийимлардан шуҳрат қозониш, кўзлар унга доимо қараши учун фойдаланилмайди. Агар ухламоқчи бўлсанг кийимларингни ҳар ёқда сочилиб ётмаслиги учун муайян бир жойга осиб қўй. Агар ундай бўламаса эрталаб кийинмоқчи бўлаганингда кийимингни қидириб у ёқдан буёққа ўтиб, бир кишидан ковушининг бир пойини, иккинчисидан иккинчи пойини сўрайсан. Натижада юрагинг сиқилиб фикринг тарқоқ ҳолда қоласан.

27-дарс

Маймун

Маймун яратилишида ва кўп ишларида инсонга ўхшайдиган ҳайвонлардандир. Унинг кафти ва товонидан бошқа ҳамма жойи узун юнглари билан қопланган, кафти ва товони инсонники каби юнгларидан ҳолидир. Унинг юзи жуда бадбашара, кулгули. У одатда тўрт оёқда юради, кам ҳолларда икки оёқлаб ҳам юради. Маймун ўрмон, ғор ва кўрқинчли жойларда яшайди. У жанубий Осиёнинг оролларида ва жанубий Америкада кўп учратилади. Улар

Африкада ҳам жуда кўп. У ер маймунлар учун макон бўлиб, улар у ерда жамоа бўлиб яшайди. У мевалар, ўсимликлар ва уларнинг илдизлари билан озукаланади. Унинг яхши кўриб ейдиган овқати ширинликлар. У шакарқамиш ва хурмоларни сўриб жуда лаззатланади. Агар буларни топа олмаса, курт-кумурсқа каби ҳашаротларни ейиш билан кифояланади.

Уларнинг денгиз соҳилида яшайдиганлари денгиз малюскаларини овлаб кун кечиради. Маймунлар йиртқичлардан кўркмайди, эътибор ҳам қилмайди, ҳатто шердан ҳам. Чунки у ўзининг енгиллиги ва ҳаракатчанлиги билан уларнинг ёмонлигидан омонда бўлади. Лекин у илондан қаттиқ кўрқади, илон маймун дарахтнинг тепасида ғафлатда қолганида келади ва уни ўраб олиб, қисиб, майдалаб ташлайди.

Маймунларнинг бир қанча тури бор, уларнинг бир тури “шимпанзе” деб аталади. У Африканинг ўрталаридаги ғорларда тўда тўда бўлиб яшайди. Қачон уларга инсон ёки ҳайвон ҳужум қилса улар ҳам дарахт шохлари билан ҳужум қилади ва тошларни кучли ва ғаройиб қувват билан улоқтиради. У ўзи учун чодирни дарахт шохлари ва баргларида фаҳми ва идрокига далолат қиладиган кўринишда қуради. У катта куч эгасидир. У фаҳмлашда ва аъзоларининг мутаносиблигида инсонга жуда ўхшайди. Тақлид қилишга лаёқати жуда кучли. Маймуннинг олдида нима қилиқ қилсангиз ҳам шуни такрорлай олади.

Яна бир тури Орангутандир. Бу маймун Шимпанзедан кўллари узунлиги билан ажралиб туради. Ҳатто тик турган ҳолда кўллари ерга етади. Унинг эркагининг узун соқоли бор, аёлининг соқоли йўқ. Улар ўрмонда дарахтларнинг устида яшайдилар, мева, уруғ ва ҳашаротлар билан озиқланадилар, баъзан қушларни ҳам ейдилар. Отилиб, сакраб юришга ажойиб маҳоратлари бор. Улар Малакқа, Суматра, Бурнию ва бошқа оролларнинг ўрмонларида кўп учрайди.

Яна бир тури Горилладир. Гориллалар кўп ишлари ва қилиқларида Шимпанзегга ўхшайди. Унинг жисми инсонникидан каттароқ. Улар Африка ва Япония ўрмонларида яшайди. Унинг кўлининг қуввати ғайриоддийдир. У

қўллари билан темирни худди сополни синдиргандек синдиради. Милтиқни, ингичка, нозик симни буккандек букади.

Яна бир тури Аннаснас. Унинг думи узун, орқа оёқлари олиднгисидан узунроқ. Унинг ватани Мадагаскар. Унинг мўйнаси ялтироқ ва чиройли. Уни тулки маймун ёки ёлғончи маймун, деб ҳам атайдилар. Маймунларнинг барча турлари таълим тарбияни яхши қабул қилади ва одам бажарадиган ишларнинг кўпини бажара олади. Улардан қўлга ўргатилганлари кўпинча инсонлар билан бирга яшайди.

Одамлар маймунларга овқатни қошиқ ва вилкада ейишни ўргатганлар. Лекин улардан яхши фойдалана олмаганлар. Агар уларга бу иш мушкул бўлса, ёнидаги кишига қошиғини тўлдириб яна ўзига қайтариши учун узтаганлари ривоят қилинган.

Маймун тақлид қилишда мисол қилинади, баъзан тақлидни яхши қила олмаганидан ўзига азият бериб қўяди.

Бунга мисол; Бир маймун ўзининг қора танли соҳибига ёзишда тақлид қиларди. Ҳабаш қачон бирор нима ёзиб баъзи ҳожати учун кетганида, маймун келарди ва ёзмоқчи бўлиб, эгри-бугри чизиклар чизиб ташлар эди. Бир куни Ҳабаш ундан ўч олиш учун устарани олди ва унинг ўтмас томони билан бўйнига бир неча марта юргизди, сўнг устарани очик ҳолда қолдириб, одатдагидек юмуши учун кетди. Қайтиб келганда эса маймунни ўлик ҳолда топди.

28-дарс

Умар ибн Абдулазиз ва бир бола

Умар ибн Абдулазиз волийлигининг аввалги кунларида унинг ҳузурига турли тарафлардан табрикловчи элчилар келишди.

Ҳижозлик элчилардан ёши ҳали ўн бирга ҳам тўлмаган бир ёш бола сўзга чиққанди, Умар:

- “Сен ортингга қайт, сендан ёши улуғроқ киши чиксин”, деди. Бола айтдики:

- “Эй мўминларнинг амирини Аллоҳ таоло қўлласин, киши икки кичкина нарсаси: қалби ва тили биландир. Агар Аллоҳ таоло бандасига гапирувчи тил ва сақловчи қалб берса ҳақиқатда гапиришликка ҳақлидир. Эй мўминлар амири, иш ёшга қараб бўлганида эди, албатта бу умматнинг ичида сизнинг мана бу ўтирган жойингизга сизданда ҳақлироқ кишилар бор эди”, деди. Умар унинг гапидан ажабланди ва қуйидаги шеърни айтди.

Илм ўрган, олим бўлиб тугилмас киши

Баробар эмас жоҳил ва илм эгаси.

Йигинлар ичида кичикдур,

Илмсиз бўлса гар қавм каттаси.

29-дарс

Туя

Эй назари, фикри қисқа,
Ялтироқ нарсага алданган кимса.
Ёмон кўрдинг мендан Қодирнинг ишини,
Ташқи шаклимни маломат қилдинг мани.
Нима нарса инсонни ҳаддидан оширди.

Киши кийим ва гўзаллик билан кишимас
Кишилар орасида шаклининг чиройлилиги,
Гапирганидаги овозининг юмшоқлиги,
Ажабланиб, гердайиб юриши билан ҳам эмас
Булар унинг асосий мақсади эмасдир.

Сабр, тўғрилик ва чиройли феъл

Булар ақлли кишининг сифатидандир.
Агар бирор кун шунга эга бўлсанг, сен улуғдирсан.
Эга бўла олмасанг сафсатадан қутула олмассан
Қиличнинг қиймати ўткирлиг-у кесгирлигидадир.

Агар айибласа мени ўрқачимдаги ўрам,
Бурнимдаги жиловнинг тизгини
Мен махлуқотларнинг ажойибиман,
На юзу на қоматим гўзал.
Асалари ҳам гоҳида мумиёсидан сўралар.

Менда ўлим етмайдиган мақсад бор,
Касалликдан шикоят қилмайдиган қувват бор,
Пасткаш бўлмаган чин ихлос бор.
Модомики зоҳир бўлса менга соф дўстлиги,
Бўйсунаман гарчи бола бўлсам ҳам чиройли.

Сахройини кўп оғир юкларни кўтараман,
Ҳатто инсонлар мени тоғ деб ўйлайдилар.
Лекин мен буни тагидаман,
Керагидан ортиқ юк юклайдилар.
Нима ожиз қилди тиллар уни мақташдан.

Қарагин қандай юмалоқ туёқларим,
Босади тўзитмайди чангни мулойим.
Агар оёқларим эшакникига ўхшаш бўлса гар,
Чўл қумларида юриш машаққат бўлар эди,
Лаҳаддаги маййит каби чиқиб кетар эдим.

Қарагин қандай узун бўйним

Зул Жалол ёриб кўйган лабларим.
Қувватим билан эришилмаган нарсага етаман,
Тикан ейман гар тигга ўхшаса ҳам.
Узоқдаги нарсани ҳам олишга қодирман.

Сафар ва узоқ масофа учун яратилганман.
Бандаларнинг ичида менинг одатим,
Қоринни сув ва зод билан тўлдирмоқлигим
Доно йигитнинг бойлигидаги иши каби
Ундан тежамкорлик билан озиқланмоқлигим.

30-дарс

Ўргимчак

Ўргимчак ҳашаротлар турига киради. Унинг саккизта оёғи ва олтитадан саккизтагача кўзи бор. Унинг боши танасига шу даражада бирлашиб кетганки, унга қараган одам битта деб ўйлайди. У пашша, чивин, бит каби ҳашаротларни овлаб озуқаланади. У уясини жуда ажойиб тўқийди. Тўқиш бўйича ҳеч ким у билан мусобақалаша олмайди. Ўрдак тухумдан чиққан пайтдаёқ сузишга қодир бўлгани каби, улар туғилганданоқ тўқишга қодир бўлади. Бу Яратган Эгамнинг у учун берган алоҳида хос хусусиятидир. Шунингдек, Аллоҳ бошқа ҳайвонларга ҳам алоҳида ажралиб турадиган хусусиятлар берганки, у хусусият бошқасида топилмайди. Ўргимчак уяси ғоятда нозик ва интизом билан қурилиши маълум ва машҳур. Лекин у тез бузилади. Чунки, уясининг мингта толаси одамнинг бир дона сочига ҳам тенглаша олмайди. Сиз, бу уяни бефойда ясалган эканда, деб асло ҳаёлингизга келтирманг. Ўргимчак ундан пашша, чивин каби ҳашаротларни овлашда тўр сифатида фойдаланади. Ҳашаротлар тўрга тушгач унинг қонини сўради. Бу тўр жуда нозик толалардан тўқилганидан бир қарашда кўзга кўринавермайди.

Уламолар бу тўқимани қандай ҳосил бўлишида баҳс юритиб; у ўргимчакнинг қорнидан чиқадиган шилимшиқ суяқ модда. Ўргимчак уни сиқиб, қорнидаги тешиқлардан нозик ип суратини ҳосил қилади. Чикқан ип ҳаво билан тўқнаш тезда қурийд, деганлар. Бу тўқима ўргимчак сўлагидан ҳосил бўладиган клей билан бир қават қилиб ўралади, тоинки унга тушган пашша ва бошқа ҳашаротлар ёпишиб қолиб, қутилиб кетолмаслиги учун. Ўргимчак шу тариқа инини қуриб битиргач ўзи унинг орқасига ўтиб ундан ўтмоқчи бўлган ҳашаротларни пойлаб ётади. Агар ундан пашша ёки чивин ўтса тўр кимирайди ва ўргимчак унга югуриб келиб, клейли ип билан уни ўраб ташлайди. Ўлжа ипга чалкашиб ҳаракатланишга ҳам қодир бўлмай қолади. Сўнг ўргимчак уни ўлдиради ва у билан озуқаланади ёки уни олиб баъзи кунлар учун уясига захира қилиб қўяди.

Ўргимчакларнинг нави кўп. Улардан бир тури иссиқ ўлкаларда яшайди. Уясини шунақа пишиқ тўрдан ясайдики, агар унга кичкина қуш тушса ҳам қутилиб кетолмайди.

Ўргимчакнинг яна бир тури, у ин тўқимайди, балки очиқ кенгликда юради. Агар унга яқин жойдан пашша учиб ўтса сакраб уни овлайди. Ўргимчакнинг бу турини ов қилиши қоплонга ўхшагани учун уни қоплон ҳам дейишади.

Ўргимчакнинг сув остида яшайдиган тури ҳам бор. У уясининг атрофидаги ҳавони ичига тортиб пуфакчалар ҳосил қилади.

Яна бир тури ердан кичкина жойлардан уя қуради. У ерни макон қилиб, бир нечта эшиқлар қуради. Уни ўзи хоҳлаган вақтда ёпиб қўяди.

31-дарс

Аттор ва марварид

Ўзи билан минг динорга тенг келадиган марвариди бор бир киши Бағдодга келиб, марваридини сотмоқчи бўлди, аммо сота олмади. Диёнат ва яхшилик

сифатлари билан мақталган, атторнинг олдига келиб, марваридни унга омонат қилиб қўйди-да, ўзи эса ҳаж қилиш учун жўнаб кетди. Ҳаж амалларини адо этиб Бағдодга қайтди ва атторнинг олдига совға саломлар билан келди ва у билан саломлашиб, унга ҳадяни тутқазди. Аттор:

- Сиз кимсиз биродар, деди. Киши:

- Мен сизга фалон вақтда омонат қилиб топшириб кетган марвариднинг эгасиман, деди. Аттор унинг гапини эшитиб, уни бир тепиб дўконидан чиқариб юборди. Дарров одамлар йиғилиб, нима бўлганини сўради. Ҳожи, одамларга аттор билан бўлган воқеани, унга топширган омонатни сўраганида қандай тепганини айтиб берди. Улар ҳожига, холингга вой бўлсин! Бу солих яхши киши, ёлғончига чиқаришга бошқа одам тополмадинг-ми? дейишди. Ҳожи ҳайрон, унга ялиниб, ёлбориб сўради. Аммо уриш ва сўкишдан бошқа нарса олмади. Ҳожи баъзи ақлли кишилар билан маслаҳатлашди. Улар унга; ишингни давлат бошлиғига кўтаргин, унинг фаҳму фаросатидан сен учун яхшилик чиқиб қолар, деб маслаҳат беришди. У воқеани ёзиб, давлат бошлиғига олиб борди. Давлат бошлиғи, нима бўлди? деб сўради. У: бўлган қиссани айтиб берди. Давлат бошлиғи, сен атторнинг дўконига бориб, марварид ҳақида унга ҳеч нима демай уч кун ўша ерда ўтир. Тўртинчи куни мен шу ердан ўтаман, сенинг олдинга тўхтаб салом бераман, сен эса саломга алик оласан-да, бошқа ҳеч нарса қилмайсан. Мен кетгач, унга марваридни яна эсига соласан. Кейин у нима деганини менга келиб айтасан, деди. Ҳожи шундай қилди. Тўртинчи куни давлат бошлиғи катта қўшин билан келди-да, тўхтаб, салом берди. Ҳожи саломга алик олди ва ҳеч нима қилмади. Эй биродар Ироқдан келибсан, бизнинг олдимизга бориб, ҳожатларингни арз қилмайсанми, деди подшоҳ. Ҳожи: "Бунга ҳали имкон бўлмади", деди ва бошқа гап гапирмади. Подшоҳнинг аскарларининг ҳаммаси унинг буйруғига шай ҳолда тўхтаб турарди. Аттор эсанкираб қолди ва ўлишига аниқ ишонди. Давлат бошлиғи кетгач, аттор ҳожининг олдига келиб: "Эй биродар, марваридни менга қачон омонат қўйгандинг? У нима билан ўралганди? Менга эслатгин, балки эсимга тушиб қолар", деди. Ҳожи: "Фалон ва фалон сифатда",

деди. У қидиришга тушди, сўнг бир халтани очиб, ичидан марваридни чиқарди ва ёдимдан кўтарилибди. Аллоҳ билгувчи роқ, агар эслатмаганингда эслай олмас эканман, деди. Ҳожи марваридни олиб давлат бошлиғининг олдига борди ва воқеани сўзлаб берди. Агторнинг бўйнидан осиб дўконининг эшигига осиб қўйилди ва: “Бу омонатга хиёнат қилганнинг жазоси”, деб жарчилар бақирди. Ҳожи марваридни олиб юртига кетди.

32-дарс

Йўлбарс

Бу ҳайвоннинг узунлиги уч зироъ (газ) ва ундан зиёдароқдир. Баландлиги бир зироъ ва бир зироънинг учдан бири узунликда келади. Унинг бошининг айланаси шерникидан каттароқ. Танасининг ранги тепа қисми тўқ сариқ, паст қисми оппоқ бўлиб, чиройли йўл йўл чизиқли. У жуда кучли, қудратли, бақувватки, ҳеч бир кишининг қуввати унга тенг келмайди. Унинг хулқи ниҳоятда жаҳлдор, ғазабли ва албатта дўстлашмайди. У жуда кибрли ва ўзига бино қўйган бўлиб, кундузи ҳам бемалол кечаси юргандек айланиб юради. Танасининг енгиллиги ва чаққонлиги учун узоқ масофага сакрай олади. Ҳатто уни, отлик аскарлар орасидан от устидаги чавандозни чангаллаб юлиб олишини, отликлар қанча уринмасин ва ҳаракат қилмасин уни қувиб етолмаслигини айтишган. У Ҳинд диёрларида кўп учрайди. Хитой ва Осиёнинг жанубий ўлкаларида ҳам қисман топилади.

Ҳикоя қилинишича, иккита ёш болача анҳор соҳилида ўтирган эди. Ўрмондан йўлбарс чиқиб, уларнинг ёнига келиб, улар билан бирга ўйнади. У гоҳ улар билан бирга ўйнар, гоҳ ўрмонга яширинар эди. Йўлбарснинг панжаси беҳосдан болалардан бирига тегиб, жароҳатлади ва қон ҳам оқди. Шу пайт шериги яқинидаги дарахт шохини олиб, йўлбарсни кучли зарб билан урди. Йўлбарс уларга азият етказмай ўрмонга қайтиб кетди. Шу каби йўлбарснинг кучлилигига, мардлигига далолат қиладиган зарбул масаллар кўп.

Ишончли олимлардан бири хабар қилади. Отига миниб тоғда кетаётганди, ҳаво совуқ, ёмғир шаррос қуяётганди, киши совуқ ва ёмғирдан тўсадиган жун матоли тўнига ўраниб олганди. Йўл торайган жойга келиб ҳаво исиб, олим киши ўнг томонига қараса деворнинг устида йўлбарс турибди. Бир сакраса уни овлайдиган яқин жойда. Бу даҳшатли манзарадан кишининг тепа сочи тикка бўлди. Ундан қутилиш учун йўлбарснинг жасурлиги ҳақида кўп эшитган гапларини синаб кўришдан ўзга ҳийласи қолмаганди. Унга ҳурмат эҳтиром ва эътибор кўрсатиб салом берди. Йўлбарс унга қаради ва иккала кўзини пасайтириб, унга раҳм қилиб, раҳм-шафқат ва ифтихор билан киши ўтиб кетгунича жойидан қимирламай турди. Киши ўтиб, қутилганига уч мил узоқлашганидан кейингина ишонди. Бу баъзи зарар берувчи ҳайвонларнинг уларга зулм қилинмаса улар ҳам зулм қилмаслигига далолат қилади.

33-дарс

Кишилар назаридаги мол-у давлат

Ҳар бир шахс учун йўналиш бор,
Ўз йўналишида ёқимли тотиш бор,
Қанча ахлоқлар ўйнайди,
Қанча зийраклар қийнайди,
Одатларида доим бўлмайди.

Қанча инсонлар машаққат,
Қийинчилик ва қайғуда,
Кўряптилар тиллодан нақшни,
Касб қилинадиган нарсалардан,
Шунинг учун қийналаяптилар ва қийнаяптилар.

Агар хоҳласанг бой бўлмоқликни,
Бир кунда бир қадам ҳаракатланмасдан,

Мол осмондан оқиб тушмас ҳеч ҳеч,
Уни талаб қилмасдан,
Ҳар бир нарса учун сабаб бор.

Албатта бойлик чиройлидир,
Уни пасткаш, разил,
Аслзода паҳлавон,
Улуғ подшоҳ,
Зоти улуғ олийжаноб ҳам яхши кўрадир.

Албатта молнинг орқасида,
Кишиларнинг мақсадлари бордир,
Амаллардан қанчаси,
Бунга мисолдир,
Ва яни мол билан мартабаларга етиш бордир.

Агар молга эга бўлса очкўз, озор берувчи,
Ёки фасодга ишлатувчи,
Ёки унга тўғри йўлга сарфлайдиган,
Билимдон дучор бўлмаса,
Бу молда яхшилик йўқдир.

Инфоқ қил молингдан ҳаммасини,
Ўзиш йўлида ўз ҳолингни,
Хоҳламадим шу билан,
Орзуларингдан ёмонини,
Ёмон орзулар талаб қилинмайди.

Инфоқ қилгин молингдан силаи раҳмга,
Ва манфаатли илмга,

Ибратдир сенга улуғлик ва буюклик соҳиби умматлар,
Молларини тўғри йўлга сарфлаб,
Душманга бўлган ғолиблар.

Бино қилгин илм билан асл улуғликни,
Ва сотиб олгин у билан чиройли зикрни,
Қилгин уни дунёда,
Барча мақсадларинг учун йўлинг,
Тоинки мақталади охиратда қайтадиган ўрнинг.

34-дарс

Чақмоқ ва момоқалдирок

Ҳавода сузиб юрган булутларни миқдори, шакли ва қалинлиги ҳар-хил бўлади. Булут қалин бўлиб, улардан бири бошқасидан ажраганда ҳавода осмонни тўсиб тургандек кўринади. Шамоллар уларни осмонда ҳайдайди, сўнг булутларнинг зарядининг тепасида ҳавонинг заряди пайдо бўлади. Бири манфий ва бошқаси мусбат бўлган икки булут зарядлашганда ва бири бошқасига яқин бўлган пайтида, иккаласидан бири бошқасини тортади. Шу пайт кучли тўқнашиш пайдо бўлади, иккаласини чеккасида ёки сатҳида урушганликлари сабаб чақмоқ деб номланадиган кенг тарқалган, ялтироқ, нур ҳосил бўлади. Бу тўқнашиш сабабли қаттиқ овоз эшитилади. Ана ўша нарса момоқалдирок гумбурлашидир. Чақмоқнинг барқ уришидаги ва момоқалдирокнинг тушишидаги ҳажмининг катталиги, иккала булутнинг катталигига ва иккаласидан бири бошқасига қопланиш кайфиятига ҳамда булутларга қарагувчи ва эшитгувчининг яқинлигига боғлиқ бўлади. Агар иккала булут кичкина ёки ингичка бўлса, овоз заиф ва ажралиш енгил бўлади. Агар иккала булут катта ёки қалин бўлса, овоз қаттиқ ва ажралиш қийин бўлади. Нурнинг тезлиги ҳаводаги товушнинг тезлигидан кучлироқлиги учун

чақмоқнинг ялтираши момоқалдироқ овози эшитилишидан олдин зоҳир бўлади. Агар булутнинг электрланиши ернинг электрланиши билан йўлиқса ва тўқнашиш жуда қаттиқ бўлса яшин пайдо бўлиб, уйлар ва кўрғонларни бузиб юборади. Яшин баланд бўлган ҳар бир нарсага юзланади. Шунинг учун инсонлар бинолар омонда қолиши учун яшинни тортадиган ва уни қувватини ерга ўтказиб юборадиган яшин чўплари деб номланадиган (темир) чўпларни ерга суқуб қўядилар.

35-дарс

Шер, бўри, қарға ва чиябўри

Бир шер ўрмонда турарди. Унинг учта дўсти бўлиб, улар бўри, қарға ва чиябўри эди. Ўрмондан туяларнинг қарвони ўтиб қолди. Туялардан бири йўлдан адашиб шерни олдига келиб қолди.

Шер унга:

- қаердан келаяпсан?—деди. Туя:

- фалон ердан-деди. Шер:

- нима ҳожатинг бор?—деди. Туя:

- сиз нимани буюрсангиз шуни бажариш мавлойим—деди. Шер:

- кенгчилик ва мўл- кўлчиликда бирга яшаймиз-деди.

Туя улар билан кўп вақтлар бирга яшади. Кунларнинг бирида шер овга чиқди ва овда баҳайбат филга дуч келиб, у билан қаттиқ жанг қилди. Ундан зўрға қутулиб, жароҳатланиб, заифлашиб, уяси яқинига етиб келганида ҳаракат қилишга ҳам қодир бўлмасдан йиқилди ва ов қилишга ҳам ярамай қолди. Бўри, чиябўри ва қарға шердан ортиб қолган овқатлар билан озуқаланиб кун кўрганлари учун таом топа олмай қолдилар. Уларга очлик ва озғинлик азоб берди. Шер уларга: Дарҳақиқат ейдиган нарсага муҳтож бўлдинглар", деган эди, улар шерга: "Бизга сенинг ишинг нафсимиз хоҳишидан ҳам муҳимроқ, биз сенга таом топиб келамиз", дейишди. Шер

ҳаракат қилиб кўринглар, қошки бирор ов топсаларинг деди. Бўри, қарға ва чиябўри шернинг ҳузуридан чиқиб ўзаро маслаҳат қилдилар. Ва шер туяни ейиши керак, деган маслаҳатга иттифоқ қилдилар. Қарға шернинг ҳузурига бу фикр ҳақида гаплашиш учун борди. Қарға унинг ҳузурига кирганди шер; “Бирор нарса топдингларми?” деди. Қарға: “Ҳаракат қилган топади ва кўради, бизда ҳаракат йўқ кўрмаймиз ҳам, чунки биз очмиз, лекин биз бир фикрга иттифоқ қилиб келишиб олдик. Агар шер ҳам бизга шу ишда мувофиқ бўлса биз уни бажарамиз”, деди. Шер: “Нима экан у?” деб сўради. Қарға: “Бизга фойдаси тегмасдан фароғатда майсаларни еб юрган мана бу туя”, деди. Шер бу гапни эшитиб ғазабланди ва: “Хато фикрлишингга, вафо ҳамда раҳматдан узоқлашингга сени нима мажбур қилди? Мен унга омонлик берганимни била туриб бу гапни айтасан деб ўйламагандим”, деди. Беҳуда қон тўкмайдиган ва бир жонни омонликка олган кишининг ажридан кўра улугроқ ажрни садақа қилгувчи садақа қила олмайди, деган гапни эшитмаганмисан? Мен уни ўз омонлигимга олдим ва унга хиёнат қилмайман, деди. Қарға: “Мен шер айтаётган гапларни биламан, лекин бир жон, аҳли байт учун фидо қилинади, аҳли байт, қабила учун фидо қилинади, қабила шаҳар учун фидо қилинади, шаҳар аҳли подшога фидодур. Ҳозир сени туяга ҳожатинг тушди, мен сени кафиллигингдан чиқадиган бир иш қилайки, сен уни ўзинг ҳам қилмайсан бирор кимсага ҳам буюрмайсан. Биз шундай ҳийла қилайликки, унда сенга ҳам бизга ҳам фойдаси бўлади, деди. Шер қарғанинг гапига жавоб беришдан жим бўлиб қолди.

36-дарс

Шер, бўри, қарға ва чиябўри

Қарға шернинг мувофиқлигини билгач дўстларига келиб: “Ҳаммамиз бир овоздан шер туяни ейишига келишдик”, деб айтдим, деди. Туя унинг олдида бўлганда шернинг олдига борамиз ва унга етган мусибатни эслаймиз, уни

соғайишини хоҳлаётганимизни, унинг бу ҳолига жуда хафа эканлигимизни билдириб, ҳар биримиз ўзимизни унга ейишликни таклиф қиламиз ва бу таклифни бошқамиз қайтариб, унинг фикрини айблаб уни ейишликда зарар борлигини баён қиламиз. Агар шундай қилсак ҳаммамиз омон қоламиз ва шер биздан рози бўлади", деди. Сўнг улар туя билан ҳам шу ишлари ҳақида гаплашдилар ва ҳаммалари шерни ҳузурига бордилар.

Қарға: "Эй подшоҳ! Дарҳақиқат қувват бўладиган таомга мухтож бўлдинг, биз сенга ўзимизни ҳиба қиламиз, яъни топширамыз. Чунки биз сени ёрдамнингда ҳаёт кечирардик, агар сен ҳалок бўлсанг ҳеч қайсимиз тирик қолмаймыз. Шер мени ея қолсин, мен бундан мамнунман, деди. Бўри ва шоқол: "Жим бўл эй қарға! Сени ейишдан фойда йўқ, қувват бўлгудек гўштинг ҳам йўқ", дедилар. Чиябўри: "Лекин мен шерни тўйдирма оламан, ўзимни шерга бағишладим, мени есин, деди. Бўри ва қарға: "Жим бўл! Сен сассиқ ва ифлос ҳайвонсан", деб унинг гапини қайтардилар. Бўри: "Мен ундай сассиқ эмасман, шер мени есин ўзимни шерга чин ихлос билан бағишладим", деди. Қарға билан чиябўри: "Табиблар ким ўзини ўлдиришни хоҳласа бўри гўштини есин деганлар", деб унга эътироз билдирдилар. Шу ҳолатни кўрган туя агар мен ҳам ўзимни шер ейишига таклиф қилсам баъзилари баъзиларига узр келтирганларидек менга ҳам узр келтирсалар мен ҳам омонда қоламан ва шер мендан ҳам рози бўлади, деб ўйлади. Ва мен тўйимлиман ва гўштим ҳам ширин, ичим тоза, шер мени есин ва дўстларига таом қилиб берсин, мен шунга ўз ихтиёрим билан розиман, деди. Бўри, қарға ва чиябўри: "Туя тўғри айтди ва эҳтиром қилди", дедилар-да, туянинг устига сакраб, парча-парча қилиб ташладилар.

37-дарс

Андалиб

Булбул деб танилган андалибни сайраши ёқимли, куйи шодли ва лаҳжаси фасоҳатли. Боши, иккита қора думи бор бўлиб, жуссаси кичкина. Аммо унинг орқаси, кўкрак тўши ва қорни кўкимтирга яқин қора рангда. У кўчманчи қушлар жумласидан бўлиб, баҳорнинг ўрталарида мўътадил шаҳарларга учиб боради. Гоҳида шимол тарафга ҳатто Россия, Олмониягача учиб боради ва у ерда полапонлайди. Сўнг ёзнинг охирларида Миср, Мағриб шаҳарлари ва бошқа иссиқ ўлкаларга қайтиб келади. Улар учун жойларнинг маҳбуброғи кўздан узоқ бўлган чакалакзор ва ўрмонлардир. Чунки у дарахт шохига қўниб бетакрор, шод қилувчи ва эшитган кишини қадамини тўхтатиб, қалбини дуккиллайтиб қалтиратадиган даражада чиройли сайрайди. Ва у сайрашда тенги йўқдир. Бошқа сайроқи қушлардан оҳанглар услубларини топишда лаёқатлилиги ва ритмларни чиройли қилишлиги билан ажралиб туради. Ҳатто уни чиройли сайрашида зарбул масаллар келтирилади. Уни кечасида сайраши кундузгига нисбатан кўпроқ ва яхшироқ бўлади. Гоҳида кечасида тун кийимини ечиб тонг ёрушгунча бир бу куйни ва орқасидан бошқа куйни навбатига куйлайди.

Қандаям чиройли шоирнинг шери;

Фасиҳ куйлар куйлайдиган малоҳатли шаклли танбурга қасам

Қуриган чоғида фасоҳатли куйни куйлар, асли у бир шох бўлса ҳам

Маърифатли шайх бўлар, ёшлигида уламоларга чиройли муомалада бўлган.

Булбул уясини қуруқ барглар ва майин ўтлардан ер юзига ёки унга яқин бўлган жойга қуриб ҳеч ким топиб олмаслиги учун уни дарахт шохлари билан ўраб қўяди. У тухум қўйиш ва полопонлаш кунларида ҳам сайраб чарчамайди. Уни ҳатто боласини тарбия қиладиган кунларда ҳам чалғитмайди. У шу ётишда тухумни очгунча ётади. Болаларини тарбиясига урғочисининг ёрдами билан овунади. Шундан кейин унинг товуши дағаллашиб, хириллаб қолади. Агар сайраса унинг сайраши қарғанинг сайрашига ўхшаб узилиб чиқади. Унинг таоми дарахт қурти, тут, анжир ва наъматак меваси каби мевалар ҳамда пашша ва қурт-қумурсқалардир. Куз келиб, ҳаво совий бошлагач, мўътадил

ўлкаларни тарк этиб, болалари билан иссиқ шаҳарларга учиб кетадилар. Булбул тутқунликда кўп сабр қилолмайди. Агар қафасга қамаб қўйилса жуда оз сайрайди ва жуссаси ҳам кичраяди, агар кўп турса қайғудан ўлиб қолади.

38–дарс

Табиб чол

Халифа Маъмун ҳар йили табибларни малакали табиб ҳузуридан синовдан ўтишларини буюрар эди. Кимнинг илми мукамаллигини кўрса унга муолажа қилиши учун изн берарди. Агарда кимда ожизликни кўрса унга илмини мукамал қилмагунига қадар муолажа қилишга изн бермас эди. Бир куни Жибрил ибн Нажтайуш табибларни чақириб имтиҳон қилиш учун ўтирди. Табиблар унинг олдига ҳар томондан кела бошладилар. Уларни касалликлар, касалликнинг келиб чиқиши, фойдали муолажалар, тана ва аъзолар устида ишлаш тўғрисида имтиҳондан ўтказарди. Кунларнинг бирида қари чол ҳассасига таяниб келиб, салом берди ва имтиҳондан ўтиш учун ўтирди. Жибрил уни танимади ва унга: “Эй амаки, сиз табибмисиз?” деди. Ҳа, Худо хоҳласа деди. Жибрил унга: "Табибликни кимдан ўргангансиз?" деди. Чолга бу савол малол келди ва: "Эй Жибрил уялмайсанми? Мендек қари одамни кимдан дарс олгансан деб сўроқ қилгани? Яхшиси мендан қанча шогирд чиқаргансиз? деб сўра", деди. Хўп, деди Жибрил. Қандай китоблардан ўргангансиз? Деди яна Жибрил. Чол безовталаниб Жибрилга: "Мендан яна китоб ҳақида сўраяпсанми?" деди. Ҳа, мен одобсизлик қилдим аммо бўш қолгунимга қадар мени кутиб турасиз, шояд сиздан баъзи саволларга тўлиқ жавоб олсам, деди. Чол бир четга бориб ўтирди. Мажлис тугганидан сўнг чолни чақирди ва унга: "Мен сиздан устозингиз ким, нима китоб ўқигансиз? Деб сўрасам сиз бошқа нарсани сўра дея жавоб бердингиз, деди Жибрил. Энди сиздан фалон масалани фалон усулда шарҳлаб тушунтириб беришингизни талаб қиламан, деди. Қария: "Тўғрисиани айтганда менда савол ҳам, жавоб ҳам йўқ, мен ўз ризкимни ҳосил

қилишдан қийналиб қолдим, шунинг учун менга шу касбни восита қилиб беришингни хоҳлайман, деди. Жибрил: "Эй амакижон! Сиз яшаб инсонлар ўлса майлими? Агар бу касбни муккамал билсангиз қилинг, бўлмаса ўзингиз учун бошқа иш қидиринг, деди. Мен икковига ҳам қодир эмасман, деди чол. Мен ҳам сизга муолажа қилишингиз учун рухсат бера олмайман, деди Жибрил. Чол шунча ялинса ҳамки унга рухсат бермади.

Бир йилдан сўнг Жибрил одатига кўра имтихон олиш учун жойига ўтирди. Табиблар унинг олдига кела бошладилар. Улар орасида бир йигит ҳам бор эди. Табибликни кимдан ўргангансан эй йигитча?—деди Жибрил. Отамдан деди. Отанг ким?—деди Жибрил. Фалончи деди, яъни ўтган йили келган чолни айтиб. Аллоҳ иккалангизни муваффақиятсизликка учратсин, отанг нимани ҳам билардики сенга ўргатса, деди Жибрил ва уни қувиб юборишларини буюрди.

39-дарс

Шер, бўри ва тулки

Бир шер касал бўлиб қолди, унинг олдига тулкидан бошқа барча ёввойи ҳайвонлар кўргани келди. Бўри шерга: "Эй шоҳ, тулки сенинг хизматингда эътиборсизлик қиляптику? Сен касал бўлдинг, тулкидан бошқа барча ҳайвонлар олдингга келди. Агар уни жазоламасанг бошқа ҳайвонлар ҳам унинг ёмон одобига эргашиб, сенга журъат қила бошлайди", деди. Шернинг қалбига бўрининг гапи таъсир қилди ва бўрига: "Тулки олдимга келганда буни менга эслат!" деди. Бу мажлисда қуён ҳам бор эди, у тулкининг олдига бориб: "Эй Абу Ҳусайн! Шердан эҳтиёт бўл", деди. Нега? Деди тулки. Қуён, шернинг олдида тулки ҳақида бўри нималар деганини айтиб берди. Тулки қуёнга бу ҳақда хабар берганига раҳмат айтиб, бир куркани овлади ва шернинг ёлғиз қолишини пойлаб, унинг олдига кириб, салом берди. Шер унга: "Касал бўлган вақтимда сендан бошқа ҳамма келди. Бу ишинг менинг қудратимга бўлган ҳақорат эмасми?" Деди. Тулки: "Аллоҳ сақласин, мен кичкина қулинг бўлсам.

Шоҳимнинг касал бўлганини эшитиб, унга моҳир табиб топмоқлик учун йўлга чиқдим. Биз тулкилар жамоаси буни яхши фикр деб ўйладик. Мен уни олдингизга олиб келишга қарор қилиб, унинг олдига борсам боласининг ўлими сабаб мусибатли ҳолда топдим, шунинг учун сенинг хизматингга олиб келиш имкони бўлмади. Лекин мен касаллигининг даво йўлини топдим, у йўл— курка гўшти билан озуқаланиб, курканинг ўт пуфагини олиб унга бўрининг болдирининг қонини аралаштирасан ва у билан ёғлаб суртасан, кейин унга бўрининг оёғини осиб кўясан, шунда шифо топасан мана сенга курка олиб келдим, деди тулки. Шер унинг сўзини эшитгач садоқатига шубҳа қилмади, сўнг куркани еб лаззатланди, танасида энгиллик ҳис қилди ва унинг ўт пуфагини олди, тулки ҳам кетди. Бўри шернинг олдига келган пайт шер уни ушлаб, оёғини узиб олди ва қонини олиб ўт пуфаги билан аралаштирди сўнг уни ёғлаб суртди. Бўри азоб чекди ва шердан ўзини қутқара олишига ишонмади. Ундан узоқлашганидан кейин, оғриқнинг қаттиқлигидан ўзини ерга ташлади. Бўри ётганда тулки унинг олдига келиб, эй қизил маҳсили, агар шох ҳузурида бўлсанг дўстларингнинг обрўсини тўқишдан тилингни тий, чунки ўша тилинг сени бу аҳволга солди, деди.

Шер:

Сақлагин тилингни эй инсон

Сени чақмасин, чунки у илон.

Инсоннинг аҳмоқлиги иккита нарса билан биланади:

1-бефойда гапириши;

2-сўралмаган нарсага жавоб қайтариши.

40-дарс

Поклик

Саломатлик—туман бойлик. Усиз инсон на уй ишларини қила олади, на кўчадаги ишларини қилади ва на ҳаётнинг кўнгилочар, оромбахш лаззатларини

ҳис қилади. Соғлиқни сақлашдаги энг кучли сабаб ва касалликларни ҳайдашдаги энг катта восита бу покликдир. Унга диққат-эътиборли бўлиш катта-ю кичикка бирдек вожиб. У тананинг фаоллигини ва кўркамлигини зиёда қилади. Одамнинг терисида майда-майда тешикчалар бўлиб, улар тирноқ миқдорича бўлган жойда тахминан юзта бўлади. Шу тешикчалардан ҳар куни қишин ёзин жасадга тер оқиб чиқади. У тер куннинг жазирама иссиғида юрган одамлардан ҳамда оғир ва машаққатли иш қилувчилардан кўпроқ чиқади. Тер тананинг ташқарисига чиққач, баданга ёпишган чанг ғубор билан аралашиб, бадан устини ўраб ёпишиб қолади. Натижада тер чиқарадиган майда тешикчалар тўсилиб қолади. Тер қондан пайдо бўладиган ошиқча суюқлик бўлиб, бадандаги бошқа ошиқча нарсаларни ташқарига чиқаргани каби, уни ҳам ташқарига чиқариб юбориш лозим. Тер баданда ушланиб ёпишиб қолганлиги сабабли касалликлар пайдо бўлади. Кучли табибларнинг текшириб кўришича, эски ва ифлос уйларда яшовчилар, бузилган ҳаводан нафас олувчилар ва кир кийимларни кийиб юрувчилар хавфли касалликларга ёки безгакга тез чалинар эканлар. Аксинча саломатлик қоидаларига риоя қилиб, баданларини, кийим ва жойларини поклик сабаблари билан муҳофаза қиладиган одамларга касалликлар камдан-кам келар экан.

41-дарс

Илм фойдалари

Илм кишига замонлар узра чўкқидир,
Уни меҳнат ва мусибатлардан сақлайдир.

Сайидлик ва олийликдан тўқилган кийимдир,
Аллоҳга қасам бебаҳо зийнатдир.

У билан киши қалби девоналикдан сақланар,

Айниқса ўлим ва кафан унга бўлса дучор.

Ундан олади ҳар бир киши танбехларни,
Одил дастур, чиройли асосларни.

Ундан идрок этар халқ диёнат моҳиятин,
Қоим шарият, фарз ва суннат маъносин.

Илми толибга илм йўлида қимматбаҳо нарсаларни сарфлаш ҳақдир,
Дилхушлик ва мудроқликни отиш шартдир.

Илм бўлмаса, жисмни соғлом сақлаш йўқдир,
Баданни касаллигини кетгизгувчи муолажа йўқдир.

Ҳа, ҳа денгиз устида сафар йўқдир,
Турли навдаги буғли кемалар йўқдир.

Фасоҳат берилган инсон,
Фазилатли бўла олмасди чўлдаги ваҳшийдан.

Шаҳарларда интизом бўлмасди,
Халқ орасида иттифоқ, тўғри йўл топилмасди.

Қад кўтарган шаҳарлар бўлмасди,
Халқ билан гуллаб яшнаган саройлар бўлмасди.

Агар илм бўлмаса, инсон боласининг барчаси,
Гўнгтепада ўтлаб юрган ҳайвонлардан фарқ қилмасди.

Илм нурларидан истифода олгувчи бўлсанг,

Олийликни, улуғликни қўлга киритгувчисан.

Илтижо қил ва шошил у билан илм давлатини қуришда,

Ёрдам бергувчи бўл унга ичдаю ташда.

У етаклагувчи тўғри йўл, фаровон ҳаётга,

Юрт ичида солаҳиятли йўл топишга.

Ҳар бир инсонки, яшар экан унга қўл чўзмай

Инсонлар орасидадир, инсонлардан саналмай.

(Шайх Насиф ал-Язжий)

42-дарс

Қоплон

Қоплон мушуклар тўдасидаги ҳайвонларнинг энг чиройлиси бўлиб, Африка ва Осиё қитъаларида яшайди. У йўлбарсдан кичикроқ лекин кўриниши ёқимли ва чиройли, баданидаги қора чизиклар янада уни чиройли кўрсатади. Мушукка ўхшаб шохдан шохга маҳорат билан сакраб ўтгани учун Ҳиндистонликлар уни дарахт йўлбарси дейдилар. Бу эпчиллиги билан шер ва йўлбарслар овлай олмаган ҳайвонларни овлай олади. У овчилардан жуда кўрқади, уларни келаётганини сезса тезда қалин дарахтзорларга яширинади. Овчилар итлари билан келсалар қоплонга тез югуриш ва аралашиб кетган, баланд, катта дарахтларга чиқиб жон сақлашдан бошқа йўл қолмайди. Дарахтларнинг шохлари орасига яширинсагина итлардан омонда бўлади, лекин овчиларнинг ўқларидан омонда бўла олмайди. Овчилар уни кўрсалар, устларига сакраб ҳужум қилишидан кўрқиб у чиқиб олган дарахт ёнига боришдан кўрқадилар. Шунинг учун узоққа пистирма қўйиб, уни чиқишини ажойиб сабр билан кутадилар. Агар чиққанини кўрсалар ўқ отиб қулатадилар.

Ўқ уни ўладиган жойига тегса шу онда йиқилади, лекин жароҳатланадиган бўлса ғазаби чиқиб, шиддат ва дарғазаблик билан овчиларга хужум қилади. Кўпинча унинг тирноқлари ва тишлари овчиларнинг териларига кириб парча-парчи қилади. Қоплон тулжига ўхшаб товук гўштини ёқтиради ва унга ўхшаб товуклар уйлари атирофида баъзисини ушлаш орзусида айланиб юради. Гоҳида фермер эрта туриб товукларни топа олмаса, қоплон келганини билади.

Қоплон қўлга ўргатиш осон ҳайвонлардан. Кичиклигида ушлаб уйда тарбия қилинса ёқимли улфат бўлиб ўсади. У ўйинни яхши кўради. Кичикларининг кўриниши чиройли ва ёқимли бўлиб, дўстликда мушук боласидан фарқ қилмайди.

43-дарс

Дарвеш ва сичқон

Бир дуоси ижобат бўладиган қаландар-дарвеш бор экан. У бир куни денгиз соҳилида ўтирса оёғида кўр сичқон кўтариб кетаётган калхатни кўрди. Оёғидаги сичқони унинг олдига етганда тушиб кетибди. Дарвешнинг унга раҳми келиб, қоғозга ўраб, уйига олиб бораётиб, йўлда уни тарбия қилиш аҳлига қийин бўлишини ўйлаб, Роббисидан уни жорияга айлантиришини сўраган экан, у чиройли жорияга айланибди. Уни аёлига олиб бориб, бу қизим, унга ўз боланга муомала қилгандек муомала қил дебди. Жория балоғатга етгач дарвеш унга: "Эй қизчам кимни яхши кўришингни айт, сени унга турмушга бераман", дебди. Жория менга ихтиёр берсанг, энг кучли нарса эрим бўлишини хоҳлайман, дебди. Дарвеш куёшни хоҳлаяпсанми? Дебди. Сўнг дарвеш куёшга бориб:

- "Эй буюк махлук, мени бир жориям бор у энг кучли нарса эри бўлишини хоҳлаяпти, сен унга уйланасанми?" дебди. Куёш:

- “Булут мендан кучлироқ, у мени ўраб олади, нурларимни қайтариб, тўсиб қўяди”, дебди. Дарвеш булутга бориб, қуёшга айтган гапини айтибди. Булут:

- “Шамол мендан кучлироқ. У мени олдинга-орқага ва шимолу-ғарбга ҳайдайди, унга боргин”, дебди. Дарвеш шамолга бориб, булутга айтган гапини айтибди. Шамол:

- “Тоғ мендан кучлироқ, мен уни ҳаракатлантира олмайман, унга боргин”, дебди. Дарвеш тоғни олдига бориб, ўз гапини унга айтибди. Тоғ унга жавоб бериб:

- “Каламуш мендан кучлироқ. У мени тешиб ўзига уй қуриб олади, мен уни тўхтата олмайман”, дебди. Дарвеш каламушга бориб унга:

- “Жориямга уйланасанми?”, дебди. Каламуш:

- “Унга қандай уйланаман, менинг уйим тор, мен каламушга уйланаман” дебди. Дарвеш Роббисига жориясини, яна каламушга айлантеришини сўраб дуо қилибди. Бу жориянинг розилиги билан бўлибди. Аллоҳ уни аввалги ҳолатига қайтарибди ва каламуш билан бирга кетибди.

44-дарс **Ҳикматли қасида**

Яхшилик қил инсонларга қалбларини қул қиласан,
Айниқса инсонларни қул қилар эҳсон.

Яхшилик қилувчига инсонларнинг барчаси мойил бўлур,
Шу ҳолат у инсонни алдаб қўйгувчи бўлур.

Яхшиликни ман қилгувчи кишини,
Ҳақиқат пайтида бўлмас дўст, оға-ини.

Эй жисмини ходими, қанча қилдинг унинг хизматини,
Талаб қиласанми хусрон бўлган фойдани.

Нафсга юзланиб, унинг фазилатларини комил қил,
Инсон жисм биланмас, нафс билан инсондир.

Йигитнинг ақли дўстликка кифоя қилгувчидир,
Дўстларни оға-инилар, ҳимоя чоғи унга қўшгувчидир.

Маъишатидан розидир қаноатли,
Агар бой бўлса ҳам ғазабдадир, ҳирс соҳиби.

Инсонларга аралашган киши улардан захматга йўлиқувчидир,
Чунки зулм ва душманлик инсон табиатида сузиб юрувчидир.

Ёмонлик эккан киши, оқибатда надомадлар ўради,
Екинларни ўриш учун, ўз вақти соати бўлади.

Ким юрса ёмонларга мойил бўлиб,
Ухлайди, кўйлаги захар ва илонга тўлиб.

Инсонлардан саломат бўлганлар, уларнинг зулмидан омонда бўлади.
Шодлик хурсандликка қайтиб киради.

Агар узоқлатса олийжаноб кишини бир ватан
Унга кучоқ очар бир қанча макон.

45-дарс **Ҳикматли қасида**

Ўйлама ҳар доим хурсандлик бўлар,
Кимни бир замон хурсанд қилса уни замонлар хафа қилар.

Эй сийрати рози қилгувчи олим,
Сувсиз сувга қонгувчисан, хурсанд бўлгин.

Эй жоҳил агар мўл-кўл сувда бўлсанг ҳам,
Шаксиз сувнинг ўртасида чанқоқсан.

Излайдиган яхшиликларда ялқовликни тарк қилгин,
Ялқов, яхшиликлар билан бахтли бўлмаслигин билгин.

Ҳисоблама бир хил табиатли барча инсонлар,
Улар учун ҳисобсиз табиатлари бор.

Ҳар бир сув чашма каби эмас,
Ҳа, ҳар-бир ўсимлик саъдан эмас.

Аллоҳдан бошқасидан ёрдам сўраган киши,
Ожиз ва маҳрумдир унинг ёрдам бергувчиси.

Сўзга чечан Саҳбон ҳам агар моли бўлмаса, дудукдир,
Мол сотиб олаётган дудук, Саҳбон каби сўзга чечандир.

Аллоҳ кечирар гуноҳларни бўлса ҳам ёмон,
Агар кишида бўлса ихлос ва иймон.

Ҳар қандай синиқни Аллоҳ тузатгувчидир.
Дин найзасини синдирганни тузатгувчи йўқдир.

Яхшилик қил агар бўлса сенда қудрат ва имкон,
Доим имкон топа олмас яхшилик қилишга инсон.

Боғ гуллар билан унинг ҳушбўй ҳиди зиёдадир.
Ҳурнинг комиллиги одиллик ва яхшиликдадир.
(Абул-Фатҳ ал-Бастий)

46-дарс Чумоли

Чумолининг жисми инсоннинг назарида қандай ҳам кичкина ва қандай ҳам паст. Лекин ақл, жисмларнинг катта ва кичиклигига боғлиқ бўлганда, фил барча ҳайвонларнинг ақллироғи бўлар эди ва кичкина болага баҳайбат туяни етакламоққа ҳеч имкон бўлмас эди. Жисми ориқ чумолига ажойиб ишлар ва тадбирларни қилиш имкони бўлмас эди.

Кўп олимлар чумолиларнинг аҳволларини ўрганиб, кўрган нарсаларининг буюклигидан даҳшатга тушдилар, ҳатто баъзилари албатта чумоли кичрайтирилган инсон, деди.

Чумолилардан бир гуруҳи фақат аскарлардан иборат бўлиб, кўшни мамлакатлардаги чумолиларга ҳужум қилмоқ учун чиқадилар. Агар улардан қувватда ва кучда озроқ бўлсалар, уларнинг диёрларига ҳужум қиладилар ва уларни хизматларига қуллиққа асир олган ҳолда қайтадилар.

Чумолиларнинг бу гуруҳи, ўз ишлари ва аҳволлари тадбирларини адо қили олмайдилар. Ўзларига ўзлари хизмат қила олмайдилар, балки жоҳилиятдаги араблар, ҳозирги замондаги саҳролик ва кўчманчилар каби урушларда асир олинган қулларини хизматларига суянадилар.

Олимларнинг бири шу чумолилардан бир қанчасини, бузилган уйлари ва озроқ таом билан бир шишага солиб уни кузатди. Бу чумолилар нима қилишини билмасдан ҳайратланиб, ҳатто таомга йўл топа олмасдан айланаётганлигини кўриб, уларнинг қулларидан хунук, қийшиқ бир чумолини олиб, шишага ташлади. Хизматкор чумоли шишага тушган заҳоти, бошлиқларини таомлантириб, уларга хизмат қила бошлади гўёки она ёки энага

бешиқдаги боласини талабларини қондирганидек уларни талабларини қондирди. Улар учун ўз зиммасида шарт бўлган барча нарсаларни адо қилганидан кейин шишадаги бузилган уй парчаларини тузата бошлади.

Жангари чумолилардан бир тури иккинчисига йўлиқса, ҳаёт мамотларини аниқлайдиган қонли урушдан кейингина ажраладилар. Кичик чумолилардан бир тўдаси ўлган чумолининг атрофини ўраб олиб, унинг яшайдиган жойига олиб келиш билан шуғулланади.

Бу турли чумолиларни урушдан қолган асорати, яъни оёғи синган ёки бирор танаси синган ҳолда топасан.

Улардан бир тури, дарахтларнинг баргларида уйлари шифтли ва деворли қилиб бино қурадилар. Уларни, бошларига соя қиладиган даражада катта барглари кўтариб қатор-қатор бўлиб юраётганини ва масканларини бино қилиш учун олиб кириб кетаётганини кўрасан.

Улар уйлари лой табақалар билан ажойиб услубда шифтли қилиб қуради. Масканларининг бир қисми ер остида, бир қисми ер устида бўлиб, ер остидаги қисми кўплаб ер ости йўлларида иборат бўлади. Ер устидаги қисмининг баландлиги тахминан олтмиш сантиметрга етади. Ер остидаги бино қурувчилар, барг ташигувчилардан бошқа тоифаданлиги таажжубли ишдир. Чунки, бу тоифанинг вазифаси келишилган жойдан дарахт барглари келтирадилар ва бошқасини олиб келгани кетадилар. Уларнинг бундан бошқа иши йўқ.

Машҳур чумоли турларидан, йиғим терим кунларида кўп уруғларни жамлаб, ер остидаги кенг ва тор махсус омборларга жойлаштирадиганлари бор. Сақлаш учун йиғайтган уруғларини танлашда эҳтиёт бўлишлик чумолиларнинг табиатидандир. Олимлардан бири чумолилар гурунч йиғайтганини кўриб, уларни чалғитиш учун йўлларида кичгина маржон қўйди, чумоли уни олиб кириб кетди ва маржоннинг гурунч эмаслиги равшан бўлгач инидан ташқарига чиқариб ташлади ва унга бошқа тегинмади.

47-дарс

Чумоли

Сен биз айтган нарсалар билан чумолининг ажойиботлари ниҳоясига етди деб ўйлаётгандирсан. Ундай бўлса дуч келган ҳар қандай ҳайвонни тор мор қилгани сабабидан “ғалаба қилгувчи чумоли” деб номланадиган чумоли воқеасини ҳикоя қилиб берай. Бу чумолилар, Африканинг марказий вилоятларида яшовчи кўп инсонларни қочиб, уйларини бўш, очик ҳолатда ташлаб чумолилар сувдан ўта олмасликларини билганлари учун суви бор ҳовуз ёки сойнинг нариги тамонига кетишга, ҳижрат қилишга, мажбур қиладилар. Гоҳида бу чумолилар тоифаси чўчка ва бошқа ҳайвонларнинг уясига кириб, тўсатдан қўрқинчли ҳужум қиладилар ва уларни қабиҳ ҳолатда ўлдирадилар. Бу чумоли аскарлари қуёш нурига чидай олмаганлари учун бошқа ҳайвонларга қоронғу кечаларда ёки қалин булутли кунларда ҳужум қилишни ихтиёр қиладилар. Уларни бирор иш кундузи иссиқда юришга мажбур қилса, ҳужум қилиш учун танлаган йўллари тепасига узун шифт бино қиладилар. Бу шифт ер тупроғидан қурилади. Чумоли тупроқни олиб, ҳаво ҳароратида намлик қуриб, тупроқлар бир бирига ёпишиши учун ёпишқоқ сўлагидан аралаштиради.

Гоҳида иссиқ шаҳарларга ёмғир ёғиб мешни оғзига ўхшаш, кўп маконларни қоплаб олади ва вайрон қилади. Хусусан чумолилар яшайдиган масканларни ҳам вайрон қилади. Шундай ҳолатда бу бечора кичик ҳайвон нима қилади? Ёмғир чумоли масканларини вайрон қилганидек, уни ҳам ўлдирган деб инсон ҳаёл қилади. Лекин бу кучсиз ҳайвон нима қилганини билсанг унинг маҳорати, эпчиллигидан таажжубга тушасан. Яъни, чумолилар оқизгувчи селни сезсалар, барчаси жам бўлиб, бир бирини кучоқлаб, ўзларидан юмалоқ тўп ҳосил қиладилар ва сувни устида турадилар. Юмалоқнинг ўртасида аёллар, кичиклар ва заифлар бўлиб, ташқариси кучли эркаклар билан ўраб турилади. Чумолилар пайдо қилган тўп шакли енгил бўлгани учун сувга чўкмайди ва унинг ўртасига сув кира олмагани сабабли ўртада турган аёллар, кичиклар ва

заифлар сув етишидан омонда бўладилар. Аллоҳ уларга илҳом ва хиба қилган заковатга эътибор қилгин.

Биз, инсонлар хужум қилгувчи чумолилардан қўрқишлари ҳақида зикр қилгандик. Яна шулар ҳақида қуйидагилар айтилган: Инсонлар чумолиларнинг баъзи тоифаларини кўрганлари заҳоти, уруш қилиш ва курашиш учун дарахт шохлари, барглари ва хурмо буталарини йиғиб тайёргарлик кўрадилар. Чумолилар уй қурган жойларида йиғилиб турганларида уларни оловда куйдириш учун тайёрлаган нарсаларини ёқадилар. Лекин бу йўл билан мақсадга етиб бўлмайди, чунки чумолиларнинг кўпи қочиб яқиндаги дарахтлар шохларига чиқиб оладилар. Ва узун иплар барпо қилиб, у орқали бошқа дарахт шохларига ўтиб кетадилар.

Чумолилар бу узун ипларни барпо қилишлари учун чиройли ҳийла ишлатадилар. Яъни улардан кучли бир чумоли дарахтнинг шохига осилиб, қаттиқ ёпишиб олади ва қолган жисмини фазога ташлайди, кейинги чумоли келиб, биринчи чумолининг устидан юриб ҳавода осилган аъзосига осилади ва қолган аъзоларини фазога ташлайди. Шу ҳолатда ҳавода осилиб, тебраниб турган узун занжир пайдо қилгунларича бир бирларига эргашиб тушаверадилар. Шу пайт улардан кучли, катта бир чумоли дарахтдан бошқа шохга тушиб, орқа оёқларини шу шохга маҳкамлайди сўнг занжир бўлиб осилиб, тебранаётган чумолилар унинг олдидан ўтишини кузатади. Унинг олдидан ўтганда ҳавода осилиб турган олдинги оёқлари билан уларни ушлаб олади. Шу услуб билан чумолиларга шохдан бошқасига ўтишга имкон бўлади. Чумолилар ўтаётган шох бир зумда қоп-қора чумолилар жамоаси билан қопланади. Африканинг марказий вилоятларига борган кишилар, аскар чумолилар бир маконга бораётганларида йўлларида сув сой ёки ариқча чиқиб қолганида ушбу ҳийлани ишга солганларини айтадилар. Собик тартибга кўра жуда узун занжир барпо қиладилар, бу занжир ҳавода бошқа қуруқ ерга ёки шохга етгунича осилиб туради. Сўнг бу занжирдан, қолган чумолилар нарига тарафга ўтиб олгунларича кўприқдан фойдалангандек фойдаланадилар.

48-дарс

Эҳромлар

Эҳромлар, замон ўзгарса ҳам ўзгармаган бинолардан бўлиб, улар эски замонларда қурилган, кўриниши ғариб, шакли тўрт бурчак ҳавода қад кўтарган ажойиб бино. Айниқса иккала катта эҳром ана шундай. У ердага саҳройи араб ёрдамисиз уларнинг тепасига чиқиш хатарли ва машаққатли. Уларнинг атрофлари жуда кенг. Ҳайкалдек катта қоялардан ажойиб қилиб лойиҳа қилинган. Аммо иккала катта эҳромни ясалиши мустаҳкам ва муҳандислари яхши бўлгани учун шамолнинг эсиши, ёмғирнинг қуйиши, zilzilаларнинг силкиниши таъсир қилмайди.

Улар ҳаётларида ажраб турганларидек ўлганларидан кейин ҳам бошқа подшоҳлардан ажраб туришни ва замонлар мобайнида зикрлари қолишни хоҳлаган подшоҳларнинг қабрлари.

Мисрлик катта эҳромни бино қилинишида шуғулланувчилар доим ҳар уч ойда юз мингтаси бошқа юз мингта билан алмаштирилган. Уни бино қилувчи подшоҳнинг номи (Хуфу) экан. Буни дафн қилиш учун тайёрланган хонани еридаги тошга нақш қилинганидан топганлар.

Кейинчалик аниқ бўлдики, ўша ер аҳолиси бу эҳромларни бино қилишда азоб чекканлари сабабли подшоҳлар ўлганларидан кейин жуссаларини майда майда бўлақлар қилиб чиқариб ташлашга қасам ичганлари учун катта эҳромни ва иккинчи эҳромни бино қилган подшоҳлар у ерга кўмилмаган. Буни сезган иккала подшоҳ яқинларига жуссаларини душманларидан сақлаш учун эҳромга дафн қилмасдан бошқа қабрга дафн қилишни васият қилганлар. Иккинчи эҳромни бино қилгувчининг ҳайкалини Мисрдаги ёдгорликлар ичидан топса бўлади.

49-дарс

Сўпи тўрғай ва фил

Фил сувга борадиган йўлга бир сўпитўрғай уя қуриб, тухум қўйибди. Фил бир куни одатдагидек сувга бораётиб сўпитўрғайни тухумини босиб синдириб, болаларини ўлдирибди. Сўпитўрғай бу ҳолатни кўриб, буни филдан бошқа ҳеч ким қилмаганлигини билиб, филнинг олдига йиғлаб бориб:

- “Эй фил нимага сенинг кўшнинг бўлсам ҳам тухумимни синдириб, болаларимни ўлдирдинг, мени паст санаб, кичгина деб қилдингми?” дебди.

Фил: "Ҳа", деб жавоб берибди. Сўпитўрғай қушларнинг олдига бориб, филдан етган озорларни айтибди ва зағизғон билан қарғалардан ўз хийласини амалга ошириш учун бирга бориб филнинг кўзини кўр қилишга ёрдам беришларини талаб қилибди. Сўнгра улар бирга бориб, филнинг кўзи кўрмай, сув ичадиган овқат ейдиган йўлини топа олмайдиган бўлгунича чўқибдилар. Сўпитўрғай филнинг кўзи кўр бўлганига ишонгач, қурбақалар яшайдиган кўлга бориб, уларга филдан етган озорларни шикоят қилибди. Қурбақалар бу катта подшоҳга қарши сенга қандай ёрдам берамиз, дебди. Сўпитўрғай қурбақаларга: "Сизлар мен билан бирга яқиндаги чуқурга бориб, вақвақлашларингни хоҳлайман", дебди. Қурбақалар шунга рози бўлиб, ҳаммалари яқиндаги чуқурга бориб вақвақлашибди. Чанқоқлик қийнаган фил қурбақаларнинг вақвақлашларини эшитиб, у ерда сув бор деб ўйлаб, у тарафга бораётиб чуқурга йиқилибди. Сўпитўрғай филнинг ёнига келиб: “Эй кичгиналарни паст санайдиган, куч ва қуввати билан ғурурланадиган золим, жисмим кичгина бўла туриб, жуссуси катта сенга қандай хийла қилганимни кўрдингми?” дебди.

50 дарс Ҳикматли қасида

Умрингга қасам ер юзида боқий қолгувчи йўқ,
Аллоҳ тақдирга битган ишни ман қилгувчи йўқ.

Агар қўлида бўлса ҳам Ирок ери,

Кишига белгиланган ризкидан бошқа насиба йўқ.

Инсонларнинг дунёдаги адашгани,
Дунёга боғланиб, манзил куриб, унга мухаббат қўйгани.

Умрни зоя қилган энг зарарли нарса,
Ортиқча мол ошиқ учун жамланса.

Сен машғул бўлган нарсаларнинг энг афзали китобдир,
Унинг таъми тотли, ўзи кўп нафдир.

Ва китобни дақиқ маъноларни ифода қилиб берадиган,
Ақлли, зийрак, мустаҳкам дўстдир.

Подшоҳлар зикри ўз асрида қолгувчидир,
Оддий уламолар зикри боқий бўлгувчидир.

Қанча илмлар борки мол ва мартаба йиғди,
Қанча моллар борки, урушлар пайдо қилди.

Дирҳамларнинг фойдаси йўқ бўлса у нодонда,
Сотади дирҳамни инфоқ қилиш ўрнида.

Агар юкланса соф тилло туяга,
Фахр ҳисобланмас бу унга.

51-ҳикоя

Ҳикматли қасида

Бахил бойга ҳосил бўлган ишларнинг энг хунуги,
Меши тўла суви бўлиб, тиқилиб қолгани куни.

Агар қўли тўлса пулга, айланади у пулнинг қулига,
Умид қилмайди қулликдан озод бўлишга.

Огоҳ бўлгин эй мол йиғувчи,
Тўпладинг молни ўткинчи замонда.

Агар ердаги барча молни тўпласанг ҳам,
Бўлмайсан яшашингда тақдирдан омонда.

Ҳар куни мингта қўчқор ейсанми,
Ва бир кийим устига минг кийим киясанми.

Молнинг ортиқчаси беҳуда кетгувчидир,
Худди ичи тўла косага ортиқча сув қуйган каби.

Нур сочувчи илмли давлатлар эскириб,
Ингичка сарғайган давлатлар бўлиб қолди.

Уларнинг билакларида бузуқлик кўринди,
Ва жоҳиллик йўлакларидан манзиллар олди.

Эргашишдан ожиз қолган тайинсиз одамлар,
Жоҳилликда ўзиб кетишни даъво қилдилар.

Маҳалла кишилари ҳалок бўлишса гар,
Қавмнинг кичиги ажрашга қасам ичар.

Инсонларнинг дунёда хурсандлари,
Эрта-ю кеч емоқликни ўйлайдиган жоҳиллари.

Уларнинг қийналгувчилари ҳар куни,
Ҳар бир чақилинувчини эмловчи раисидир.
(Шайх Насиф ал-Язжий)

52-ҳикоя

Итнинг зийраклиги

Англия шаҳарларидан бирида бир тижоратчининг ёшлигидан тарбия қилиб олган ити бор эди. У итларнинг орасида зийраклигининг кучлилиги туфайли камёб бўлиб, ишора ва гапларни инсонлар гапни тушунганидек англлар эди. Эгаси уни яхши кўргани сабабли бир соат ҳам айрилиққа чидай олмайдиган даражада қадрли эди.

Ўша шаҳарда тижоратчи билан дўст тутунган маккор киши бор эди. Кўпинча тижоратчидан қарз сўраб келарди. Тижоратчи у билан дўст бўлгани ва унга ишонгани учун тилхат ёки ҳужжат сўрамасдан талаб қилган дирҳамларини берар эди. Бу киши ўзига-ўзи: "Дўстимнинг моли кўп, мендан тилхат ёки ҳужжат сўрамайди, ундан маълум бир муддатга қарз олиб, сўнгра уни инкор этаман", деб таъма қилиб, ҳийла қилмоқчи бўлибди ва бир куни қуёш ботиш пайти, тижоратчи ишхонада ҳеч ким қолмагани учун итини олиб кетишга ҳозирланиб турганида, унинг олдига кирибди. Тижоратчига қараб: "Эй дўстим! Ўн беш кунга 500 лира қарз сўраб келдим, қайтариш вақти келганда зиёдаси билан қайтараман ва бу вақтда келганимни айб санамаслигингни хоҳлайман", дебди. Тижоратчи унинг талабига ижобат қилиб, сўраган нарсасини берибди. У дирҳамларни олиб, ишхонада иккаласидан бошқа ҳеч ким йўқлиги, дўсти ундан имзо чекишлигини талаб қилмаслигини билиб, ҳийласини мукамал қилиш мақсадида, ҳужжат ёзишни буюрасанми, кетишимдан олдин имзо қўяман,

дебди. Тижоратчи дўстига, котиб кетди, дафтар ва варақлар қулфланган, ҳужжат ёзишга ҳожат йўқ. Агар қарз олганингни инкор қилишингдан қўрқсам, итим мол олганингга гувоҳ бўлади, дебди, ва итига қараб, ҳазил тариқасида бу киши мендан 500 лира қарз олиб, 15 кун ўтганидан кейин қайтариб беришини ваъда қиляпти деб, унинг қўлидаги дирҳамларга ишора қилибди ва муддат кунларининг сонини бармоқлар билан кўрсатибди. Ит соҳиби ишора қилган пайтда, эгасининг мақсадини тушунгандек бошини қимирлатибди. Сўнг киши ҳам тижоратчи ҳам ишхонадан чиқиб ўз манзилларига кетибдилар.

Муддат тугагач киши дирҳамларни қайтаришга келмабди, тижоратчи молимизни қайтиб олиш вақти келди аммо дирҳамларни олиб келмади. Эҳтимол нимадир содир бўлганми, деб ўйлаб, муддат келганда ҳам қайтаришини талаб қилмабди, у ҳам келмабди. Тижоратчи шубҳаланиб, унинг олдига котибларидан бирини юборибди. Лекин у киши буни инкор қилибди ва котибга: "Менда бошлиғингнинг моли йўқ", дебди. Котиб бошлиғининг олдига қайтиб, у кишининг гапини етказибди, тижоратчи шу онда туриб, унинг олдига ўзи бориб, дирҳамларини талаб қилибди. Киши менда молинг йўқ, деб жавоб берибди. Тижоратчи сенда 500 лира маблағим бор, фалон куни мендан 15 кунга қарзга олгандинг, уни қайтариш вақти келганди, сендан буни ўртамиздаги дўстлик сабабли сўрамаган эдим, дебди. Киши сендан қарз олмаганман, сенга берадиган дирҳамим йўқ, дебди. Тижоратчи унинг нияти ёмонлигини сезиб, уни олдидан кетибди ва ҳокимнинг олдига бориб, унга даъвосини арз қилибди.

53-дарс

Итнинг зийраклиги

Ҳоким қарздорни чақириб, унга: "Бу тижоратчидан сен 15 кунга деб, 500 лира қарз олиб, муддат тугаганига бир неча кун бўлса ҳам қарзингни бермаётганингни айтаяпти, бунинг даъвоси тўғрими?" дебди. Қарздор ҳокимнинг олдига ҳам унинг гапларини рад этиб, ҳокимга қараб, бу ёлғон ва

бўхтондан бошқа нарса эмас, дебди. Ҳоким тижоратчига қараб, қарздорнинг гапларини эшитдинг, сенда қарз берганинг ҳақида хужжат ёки гувоҳ борми? дебди. Тижоратчи ҳокимга: "Дўстига қарз бераётган пайтида унинг олдида итидан бошқа ҳеч ким йўқлигини ва бу ит масалани ойдинлаштириб беришини айтибди. Ҳоким унга: "Сендан дирҳамларни қарзга олган киши ҳақида бизга итинг хабар беради-ми? Дебди. Тижоратчи: "Ҳа", дебди. Ҳоким таажжубланиб:

- Қандай қилиб, дебди. Тижоратчи:

- Мен итимга қарздорни эслатаганимдан кейин гарчи юз кишининг орасида бўлса ҳам уни ошкор этади, дебди. Шу пайтда ҳоким қарздорга қараб:

- Дўстингнинг гапини эшитдинг, бунга нима дейсан? Дебди. Киши:

- Агар у айтганидек ити ишора билан мен аниқлаб берса, пулни икки баравар қилиб бераман. Мабодо бу ёлғон бўлса у менга яна 500 лира беради, дебди. Тижоратчи унга мен розиман, дебди. Ҳоким котибга буни ёзиб қўйишини буюрибди ва уч кундан сўнг тижоратчи ити билан маҳкамага боришлиги, сўнг қарздор дўстлари билан бир жамоа бўлиб келишлиги, ит уни таниб, қавмнинг орасидан ажратса ва унга қарата аниқ ишора қилса, тижоратчи молини қайтариб олишлигига келишибдилар.

Тижоратчи ишхонага бориб, қарздор дирҳамларни сўраб келган пайтда ўтирган жойга итини чақирибди ва унга ишора ва сўзлар билан ўша кишининг сифатини, у келган вақтда олдида ҳеч ким йўқлигини, дирҳамларни қандай олганини эслатибди ва қарздор буни инкор қилиб, уч кундан сўнг маҳкамага тортилиши учун боришлигини тушунтира бошлабди. Сўнг итига қарата: "Эй зийрак ит, мен сендан уни ҳоким олдида инсонларнинг орасидан ажратиб олиб, унга аниқ ишора қилишлигингни хоҳлайман. Ҳокимнинг олдида шунга қарор қилдим, чунки сендан бошқа гувоҳим йўқ, дебди. Тижоратчи итига мулойим сўз ва ишоралар билан тушинтиришда бардавом бўлибди ҳаттоки ит хўжайнининг гапларини тушунганлигини билдириш учун бошини қимирлата бошлабди. Тижоратчи ити билан ваъдалашган кунгача қарздор ҳақида гаплашишда давом этибди.

Тижоратчи ваъдалашган куни итини олиб, ҳокимнинг олдига кириб борибди. Бу хабар шаҳарга тарқгани учун, кўп кишилар нима бўлиши, ит нима қилишига қизиқиб келибдилар. Сўнг қарздор бир жамоа дўстлари билан бир хил кийим кийиб кириб келиб ҳовли саҳнасидан узоқда тўхтабдилар. Ҳоким тижоратчига юзланиб, қарздор келди, итингни қўйиб юбор, унинг қарздорлигини исботлашимиз учун уни дўстлари орасидан аниқлаб берсин, дебди. Тижоратчи итини чақириб, сендан бизга фалон куни, фалон вақтда ишхонага келиб, биздан қарз олиб ҳозир инкор қилаётган қарздорни бу инсонларнинг орасидан ажратиб, аниқлаб беришингни хоҳлайман, деб қўйиб юборибди. Ит шу заҳоти жамоатни ёриб кириб, ҳар бир инсонга қараб хидлай бошлабди. Шу аснода давом этиб ногаҳан кўзи қарздорга тушибди, ит уни таниб, йиртқич бўридек ташланиб кийимидан тишлаб йиртиб юборибди. Киши кўрқиб: “Эй одамлар, бу итни эгасини молини олганман, мени бундан қутқаринглар, қарзимни икки баравар қилиб бераман”, деб бақира бошлабди. Шу вақт тижоратчи келиб итини қайтарибди ва қарзини ундириб олибди. Барча инсонлар бу итнинг зийраклиги, фаҳми кучлилигидан таажжубга тушибдилар.

54-ҳикоя

Гул ҳақида қасида

Гуноҳларнинг ҳид таратмаслиги,

Аллоҳдан бўлган бизга яхшилик.

Гар шундай бўлмаганда,

Икки кийимга ўралгувчимиз ҳам бўларди шармандалик.

Қанча азизларни кўрдинг, унда биқинлар очилган.

Ердаги инсонларнинг баъзисининг ўлими баъзисига футуҳ бўлган.

Киши бир кун руҳсиз жасадга айланади,
Ҳар бир тирикнинг пешонасида ўлим белгиси пайдо бўлади.

Ҳар биримиз ғафлатдамиз,
Эртаю-кеч келиб кетар ўлимимиз.

Замонлар сузиб юргувчи ҳар бир кишини,
Охиратга сузиш навбати келар бир куни.

Бақриб йиғла эй бечора нафсинга,
Агар йиғлар бўлсанг унга.

Нух умрича умр кўрсанг ҳам,
Дунёда асло боқий қолмассан.
(Абу ал-Атаҳия)

55-дарс

Ёмонликни яхшиликка йўлиқиши

Ҳорун ар-Рашиднинг хотини бир куни қасрида ўтирганида, хизматкори кириб, эски кийим кийган бир чиройли аёл сизни эскидан танишини айтиб киришга изн сўраяпти, деди. Зубайда аввал киришини инкор қилган бўлса-да, ёнидаги жорияларидан бири изн беришини илтимос қилганлиги учун рухсат берди. Ямоқ кийим кийган бўлсада чиройли, оддий хилқатли бир аёл ҳаё билан кирди ва ўтирганлар ёнига келиб салом берди. Зубайда унинг саломига алик олиб: "Кимсан", деди. Аёл, мен, замонлар қувғин қилган, дунё бевафоликларига ташланган, эркаклари ўлган, ўликларига риоя этилмаган, дўстлари жафо қилган ва кўчада қолган бир аёлман, деди. Зубайда насабинг кимлардан, деди. Аёл Муҳаммаднинг ўғли Марвоннинг қизи Робибаман, деди.

Буни эшитган Зубайда, Аллоҳ тирик қўймасин, саломат ҳам қилмасин сени, деди. Аёл, шаъни улуғ вақтидаги юз берган баъзи ҳодисаларни эслатди ва: "Эй амакимнинг қизи, сени қайси ёмонлик ёки силаи раҳмни кесиш ажаблантирдики ҳатто менга ҳам шу муомалани қилдинг", деди ва чиқиб кетди. Зубайда қилган ишидан пушаймон бўлди ва аёлнинг орқасидан жориясини юборди, аёл жориянинг қайтарганига қайтмагач, Зубайданинг ўзи туриб, аёлнинг орқасидан югуриб бориб йўлакда уни топди ва узр сўраб қайтариб келди. Сўнг Зубайда жорияларига, аёлни ювинтириб, яхши кийимлар кийинтиришга буюрди. Аёл чиройли кийимлар кийиб, хушбўйланиб Зубайданинг олдига кириб келганди, Зубайди уни туриб кутиб олди ва кучоқлаб, хурматини ўз ўрнига қўйди. Халифа келгач Зубайда бўлган воқеани унга айтиб берди. Халифа унга раҳмат айтди ва у аёл учун қаср қуришни, хизматига жориялар таъйин қилишни амр қилди.

56-дарс

Ҳикматли қасида

Қачонки эга бўлгандим қаноатга,
Эга бўлдим бойликни камбағаллик каби кўришга.

Бойликдир, кифоясига қаноат қилиш,
Фақирликдир, фақат мол давлатга муҳтож бўлиш.

Гар йигит нафсини ақлидан тўсаркан,
Кўрқувлардан холи бўлиб тўғри йўлни топаркан.

Агар йигит одат қилса ҳар-хил тусга киришни,
Қўлга кирита олмас абадий висол тамин тотишни.

Ўлдир хавойи нафсингни гар чақирса сени фитнага,
Ўлдиргин уни ўша ўринда бир зарбада.

Қаҳрамонлик қила олмасанг уруш авжигга чиққанда,
Сақла ўзингни қаҳрамонлар одат қилган маконда.

Сақла тилингни фахш сўздан сукут билан,
Сақла ўзингни оқибати ёмон гапдан.

Агар таъма қилсанг кийибсан хорлик кийимин,
Албатта тамагирлар олган хорлик мақомин.

Агар имтиҳон қилинсанг фидо қилиш билан нафсингни,
Фазилатли, саховатли кишига фидо қилгин уни.

Аҳли ақл улуғлар билан соф муомала қил,
Пасткашлар билан дўст бўлишдан сақланишни бил.

Бергин молингдан қариндошларинг ва маҳрамларингга,
Яхшилик қилишда доим бўлгин барча дўстларингга.

Комил инсон саналмас киши,
Ҳатто зийнатламаса гапини қилган иши.

Қанча паст мақомлилар борки кўтарди уни қилган иши,
Қанча олий мақомлилар борки туширди уни хато иши.

Ақли заиф кишилардан қанчаси,
Зийнатлади ақлини амал қилган намунаси.

Кишилардан қанчаси зоҳири киши,
Агар кашф қилсанг уларни ақлга тўғри келмас қилган иши.
(Абу ал-Атоҳия)

57-дарс Ёрдам сўраш

Барча ишончларим ёлғиз Ўзингадир эй Беҳожат Зот,
Мавлосига ишонган банда зафар топар дарҳақиқат.

Сен меҳрибон, билимдон улуғ ишларда ёрдам сўралгувчи,
Мадад ва ёрдам фақат сендан бўлгувчи.

Агар йиғгувчи кишига ёрдам қилмасанг,
Фойда топмас тайёргарлик ва жамғаргани билан.

Ҳимоя сўрагувчи чўзмаса қўлин сенга,
Борлиқда қўлини ким чўзар унга.

Эй Аллоҳим, мулкда шериги йўқ Парвардигорсан,
Беҳожат бўлган ёлғиз Илоҳсан.

Осмонлару ер сенга тасбеҳ айтгувчидир,
Туғилган ва туғилаётган ҳар бир нарса сени поклагувчидир.

Таянишга муҳтож ҳар бир заиф бандага,
Сахийсан олсанг уни меҳрибончилигинга.

Агар банда сендан узоқлашса бир кун,
Узоқлашмас ундан Сенинг ҳалимлигинг.

Сабр қилиб бўлмайдиган машаққатда,
Бизга ёрдам бергувчисан албатта.

Таянчиғингдан бошқасини хоҳласак ҳам кўрмасмиз,
Ато қилганингдан бўлагини изласак ҳам топа олмасмиз.

Эй ҳар бир жасадни ўлдиргувчи ва тирилтиргувчи,
Рух, жасад ва ҳаётни бергувчи.

Агар ёрдам берсанг, душманлар зарар қила олмайди,

Агар ҳиба қилсанг, ҳасадлар фойда бермайди.

Сен осон қилгувчисан гапни ва ишни,
Иноятинг билан берасан тавфиқ ва рушдни.

Эй ҳар бир нарсанинг молики, ҳиба қил менга мағфиратни,
Ўчиргин ҳисобига адад етмас гуноҳни.

Тавба қилганларга афвни ваъда қилдинг,
Ваъдасига хилоф қилмагувчисан Ўзинг.

(Шайх Насиф ал-Язжий)

Аллоҳнинг ёрдами билан 3-китоб тамомига етди.